

**TÜRKİYE'DE ENGELLİLİĞİN SÖYLEMSEL PRATİKLERİ:
SİYASET, MEDYA VE ENGELLİ STK'LARI ÖRNEĞİNDE**

DOKTORA TEZİ

MERVE KOÇ

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MEDYA, KÜLTÜR ve KENT ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
OCAK - 2021**

**TÜRKİYE'DE ENGELLİLİĞİN SÖYLEMSEL PRATİKLERİ:
SİYASET, MEDYA VE ENGELLİ STK'LARI ÖRNEĞİNDE**

DOKTORA TEZİ

MERVE KOÇ

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MEDYA, KÜLTÜR ve KENT ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Prof. Dr. Cemal SAKALLI**

**MERSİN
OCAK- 2021**

ÖZET

1960'lı yıllarda BM teşkilatının engelli bireylerin sorunlarıyla ilgilenmeye başlaması, ardından "Sakat Kişilerin Hakları Beyanı(1975)"nı benimsemesi, 1981 yılının Uluslararası Sakat Kişiler Yılı olarak kabul edilmesi, sonrasında 1982-1992 Sakat Kişiler On Yılı olarak ilan edilmesi ve "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2006)"nin kabulü engellilik algısının değişmesinde önemli dönüm noktaları oluşturmuştur. Engellilerin toplumsal hayata katılması ve fırsat eşitliğinin tanınması yönündeki karar ve yaklaşımlar, engellilere yönelik küresel politikaların, yasal düzenlemelerin önünü açmıştır.

Ülkemizde engellilere yönelik ilk kurumsal yapılanma 1997 yılında kurulan Özürlüler İdaresi Başkanlığı'dır. 2008 yılında BM Özürlüler Raporu'nun onaylanması, 2011 yılında AB Özürlülük Raporunun yayınlanmasının ardından, AB ile üyelik müzakereleri yürütülmesiyle birlikte ülkemizde engellilikle ilgili önemli düzenlemeler, engelliliğe ilişkin anlayış ve söylemde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Küresel insan hakları ve engelli politikaları sonucunda 2005 yılında Özürlüler Kanunu, 2014 yılında ise Engelliler Kanunu çıkarılmış, engellilerin hakları kanunen yeniden tanımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Bu çalışmanın amacı, 1997-2018 yılları arasında engellilik söyleminin Türkiye'de nasıl kurulduğunu ve söylemsel değişimlerin nasıl geliştiğini ortaya koymaktır. Bunun için engellilik söyleminin kurucu üst metnini oluşturan siyasal ve hukuki alandan metinler engellilik söylemleri bakımından incelenmiş, bu söylemlerin türleri ve değişimleri izlenmeye çalışılmıştır. Kurucu üst metinlerde saptanan söylem çeşitlerinin yansımaları hükümet programlarında, partilerin seçim beyannamelerinde, engelli STK'larında ve medyanın haber metinlerinde izlenmiş ve incelenmiştir.

Eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle yapılan bu araştırmanın sonucunda, norm oluşturu olan hukuk metinlerinde engellilik söyleminin 2005 yılındaki kanun metninde korumacı ve tıbbi, 2014 yılındaki kanun metninde ağırlıklı olarak insan hakları ve sosyal model çerçevesinde biçimlendiği saptanmıştır. Siyasal alan metinlerinde engellilik söylemi, korumacı, tıbbi yaklaşımlar şeklinde biçimlendiği görülmüştür. Ayrıca, siyasi iktidarın söylemsel pratiklerinin korumacı nitelikte olduğu, engelli STK'larının kendi söylemlerini üretmeye yönelik çabaları olsa da, siyasal iktidarın söylemlerini kullandığı, medyanın bu söylemleri yaygınlaştırarak, haberlerde genel olarak dramatik bir üslupla engellilik üzerine sağlamcı bir söylem inşa ettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Engellilik, Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Engellilik Söylemi, Engelli STK'ları, Medya

Danışman: Prof. Dr. Cemal SAKALLI, Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

UN agencies to begin to deal with the problems of the people with disabilities in the 1960s, then adoption of the "The declaration on the rights of Disabled Persons (1975)", to accepted of 1981 as "The International Year of Disabled Persons", declared as "The Decade of Disabled Persons (1982-1992)", and then accepted of "The Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006)" constituted an significant turning point in changing the perception of disability. Decisions and approaches on the participation of people with disabilities in public life and the recognition of equality of opportunity have paved the way for global policies and legal regulations for people with disabilities.

The first institutional structuring for disabled people in our country is "The Directorate of Administration for Disabled People", which was established in 1997. Following the ratification of the UN Disability Report in 2008 and the publication of the EU Disability Report in 2011, significant changes in disability-related arrangements, approaches and discourse on disability have occurred in our country with the conduct of membership negotiations with the EU. As a result of global human rights and disability policies, "The Act of Disabled People" was adopted in 2005 and "The Act of People of Disabilities" was adopted in 2014, the rights of disabled people were defined and entered into force by the law.

The aim of this study is to reveal how disability discourse was constructed in Turkey between 1997-2018 and how discursive changes developed. For this purpose, texts from the political and legal field that constitute the founding top text of disability discourse were examined in terms of disability discourse, and typologies and changes of these discourses were tried to be pursued. The discourse typologies have been traced in the constituent texts were examined in government programs, party election declarations, disabled NGOs and news texts of the media.

As a result of this research, the method of Critical Discourse Analysis, in law texts that are norm constructor, disability discourse of the act in 2005 is been medical and paternalistic; in the act in 2014, mainly within the framework of human rights and social model are seen to be formed. In political field texts, disability discourse was constructed in the form of paternalistic and medical approaches. Also it was seen that the discursive practices of political power is of a paternalistic nature, disabled NGOs used discourse of political power although try to produce their own discourse, by popularizing these discourses, the media generally constructed an ableist discourse on disability in the news with a dramatic rhetoric.

Keywords: Disability, Critical Discourse Analysis, Disability Discourse, Disability Ngos, Media.

Advisor: Prof. Dr. Cemal SAKALLI, Department of Comparative Literature, The University of Mersin, Mersin

TEŞEKKÜR

Bu tezin ortaya çıkışı, hem kişisel hem de akademik sebeplerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Engellilik alanında çalışmaya başlamama yüksek lisans döneminde Prof. Dr. Mim Kemal Öke'nin Down sendromlu kızı Nazlı ile ilgili bir haber vesile olmuştur. O dönem tez konumu düşünüp bir türlü ne çalışacağıma karar veremezken danışmanımın hayatla ilgili derdimin ne olduğu sorusu da beni bu alana yönlendiren diğer nedendi. Hem danışmanımın sorusu hem de Mim Kemal Öke'nin down sendromlu kızı ile ilgili haber beni down sendromlu bireylerin yaşadığı sorunları düşünmeye itmişti. Niyazi Misri'nin "Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş" sözü benim için karşılığını bulmuştu. Böylece yüksek lisans tezimi Down sendromlu bireylerle ilgili yazmıştım. Doktora sürecinde ise derdim yine aynıydı ancak bu sefer amacım tüm engelli bireylere dokunan bir konuda çalışmaktı. Bu kaygı "Türkiye'de Engelliliğin Söylemsel Pratikleri: Siyaset, Medya ve Engelli STK'ları Örneğinde" başlıklı doktora tezimin ortaya çıkışını sağladı. İnterdisipliner alanda doktora yapıyor olmam nedeniyle tez, engellilik konusuna farklı perspektiflerden bakmayı gerektirecek bir şekilde ilerledi. Bu durumun benim için hem kolay hem zor tarafları vardı. Doktora döneminde aldığım dersler bu süreci kolaylaştırırken analiz edilecek verilerin farklı disiplinlerden gelmesi ve verilerin nicelik olarak çoğalması işimi zorlaştırmıştı. Buna rağmen çalışmayı azimli bir şekilde tamamlayabildim. Bu tezi hazırlama sürecindeki her aşamada değerli görüşlerini benimle paylaşarak bana destek olan ve beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Cemal Sakallı'ya, eleştirileriyle tezimin şekillenmesini sağlayan değerli komite üyelerin Doç. Hakan Erkılıç ve Doç. Dr. Fikret Zorlu'ya, savunma sürecinde eleştirileriyle tezime katkı veren Prof. Dr. Esra Burcu Sağlam'a ve Prof. Dr. Muzaffer Sümbül'e tüm eğitim hayatım boyunca yanımda olarak beni destekleyen sevgili aileme, araştırma sürecinde gerekli dökümanları ulaştıran engelli örgütlenmelerine ve son olarak tüm akademik hayatımda bana motivasyon kaynağı olan kardeşim Rümeysa Koç'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
FOTOĞRAF DİZİNİ	xi
KISALTMALAR ve SİMGELER	xii
1. GİRİŞ	1
2. ALAN LİTERATÜRÜ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. Söylem ve Söylem Çalışmaları	4
2.2. Engellilik Çalışmaları ve Engellilik Söylemi	11
3. MATERYAL ve YÖNTEM	17
3.1. Bir Yöntem Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi	17
3.2. Çalışmanın Materyali Veri Toplama Yöntemi	19
3.3. Veri Değerlendirme Yöntemi	22
3.3.1. Siyasal Alanın ve Engelli STK'larının Söylemlerini Çözümleme Modeli	22
3.3.2. Medya Söylemlerini Çözümleme Modeli	25
4. ÇALIŞMANIN KONUSU OLAN SÖYLEMİNİN BAĞLAMI: ENGELLİLİK	29
4.1. Engelliliğin Tarihsel Bağlamı	29
4.2. Türkiye'de Engellilik Alanının Gelişme Aşamaları	36
4.3. Engellilik Modelleri	40
4.4. Engellilik Söyleminin Sınıflandırılması	43
5. SİYASAL ALANDA ENGELLİLİK ÜZERİNE SÖYLEMLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	47
5.1. 5378 ve 6518 Sayılı Kanunların Görüşme Tutanaklarında Engellilik Tartışmaları	48
5.2. 5378 Sayılı ve 6518 Sayılı Engellilerle ilgili Kanunlarda Söylemler Skalası	55
5.3. Hükümet Programlarında Engellilerle İlgili Söylemlerin Çözümlemesi	62
5.4. AKP ve CHP Seçim Bildirgelerinde Engellilerle İlgili Söylemler	67
5.5. Siyasal İktidarın Engelliliğe İlişkin Sosyo-Kültürel Pratikleri	73
5.5.1. Örnek Olay 1: "Gözlerin Görmediği Halde Sana İş Vermişiz"	73
5.5.2. Örnek Olay 2: "Engelli Kardeşlerimiz Tüm Ülke, Millet İçin Cennet Fırsatıdır"	75
5.5.3. Örnek Olay 3: "Engellileri Adam Yerine Koyduk"	78
6. ENGELLİ STK'LARININ ENGELLİLİK ÜZERİNE SÖYLEMLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	80
6.1. Engelli STK'ları ve Engellilerin Temsili	80
6.2. Engelli STK'larının Engellilik Üzerine Söylemlerinin Çözümlemesi	82
6.2.1. Engelli STK'larının Metinleri	84
6.2.1.1. Dernek Tüzükleri ve Vakıf Senetlerinde Engellilik Söylemleri	84
6.2.2. Engelli STK'larının Söylemsel Pratikleri	93
6.2.2.1. Dernek ve Vakıfların İnternet Sitelerinde Söylemsel Üstmetin	93
6.2.2.2. Projeler ve Kampanyalarda Söylemler	101
6.2.3. Engelli STK'larının Sosyo-Kültürel Pratikleri	105
6.2.3.1. Sözlü Eylemler	105
6.2.3.2. Doğrudan Eylemler	110
6.2.3.3. Pasif Eylemler	112
7. MEDYANIN ENGELLİLİK ÜZERİNE SÖYLEMLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	114
7.1. Medyanın Engellilik Üzerine Söylemlerinin Makro Yapısal Çözümlemesi	116
7.1.1. Haberlerin Tematik Yapısı	116

7.1.2. Haberlerin Temsili Yapısı	125
7.2. Medyanın Engellilik Üzerine Söylemlerinin Mezzo Yapısal Çözümlemesi	134
7.2.1. Haberlerin Şematik Yapısı	134
7.2.2. Haberlerin Politik Yapısı	145
7.3. Medyanın Engellilik Üzerine Söylemlerinin Mikro Yapısal Çözümlemesi	147
7.3.1. Haberlerin Dilbilimsel Yapısı	147
7.3.2. Haberlerin İlişkisel Yapısı	157
8. SONUÇ	160
KAYNAKLAR	170
EKLER	200
EK.1. Hükümet Programlarında Engellilerle İlgili Maddeler	200
EK.2. Farklı Gazetelerin Örneklem Haber Karşılaştırması	204
EK.3. Örneklem Haberlerin Tematik Listesi	214
EK.4. Haberlerde Sık Kullanılan İsimler Tablosunun Tamamı	221
ÖZGEÇMİŞ	222

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Siyasal Alanın ve Engelli STK'larının Söylemlerini Çözümleme Modeli	22
Tablo 3.2. Haberlerin Söylemlerini Çözümleme Modeli	26
Tablo 5.1. 5378 ve 6518 Sayılı Kanunların Konular Bazında İçerik Analizi	57
Tablo 5.2. 5378 ve 6518 Sayılı Kanunlarda Yer Alan Aktörlerin Karşılaştırılması	59
Tablo 5.3. 5378 ve 6518'de Engellilerle İlişkili Olarak Kullanılan Kelimeler	60
Tablo 5.4. Hükümet Programlarında Engellilik Sorun Alanlarının Dağılımının İçerik Analizi	63
Tablo 5.5. Çalışma Sınırları (1997-2018) İçerisinde Partilerin Seçim Bildirgelerinde Yer Verdikleri Engelli Kavramı Sayısı	67
Tablo 5.6. AKP ve CHP Seçim Bildirgelerinde Engellilerle İlgili Konuların Dağılımı	68
Tablo 6.1. Örneklemi Oluşturan STK'lara Ait Bilgiler	83
Tablo 6.2. Örneklemelerin Tüzük ve Senetlerinde Yer Alan Konular	85
Tablo 6.3. Örneklemelerin Engellilik ile İlgili Kimlik Tanımlamaları	86
Tablo 6.4. Örneklemelerin Tüzük ve Senetlerinde Yer Alan Kelimeler ve Sıklıkları	90
Tablo 6.5. Örneklemelerin Sitelerinde Sakat, Özürlü ve Engelli Kimliklerini Kullanma Sıklıkları	94
Tablo 6.6. Örneklemelerin İnternet Sitelerinde Yer Alan Etkinliklerin Konusu	97
Tablo 6.7. Örneklemelerin Amaç ve Faaliyet Örnekleri	98
Tablo 6.8. Örneklemelerin İnternet Sitesinde En Çok Geçen İlk 5 Kelime	100
Tablo 6.9. Engelli Örgütlenmelerin Proje, Kampanya Sayıları ve Seçilen Örneklemeler	101
Tablo 7.1. Örneklem Haberlerin Temalara Göre Dağılımı	115
Tablo 7.2. Örneklem Haberlerde Fotoğrafların İçeriği	121
Tablo 7.3. Örneklem Haberlerde Engelli Bireyleri İfade Eden Alt Kimlikler	125
Tablo 7.4. Örneklem Haberlerde Engelli Bireyin Temsil Biçimi	126
Tablo 7.5. Örneklem Haberlerde Yer Alan Aktörler	130
Tablo 7.6. Örneklem Haberlerde Kullanılan Kaynaklar	133
Tablo 7.7. Örneklem Haberlerde Engelliliğin Tanımlanması	135
Tablo 7.8. Örneklem Haberlerin Hak Odaklı Yaklaşım Dair özellikleri	137
Tablo 7.9. Örneklem Haberlerin Yaklaşım Tarzı	138
Tablo 7.10. Örneklem Haberlerin Objektifliği	145
Tablo 7.11. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Kelime Kalıpları	149
Tablo 7.12. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Engelliliğe Özgü Kelimeler	151
Tablo 7.13. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Tıbbi Kelimeler	152
Tablo 7.14. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Hak Odaklı Kelimeler	153
Tablo 7.15. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Sorun Alanlarına İlişkin Kelimeler	153
Tablo 7.16. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan İsimler	155

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 5.1. Siyasal Alanın Engellilik Söylemleri İçin Kullanılan Örneklemeler	48
Şekil 6.1. Engelli Örgütlenmelerinin Söylemlerinin İncelenmesinde Veri Kaynakları	82

FOTOĞRAF DİZİNİ

	Sayfa
Fotoğraf 7.1: Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, Tekerlekli Sandalye Dağıtımında	122
Fotoğraf 7.2: Engelli Zeliha'ya Damatsız Düğün	122
Fotoğraf 7.3 : İsmail'in Hayatı da Christy Brown gibi	122
Fotoğraf 7.4: Elektrik İsyanı	122
Fotoğraf 7.5: Engelli Kızını Koltukla Gezdiriyor	123
Fotoğraf 7.6: Göndere Tekerlekli Sandalye Çektiler	123
Fotoğraf 7.7: Skolyoz Hastalığının Tedavisi İçin 6 Yıldır Bekliyor	123
Fotoğraf 7.8: Evinin Önünden Sokağa GidenYolu Plastik Leğenle Katediyor	123
Fotoğraf 7.9: Sivas'ta Kaldırımındaki Görme Engelli Bandı Şaşırttı	124
Fotoğraf 7.10: Engelli Yollarında Manzara Değişmiyor	124
Fotoğraf 7.11: Oks Girecek Öğrencilere Servis	124
Fotoğraf 7.12: Askerlik Gururu	124

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltma/Simge	Tanım
AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADA	Amerikan Engelliler Yasası
ADAPT	Amerikan Disabled for Accessible Public Transit (Erişilebilir Ulaşımı Savunan Amerikalı Engelliler)
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
a.g.h.	Adı geçen haber
AKUT	Arama ve Kurtarma Derneği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
DDK	Devlet Denetleme Kurumu
DHA	Demirören Haber Ajansı
DİG	Engellilik Gelir Grubu
DİA	Devletin İdeolojik Aygıtları
DP	Demokrat Parti
DS	Down Sendromu
DSD	Down Sendromu Derneği
DSI	Down Syndrome International
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DSP	Demokratik Sol Parti
Eds.	Edisyon (derleyen)
ENKAD	Engelli Kadın Derneği
ESÇ	Eleştirel Söylem Çözümlemesi
EU	Avrupa Birliği
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
HDP	Halkların Demokratik Partisi
ICF	İşlevsellik, Yetersizlik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması
ICIDH	İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması
İHA	İhlas Haber Ajansı
ILM	Bağımsız Yaşam Hareketi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İZEV	İstanbul Zihinsel Engelliler İçin Eğitim ve Dayanışma Vakfı
KHA	Kafkas Haber Ajansı
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
md.	Madde (kanun)
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
ÖZEV	Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı
RP	Refah Partisi
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.s.	Sayfa sayısı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

STK	Sivil Toplum Kuruluşu
T21RS	Trisomy 21 Research Society
t.y.	Tarih yok
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TİED	Türkiye İşitme Engelliler Derneği
TOFD	Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği
TOHAD	Toplumsal Haklar Derneği
TSD	Türkiye Sakatlar Derneği
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UN	Birleşmiş Milletler
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
Yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

İnsan haklarının gelişmesi, toplumsal yapı ve engellilere yönelik anlayışın değişmesi, engelli bireyler için birçok düzenlemeyi beraberinde getirmiştir. Engelli Hakları Hareketi ile birlikte, özellikle yasal anlamda kazanımlar elde edilmiştir. Günümüze baktığımızda ise, yasal anlamda engelli bireylere tanınmış birçok hak olmasına rağmen, engelli bireylerin eğitim, rehabilitasyon, istihdam, erişilebilirlik gibi temel yaşamsal sorunlarının halen tam anlamıyla çözülemediği görülmektedir.

Nüfusun hızla yaşlanması, kronik hastalıklardaki artış, kentleşmenin getirdiği sorunlar ve kazalar gibi pek çok nedenle hem Türkiye’de hem de dünyada engelli sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye Özürlüler Araştırması (TÜİK, 2002)’nda Türkiye’deki engellilik oranının %12,29 olduğu ve yine TÜİK (2011) tarafından Nüfus ve Konut Araştırmasında Türkiye’de engelli nüfusun oranının % 6.9 olduğu ortaya çıkmıştır. Engellilerin sayısı kaç olursa olsun, oranlar artsın ya da azalsın, temel olan bir gerçek vardır. Engellilik vardır ve bu toplumsal bir meseledir. Engellilik sadece engelli bireyin kendisini değil ailesini, sosyal çevresini, kentsel ihtiyaçları, yapıları çevre düzenlemelerini ve en temelde toplumun bütününe etkileyen, bazen doğuştan gelen, bazen hayat içinde deneyimlenen dinamik ve süreklilik arzeden bir olgudur.

Engellilik bireysel, toplumsal, sosyal, siyasal, tarihsel yönleriyle çok boyutlu bir meseledir; ancak engellilik üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, öncelikle bu çalışmaların eğitim, tıp, rehabilitasyon ve sosyoloji alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmada engellilik olgusu söylem temelinde ele alınmıştır. Söylemle ilgili araştırmalarda söz, ifade, sözce, sözcelem, söylen, söylence, söylem, dil ve ideoloji gibi söylemle ilgili ya da söylem anlamında kullanılan birçok kavramla karşılaşmaktadır. Bahtin’e (2016:66) göre söylem türlerinin heterojenliği o kadar geniştir ki; onları incelemek için tek bir düzlem yoktur, olamaz gibi görünür. İncelemelerde “tek sözcüklü gündelik replikler, birkaç ciltlik edebi roman, tonlamasında bile standart ve zorunlu askeri komut gibi” en heterojen olgular çıkmaktadır.

Söylem, sadece bir dil olayı veya art arda sıralanan cümleler değil; içerisinde ideolojiler barındıran, dil yardımıyla kurulan ve içinde bulunduğu bağlamlara göre anlam kazanan ve çözümlemelerle çıkarımlar yapılmasını sağlayan bir araçtır. Buradan hareketle örneğin sadece sözcük düzeyinde değil, engelli bireyi dahil eden veya dışlayan bir tasarım da engellilik söyleminin bir parçasıdır. Çokanamlı olan, söylem kavramı bu çalışmada “bir konu ile ilgili yerleşik ve düzenli bir düşüncenin, görüşün, anlayışın, kodlanmış anlamın sözel aktarımı ve yansıması” (Günay 2013:19) olarak kabul edilmiştir. Bu perspektifle engelliliği belli bir alanda, bir disiplinde araştırmak yerine, engelliliği dilsel düzlemde, yani “düzenli bir görüş, anlayış ve kodlanmış anlam” düzleminde araştırarak engelliliğe bakış, engelliliğe ilişkin görüş, düşünce, anlayışlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın başlığı olan “Türkiye’de Engelliliğin

Söylemsel Pratikleri'nden engelliliğe ilişkin anlayışları, görüşleri, düşünceleri temsil eden ve incelenen metinlerde bulduğumuz dil kullanımları, dilsel ifadeler, söz-eylemler anlaşılmalıdır.

Engellilik söyleminin araştırılacağı temel veri kaynakları engellileri konu alan siyasal, alan, engelli STK'ları ve medya alanından söylemlerdir. Bu söylemler ise Fairclough'un söylemin üç düzeyi olarak belirttiği metin, söylemsel pratik ve sosyokültürel pratik gruplandırması kullanılarak incelenecektir. İlk düzey olan metin analizinde yapı ve anlam arasında bir bağ kurmayı amaçlar (Fairclough & Wodak, 1997:79). Bu açıdan metin bütünsel olarak düşünsel, toplumsal ve metinsel anlamların iç içe geçmiş biçimi olarak kabul edilir. Söylemler metinlerde ve konuşmalarda farklı şekilde açıklanabilir. Engelliliğe bakış ve bu bakışı oluşturan farklı metin türlerinden ve farklı bağlamsal alanlardan gelen kodlanmış anlamlar, dilsel ifadeler, görüşler, duyarlılıklar, engelliliğin hangi algılara ve anlayışlara dayandığının ortaya konması bakımından önemlidir.

İkinci düzeyde ise Fairclough (2003:26-27) göre sadece olgular veya metinler üzerinden değil; söylemsel pratiklerle de incelenmesi gereken bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Söylemi söylemsel bir pratik olarak ele almak sözcük, gramer, cümlelerin birbirine bağlanması ve metnin yapısını çözümledikten sonra ilginin konuşma eylemlerine, metinlerarası ilişkiye, uyuma verilmesi demektir.

Üçüncü düzey ise sosyokültürel pratiklerdir. Gür'e (2013:98) göre sosyal pratiğin çözümlenmesinde temel amaç, sosyal pratik içersindeki söylem yapılarını belirlemek, söylem pratiklerinin temellerinin nasıl oluştuğunu ve söylem pratiklerinin sosyal pratikler üzerindeki etkilerini açıklamaktır. Her metin, her söylem sosyal yapının içinde anlam kazanır. Van Dijk'a (2000:13) göre 'toplumsal biliş' olarak adlandırılan bu oluşum, bireylerin kendi dilleri aracılığıyla diğer bireyler, gruplar, çevrelerinde bulunan nesneler, içinde yaşadıkları toplum, bu topluma ait kurumlar ve kitle iletişim araçları ile girdikleri her türlü etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Böylece sosyo-kültürel bilgilere ait zihinsel temsillere bir temel oluşturur ve zihinsel modellerin ortaya çıkmasına olanak sağlar (Van Dijk, 2000:21).

Çalışmanın düşünce sistematığı ise engelliliğe dair kavramsal ve tarihsel bağlam ile söylem çözümlemelerinin yapıldığı bölümler şeklinde kurgulanmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde engellilik ile ilgili bakış anlamak ve engellilerle ilgili söylemleri bağlamına oturtmak için engelliliğin tarihsel sürecine, engellilik modellerine, engellilik alanında ortaya çıkan söylem türlerine ve Türkiye'de engelliliğe dair gelişmelere yer verilmiştir. Bu bölüm, farklı dönemlerde engelliliğe olan yaklaşımlar ve engellikle ilgili bakış açılarının değişimini anlamak için genel bir çerçeve sunmaktadır. Sonraki bölümlerde ise nasıl bir engellilik söylemi inşa edildiği eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Engellilik üzerine söylemler siyasal alan, engelli sivil toplum kuruluşları ve medya bağlamında ortaya konmuştur.

Siyasal alanın engellilik söylemleri engellilerle ilgili mevzuat, meclis görüşmeleri, siyasi partilerin seçim programları ve bazı siyasi parti mensuplarının engellilik konusundaki açıklamaları dil ve içerik bakımından çözümlenerek engellilerle ilgili anlayışın pratikte nasıl olduğu ve bunun nasıl bir engellilik anlayışıyla oluşturulduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Engelli sivil toplum kuruluşlarının söylemleri, engelli örgütlenmelerinin engellileri nasıl tanımladıklarını, nasıl bir dil kullandıklarını ve nasıl bir engellilik söylemi inşa ettiklerini anlamak üzere incelenmiştir. Bunun için dernek tüzükleri, internet siteleri, basın açıklamaları ve engelli örgütlenmelerinin eylemleri ele alınmıştır. Toplumun büyük bir kısmının normal olarak gördüğü ve sorgulamayı dahi düşünmediği düşünceler olarak tanımlanabilecek “baskın söylem” karşısında engelli örgütlenmelerinin söylem üretme ve oluşturma potansiyellerini ne ölçüde harekete geçirdikleri, bu bölümün cevap bulmak istediği soruların başında gelmiştir.

Araştırmanın son bölümünü oluşturan medyanın engellilik üzerine söylemleri, Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi modeliyle bir gazetenin (Hürriyet) ve engellilerle ilgili bir haber portalının (Yaşadıkça) haber metinlerinden yararlanılarak çözümlenmiştir. Kurgusal metinler olan haber metinlerinin de söylemleri vardır. Olaylar haber anlatısının içinde yer alan söylemde ve söylemler aracılığıyla kurulmakta, canlandırılmakta ve okur kitlesine aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra haberlerin söylemi içinde egemen söylemler belirlemekte, yerleşmekte, doğallaşmakta, böylece egemen ideoloji kurulmaktadır (Tokgöz, 2006:185). Haberlerde bazı baskın düşünceler vurgulanmakta, bazı yaklaşımlar öne çıkarılmakta ve bunun sonucunda temsili bir metin oluşmaktadır. Bu nedenle çalışmaya engellilerle ilgili haberler de dahil edilerek engellilik üzerine söylemlerin medya düzleminde incelenmesi de gerçekleşmiştir.

2. ALAN LİTERATÜRÜ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Toplumsal ve düşünsel hayatın kuruluşunda dil ve söylemin payı oldukça yüksektir. Dil toplumsal hayatı sadece iletişimsel işleviyle değil, belki de daha öncelikli olarak bellek oluşturma potansiyeliyle kurar. Dil iletişimi kurarken ve anlamsal bakımdan boyutlandırırken, belleği de kurar. Olaylar, gelişmeler, olgular toplumsal bağlamı oluştururken, bu bağlamlar dil yoluyla temsiliyet kazanırlar. Dilin toplumsal hayatı ve toplumsal, tarihsel, siyasal belleği söylemler aracılığıyla kurma potansiyeli bu tezin önemli dayanaklarından biridir. Dil-söylem-iktidar ilişkileri, söylem kuramları ve söylem çözümlemesi, çalışmanın yöntemsel yapısını kuran temel kavramlardır. Bu bölümde ilkin söylem kavramı, söylem-ideoloji ilişkisi, söyleme ilişkin bazı (yapısalcılık, post-yapısalcılık, yorumsamacılık ve postmarksizm) kuramsal yaklaşımlar, söylem çözümlemesine dair kavramsal çerçeve ve bunlarla ilgili alanyazını tartışılmıştır. Ardından bu çalışmanın konusu olan engellilik söylemi üzerine alanyazın değerlendirilmiştir.

2.1. Söylem ve Söylem Çalışmaları

Sosyal dünyanın kuruluşunda ve bu dünyanın anlaşılmasında önemli olan bir kavram olan söylem, alan yazınında ve günlük hayatta çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan başlıcalarını Kocaman, “görüş ve bakış açısı, anlatım şekli, kişi ya da topluluğa ait karakteristik özellik taşıyan öğretiler, ideoloji, sözlü ya da yazılı metinler, biçim, dil, sav ve görüşler” şeklinde belirtmektedir (Kocaman, 2009:5). Sözen’e (1999:19) göre söylemin etimolojik kökeninde Latince’den gelen “discurrere” (oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler) kelimesi ve “uzaklaşma”, “eritme”, “yayılma” ile “discursus” kelimesinin çeşitli varyasyonları bulunmaktadır. Mecazi olarak kullanımlarında ise “özne hakkında uzun uzadıya konuşma” ve “bir şey hakkında iletişim” anlamına gelmektedir.

Söylemin herkesçe kabul edilen bir tanımını yapmak oldukça zordur. Yücel (1998) söylem için “kimi ‘söz’ anlamında kullanıyor onu, kimi ‘sözce’, kimi ‘söylev’, kimi ‘biçem’ anlamında” demiştir. Söylem sözcüğü saydığımız tüm anlamlarda hem ulusal hem de uluslararası literatürde kullanılmakta; okur ya da dinleyici, içinde yer aldığı bağlama göre sözcüğün anlamını belirlemektedir.

Van Dijk (1985), söylemin kökenini daha çok siyasal amaçlı olan ve inandırıcı konuşmaları düzenlemekte kullanılan sözbilime değin götürmektedir. 18. yüzyılda dilbilimin ortaya çıkmasıyla birlikte, sözbilim eski önemini yitirir. 20. yüzyıl başlarında özellikle F. De Saussure’ün dil çalışmalarını toplumsallaştırma çabaları, dilin yapısal boyutunun ötesine geçme mecburiyetini de beraberinde getirir. Söylem kavramının toplumun çözülmesinde bir araç olarak kullanımı Saussure’ün dilin bireysel kullanımını “söz” toplumsal kullanımını “söylem”

şeklinde genişletmesiyle ortaya çıkmıştır (Üşür, 1997:106). Söyleme ilişkin kavramsal tartışmalar, Saussure'ün dile ilişkin ortaya koyduğu tezlerin değerlendirilmesiyle başlamıştır (Türküne, 2003:115) ve ona eleştiriler ve eklemelerle gelişmiştir.

Söylem kavramının genel bir tanımını Sözen (1999:20) "ideoloji, bilgi, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil kullanım süreçleri" olarak yapmaktadır. Söylemin düşünme biçimleri ve ideolojilerle bağlantılandırıldığı geniş tanımlı toplumsal çözümleme yapmaya imkan vermektedir. Söylem araştırmacılara "sosyal, kültürel ve tarihsel bir bağlam içerisinde iletişim kuran dil kullanıcılarının dünyayı algılama biçimleri, ideolojiler ve güç dengeleri hakkında fikir verir" (Zengin, 2017:10). Söylemin bu kapsamı ve işlevi, çalışmamız açısından önemlidir. Çünkü söylem incelemesindeki amacımız görünenler, dil ve ifadeler üzerinden engellilikle ilgili görünmeyen bakış açılarını, görüşleri çözümlemektir.

Türkçe'de söylem sözcüğünün bugünkü anlamıyla ilk kez Berke Vardar tarafından (1980) hazırlanan dilbilim sözlüğünde kullanıldığı kabul edilmektedir (Kocaman, 2009:6). Kıran (1981)'in "Dilbiliminde Yeni Yönelimler: Sözcükten Söyleme" başlıklı makalesi ise ilk çalışmadır. Ardından Yücel (1998)'in "Söylemlerin İçinden", Dursun (1998)'un "İdeoloji, Dil, Söylem ve Anlam İlişkisi", Keskin (1999)'in "Söylem, Arkeoloji ve İktidar", Günay (2001)'in "Metin Bilgisi", Kocaman (2009)'in "Söylem Üzerine" isimli çalışmalarını saymak mümkündür.

Uluslararası alanyazınında; Althusser (1971) "Ideology and Ideological State Apparatuses (İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları)", Hall (1983) "The Problem of Ideology (İdeoloji Problemi)", Kress (1985) "Ideological Structures in Discourse (Söylemde İdeolojik Yapılar)" Purvis ve Hunt (1993) "Discourse, Ideology, Discourse, Ideology, Discourse, Ideology..." (Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem İdeoloji...", Zizek (1994) "Mapping Ideology (İdeolojiyi Haritalamak)", Eagleton (1996) "İdeoloji", Van Dijk (1998) "Ideology: A Multidisciplinary Approach (İdeoloji: Multidisipliner Yaklaşım)", Mills (2003) "Söylem ve İdeoloji" gibi çalışmalar alanın önemli başlangıç tartışmalarını kuran yapıtlardır. Söylemi ideoloji ile ilişkilendiren bazı ulusal yayınlardan Çoban ve Özarslan (2003) "Söylem ve İdeoloji" ve Sancar (2008) "İdeolojinin Serüveni", isimli çalışmalar verilebilir.

Laclau, Mouffe, Foucault gibi düşünürler ise ideoloji kavramı yerine söylemi öne çıkarmışlardır. Foucault (2014) kapsamı genişletildikçe içi boşalmaya başlayan ideoloji kavramının kullanımdan kalkması gerektiğini düşünür. Foucault'ya göre (2005b:188) geleneksel anlamda kullanılan ideoloji kavramı iktidar ilişkilerinin sadece siyasal alanına odaklanarak hayatın her yanına yayılmış olan iktidar mücadelelerini görmezden gelir. İktidarın söylemle birlikte var olduğunu, hatta onu üreten olduğunu ifade eder. Böylece söylemi ideolojiden daha güçlü, daha kapsamlı ve yaygın olarak iktidarın görünmez yüzü biçiminde konumlandırır.

Söylemle ideolojinin eş anlamlı olarak kullanılmadığı yaklaşımlarda, söyleme ideolojilerin üretilmesinde çok önemli bir işlev yüklenir (Eagleton, 2011; Fairclough, 1992; van Dijk, 1995). Nitekim bizim çalışmamızda da söylem, Foucault'cu anlayış çerçevesinde, geleneksel iktidar biçimlerini anlatan ideolojinin yerine kullanılmaktan ziyade, birbirinden ayrı ama birbirini tamamlayan kavramlar olarak ele alınmıştır.

Söylemin kavramsal olarak ortaya çıkışından günümüze kadar geçirdiği dönüşümler izlendiğinde, kavramın disiplinlerarası çalışmalarla sürekli yeniden inşa edildiği görülmektedir. Göregenli'ye (2013) göre söylem kuramı “tek bir paradigmadan hareketle anlaşılacak kadar karmaşık ve dinamik bir yapı içinde gelişmektedir”. Öyle ki, söylem kuramının hem kuramsal temellerinde hem de yöntemsel uygulamalarında yapısalcılık, post-yapısalcılık, post-marksizm ve hermenötik gibi paradigmalardan beslendiği görülmektedir. Arka planında 1920'li yıllarda Almanya'da Wittgenstein'in, Rusya'da Mihail Bahtin ve çevresinde gelişen dilbilim teorileri yatan söylem kuramları Elbirlik ve Karabulut'a (2015:33-34) göre 1960'lı yıllarda “toplum ve dil felsefecileri, antropolog, psikanalist dilbilimci ve edebiyat teorisyenleri” tarafından ortaya konan görüşlerle farklı bilimsel çalışmalara konu olmuştur.

Elbirlik ve Karabulut (2015) tarafından yapılan “Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması” başlıklı makalede söylem kuramları; Foucault tarafından geliştirilen bilgi (episteme) temelli söylem anlayışı, öncüsü J. Derrida olan yazı/metin merkezci söylem yaklaşımı, Saussure, Mihail Bahtin, Fairclough gibi isimlerin öne çıktığı sözcelem, toplum ve ideoloji temelli söylem anlayışı, en önemli temsilcisi Jhon Wilson olan politik temelli söylem yaklaşımı, Wittgenstein'in öncülüğünde dil felsefesi temelli söylem yaklaşımları, Alman toplumbilim kuramcısı J. Habermas tarafından temsil edilen iletişim temelli söylem yaklaşımı, Fransız edebiyat kuramcısı Gerard Genette'in tahkiye temelli söylem yaklaşımı, Claude Levi Strauss'un öncülüğünde mitoloji, semiyotik ve hermenötik temelli söylem yaklaşımları, hermenötik yaklaşımı benimseyen yapısalcı bir felsefeci olan Paul Ricoeur'un birey (özne) temelli söylem yaklaşımı, Michel Pecheux'un metinlerarasılık temelli bireysel söylem yaklaşımı olarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Sınıflandırmalardan da görüleceği üzere söylemin uygulama alanı değişik bilimsel alanlara yayılmış, kapsamı genişlemiş, ancak parçalı bir bütün oluşturmasından dolayı kavramın içeriği çeşitlenmiş, anlamı ise dağılmış ve belirsizleşmiştir.

Söylem çalışmaları yapısalcılık ile birlikte bilimsel bir araştırma konusu ve inceleme nesnesi olarak kabul edilmiştir. Yapısalcı anlayış, “dilnin ardında her zaman bir yapı olduğunu, söylemin de her zaman bu yapıdan yola çıktığını ve yapı aracılığıyla bir küme kurmaya giriştiğini savunur (Canpolat, 2005:105). 1928'de, W. Propp'un yayınladığı “Masalın Biçimbilimi”, yapısalcılığın söylem çözümlemesinde kullanılışının ilk örneklerinden biri olarak kabul edilir (Kocaman, 2009:2). Ancak söyleme yapısalcı yaklaşım Ferdinand De Saussure'ün Yapısalcı Dilbilim Teorisi ile sistematize hale gelmiştir. Saussure, Genel Dilbilim Dersleri (1985

[1916]] adlı yapıtında dil anlayışını değişime uğratmıştır. Saussure sadece bir dilbilim yöntemi değil, aynı zamanda bir tür bilgi kuramı da geliştirmiştir. Yapısalcı dilbilimin bir diğer önemli ismi, Saussure'ün dilbilim teorisini kendisine model alan ve bu yaklaşımın izdüşümünü antropolojide takip eden Claude Levi-Strauss, kültür ve söylem üzerine olan söylem çalışmalarının öncüsü sayılabilir (Kocaman, 2009:2). Strauss, Yaban Düşünce (1962) adlı eseriyle yapısalcı antropolojinin temel metinlerinden birini oluşturmuştur. Yapısalcılıkta Roland Barthes'ın göstergelerin "düzanlamları" yanında bir de "yananlamları" olduğundan bahsetmesi ve "Çağdaş Söylenler (1957)", "Göstergibilimsel Serüven (1985)" ile "Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş (1997)" gibi eserleri önemlidir.

Yapısalcılığın okuyucunun önemini görmezden gelerek metnin arkasındaki yapılarla odaklanması karşısında postyapısalcılık, metnin anlamının belirleyicisi olarak okuru merkeze alır. Postyapısalcı yaklaşımın önemli temsilcilerinden Jacques Derrida, dilde sadece metin olduğunu ileri sürerek metin merkezli söylem yaklaşımının öncüsü olmuştur (Derrida, 2010:14). Konuşmanın (dilin) sürekli olarak değiştiğini, yazının ise hep olduğu gibi (statik) kaldığını ileri süren Saussure'a karşın, her okumanın da yeniden yazma olduğunu savından hareketle Derrida, yazmanın da sürekli değiştiğini ve geliştiğini düşünmektedir. Gramatoloji (1967) adlı eserinde Derrida, bir yazı bilimi geliştirmeye çalışarak yapısökümcü analizler yapmıştır. Derrida, söylemi bir anlama teorisi olarak görür; metnibilimi ve yapısöküm yaklaşımları aracılığıyla bu söylem oluşumları içerisinde anlamların nasıl ortaya çıktığını bulmaya çalışır (akt. Hekman, 1999:24). Yapısöküm yaklaşımı, metinlerdeki erk ya da egemenlik talebinin derin yapısını eleştirel olarak sorgulaması açısından önemlidir.

Söylemi iktidar, güç ve sınıf gibi kavramlarla bir araya getirerek bir kuram geliştiren ise Michel Foucault'dur. Foucault'dan önce, söylem terimi sadece dilbilimsel çözümleme düzeyinde kavranmaktaydı (Evre, 2007:16). Foucault'nun söylem ile ilgili düşüncelerinin derli toplu olarak bulunabileceği eseri Bilginin Arkeolojisi (1969) olsa da, bu eserin taslağını oluşturduğu Kelimeler ve Şeyler (1962) eseri dil, temsil ve söylem kavramları arasındaki ilişkiyi tartışması açısından önemlidir. Foucault'ya (2003:77) göre dil onyedinci yüzyılın başında nesneyle bağını koparmış ve dilin sadece temsil görevi kalmıştır. Foucault, dil yerine söylemi bir temsil sistemi olarak ele alarak yapısal ekolden ayrılmıştır. Foucault, Derrida'dan farklı olarak metinselliğe değil, söylemselliğe yoğunlaşır. Bunu yapma biçimi ise Derrida'nın metinde yaptığı yapısökümünü, toplumsal ilişkiler ve tarih alanında yaparak, göz ardı edileni, dışarıda bırakılanı inceleme konusu yapmasıdır (akt. Saygın, 2010:30). Buradan da yola çıkarak söylemsel ifadelerin toplumsalın anlamını nasıl belirlediğiyle ilgilenir. Foucault'ya (1987) göre toplumsal düzenin söylem/göstergesel yönü söylemin düzeni diye adlandırdığımız şeydir.

Her metnin kendi bağlamını yine kendinin tanımladığını söyleyen yorumsamacı (hermenötik) yaklaşım ise anlamı oluşturanın dil değil yorum olduğunu ileri sürer (Sancar,

2008: 156). Gadamer'in "Hakikat ve Yöntem (1960)" adlı çalışması, insanları metnin dışında görmeden metnin ancak yorumlamayla anlaşılır olacağından bahseder. Yorumsama için söylemin gerekli olduğunu ifade ederek anlama, yorumlama, diyalog ve söylem kavramlarını bir arada kullanır. Yorum, "yapay anlamın maskesini düşürmek, gizlenen veya başka bir biçimde aktarılan anlamın üstündeki örtüyü kaldırmaktır" (Gadamer, 2002:217). Böylece metnin niyetinin dil aracılığıyla açığa çıkarılması için incelemeler yapmak önem kazanır.

Yorumsamacı yaklaşımın temsilcilerinden biri olan Ricouer "Yorum Teorisi (1976)" başlıklı çalışmasında "kişi konuştuğunda kastettiği nedir?" sorusunu irdeleyerek farklı yorumsama modelleri arasında bir sentez yapmak için "metin modeli" denilen yaklaşımını geliştirir. Yazılı ve sözlü dil arasındaki ayrımı yapabilmek için söylem kavramını kullanan Ricouer, özellikle gündelik konuşma olaylarının söylemine önem verir. Ricouer'a (2007:17-18) göre zihinlerdeki anlamlar söylemde mevcut olduğundan ve her söz ifade edenin anlam dünyasından bir iz taşıdığından, anlamın ve onda gizli olayın ortaya çıkarılabilmesi için söyleme bakılmalıdır.

Marksist düşünceden beslenen bir başka söylem çözümlemesi anlayışının temsilcisi olan Fransız ekolü, iktidar ideoloji ve söylem kavramlarını yeniden ilişkilendirerek ideoloji kavramının yeniden tanımının yapılmasını sağlamış, böylece dilsel olmayan öğelerin söylem çözümlemesine nasıl katılacağı sorununu çözmüştür (Üşür, 1997:92). Fransız söylem çözümlemesinin önemli temsilcilerinden biri olan Pecheux, "Söylemin Otomatik Analizi (1969)" eserinde ideolojik dil olarak algıladığı söylemden bahsetmiştir. Pecheux'ya (2011) göre söylem, ideolojinin gerçekleşme alanı olan ideolojik aygıtlar içinde oluşan ve neyin nasıl söyleneceğini belirleyen öğelerdir. Pecheux, ideoloji ve söylemi eş anlamlı kullanmaz; ancak ideolojiyi, hem anlamları üreten hem de bireyleri özne haline getiren bir söylem olarak görür.

Marksist kuramcılardan Laclau ve Mouffe toplumsal öznelerin söylemler aracılığıyla kurulduğunu düşündükleri için ideoloji ve söyleme büyük rol atfetmektedirler (2008:87). Laclau ve Mouffe, söylemin kuruluşu hakkındaki görüşlerini oluştururken Lacan'ın dikişleme(suture) kavramından yararlanmışlardır. Laclau ve Mouffe'nin kullandığı dikişleme kavramı, toplumun açık olan anlamsal alanında var olan hegemonik pratiği oluşturur (Laclau& Mouffe, 1985:88).

Söylemin bir araştırma yöntemi olarak kullanılmaya başlanmasıyla çok sayıda söylem çözümleme yöntemi geliştirilmiştir. "Söylem Çözümlemesi (Discourse Analysis) hem bir araştırma yöntemi hem de bir uygulamalı dilbilim alanı olarak" (Gür, 2013:185) günümüzde sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya, siyasal bilimler gibi beşeri ve sosyal bilimlerin birçok alanında uygulanmaktadır. Söylem çözümlemesinin kuramsal arka planında yer alanların her biri söylem çözümlemesi için kendi bakış açılarına göre kendi kurallarını koyar. Bu nedenle söylem çözümlemesini tek bir başlık altında açıklamak kolay değildir. Araştırmalarda sıkça

karşılaşılan söylem çözümleme yöntemleri Foucault'nun, Fairclough'un, Van Dijk'in, Pecheux'un, Hall'un, Wetherell ve Potter'ın söylem çözümleme yöntemidir. Bununla birlikte yapısalcı söylem çözümleme yöntemi ile Coulthard'ın yöntemi (Birmingham Modeli) sayılabilir (Sözen, 1999; Sancar, 2008; Devran, 2010).

İngilizcede söylem çözümlemesi, Zelling Harris'in, 1953 yılında "Langue" dergisinde yayımlanan "Söylem Çözümlemesi" başlıklı makale ile başladığı kabul edilmektedir (Atabek, 2007:151). Ancak içeriğinin bütünüyle yapısal yönelimli olması sebebiyle çoğu araştırmacı tarafından dikkate değer bulunmamıştır. 1960'lı yıllarda dili toplumsal bağlam içinde ele alarak iletişimin dil içi ve dil dışı öğelerini vurgulayan Barthes, Greimas ve Bremond gibi dilbilimciler söylem kavramını yeniden gündeme getirmişlerdir. Türkiye'de ise söylem çözümlemesi 1980'lerin sonundan itibaren ilgi görmüştür.

Söylem çözümlemesi için literatür tarandığında, Potter (1997) "Discourse Analysis As A Way Of Analysing Naturally Occuring Talk" (Doğal Olarak Oluşan Konuşmayı Analiz Etmenin Bir Yolu Olarak Söylem Çözümlemesi), Agnes (2003) "Discourse Analysis: The Handbook of Linguistics" (Söylem Analizi: Dilbilimi El Kitabı), Tannen ve diğerleri (2015) "Handbook of Discourse Analysis" (Söylem Analizi El Kitabı) gibi çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Gee (2005) "An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method" (Söylem Çözümlemesine Giriş: Teori ve Metod) ve "How to Do Discourse Analysis: A Toolkit" (Söylem Çözümlemesi Nasıl Yapılır; Araç Kutusu (2010) adlı çalışmaları özellikle bu çalışma açısından önemlidir. Gee'nin araç kutusunda bahsettiği 27 analiz aracı bu araştırmanın yönteminin oluşturulmasında yönlendirici olmuştur.

Türkiye'de başta iletişim bilimleri olmak üzere, sosyoloji, dilbilim, siyasal bilimler ve eğitim gibi birçok farklı alanda söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Yemenici (1995) "Söylem Çözümlemesinde Üç Temel Yaklaşım ve Kültürlerarası İletişimde Söylem Çözümlemesinin Önemi", Atabek ve Atabek (2007) "Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri", Ekşi ve Çelik (2008) "Söylem Analizi", Arkonaç (2012) "Söylem Çalışmaları", Günay (2013) "Söylem Çözümlemesi" başlıklı kitaplar bu alanda yapılmış çalışmalardır. Söylem çözümlemesi konusunda yapılmış tez çalışmalarına YÖK'ün tarama sayfasından bakıldığında (2020 yılı itibarıyla) 46 adet kayıt bulunmaktadır. İlk çalışma Sevil (1985) "Bilimsel ve Uygulayım Sal Söylem Çözümlemesi Uygulamalı Sözlük Bilim Denemesi" başlıklı tezdır. Yapılan tezler, sosyoloji, medya ve dilbilim alanında yoğunlaşmaktadır.

Söylem çözümlemesi ile ilişkili olan yöntemler de vardır. Söylem çözümlemesinin çeşitleri, alt dalları ya da komşu yaklaşımları (Phillips & Hardy, 2002) olarak da görülen ve zaman zaman da karıştırılan bu yöntemlerin başlıcaları şunlardır: "Eleştirel söylem çözümlemesi, karşılıklı konuşma çözümlemesi ve içerik çözümlemesi" (Gür, 2013:189).

Van Dijk'e (1997) göre de, söylem çözümlemesinin birçok çeşidi vardır. Fakat temel farklılık derinlemesine dil çözümlemesi yapanlar ve yapmayanlar arasında ortaya çıkar (Fairclough, 2003:30). Dilin yapısal çözümlemesini derinlemesine yapmayanlar, eleştirel çözümleme yöntemine ağırlık vererek; söylemle ortaya çıkan eşitsizlikleri, güç dengelerini, baskıyı bulmaya çalışırlar. Bu noktada söylem yaklaşımları, eleştirel ve eleştirel olmayan yaklaşımlar olarak ikiye ayrılmaktadır (Widdowson, 2007:158). Eleştirel olmayan yaklaşım, söylem uygulamalarını betimleyici, açıklayıcı biçimde ele almaktadır. Bunlara, Potter ve Wetherell'in "söylemsel psikoloji", Lakoff ve Tannen'in "bilişsel model analizi", Kress'in "multimodal analizi", Schegloff, Goffman ve Schiffman'ın "diyalog analizi" ve Labov ve Chafe'in "anlatı analizi" örnek verilebilir.

Eleştirel yaklaşım ise sadece dil kullanımını betimlemekle yetinmez; "toplumsal değerlerin, dili/söylemi belirlediğini" (Kocaman, 2009:10-11) savunarak toplumsal ilişkilerin toplumsal kimliklerin, bilgi ve inanç sistemlerinin toplumsal kültür bağlamında nasıl etkili olduğunu ve söylemin iktidar tarafından nasıl üretildiğini de araştırır. Çalışmamızda da yöntem olarak eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır.

Eleştirel söylem çözümlemesinin (EŞÇ) temellerinin 1979 yılında Roger Fowler, Gunther Kress, Rober Hodge ve Tony Trew tarafından özellikle Dil ve Kontrol (Language and Control) isimli çalışmayla atıldığı düşünülür (Threadgold, 2003:5). Eleştirel dilbilim olarak Halliday'in çalışmalarından etkilenen bu yaklaşım, kendisini temel dilbilim akımlarından farklılaştırmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi alanında; haber söylemi, nefret söylemi ve etnik önyargılar üzerine çalışan van Dijk (1989, 1992, 1993a, 1993b, 1995), sosyal kuramlardan yola çıkarak çok boyutlu yaklaşımlar kullanan Fairclough (1989, 1992, 1995, 2003, 2004) ve metin çözümlemeleri için tarihsel ve toplumsal çözümleme yapan Wodak (2005, 2009a, 2009b) gibi isimler sayılabilir. Bununla birlikte Fairclough ve Wodak (1997) "Critical Discourse Analysis" (Eleştirel Söylem Çözümlemesi), Wodak ve Mayer (2002) "Methods Of Critical Discourse Analysis" (Eleştirel Söylem Çözümleme Metodları) ve Weiss ve Wodak (2003) "Critical Discourse Analysis" (Eleştirel Söylem Çözümlemesi) adında ortak çalışmalar da vardır.

Eleştirel söylem çözümlemesini uygulayan tezler gazetecilik alanında yoğunluktadır. Duman'ın "Türk Kadın Dergilerinde Kadın İmgesinin Söylemsel Oluşumu: Eleştirel Söylem Çözümlemesine Toplumsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım" başlıklı tezi ile Koç'un (2016) "Kurbanlaştırılan Öteki: Beden Söyleminden Sokağı Ötekileyen Haber Diline Eleştirel Söylem Analizi" başlıklı tezi, Tosun (2016) "Barış Gazeteciliği Bağlamında Ankara Garı Saldırısı Haberlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi" ve Gül (2018) "Nefret Söylemi Bağlamında Türk Basınındaki Suriyeli Mülteci Haberlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi" başlıklı tezi medya çözümlemeleri yapan çalışmalardır.

2.2. Engellilik Çalışmaları ve Engellilik Söylemi

Bu çalışmada kullanılan “Engellilik Çalışmaları” ifadesi, uluslararası literatürde karşılaşılan “Disability Studies” ifadesine karşılık gelmektedir. Engelliliğin sosyal ve kültürel anlamlarını araştıran akademik çalışmalar daha önceki yıllarda başlamış olsa da, “Engellilik Çalışmaları” terimi 1980’lere kadar ortaya çıkmamıştır. Bu alandaki önemli kaynaklardan biri olan Amerika Engellilik Tarihi Ansiklopedisi [Encyclopedia of American Disability History](akt. Burch, 2009) isimli çalışmaya göre Engellilik Çalışmaları, engelliliğin toplumsal ve kültürel bir olgu olarak araştırılmasını ifade etmektedir. Engelliliğe insanların bedensel sağlığı açısından bakan tıbbi ve tedaviyle ilgili yaklaşımlardan farklı olarak önceleri tarih, politika ve sosyoloji gibi alanlarda kendini gösteren çalışmalar, daha sonra iletişim ve medya çalışmaları, edebiyat, kültürel çalışmalar, antropoloji, toplumsal cinsiyet çalışmaları, sanat ve felsefe gibi bir çok alanda çeşitlenmiştir.

Bezmez, Yardımcı ve Şentürk (2011) uluslararası yazında “Disability Studies” olarak geçen bu alanı ulusal literatürümüzde “Sakatlık Çalışmaları” olarak kullanmayı tercih etmiş ve bu tercihi de şu şekilde açıklamışlardır:

“Sakat”, “sakatlık” terimleri bugün, gündelik dildeki kullanımları itibariyle, bir çeşit değersizleştirme içeriyor hissini yaratmakta. Ancak “sakat” teriminin içerdiği düşünülen bu anlam, küçük de olsa görece politize bir grup tarafından tersyüz edilmiş ve terim, kendileri de sakat olan bu kişiler tarafından yeniden benimsenmiş görünüyor. Burada sözünü ettiğimiz süreçte, “sakat” kelimesinin olumsuz bir duruma işaret ettiği varsayımı eleştiriliyor ve “sakatlık” bir durum adı olarak yeniden benimseniyor (Bezmez, Yardımcı, & Şentürk 2011:24).

“Sakat” kelimesinin kullanımında politik duruş desteklenebilir olsa da, çalışmamızda “sakatlık çalışmaları” kavramı tercih edilmemiştir. Çünkü “sakatlık” kavramı ülkemizde daha çok tekerlekli sandalye kullanıcısını, ortopedik engeli olan engelli gruplarını çağrıştırdığı, hatta spor söz dağarcığında “sakatlanmak” kelimesi de kullanıldığından, bu sözcüğün fiziksel bir yeti yitimine karşılık geldiği düşünülmektedir. Bu durum ise hiç de homojen olmayan engelli gruplar içinde zihinsel ve ruhsal engellileri kapsayıcı durmamaktadır. Yani “sakat” birinden bahsedilirken bir down sendromlu, bir otizmli ya da şizofren birini düşünmek biraz zorlayıcı olmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda sakat yerine daha kapsayıcı bir ifade olduğu düşünülen engelli ifadesi tercih edilmiştir.

Engellilik ve engelli bireylere ilişkin ilgili alanyazını tarandığında, öncelikle bir kavram çokluluğuyla karşılaşıldığını belirtmek gerekmektedir. Bunun nedeni, tarihsel süreçte bu alanda birbirinin yerine kullanılan benzer ya da yakın anlamlı kavramların olmasıdır. Bu kavramlar “özürlü, sakat, engelli, mağdur, kısıtlı, yetersiz, yeti yitimi olan, özel gereksinimli, farklılığı olan bireyler” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hangi durumlar için hangi kavramların

kullanılacağına dair hem akademik hem siyasi hem de sosyal hayatta bir uzlaşının olduğunu söylemek şimdilik söz konusu değildir.

Engellilere yönelik günlük hayatta ve resmi dilde kullanılan kavramlar engellilere yönelik bakış açısı hakkında ipuçları vermektedir. Özellikle resmi dilde ve belgelerde engellilerle ilgili kullanılan kavramlar zaman içerisinde engellilere yönelik politikaların değişimi hakkında fikir verebilmektedir. Aynı zamanda engelli bireyler için hem kendileri hem de STK'larca kullanılan ifadeler, kendilerini tanımlama biçimlerini de yansıtmaktadır. Bu nedenle engellilik alanında kullanılan bu kavramlar çözümleme sürecinde özellikle ele alınmıştır.

Ülkemizde, 1997 yılında Başbakanlık'a bağlı olarak kurulmuş olan Özürlüler İdaresi Başkanlığı "özürlü" kavramını kullanırken, günümüzde bu kurumun yerini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü almıştır. 2013 yılında KHK'larda yer alan engelli bireylere yönelik ibarelerin değiştirilmesine yönelik bir kanun çıkarılmasına rağmen, bazı kanun ve yönetmeliklerin henüz güncellenmemesinden dolayı aynı anda farklı kavram kullanımının devam ettiği görülmektedir. Sivil toplum örgütlerinin bazıları da engelli, özürlü ve sakat kavramlarını bir arada kullanmayı tercih etmektedir. Şişman, (2012:72) "Tufanbeyli İlçesi Engelliler ve Özürlüler Derneği, Tutak Engelliler ve Sakatlar Yardımlaşma Derneği, Başkent Ortopedik Özürlüler ve Engelliler Yardımlaşma Derneği" gibi dernekleri bu duruma örnek olarak göstermektedir.

Sağlık alanında standart bir dil ve kavramsal çerçeve oluşturmak amacıyla Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 1980 yılında ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health [Uluslararası Fonksiyonellik, Özur ve Sağlık Sınıflaması]) içerisinde bazı kavramlar tanımlanmıştır. 2001 yılında DSÖ bu raporu gözden geçirerek ICIDH-2 (International Classification of Functioning, Disability and Health) raporunu yayınlamıştır. Raporun bu halinde "disability" sözcüğünün kapsamı genişletilerek beden, birey ve toplumu da içerecek hale getirilmiştir. "handicap" sözcüğünün yerine ise "katılım kısıtlamaları (participation restriction)" kullanılması uygun bulunmuştur (DSÖ, 2001:141).

Genel olarak engellilikle ilgili çalışmalara bakıldığında, uluslararası literatüre kıyasla Türkiye açısından konunun çok geç önem kazandığı (Arıkan; 1995 2001(a), 2001(b), 2002, Burcu; 2001, 2002, 2004a, 2004b, 2005, 2006a, 2006b, 2007a, 2007b, 2008, 2010, 2011a, 2011b, 2013, 2014, 2015a, 2015b, 2016) görülmektedir. Ancak özellikle son dönemlerde Burcu (2007)'nin da vurguladığı gibi engelli nüfusu betimleyen çalışmaların yanı sıra, engelli bireylerle ilişkin, sosyal hizmet, tıp ve sosyoloji gibi alanlarda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmaların çoğunluğu engellilere ilişkin bilgi elde etme, sorunlarını tespit etme gibi genel konularda olurken bir kısmı ise engellilik ve medya, engellilik ve edebiyat ya da feminist engellilik çalışmaları gibi daha özel alanlarda olmaktadır.

Engellilik konusunda toplumsal yaklaşımlar ve modellerle ilgili olarak uluslararası yazında (Barnes, 1998; Thomas, 2002; Albert 2004; Shakespeare, 2006; Barnes 2012; Berghs, Atkin, Hatton ve Thomas, 2019...) birçok çalışma bulunmaktadır. Konuyla ilgili ulusal yazın incelendiğinde ise Arıkan (2002) "Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım", Burcu (2010) "Engellilik Modelleri Üzerine", Okur ve Erdugan (2010) "Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme", Özgökçeler ve Alper (2010), "Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi" Meşe (2014) "Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?", Atasü (2014) "1900-2000 Yılları Arasında Avusturya'da Engellilere Yönelik Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler: Medikal Modelden Sosyal Modele Geçiş", başlıklı çalışmaları bulmak mümkündür. Sosyal modeller ve sosyolojik yaklaşımlar üzerinden engelliliğin sosyolojisini temellendiren Türkiye'deki ilk engellilik sosyolojisi kitabı ise Esra Burcu'nun (2015) "Engellilik Sosyolojisi" isimli kitabıdır.

Engelliliğin tarihsel gelişimine yönelik ulusal yazındaki çalışmalar uluslararası çalışmalara göre (Morris, 1991; Whyte ve Ingstad, 1995; Hirsch, 1995; Woodil ve Welche, 1995 Oliver, 1996; Gleeson, 1997; Covey 1998, Erikson, 1998; Stiker 1999; Bredberg, 1999; Nielsen, 2012; Klein ve Verstraete, 2013...) daha sınırlı kalmıştır. Ulusal literatürde engelliliğin Türkiye'de nasıl bir tarihsel süreçten geçtiğini anlatan ve bu bağlamda kurumsallaşması hakkında sosyolojik yorum yapan, betimsel bilgi veren ve ilk sayılabilecek çalışma olarak Esra Burcu'nun (2007) "Türkiye'de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma" isimli araştırma anılabilir. Bununla birlikte; Koçu (1996), "Dilenci, Dilenciler", Arda ve Aksu (2004) "Hitit'lerin Tabletleri Bize Ne Söylüyor? Genetiğin Temelleri Üzerine Sağırlığın Kısa Tarihsel Görünümü", Kemaloğlu (2012) "Türkiyede İşaret Dili ve Sağırların Eğitiminin Tarihi", Ertürk (2013) "Özürlülüğün Tarihi: Türkiye Örneği", Balcı (2013) "Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi", Köse (2014) "Kronolojik Engelli Tarihi ve Eğitimi", Çetin (2017) "Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik" ile kronolojik bir engelli tarihi araştırması için Bezmez ve Yardımcı (2011) "Engelli Hakları ve Kent Vatandaşlığı: İstanbul Özelinde Engelli Kişilerin Yaşamlarını Şekillendiren Aktörler ve Dinamikler" başlıklı Tübitak proje sonuç raporunun eklerine bakılabilir.

Bu çalışmada engellilik üzerine söylemler siyaset, medya ve engelli örgütlenmeleri olmak üzere üç alanda incelenmiştir. Bu çerçevede öncelikle genel olarak engellilik üzerine söylemleri kapsayan çalışmalar taranmış ve daha sonra belirtilen çalışma alanları özelinde olanlar ayıklanarak alanyazın incelenmiştir.

Engellilik söylemleri üzerine uluslararası bazı çalışmalara örnek verilebilir: Corker ve French'in (1999) "Disability Discourse" (Engellilik Söylemi) isimli kitabı, kişisel anlatılara, söylemlere, maddi söylemlere, kültürel temsillere, etnografyaya ve bağlamsal çalışmalara

dayanmaktadır. Scior'un (2003) "Using Discourse Analysis To Study The Experiences Of Women With Learning Disabilities" (Öğrenme Güçlüğü Çeken Kadınların Deneyimlerini İncelemek İçin Söylem Çözümlemesini Kullanmak) isimli çalışmada engellilik alanında bir söylem çözümlemesi denemesi görülmektedir. Shildrick (2009) "Dangerous Discourses of Disability, Subjectivity and Sexuality" (Tehlikeli Engellilik Söylemleri, Öznellik ve Cinsellik) isimli çalışma, psiko-sosyal hayalgücünün önemini tartışarak engelliliğin normatif paradigmaları sorgulamasında ileriye dönük bir yol sunmaktadır. Grue (2015) "Disability and Discourse Analysis" (Engellilik ve Söylem Çözümlemesi) başlıklı çalışmada, söylem çözümlemesinin engelliliği araştırmak için uygun olduğunu ileri sürer. Grue, söylem çözümlemecilerin geleneksel olarak asimetrik güç ilişkilerinin, marjinalleşmenin ve ayrımcılığın merkezi bir rol oynadığı sosyal konular ve alanlarla ilgilendiklerini, ancak engelliliğin tıpkı cinsiyet, ırk, etnik köken ve cinsel yönelim gibi alanlardaki birçok analitik özelliği paylaştığını iddia etmektedir. Zidjaly'nin (2015) "Disability Discourse and Tecnology: Agency and Inclusion (Inter)action" (Engellilik Söylemi ve Teknoloji) kitabı ise engelli araştırmalarında eleştirel meseleler üzerine uygulamalı bir dilbilim perspektifi sunmakta, söylem çözümlemesi ve engellilik çalışmalarında bazı boşlukları doldurmaktadır. Vaidya (2016) "Mapping the Terrain: Examining Discourses on Disability and the Family" (Alanı Haritalamak: Engellilik Üzerine Söylemleri ve Aileleri İncelemek) başlıklı çalışmada hem tıbbi hem de sosyal boyutlara referansla engellilik kavramını tanıtmaktadır. Çalışma zihinsel engelli kategorilerinin tarihsel ve kültürler arası nasıl anlaşıldığını ve yapılandırıldığını tartışmaktadır. Haegle ve Hodge (2016) "Disability Discourse: Overview and Critiques of the Medical and Social Models" (Engellilik Söylemi: Tıbbi ve Sosyal Modellere Genel Bakış ve Eleştiriler) adlı makalelerinde tıbbi ve sosyal modelleri karşılaştırarak engellilik söyleminin tıbbi ve sosyal modellerine genel bir bakış sunmaktır. Aswegen'in (2019) "Disabling Discourses And Charitable Model Of Disability: Labour Market Activation For People With Disabilities, Ireland–A Critical Policy Analysis" (Engellilik Söylemleri ve Engelliliğin Hayırseverlik Modeli: Engelliler İçin İşgücü Piyasası Aktivasyonu, İrlanda: Kritik Bir Politika Çözümlemesi) isimli çalışma ise dilin kullanımını ve engellilik politikasını oluşturan paradoksal söylemleri, eleştirel engellilik çalışmalarıyla bu alandaki gerilimleri ve sınırlamaları tartışmaktadır. Neille (2019) "The Use of Rights-Based Discourses in The Narrative Construction Of Identity By Disabled Adults in Rural South Africa" (Kırsal Güney Afrika'da Yetişkin Engellilerin Kimlik İnşasında Hak Temelli Söylem Anlatılarının Kullanımı) ise engellilerin haklarına eşit şekilde erişebilmelerini sağlamak için bir insan hakları yaklaşımı geliştirmeye odaklanmıştır. Makalede Güney Afrika kırsalında yaşayan engelli yetişkinlerin anlatılarını, hak temelli söylemlerin kimliğin inşasında içselleştirilme ve kullanılma biçimlerine özel olarak odaklanarak incelemektedir.

Engelli bireylerle ilgili olarak yasamanın, dolaylı olarak da siyasal alanın bakış açısını gösteren en önemli göstergelerden biri yasalarlardır. Bu çalışmada 5378 Engelliler Hakkında Kanun'un (2005) ve bu kanunun 2014 yılında değiştirilen halinin kanun metinleri, 5378 sayılı kanun ve 2014 yılında değişen şekli için yapılan TBMM görüşmeleri, bunun yanı sıra AKP ve CHP'nin (2002-2018) seçim bildirgeleri incelenmiştir. Bu konuda çalışmalara Özgökçeler ve Alper'in (2010) "Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi", Dinçer'in (2006) "Türkiye'de Siyasal Parti İdeolojileri: Demokrasi ve Ekonomi Temel Kategorileri Ekseninde Parti Programları Üzerine Bir İçerik Analizi", Çakmak'ın (2008) "Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Engelli Tanımına Yönelik Bir İnceleme" başlıklı çalışmaları örnek verilebilir. Ancak bu çalışmalar siyasal iktidarın söylemlerinden ziyade kanunların kendisini inceleyen çalışmalardır. Siyasal iktidarın engellilik üzerine söylemlerine yönelik kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızın konusuna en yakın makale; Aktel ve Erten'in (2017) "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme" isimli araştırmadır.

Engellilik üzerine söylemlerle ilgili en az sayıdaki çalışma, engelli STK'larının söylemleri üzerinedir. Uluslararası yazında çalışmamızın perspektifine yakın olan Blackmore ve Hodgkins'in (2012) "Discourses of Disabled Peoples' Organisations: Foucault, Bourdieu and Future Perspectives" (Engellilerin Örgütlerinin Söylemleri: Foucault, Bourdieu ve Gelecek Perspektifleri) isimli çalışma, engellilerin örgütlerinin söylemlerini ele almaktadır. Çalışma Foucault ve Bourdieu'nun çalışmalarını temel alarak, engelli hareketinin yakın tarih içindeki yükselişini araştırmaktadır. Araştırmada Foucault'nun iktidar ve direniş, Bourdieu'nun sermaye ve habitus kavramları eleştirel olarak kullanılmıştır. Ulusal yazında yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir: Okur (2001) "Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi", Orhan (2015) "Engellilere İlişkin Politika ve Uygulamaların Belirlenmesinde Bir Aktör Olarak Engelli Dernekleri: Ortak Bir Engelli Politikası Vizyonundan Bahsedilebilir Mi?", Güloğlu (2015) "Türkiye'de Engelli Hakları Alanında Yeni Bir Örgütlenme: Engelli Kadın Hareketi". Engelli STK'larının engellilik üzerine söylemlerini doğrudan araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızın bu konuda özgün bir içerik oluşturması umut edilmektedir.

Medyanın engellilik üzerine söylemlerini inceleyen, engelli bireylerin medyada temsilini ve haberini söylem olarak inceleyen çalışmalar tarandığında, hem ulusal (Polat, 2011; Paftalı, 2013; Tuğan, 2015; Çoban, 2016; Serttaş ve Eral, 2017...) hem de uluslararası yazında (Biklen ve Bogdan 1977; Elliott ve Byrd, 1982; Pointon ve Davies, 1997; Safran, 1998; Harnett, 2000; Valentine, 2001; Longmore, 2001; Hayes ve Black, 2003; Scherman, 2011; Saltes, 2012; Bond, 2013...) bu konudaki çalışmaların, diğer çalışmalara kıyasla oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Shoemaker ve Reese'in (2002) "İdeolojinin Medya İçeriği

Üzerindeki Etkisi” başlıklı çalışması medya içeriklerinin oluşturulmasının arkasında yatan düşüncenin farkına varılması açısından çalışmamıza olumlu katkı sunduğu belirtilmelidir.

Ulusal alanyazını incelendiğinde, Özürölüler İdaresi tarafından yapılan “Televizyon Yayınları ve Özürölülük Araştırması”nda (2005) kitle iletişim araçlarının toplumun engellilere yönelik algılarının oluşmasında önemli bir rolü olduğu ortaya çıkmaktadır. Çalışmada engelli kişilerin kitle iletişim araçlarında çok az yer aldığı, yer aldıkları durumlarda ise çoğunlukla olumsuz tutumları destekleyen kalıp yargılarla engellilere yönelik yanlış inançların güçlendirildiğı belirtilmektedir. Özürölüler İdaresi tarafından yapılan bir diğerk çalışma, “Özürölülerin Yazılı Basında Yer Almasına İlişkin Araştırma ve Analiz Raporu” (2006) ölkemiz yazılı basınında engelli bireylerin nasıl konumlandığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Türkiye’de engellilerin kitle iletişim araçlarında nasıl temsil edildiğine dair engelli bireylerin ne düşündüğünü anlamaya yönelik bir araştırmayı, RTÜK tarafından “Özürölülerin Televizyon İzleme/Dinleme Eğilimleri Araştırması(2007)”ndan bahsetmek gerekmektedir. Televizyon kanallarının engellilerin sorunlarına yer verme şekillerinin engelliler tarafından nasıl değerlendirildiğı ve bunların nasıl olması gerektiğı konusunda görüş ve önerilerin olduğı bu rapor yol göstericidir.

Engellilerle ilgili olarak gazete haberlerini söylem olarak inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Keller, Hallahan, Mcshane, Crowley ve Blandford (1990) “The Coverage of Persons with Disabilities in American Newspapers” (Amerikan Gazetelerinde Engelli İnsanların Yorumlanması ile Gulkarni, Gopakumar ve Vijay (2017) “Institutional Discourses and Ascribed Disability Identities” (Kurumsal Söylemler ve Atfedilen Engelli Kimlikleri) isimli çalışmalar ABD ve Hindistan’da engellilerin gazete haberlerinde nasıl ele alındıklarına dair örnekleri oluşturmaktadır. Panol ve McBride (2004) “Basılı Yayınlarda Özürölülük İmajı: Tutumun Etkileri Hakkında İnceleme” başlıklı ÖZVERİ dergisinde yer alan çeviri makale de hem ABD özelinde konuya bakması hem de bu konuda genel literatür değerlendirmesi yapması açısından dikkate değerdir.

Engellilikle ilgili basında yer alan haberlerin incelenmesine ilişkin ulusal literatürden çalışmalara örnek olarak ise Yıldırım’ın (2011) “Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliğı Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı tezi örnek verebilir. Bu çalışma, hem haberleri taramış hem de engelli bireylerin, engelliler hakkında yayınlanan haberlerle ilgili görüşlerini öğrenmek için onlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiştir. Cinisli (2012) “Ulusal Basında Özürölülük İmajının Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinde, örnekleme 2005-2010 yılları arasından oluşturmuş ve incelemiştir. Ulu’nun (2013) “Televizyon Haberlerinde Sunulan Engelli Temsillerinin Alınlanması” başlıklı yüksek lisans tezi ise Stuart Hall’un kodlama, kodaçıklama yöntemini kullanarak televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerinin seyirciler tarafından nasıl algılandığını incelemiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de siyasal alanın, medya ve engelli STK’larının engellilik üzerine söylemlerini incelemek, engelliliğin yoğun olarak tartışıldığı günümüzde nasıl bir engellilik söylemi inşa edildiğini ortaya koymaktır. Siyaset, medya ve engelli STK’ları alanlarında engellilikle ilgili ifadeler, sözler, bu ifade ve sözleri besleyen, belirleyen görüşün, düşüncenin, bakışın, tutumun açığa çıkarılması, çalışmada uygulanan eleştirel söylem çözümlemesinin temel hedefidir.

Alan literatürü tarandığında, engelliliğe yönelik söylemleri siyasal alanda, engelli STK’larında ve medyada birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın güçlüğü engellilik söyleminin bu üç alanın söylemlerinde izlenmesidir. Bu üç farklı alanın ortak bir noktada buluşturulması, çalışmayı da olanaklı kılmıştır. Bu ortak nokta ise engellilik söylemi ve bağlamıdır.

3.1. Bir Yöntem Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Çalışmada eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi tercih edilmiştir. Eleştirel söylem çözümleme yöntemi, metin, söz ve ifade çözümlemelerine imkan vermesi nedeniyle tarihsel bir ortam ve süreçte engelliliğe yönelik söylemsel perspektifin açığa çıkarılmasında uygun bir yöntemdir. Van Dijk’a (1998:24) göre eleştirel söylem çözümlemesi, metinler, tarihsel süreç ve toplumsal ve kültürel yapılar arasında bağlantı kurmayı sağlayan bir yaklaşımdır ve toplumsal eşitsizliklerin dil ile birlikte nasıl ifade edildiğini, nasıl kurulduğunu, nasıl meşrulaştırıldığını ve yaygınlaştırıldığını sorgulamayı amaçlar.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi’nin (ESÇ) temellerinin Roger Fowler, Gunther Kress, Rober Hodge ve Tony Trew tarafından özellikle 1979 yılında “Dil ve Kontrol (Language and Control)” isimli çalışmayla atıldığı iddia edilmektedir (Threadgold, 2003:5). Başlangıçta eleştirel dilbilim olarak Halliday’in çalışmalarından etkilenen bu yaklaşım, zamanla temel dilbilim akımlarından farklılaştırmıştır. Söylem çözümlemesi dille ilgilidir. Eleştirel söylem çözümlemesi ise, ideolojik boyutu ve bağlamsal anlamı çözümlemeye katar. Söyleme eleştirel yaklaşmak demek, söylemde ideolojik ve bağlamsal unsurları ortaya çıkarmak demektir.

1980’li yıllarda ‘Eleştirel Dil Çalışması’ olarak başlayan yaklaşım, 1990’lı yıllardan itibaren ‘Eleştirel Söylem Çözümlemesi’ olarak adlandırılmıştır (Durna & Kubilay, 2010:55). Eleştirel söylem çözümlemesi dil kullanımını iktidar, hegemonya, ideoloji gibi kavramlarla ilişkilendirmesi açısından tercih edilen bir yöntemdir ve kuramsal kökenlerini iktidar, hegemonya, ideoloji gibi alanlarda çalışan düşünürlerin çalışmalarından almaktadır. Althusser,

Gramsci, Foucault, Hall gibi isimler bunlardan bazılarıdır. ESÇ yaklaşımının temel özelliği eleştirel olmasıdır ve eleştirel dilbilim üzerine inşa edilmiştir.

Eleştirel söylem çözümlemesi, Büyükkantarcıoğlu'na (2012:171) göre, söylemi toplumsal bir eylem biçimi olarak görür. Bu açıdan toplumun incelenmesinde kullanılmak için önerilen ve toplumsal problemleri ve güç ilişkilerini yansıtan bir kavram olan söylem kavramı, toplumun dışsal (ideolojik) ve içsel (dilyetisi) bütünlüğü içinde öznelerin oluşturulmasını sağlayan pratiklerin incelenmesinde kullanılan bir kavramdır. Eleştirel söylem çözümlemesinin “sorgulanmayan, ancak arka planında asimetrik bir iktidar ilişkisini saklayan ideolojik söylemleri görünür hale getirmesi ve dildeki gömülü ya da fark edilmeyen (umursanmayan) güçle ilişkili yapıları görünür kılıp, farklı ideolojilerin dile nasıl yansıdığını deşifre etmesi” ESÇ'nin güçlü yanlarından biri olarak kabul edilir (Zengin, 2017:2).

Eleştirel söylem çözümlemesi alanında en çok öne çıkan isimler van Dijk, Fairclough ve Wodak'tır. Fairclough'un “Dil ve Güç” adlı çalışması eleştirel söylem çözümlemesi için bir başlangıç eser olarak kabul edilmektedir. Bu kitapta Fairclough, İngiltere'de politize edilmiş güçlü söylemler üzerinde durmaktadır. Fairclough çalışmalarında, söylemin sosyal teorisini inşa etmiş ve söylem çözümlemesi için bir metodoloji oluşturmaya çalışmıştır.

Fairclough'a (1992:135) göre eleştirel söylem çözümlemesi söylemsel pratikler, olaylar ve metinlerin toplumsal yapıları, ilişkiler ve süreçler arasındaki bağları araştırmaktadır. Metinlerin, olayların ve söylemsel pratiklerin nasıl ortaya çıktığı, iktidar sahipleri tarafından nasıl şekillendirildiği söylem ve toplum arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiği gibi sorularla ilgilenen Fairclough, söylem araştırmaları için Gramsci'nin hegomanya ve ideoloji, Althusser'in ideoloji ve Foucault'nun da söylemin düzeni kavramlarının bir sentezini önerir.

Van Dijk da Fairclough gibi söylemi tanımlarken, söylemin içine ideolojiyi de katmaktadır. Söylemi ‘anlam’, ‘biçim’ ve ‘eylem ve etkileşim’ şeklinde üç ana bileşen üzerinden tanımlayan Van Dijk (2003:75), ideolojinin pek çok söylem düzeyinde nasıl ifade edildiğini göstermeye çalışır. Bunun için de “ideolojik çözümleme kategorileri” (ideolojik söylem yapıları) üzerinden ayrıntılı bir analiz işlemine başvurur. Van Dijk'in çözümleme yöntemi, makro ve mikro yapı şeklinde iki bölümden oluşur. Bu bölümlerde, kelimeler, söz dizimi, tonlama, retorik, tutarlılık, varsayımlar, metaforlar gibi konular üzerinden ideoloji-söylem ilişkisini incelenir. Makro yapı düzeyinde “başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardalın ve bağlam bilgisi, olay taraflarının olayları değerlendirmesi” (Van Dijk, 1988:15) gibi ögeler incelenir. Mikro yapı düzeyinde ise sentaktik çözümleme, alansal uyum, sözcük seçimleri ve retorik çözümlemeler gibi ögeler yer almaktadır.

Ruth Wodak'ın söylem hakkındaki görüşleri ise Dijk ve Fairclough ile benzerdir. Eleştirel dilbilimci olan Wodak da belirsiz olarak gördüğü insan ve dil alanını öne çıkarır. İnsanların

toplumsal yapı içerisinde gücü nasıl elde ettikleri ve bu güçten doğan iktidarı söylemde nasıl devam ettirdikleri Wodak için incelenmesi gereken konulardandır (Wodak, 2004:66).

Wodak ve Meyer (2009) yazdıkları “Critical Discourse Analyses: History, Agenda, Theory and Methodology” (Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tarih, Gündem, Teori ve Metodoloji) başlıklı çalışmalarında disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak gördükleri ESÇ’nin tek ve özel bir kuram değil, farklı bakış açılarını, yaklaşımları ve kuramsal dayanakları temel alan bir kuram olduğunu vurgulamışlardır. Bu özelliği ile eleştirel söylem çözümlemesi “ırkçı, cinsiyetçi, politik söylemleri ya da medya söylemlerini inceleme alanı içersine dahil edilebilir” (Wodak & Meyer, 2009:6).

Sonuçta üç kuramcının da bu çalışma açısından kilit düşünceleri vardır. Fairclough’a göre iktidar-ideoloji-söylem üçlüsü, söylemin düzenini, gerçek söylemsel olayların kuruluşunu ve sonunda da söylemsel uylaşımların yerleşmesini doğurduğundan, bütün dilsel ve toplumsal pratiklere nüfuz eder. Bu görüş, söylemsel uzlaşımların nasıl oluştuğu üzerine bizi düşünmeye iter. Van Dijk söylemin ve iktidarın yapıları arasındaki ilişkileri analiz ederken, söylemsel iktidar biçimlerini ortaya çıkarmayı amaçlaması, özellikle siyasal alandaki söylemlerin incelenmesi için işlevseldir. Wodak’ın insan ve dil vurgusu yapması, insan bilincini ve dili tarihsel ve toplumsal olarak şekillenen bir yapı olarak görmesi nedeniyle söylemlerde bu durumun ortaya çıkacağını düşünmesi, engellilik alanında kullanılan kalıplaşmış kelimeler ile ilgili bu araştırmanın derinleşmesine katkı sağlamıştır.

3.2. Çalışmanın Materyali Veri Toplama Yöntemi

Siyasal alanın, medyanın ve engelli STK’larının söylemlerini incelemek amacıyla değişik metin türlerinden elde edilen söylemler amaçlı örneklem yoluyla seçilmiştir. Amaçlı örneklem, “önceden tanımlanmış ve belirlenmiş birimlerin amaca uygun bir şekilde seçildiği ve incelendiği bir örneklem alma yöntemi”dir (Yıldırım & Şimşek, 2011:107). Bu çalışmada belirlenen amaçlı örneklem, siyasal alanın, medyanın ve engelli STK’larının söylemlerinden seçilen engelliliğe ilişkin söylemlerdir.

Siyasal alandaki söylemleri derlemek için öncelikle hukuk alanından yararlanılmıştır. Bu kapsamda siyasal iktidarın oluşturduğu kanunları incelemek için engellilerle ilgili mevzuat taranmıştır. Bunun dışında siyasal alanda engellilerle ilgili kanunların meclis genel kurul görüşme tutanaklarına, siyasal iktidarın hükümet programlarına ve partilerin seçim bildirgelerine bakılmıştır. Çalışma 1997 yılı ile 2018 yılı arasındaki dönemi kapsamaktadır. Çalışmada engellilerle ilgili ilk kurumsal gelişme olarak sayılabilecek Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın kurulduğu 1997 yılı, engelliliğe ilişkin siyasal alandaki söylemlerin değişimini kurumsal düzeyde izlemenin başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın zamansal

kısıtını belirleyen diğer metinler, partilerin seçim bildirgeleri olmuştur. Seçim bildirgeleri son genel seçim yılı olan 2018 yılına aittir ve bu nedenle 2018 yılı zamansal sınırlılık olarak kabul edilmiştir.

Siyasal alanın söylemleri incelenirken Fairclough'un söylem çözümlemesinin üç düzeyi olan "metinler, söylemsel pratikler ve sosyo-kültürel pratikler" şeklinde seçilen örneklem gruplandırılmıştır. Veri kaynakları içerisinde amaçlı örneklem yoluyla çalışmanın zaman kısıtı olan 1997-2018 yılları dikkate alınarak, 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı "Özürlüler Kanunu" ve 2014 yılında 6518 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek "Engelliler Kanunu" haline gelen iki hukuk metni, söylem çözümlemeleri için ilk örneklemi oluşturmaktadır. Engellilere yönelik maddeler içeren düzenlemeler dağınık olduğu için "Engelliler Kanunu" sistematik olması açısından seçilmiştir. Metin örneklemelerinin ikincisi, hükümet programlarında (1997-2018) engellilerle ilgili maddeler ve üçüncüsü AKP ve CHP'nin seçim bildirgelerinde (2002-2007-2011-2015-2018) yer alan engellilerle ilgili başlıklardır. Seçim bildirgelerinde iki partinin seçilmesinin nedeni birinin iktidar, diğerinin ana muhalefet partisi olması ve belirtilen yıllardaki seçimlere katılmış olmaları etkili olmuştur. Söylemsel pratikler düzeyinin incelenmesi için 5378 sayılı Özürlüler Kanunu olarak bilinen kanunun ve onun 6518 sayılı kanunla değişen halinin TBMM Genel Kurul görüşmeleri seçilmiştir. Söylemin sosyo-kültürel pratikler düzeyi için ise siyasal iktidarın vatandaşla karşılaşma alanlarında (açılış törenleri, özel gün kutlamaları, mekan ziyaretleri, vs.) gerçekleşen 3 olay örneği seçilmiştir. Bunlar; "Gözlerin Görmediği Halde Sana İş Vermişiz" diyalogu, "Engelli Kardeşlerimiz Tüm Ülke, Millet İçin Cennet Fırsatıdır" açıklaması ve "Engellileri Adam Yerine Koyduk" açıklamasıdır. Seçilen bu örneklemelerin siyasal alanın metinlerde yer alan söylemleri ile pratikteki söylemlerini karşılaştırmak açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Engelli STK'larının belirlenmesinde, farklı engel gruplarında temsil sayıları, tarihselliği ve aktiflikleri dikkate alınmıştır. Bu kapsamda toplam on dernek ve vakıf (Altınokta Körler Derneği, Türkiye Sakatlar Derneği, Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği, Türkiye İşitme Engelliler Derneği, Türkiye Down Sendromu Derneği, Engelli Kadın Derneği, Toplumsal Haklar Derneği, Türkiye Özürlüler Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, TOHUM - Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, İstanbul Zihinsel Engelliler İçin Eğitim ve Dayanışma Vakfı) seçilmiştir.

Engelli STK'larının söylemleri incelenirken örneklemeler yine Fairclough'un söylem çözümlemesinin üç düzeyi olan "metinler, söylemsel pratikler ve sosyo-kültürel pratikler" başlıklarında gruplandırılmıştır. Metin örneklemeleri olarak dernek ve vakıfların en son kabul ettikleri tüzük ve senetleri seçilmiştir. Söylemsel pratikler olarak dernek ve vakıfların internet siteleri ile internet sitelerinde yer verdikleri proje ve kampanyalar seçilmiştir. Dernek ve vakıfların proje ve kampanyaları sadece internet sitelerinde yer alan bilgiler doğrultusunda incelemeye konu edilmiştir. Sosyo-kültürel pratikler olarak internet sitelerinde yer verdikleri

basın bildirileri, haber metinleri gibi sözlü-yazılı eylemler; yürüyüş, açlık grevi ve davalar gibi doğrudan eylemler ile flashmoblar, farkındalık çalışmaları gibi pasif eylemler seçilmiştir. Engelli STK'ları ile ilgili haberler, google arama motoru üzerinden sadece haberler sekmesi kullanılarak taranmış ve 1997-2018 yılları arasında olan haberlerden amaçsal örneklem yoluyla seçilen bazı haberler kullanılmıştır. Eylemler konusunda ise derneklerin internet siteleri ve haberler yol gösterici olmuştur. Burada yine amaçsal örneklem yoluyla derneklerin ve vakıfların sitelerinde yer alan proje ve kampanyalar, basın bildirileri ya da eylemler örneklem olarak seçilmiştir. Seçilen örneklemeler ise çözümleme esnasında tablolarla gösterilmiştir.

Medyanın engellilik üzerine söylemlerini incelemek için ulusal basında yer alan haberler kaynak olarak kullanılmıştır. İçeriklerin belirli bir standartta incelenebilmesi amacıyla da araştırmanın materyalleri yalnızca haber metinlerinden seçilmiştir. Haber incelemelerinde araştırma örnekleme belirlenirken, haber kaynaklarının çeşitli özelliklerinden hareket edilmiştir. Baskı sayısı (tiraj), politik ve ideolojik yelpazenin farklı noktalarında durmaları ve hitap ettikleri okur kitlesi gibi özellikler örneklemelerin seçiminde dikkate alınan unsurlar olmuştur. Çalışmanın medya bölümünün verilerinin elde edilmesi için ulusal ölçekte yayın yapan, tirajı ve temsil etme kabiliyeti yüksek olan bir çevrimiçi gazete (Hürriyet) ile bir haber platformu (Yaşadıkça) seçilmiştir. Yaşadıkça engellilerle ilgili haberlerin yayınlandığı bir platform olması sebebiyle çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca Yaşadıkça hem ulusal hem yerel ölçekte, aynı zamanda farklı görüşlerde birçok gazete haberine yer vermesi nedeniyle, medyanın engelliliğe bakışı konusunda dikkate alınabilecek veri barındırmaktadır. Bu nedenle engelliliğe ilişkin çeşitliliği sağlayan bir temsil gücü olduğu düşünülebilir.

Çalışmanın medya ile ilgili seçilen haber metinleri, her bir haber kaynağının internet sitesindeki arşiv bölümünde beşer yıl aralıkla belirlenen (2007, 2012, 2017) zaman sınırlaması çerçevesinde “engelli ve özürlü” kelimeleri anahtar sözcükleri ile taranarak elde edilmiştir. Bu zaman aralıkları içinde engelli yerine yer yer sakat ifadesi de kullanılmaktadır ancak “sakat” sözcüğü araştırmaya dahil edildiğinde sporda yaşanan sakatlıklarla ilgili haberler de çıktığından dolayısıyla içeriği engellilik konusunda olan haberlerin ayırt edilmesi zorlaştığından sakat sözcüğüyle bir tarama yapılmamıştır. Tarama çalışmaları toplam 3 ayda tamamlanmıştır.

Hürriyet gazetesi ve Yaşadıkça platformundaki haberlerin taranması sonucu 2007-2012-2017 yılları aralığında Hürriyet gazetesinden 2999, Yaşadıkça Platformu'ndan 4453 habere ulaşılmıştır. Elde edilen haberler incelenmiş ve 25 farklı temada haberler gruplandırılmıştır. Daha sonra bu temalardaki haber sayıları dikkate alınarak, her bir temayı temsil edecek haberlerden amaçlı örnekleme yoluyla her yıl için ayrı ayrı haber metinleri seçilmiştir. Amaçlı örnekleme ile her yıl için 50 tane haber seçilmiştir. Yalnızca Yaşadıkça'nın 2007 yılı haberlerinde ayrılan bir temaya ait haber bulunmadığından, o yılki haber sayısı 49

olarak kalmıştır. Böylece toplamda 299 haber metni örneklem olarak seçilmiştir. Örneklem olarak seçilen haber metinleri ekteki tablolarda yıllık olarak gösterilmiştir.

3.3. Veri Değerlendirme Yöntemi

Sakallı'nın belirttiği gibi, eleştirel söylem çözümlemesi, norm oluşturmuş metinler üzerinde yapılır (2016:27). Fakat farklı norm alanlarından olan metinler için uygulanabilecek tek bir söylem çözümlemesi yöntemi olmadığından, söylem incelemesinde kullanılacak olan yöntemler araştırmacıların amaçlarına, metinlerin türlerine ve söylemin özelliklerine göre değiştirilip geliştirilebilmektedir. Bu sebepten dolayı çalışmada siyasa alanın, engelli STK'larının ve medyanın engellilik üzerine söylemlerini çözümlemek için Gee'nin "Söylem Çözümlemesi Nasıl Yapılır; Araç Kutusu" (2010) ve Van Dijk'in "Haberlerin Söylem Olarak Disiplinlerarası İncelenmesi" (1991) çalışmalarından yararlanılarak geliştirilen iki farklı eleştirel söylem çözümleme modeli kullanılmıştır. Siyasal alandaki söylemler ve engelli STK'larının söylemlerinin olduğu metinler için aynı model kullanılırken, medyanın haber metninin incelenmesinde haber metninin biçiminin getirdiği farklılık nedeniyle ikinci bir model kullanmak söz konusu olmuştur.

3.3.1. Siyasal Alanın ve Engelli STK'larının Söylemlerini Çözümleme Modeli

Çalışmada siyasal alanın ve engelli STK'larının söylemlerinin çözümlemesi için ortak bir model kullanılmıştır. Bu modelin oluşturulmasında ise Van Dijk ve Gee'nin çözümleme araçlarından yararlanarak bir araştırma modeli oluşturulmuştur. Oluşturulan araştırma modeli ve modeli oluşturan öğeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Siyasal Alanın ve Engelli STK'larının Söylemlerini Çözümleme Modeli

1. Makro Yapı	2. Mezzo Yapı	3. Mikro Yapı
1.1. Konu/Başlık -İzlek/ Konu zinciri -Bölümleme	2.1. Bağlam ve Yansıtıcılık -Eylemler -Metinlerarasılık	3.1. Söylemdeki Dil -Kelimeler (Tekrarlama ve Anlam) -Vurgu/Önem -Biçem ve Retorik
1.2. Söylemin Aktörleri -Kimlikler -Üreticiler	2.2. Politika -Sorumluluk paylaşımı -Sadece söyleme değil yapma -Denglilik (eşit oranda yer verme)	3.2. Söylemlerarası İlişkiler -Doldurma -Birleştirme

Yukarıdaki tabloda yer alan çözümleme modeli üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak makro yapı çözümlemesinde, eleştirel söylem çözümlemesi yapılacak olan örneklemelerin öncelikle yukarıdan bir resmini çekmek amaçlanmaktadır. Çözümenecek ögenin nasıl bir ızgaraya oturtulduğu konular, başlıklar, bölümler, bunlar arasındaki geçişlerle birlikte söylemi oluşturan özneler, üreticiler ve söylemin aktörlerinin kimler olduğu gibi genel sorular cevaplanmaya çalışılmaktadır. Van Dijk'a (2002:112) göre makro yapı çözümlemesi söylemle ilgili en önemli bilgiyi veren, söylemin ne hakkında olduğunu ve olayın zihinsel modelini açıklayan ve okuyucunun aklında en çok kalan bilgi ve anlamı temsil eder. Bu bilgiler genellikle söylem üreticilerinin kontrolü altındaki bölümlerdir.

Makro yapı, konu/başlık ve söylemin aktörlerinden oluşmaktadır. Konu/başlık ögesi, söylemi üreticisinin "söz konusu başlık ve konuları seçme nedenini bulmaya çalışır (Gee, 2010:23)". Konular söylemin ne ile ilgili olduğunu anlatmakla beraber, ana fikri ya da söylemin en önemli bilgisini temsil etmeleri nedeniyle söyleme ait en çok hatırlanan bilgilerdir. Söylemin anlamı sadece sözcüklerle sınırlı değildir; Yılmaz'a (2014:22) göre söylemin konular ya da temalar gibi daha üst anlamları da vardır. Bu nedenle siyasal alandaki ve engelli STK'larının engelliliğe ilişkin söylemlerini incelerken engellilikle ilgili hangi konularda düzenleme yaptıklarını veya faaliyet gösterdiklerini incelemek gerekmektedir. Konu zincirinde ise söylemde başlık ve izlek arasındaki ilişkilerin nasıl kurulduğu araştırılır. Böylece söylemde geçen konuların yapısı, konuların sıralanma şekilleri, ara bilgilerin verilme şekilleri, başlıklarla sağlanan anlamsal bütünlükler bu araçlarla araştırılır. Bölümleme kısmında ise incelenen söylemi oluşturan bölümlerin "nasıl oluşturulduğu, nasıl sıralandığını ve bölümler arası ilişkilerin nasıl oluşturulduğu" incelenir (Gee, 2010:80).

Makro yapının ikinci bölümü ise söylemin aktörleridir. Aktörler; eylemi gerçekleştirenler başta olmak üzere eylemden etkilenenler de olabilir. Çözümlemeci bu ögede söylemde geçen kimlikleri ve söylemi üreten aktörleri inceleyerek söylemin ana hatlarını tamamlamaya çalışır. Kimlikler ögesinde söylemde hangi kimliklere yer verildiği irdelenir. Söylemin kurucusunun "konuşma ya da yazısında ne gibi kimlikleri oluşturduğuna ya da var olan hangi kimliklere uygun söylem üretmeye çalıştığını" araştırır (Gee, 2010:112). Üreticiler kısmında ise söylemde oluşturulan kimliklerden ziyade söylemi kuran öznenin özelliklerine odaklanmaktadır. Söylemin kurucusunun ünvan, pozisyon, meslek gibi özelliklerinin söylemi etkileyeceğini varsaymaktadır.

Makro yapı, söylemlerin iskeletini anlamaya çalışırken mezzo yapı bu iskeleti çevreleyen yapıları incelemeyi hedeflemektedir. Bu bölümde odaklanılan noktalar daha çok metinde yer alanların arka planını anlamaya yöneliktir. Bu nedenle metnin niyetine dair soruları içinde barındırır. Bununla birlikte söylemin genelinden varılan sonuca da bakmaya çalışmaktadır.

Mezzo yapının ilk bölümünü bağlam ve yansırılık oluşturmaktadır. Söylemler, bir bağlamda oluşur ve kendisini üreten kişi ya da toplumları yansırılar. Aynı şekilde bir toplumun kullandığı dil de onu yansırır. “Örneğin kahvede konuşan kişilerin ve ders veren öğretmenin kullandığı dil farklıdır. Çözümlemeci, kullanılan dile bakarak söylemin bir sınıfta mı yoksa kahvede mi söylendiğini yorumlar” (Gür, 2013:191).

Bağlam ve söylemlerin oluşmasına yardımcı olan ve çözümlemeye dahil edilen öğelerden biri eylemlerdir. Burada söylemde kullanılan dil ile gerçekleştirilen eylemler incelenir. Eylemler ayrımcılık, meşrulaştırma, aşağılama, sorunsallaştırma, marjinalleştirme gibi hegomanya oluşturan ve toplumdaki güç gruplarıyla ilişkilendirilebilen edimler gerçekleştirebilirler. Böylece söylemdeki aktörün eylemde takındığı tavır söylemin arka planına dair ipuçları verir. Bağlamı oluşturan bir diğer öğe ise metinlerarasılıktır. Metinlerarasılık bir metin içinde başka metinlere atıfta bulunulması ve başka metinlerden düşünce, bakış alınmasıdır. Gür’e (2013:91) göre başka metinlere yapılan bu atıflar “alıntı yapmak, yorum yapmak, işaret etmek, devam ettirmek ve değerlendirmek” şeklinde olabilir.

Mezzo yapının ikinci bölümünü politika araçları oluşturmaktadır. Politika aracı söylemde “kendisi, söylemdeki kişiler, dinleyiciler, okuyucular ve üçüncü kişiler için sosyal faydaların nasıl üretildiğini ve bu faydaların nasıl dağıtıldığını inceler” (Gee, 2010:124). Politika araçlarının ilki “sorumluluk paylaşımı” ögesidir. Bu ögede, söylemde yer alan olay, görev, politikalar, uzlaşımlar ve çatışmalar gibi konularda aktörlerin paydaşlık düzeylerini inceleyerek çözümlemeler yapılır. Örneğin engellilik alanında yapılan bir düzenlemede hangi kuruluşlar hangi sorumlulukları almış, söylemin aktörleri olarak kimler dahil edilmiş gibi konuları inceler. “Sadece söyleme değil yapma” ögesi ile çözümlemeci, söylemin bir eylemi harekete geçirip geçirmediğini “söylem üreticisinin, dille söylemenin ya da yazmanın ötesinde neler yapmaya çalıştığını” (Gee, 2010:50) ortaya koyar. Örneğin engellilik üzerine yapılan düzenlemelerde sadece hakları olduğu vurgusu mu yapılıyor yoksa buna ek olarak bu hakkın kullanılması için önlemler de alıyor mu? Dolayısıyla söylemin altının nasıl doldurduğunun da incelendiği bir araçtır. Son olarak “dengellik” ögesi ise söylemin konusuna, aktörlerine, muhatabı olan gruplara eşit derecede değinmeyi inceler. Söylemin içeriğinde özellikle göz ardı edilen grupları ortaya çıkarmak bu aracın temel hedefidir.

Tablonun üçüncü bölümünü mikro düzeydeki inceleme oluşturmaktadır. Mikro düzeyde araştırmacı söylemi oluşturan dilbilimsel unsurları, söylemde kullanılan kelimeler, bu kelimelerin sıklığı, kelimelerin anlamsal durumları, vurgulanan yapılar, söylemdeki biçim ve retorik inceleme gibi konular üzerinde durur. Söylemi ve ortaya çıktığı bağlamı daha iyi anlamak için kullanılan dili ve söylemin dilsel ve sosyal bağlamını anlamak önemlidir. Söylemin dilbilimsel çözümlemesinin temelinde dilin toplumsal olarak üretilen/geliştirilen ve toplumu yeniden üreten bir yapı olarak düşünülmesi vardır (Erdoğan & Alemdar, 2010:378). Bu durum

ilk olarak söylemi, bir eylem biçimi olarak insanın içsel ve dışsal dünyasının bir sunumu olarak görmeyi gerektirir. İkinci olarak ise söylem ve toplumsal yapı arasındaki diyalektik ilişkiyi belirtir (Fairclough, 1992:64). Söylemdeki dil unsurlarının incelenmesinde ilk öge “kelimeler”dir. “Kullanılan kelime sayısı, bazı kelime türlerinin çokluğu gibi sayısal bilgiler incelenerek bir yorum yapılmaya çalışılır” (Gee, 2010:60). “Vurgu/önem” ögesinde ise “söylemde nelere önem verildiğini ya da önemsizleştirildiği araştırılır” (Gee, 2010:98). Söylemde hangi konu ve kelimelerin vurgulandığı yine bu çözümleme aracında incelenecek ögelerdir. Dilbilimsel unsurların incelenmesini kolaylaştıran ögelerden olan biçim, dili kullanma özellikleri ve farklı sözdizimsel yapılarla düşünceleri dile getirme tarzıdır. Bu nedenle eleştirel bir çözümleme yapabilmek için bu araç önemlidir. Retorik ise “bireyleri ikna etmek için dilin ustaca kullanma sanatıdır” (Jones ve Peccei, 2004:45-53). Bir iletinin ikna ediciliğinin artırılmasında kanıt sunma, örnek gösterme, karşılaştırma, tanık kullanma, tekrar etme, metafor kullanma, sürü mantığı yaratma, uzman görüşüne başvurma, ses uyumundan yararlanma vb. retoriksel unsurlardan yararlanılmaktadır.

Söylemlerarası ilişkiler kısmında ise söylemi üretenlerin söylemlerinde kullandıkları dilsel ürünlerden yola çıkarak kişiler, sosyal kurumlar, sosyal gruplar, kültürlerle ve birbirleriyle nasıl ilişkilendirildiği, hangi ilişkilerin gözardı edildiği bulunmaya çalışılır. Söylemlerarası ilişkilerin tablodaki ilk ögesi “doldurma”dır. Doldurmada, söylemde verilen ya da ima edilen bilgilerin neler olduğu, nelerin söylenmiş ya da söylenmemiş, farz edildiği araştırılır. Birleştirme ögesi ise araştırmacının söylemi üretenlerin, bağlamla olayları ve yapıları ilişkilendirme biçimlerini araştırmasını sağlar (Gee, 2010:63).

Bu çalışmada tabloda belirtilen çözümleme araçları metin düzeyinde kanunlarda, hükümet programlarında, seçim bildirgelerinde; söylemsel pratikler düzeyinde meclis görüşmelerinde yapılan konuşmalarda; sosyo-kültürel pratiklerde seçilen olay örneklerinde söylem üreticilerin engelliliğe ilişkin söylemlerinin çözümlemesinde başta kullanılan kelimelerle inşa edilen anlamlar olmak üzere söylemlerarası ilişkilerle kurulmuş olan ideolojik bağlamların açığa çıkarılmasında kullanılacaktır. Oluşturulan model söylemlerin çok boyutlu çözümlemesine imkan vermektedir. Böylece incelenen metin ve konuşmalarda söylemde temsili yapıların, politik yapıların ve dilbilimsel yapıların sistematik bir şekilde analize dahil edilmesi umulmaktadır.

3.3.2. Medya Söylemlerini Çözümleme Modeli

Kendilerine özgü özellikler taşıyan haber metinlerinin Gölcü’ye (2009:6) göre anlamsal kalıpları kapalı olan metinlerden olması, söylemsel yapılarının çözümlemesinde içerik çözümlemesi yönteminin terk edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Van Dijk'a (1988) göre haber yazım süreçleri pasif olmayan süreçlerdir ve haberler "kültür, etnisite, toplumsal cinsiyet, ulus, siyasi ideoloji ve baskın hedeflerin içinde olduğu sosyal temsillerin etkisi altında yazılır" (Van Dijk 1988:27). Marksist eleştirel yaklaşımlar da haberin nesnel olamayacağını, seçilen bir haberin türü, sunuluş biçimi, dilsel öğeleri ve söyleminin medya uzmanlarınca belirlendiğini söylemektedir. Aynı zamanda haber metnindeki ifadeler "gazetecilerin bilinçaltında yatan ideolojik çerçevelerine ve sınıflandırma kalıplarına dayanmaktadır" (Toruk, 2008:183-184). Haberlerde var olan ideolojik iletilerin ortaya çıkarılması için derinlemesine çözümleme yapmak gerekmektedir. Bu nedenle bu bölüm için Van Dijk'in haber metinlerini analiz için uyguladığı söylem çözümlemesi modelinden yola çıkılarak ve araştırma konusunun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bir model oluşturulmuştur. Aşağıdaki tabloda bu çözümleme modeli gösterilmiş ve daha sonra çözümleme esnasında modelde yer alan birimlerden siyasal iktidarın ve engelli örgütlenmelerinin söylemlerinin incelenmesi için kullanılan bir önceki modelden farklı olan çözümleme araçları açıklanmıştır.

Tablo 3.2. Haberlerin Söylemlerini Çözümleme Modeli

1. Makro Yapı	2. Mezzo Yapı	3. Mikro Yapı
1.1. Tematik Yapı -Haberin Konusu -Başlıklar -Haber Girişi(Spotlar) -Fotoğraf	2.1. Şematik Yapı -Haberin İçeriği -Haberin Yaklaşımı -Ardalan ve bağlam bilgisi -Ana olayın sunumu ve sonuçlar	3.1. Dilbilimsel Yapı -Sentaktik Çözümleme -Kelimeler (Tekrarlama ve Anlam) -Vurgu/Önem -Biçem ve Retorik
1.2. Temsili Yapı -Kimlikler -Aktörlere verilen özellikler -Haber Kaynakları	2.2. Politik Yapı -Nesnellik -Alternatif Söylemler -Denglilik (eşit oranda yer verme)	3.2. İlişkisel Yapı -Nedensel İlişki -İşlevsel İlişki -Referansal İlişki

Medyanın söylemlerinin incelenmesi siyasal iktidar ve engellilerin incelenmesi için oluşturulan modelden farklı olarak makro bölümde çözümlenecek ögenin nasıl bir düzleme oturtulduğu konular, başlıklar, haber girişleri, fotoğraflar ile söylemi oluşturan öznel, temsil edilen kimlikler ve söylemin aktörlerinin kimler/neler olduğu gibi başlıkları içermektedir.

Medyanın söylemlerinin incelenmesinde makro yapının ilk ayağını tematik yapı oluşturmaktadır. Haberin ana fikrini veren tematik yapıda; başlıklar, haber girişleri, spotlar ve fotoğraflar incelenerek haber hakkında en çok akılda kalan kısımlar olan bu yapıların ne şekilde biçimlendiği incelenmektedir. Konular olayın hangi boyutunun ele alındığını ve vurgulandığının belirlenmesini sağlamaktadır. Söylemi oluşturanların seçtiği başlıklar ise okuyucuyu ilk karşılayan ideolojik iletilerdir. Söylemin öznesinin başlıklarda yer vermeyi tercih ettiği veya

kısıtlamayı tercih ettiği enformasyon, kelime gruplarının birbiriyle ilişkisi haberin söylemine dair bir ön bilgi sunarlar. Haber girişleri, metnin özetidir. Girişte haberle ilgili olarak nelerin özetlendiği, haberde neye daha çok önem verildiği ve vurgulanmak istendiği öne çıkar. Tematik yapının son ögesi olan fotoğraflar ise haberin konusunu anlatan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Fotoğraflarda haberin hangi aktörlerine yer verildiği ve fotoğrafların içeriğinde kullanılan resmin türlerinin, grafik, fotoğraf, tabela, karikatür vb. şeklinde olması da incelemede dikkat edilmesi gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Makro yapının ikinci bölümünü ise temsili yapı oluşturmaktadır. Temsili yapı, söylemde geçen kimlik ve aktörlerin özelliklerinin incelenmesi yoluyla söylemin öğelerine ne şekilde yer verilmiş olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Burada diğer modelden farklı olarak yer alan “haber kaynakları” ögesi haberin kaynaklarının neler ve kimler olduğu, haber kaynaklarının birinci elden mi yoksa dolaylı olarak mı elde edildiğini incelemek için kullanılmıştır.

Medya söylemlerinin çözümlerken mezzo yapıda ise “şematik yapı” ve “politik yapı” dikkate alınmıştır. Şematik yapılarda, haberlerin içeriğinin, haberin genel yaklaşımının ne olduğu, ardaalan ve bağlam bilgisinde nelere yer verildiği, ana olayın nasıl sunulduğu gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. Söylemde politik yapının kuruluşu ise haberin üretiminde ideolojilerin nasıl üretilip dağıtıldığını bulmaya çalışır. Bu süreçte nesnellik, dengellilik ve alternatif söylemlere yer verme gibi öğeler çözümlemede kullanılacak araçlardır. Nesnellik, haber metinlerinin tarafsız bir şekilde ele alınıp alınmadığını inceleyen araçtır. Olayların nesnel sunumu söylemlerin ideolojilerden etkilenme düzeyini belirten en önemli göstergedir. Haberlerin sunumunda alternatif söylemlere ve karşıt görüşlere ne derece yer verildiğini ise son inceleme ögesini oluşturmuştur.

Mikro yapının analizinde ise “dilbilimsel yapı” ve “ilişkisel yapı” öğeleri kullanılmıştır. Söylem çözümlemesinde araştırmacının söylemde kullanılan dil unsurlarını ve söylemin sosyal bağlamını anlaması gerekmektedir. Bu nedenle dilbilimsel yapıda ilk olarak sentaktik çözümleme yapılmıştır. Bu çözümleme aracında haberdeki cümlelerin yapılarına, öznenin nasıl konumlandığına ve cümlenin nasıl kurulduğuna bakılmaktadır. Cümlelerin aktif mi yoksa pasif mi kurulduğu, cümlenin etken mi edilgen mi olduğu ve öznenin nasıl konumlandırıldığı söylemin ideolojik yapısına dair ipuçları barındırır. İlişkisel yapıda ise haber metinlerinde birbiri ardına gelen kelimeler ve cümlelerle oluşturulmaya çalışılan nedensel, işlevsel ve referansal ilişkilere bakılmaktadır. Çözümlemeci, söylemde yer alan bilgilerin birbirleriyle nasıl ilişkilendirildiği, konular ve kişiler arasında dil kullanımı suretiyle nasıl bağlantılar kurulduğunu çözümlemeye çalışır.

Haberlerin söylemlerini incelemek için oluşturulan bu modelin çözümleme araçları kullanılarak haberde yer alan kelime ve cümleler hem anlamsal hem de niceliksel olarak değerlendirilmek suretiyle çalışmaya uygulanacaktır. Böylece haberde engelliliğe ilişkin

ideolojik söylemlerin açığa çıkarılması ve medyada nasıl bir engellilik söylemi inşa edildiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

4. ÇALIŞMANIN KONUSU OLAN SÖYLEMİNİN BAĞLAMI: ENGELLİLİK

Zeyrek'e (2009:44) göre yöntem olarak söylem çözümlemesi kullanan araştırmacılar, bağlam kavramını çalışmalarına göre tanımlamışlardır. Kimine göre bağlam metin olurken kimine göre toplumsal ortam veya durum, kimine göre de bireysel veya kültürel bilgidir. Gür (2013:185) bağlamı "söylemin ortaya çıktığı ve devam ettiği sosyal, kültürel, psikolojik, tarihsel, dilbilimsel ve iletişimsel unsurlardan oluşan şartlarla ortaya çıkan bütünlük" şeklinde oldukça geniş tanımlamıştır. Tanımda öne sürülen sosyal, kültürel, psikolojik, tarihsel, dilbilimsel ve iletişimsel unsurların oluşturduğu bütünlüğe ulaşmak pek mümkün olmayabilir.

Söylem çözümlemesinde en önemli unsur, söylemin üretildiği tarihsel ve anlam kazandığı dilsel bağlamdır. Tarihsel bağlam, geçmiş ve şimdiyi de içeren zaman dilimidir. Dilsel bağlam ise, metinlerde izlenebilen anlamlı dilsel ifadelerdir. Fairclough ve Wodak (1997) söylemlerin bağlamsız üretilmeyeceğini, bağlam incelenmeden de anlaşılamayacağını vurgulamış, söylemlerin birbirleri ile ilişki içinde geliştiklerini belirtmişlerdir. Engelliliğe ilişkin söylemleri incelemeye geçmeden önce, engelliliğe ilişkin algının tarihsel süreçte gelişmesi ve engellilik modelleri üzerine bir derleme yapılmıştır. Bu derleme, engelliliğe ilişkin söylemlerin oluşmasına etki eden sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamla günümüzdeki engelli söylemleri arasında ilişki kurmayı kolaylaştıracığı düşünülmüştür.

4.1. Engelliliğin Tarihsel Bağlamı

Engelliliğin tarihsel bağlamı incelendiğinde, engellilerle ilgili bilgilerin Antik Çağ'a kadar dayandığı görülmektedir. Engellilikten bahseden ilk eserlerden biri olan M.Ö. 3500 yılına ait Hint şiiri "Rig-Veda'da, Kraliçe Vishpla'nın bir savaşta bacağına kaybettiğinden ve demirden protez taktığından söz edilmektedir (ACTUS Projesi, 2009).

Kocaömer'in (2008) aktardığına göre M.Ö. 3000'de Mezopotamya'da engelliler cezalı olarak görülmemiş, yaratıldıklarında Tanrı'nın kötü bir gününe geldiklerine inanılmıştır. Hatta M.Ö. 1200'e ait Koller Papirüsünde (Papyrus Koller) sağrıların diline saygı gösterilerek onlara işaretleşmeyle cevap verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Sümer kültüründeyse engellilik için "günümüzdekine oldukça yakın bir rehabilitasyon anlayışının varlığından" söz edilebilir (Kramer, 2000:66; Kemaloğlu & Mengü, 2013:185). Aynı tarihlerde Anadolu'da Hitit Sarayı'nda işaret diliyle dini törenleri idare eden "sağrıların" olduğu da bilinmektedir (Arda & Aksu, 2004:357).

Roma İmparatorluğu döneminde Jüstinyen Kanunları (M.S. 529) engelli kişileri ayrıntılı olarak tasnif etmiş ve farklı engel türlerine ve derecelerine dair hakları açıklamıştır (Braddock & Parish, 2011:109). Bu kanunlarda yer alan bazı hükümler dikkat çekicidir. Kanun,

konuşamayan bireylerin düşünemeyeceğini öne sürerek “bu bireylerin yasal haklarında kısıtlamalara gitmiştir” (Markides, 1982:479). Atinalılarda ise engelliler için toplumsal kurumlar oluşturma ve çalışamayan engellilere maaş bağlama gibi uygulamalar vardır. Ancak Eflatun, topluma yük olduğu düşüncesiyle “kronik hasta ve engellilerin Atina Devleti’nde yer almaması, bu gibi kişilerin tedavi edilmemesi, hatta ölüme terk edilmesinin en iyisi olacağı” görüşündedir (akt. Özer, 2015:58). Genel olarak toplumun engellilik anlayışında Antik dönemde dışlayıcı bir tutumun varlığının belirgin olduğu söylenebilir.

Finkelstein (1980) engelli bireylerin toplumsal yaşamdan dışlanmaları konusunu tarihsel materyalizm açısından ele alarak üç aşamalı bir açıklama getirmiştir. Bu aşamalardan ilki feodal toplum dönemidir. Engelli bireyler bu dönemde üretim biçimlerinin yakın çevre içinde olması nedeniyle aile ekonomisine katkıda bulunabilmektedir. İkinci aşama endüstriyel çağ sonrasına denk düşer ve kapitalist toplumları ele alır. Üretim süreçlerinin fabrika işletmelerine kayması, engelli bireyleri buradaki üretim süreçlerinden dışlamıştır. Bu nedenle engelli bireyler üretken, verimli olmayan tüketici bireyler olarak görülmeye başlanmıştır. Üçüncü aşamada teknolojik gelişmeler ve tıptaki iyi uygulamalar sayesinde engelli bireyleri dışlayıcı süreçlerin önüne geçileceğini düşünür (Finkelstein, 1980:6-8).

Swain ve French (2000) ise engelli bireylere bakış açısının cisimleştiği üç dönemi “feodal dönem, kapitalist dönem ve modern dönem” diye adlandırmıştır. Engelliliğin tarihsel bağlamını Swain ve French ile Finkelstein’in anılan dönemsellemeleri bağlamında, feodal dönemde Okur ve Erdugan’a (2010:248) göre “üretim ilişkileri, kolektif üretimi esas aldığından aile üyelerinin bir araya gelerek kapasitelerini birleştirmeleri yoluyla hanelerinin günlük işlerini yapmaları engelli bireylere de toplumsal bütünleşme ve üretime katılma imkanı vermiştir.” Gleeson’a (1997) göre de, Ortaçağ İngiltere’sinde, feodal dönemde yaşam koşullarındaki zorluklar ve tarımsal üretimin gereklilikleri engelliler de dahil olmak üzere herkesin bir şekilde üretime katkıda bulunmasını zorunlu kılmıştır.

Her ne kadar engelli bireyler ailenin üretim ilişkileri içerisinde bulunmuş olsalar da, Feodal dönemde engelli bireylere yaklaşımlar mistik ve dini öğeler barındırmaktadır. Engellilik dinsel öğretilere, geleneksel doğaüstü inanışlara ve eski çağlardan gelen efsanelere bağlanarak açıklanmaya çalışılmıştır (Barnes, 2006:639). Bu dönemde, engellilik, ilahi, ya da günahın karşılığı olan ve doğaüstü varlıklardan gelen bir ceza, ilahi bir sınav ya da bazı toplumlarda ilahi bir “mucize” olarak değerlendirilmiştir. Malthora’ya (2001) göre dine dayalı batıl inançların ve cezaların kurbanı olan engelliler, Ortaçağ Avrupası’nda sıklıkla kötülük, büyücülük, hatta şeytanla ilişkilendirilmekte, çocukların engelli doğması çoğunlukla annelerinin şeytani inançlarının bir sonucu olarak görülmüştür. Bu dönemde epilepsi başta olmak üzere, zihinsel yeti kaybı, akıl hastalığı ve körlük dahil birçok engelliliğin şeytani nedeni olduğu düşünülmüştür. Doğan’a (2008) göre, Protestanlığın dini lideri olan Martin Luther, engelli bir

çocukta şeytanı gördüğünü iddia ederek onların öldürülmesini dahi önermiştir. Davies (2006:457) Ortaçağ'da doğan engelli bebeklerin öldürülmek suretiyle şeytanın ortadan kaldırıldığına inanıldığını, engelli insanların karakter problemleri olduğunun topluma öğretilmeye çalışıldığını ve zihinsel engellilerin genelde "deli" olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Ancak Kocaömer'e (2008) göre bazı engelli bireylerden farklı durumları dolayısıyla, korkulmuş ve çekinilmiş, az da olsa kutsal varlıklar olarak kabul edilmişlerdir.

Feodal dönemde engelliler açısından yaşanan gelişmelere bakıldığında, Bilgin'e (2003) göre 13. yüzyılda dilenci ve engelliler için yurtlar oluşturulmaya başlanmış ve 14. yüzyılda İngiltere'de engellilerin "iş evleri" adı verilen yerlerde çalışmalarını öngören yasalar çıkarılmıştır. 16. yüzyılda gerçekleşen önemli bir gelişme ise ilk kez İspanya'da ve Osmanlı sarayında görülen sağır insanların eğitiminin başlamasıdır. İspanya'da eğitim zengin aileleri tarafından manastırlara kapatılan sağır aristokrat çocuklarıyla başlamıştır (Plann, 1997:79). Osmanlı sarayında ise Balcı'ya (2013) göre sağırlar sarayda özel eğitimler alarak yine sarayda bazı işlerde çalıştırılmışlardır.

Feodal dönemden kapitalist toplum düzenine geçişte 1601 yılında İngiltere'nin "Fakirler ve Düşkünler Yasası" kapsamında yoksul bireyleri "çalışabilir-çalışamaz, yoksullar ve korunmaya muhtaç çocuklar" şeklinde ayırması ve engelli bireyleri çalışamaz bireyler olarak sınıflandırmış olması önemlidir. Kapitalist üretim sürecinin işçilerin kötü şartlar ve iş kazaları nedeniyle engelli olmasından bahsedildiği Engels'in 1945 yılında yayımlanan "The Condition of the Working in England 1844-45" isimli çalışması ve fordist üretim biçiminin kurucu ismi olan Henry Ford'un "My Life and Work" isimli engelli bireylerin kapitalist üretim biçimine nasıl dahil edilebileceğinden bahsettiği çalışması, kapitalist toplum düzenindeki engelliliğe yaklaşımın anlaşılması için yol gösterici olabilir.

Sanayileşmenin başlaması ve tarımın ticari potansiyelinin artmasıyla daha fazla üretme zorunluluğu doğmuş, işgücüne olan ihtiyaç artmıştır. Tremain'e (2005) göre bu durum bedensel yönden farklılıkları olan engelli bireyler açısından pek olumlu olmamıştır. Finkelstein de sanayileşme sonrası engelli bireylerin yeni üretim biçimlerine eklemlenmekte zorlandığını ve üretken olmayan pasif bireyler haline geldiklerini ifade etmektedir (Finkelstein, 1980: 6-8). Bu dönemde iş gücüne dahil edilebilecekler "sağlıklı", dahil edilemeyecekler "hasta" olarak nitelendirilip hem üretimin hem toplumun dışına itilmişlerdir. Davis'e (1995:3) göre sanayi öncesi toplumlar engelli bireylere toplumun bir parçası olarak yaklaşırken sanayileşme ile birlikte toplumlar engelli bireyleri engellilik durumlarından ve üretime katılamamalarından dolayı toplumun dışına itmiştir.

Modern çağda engelliliğin toplumsal hayat içindeki konumu, Bauman'ın "İskarta Hayatlar: Modernite ve Safraları (2018)" kitabında bahsettiği "toplumsal atık" kavramıyla birlikte düşünülebilir. Bauman'a göre modernite, baskıcı ve bağımlılık yaratan bir tasarım

durumudur ve tasarımın olduğu yerde atık vardır. Tasarım formatına uymayan, uydurulamayan kimi insanlardır (Bauman, 2018:44). Bauman'ın bahsettiği tasarım formatına uymayan, norm dışı kalan bedenler olarak engellilere, üretim toplumunda ihtiyaç yoktur. Çünkü ürünler engelli bireylerin emeğine gerek olmadan üretilebilmektedir. Bu nedenle engelliler ekonomik hayattan dışlanacak, Bauman'ın deyişiyle ıskartaya çıkarılacaklardır. Bauman'a (2018:24-25) göre ıskartaya çıkarılanlar için bulunan çözüm ise tamamiyle mali olarak düşünülen devlet yardımlarıdır.

Oliver'a (2011) göre kapitalist dönemde engelliler eğitim ve çalışma hayatı açısından sorun olarak algılanmaya başlanmıştır. Normal olanın yüceltildiği bu süreçte özel kurumların inşası ve engellilerin toplumsal hayattan dışlanması artarak devam etmiştir. Braddock ve Parish'e (2011:141) göre de 19. yüzyılı engelliler açısından tanımlamanın en iyi yolu, "kurumlar ve müdahaleler yüzyılı" nitelendirmesidir. Çünkü bu dönemde "normal" olarak görülmeyen engelli bireyler artık sorun olarak görülmeye başlanmış ve çeşitli kurumlara kapatılmıştır (Oliver, 2011:209-217). Foucault'nun "büyük kapatılma" adını verdiği bu süreç sonucu norm dışı olarak görülen gruptan biri olan engelli bireyler kurumlar aracılığıyla toplumsal yaşamdan yalıtılmıştır.

Normal ile "anormal" bedenin sınırlarının belirlenmesinde bedene olan bakış önemli rol oynamaktadır. İdeal beden anlayışının güçlendiği bu dönemde hastalık, engellilik, suçluluk ve delilik gibi normalin dışında, toplumun içerisinde bir 'anomalı' yaratan durumların ortadan kaldırılması için normatif beden üzerinde, Eco'nun (1995) deyişiyle homojenleştirmeye önem veren "sıradan faşizan" bir kontrol mekanizması gelişmiştir. Aslında bu dönemde düşünülmesi gereken konu, normallik kavramının nasıl inşa edildiğidir. Çünkü Yardımcı'ya (2010:14) göre, normal kelimesi sınırları ve içeriği belli bir kavram değildir. Yardımcı'nın aktardığına göre "normal, Latince 'marangoz gönyesi' anlamına gelmektedir ve 'normalis' kelimesi 1640'larda bile 'gönyeye uygun yapılmış, doğru açıda duran' bir şeyi nitelendirmek için kullanılmıştır." Bu durumda normal kelimesinin insan doğasını niteleyen bir kavram olmadığı, sayısal ölçüyü içerdiği söylenebilir. Normalin kişi ya da nesneler için kullanımına ise 1894 tarihinde rastlanmıştır (Online Etymology Dictionary, "normal" maddesi). Yardımcı'ya (2010:15) göre normalin bu şekilde kullanımının istatistik biliminin geliştiği 19. yüzyıla denk gelmesi tesadüf değildir; çünkü nüfusun niceliksel tasvirini yapmak için dağılım ve ortalama hesaplarının yapılması gerekmiştir. Davis'e (2011:189) göre bu hesaplamalar hiçbir gerçek bireyi karşılamayan "soyut bir ortalama birey"i tanımlanmasıyla sonuçlanmış ve normdan sapanlar "çirkin" olarak kodlanmış ve bu bireyleri normalleştirerek toplum içerisinde yaşatma çabasına girişilmiştir.

Sanayileşme sürecinde hem feodal döneme ait kurumların etkinliğinin azalması hem de köyden kente göçün hızlanması nedeniyle engellilerle ilgili sorunların çözümü için sosyal

politikalar geliştirilmeye başlanmıştır (Çarkçı, 2011:17). Bu dönemde engellilerle ilgili Sequin'in 1837 yılında alanın ilk terimi olan "idiot"u literatüre katması ve Esquirol'un zihinsel yetersizliği akıl hastalığından ayırmada ilk resmi girişimde bulunması gibi olumlu adımların yanında Galton'un, zekânın kalıtsal olduğu, soylar ve yetenekler arasında kalıtsal farklar bulunduğunu söyleyerek soy arıtımı hareketini destekleyen çalışmalar yapması ve sosyal darwinizme destek olması (Cavkaytar & Diken, 2007:53-54) gibi gelişmeler, engelliler için olumsuz algıları besleyen aşamalar olarak görülebilir. Sosyal Darwinizm düşüncesi ve Nazi Almanyası'ndaki uygulamalarla, Heyer'in (2015:90) aktardığına göre, engellilere ve birçok etnik gruba karşı soykırım uygulanmıştır. Hatta Braddock ve Parish (2002) Nazi döneminde 300.000 ila 400.000 arasında engelli bireyin ya kısırlaştırıldığını ya da öldürüldüğünü iddia etmektedir. Clabaugh ve Rozycki'nin (2007) aktardığına göre Hitler'in çok bilinen "Devletin görevi sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Görülür şekilde hasta olanların ve salgın hastalık taşıyanların çoğalmasının uygun olmadığı ilan edilmelidir" sözü ve 1933 tarihinde çıkan bir yasada, "zihinsel veya fiziksel engellilerin bu durumlarını genetik olarak doğacak çocuklarına aktarmamaları için çocuk sahibi olmalarının yasaklanması" (akt. Çarkçı, 2011:23; Kökkaya, 2006:17) o dönemin ideolojik siyasal rejimlerinin engellilere yönelik tutumunu yansıtan örneklerdir.

Üretimin artmasına paralel olarak toplumsal refahın da artması, kapitalizmin güçlenmesini, ekonomik hayatın çeşitlenmesini ve zenginleşmesini sağlamıştır. Okur ve Erdugan'a (2012) göre refahın artmasıyla birlikte bireysel hayatın yükselişe geçtiği şehirlerde başlayan yeni hayat, engelli bireylere yönelik yaklaşımlarda bir takım değişiklikler getirmiştir.

20. yüzyılda savaşlar ve endüstrileşmenin getirdiği koşullar nedeniyle engelli bireylerin sayısında önemli oranda artış olmuştur. Özellikle savaşlardan dönen gazilerin durumu engelliliği sosyal ve siyasi bir konu haline getirmiştir. Savaştan geri dönen gaziler, kolunu ya da bacağı kaybetme durumunu yaygın bir tecrübeye dönüştürmüştür. Bu süreçte bir fiziksel engelle Amerika'ya dönen asker sayısı 123.000 civarındadır, Avrupa'da ise bundan çok daha fazladır. Örneğin Jaeger ve Bowman (2005:38) Almanya'nın savaş bitiminden on yıl sonra maaş verdiği savaş gazilerinin sayısının 750.000'den fazla olduğunu iddia etmektedir. "Savaşın taraflarının çoğunlukla gelişmiş ülkeler olması ise engelliliği daha görünür kılmıştır (Gökmen, 2007:1093)." Özgökçeler ve Alper'e (2010:171) göre engelli nüfusun sağlık ve psikolojik yardım taleplerinin artması, ülkeleri bu konuda belli düzenlemeler yapmaya zorlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında ABD'de gaziler için rehabilitasyon çalışmaları ve devletin de yardımıyla birçok teknolojik yenilikler geliştirilmiştir (Akçalı, 2015:18). Ancak buradaki rehabilitasyonun savaştan dönen gazilere bir minnetkarlık olarak başladığını, engelliler için ise böyle bir rehabilitasyonun çok daha sonraları düşünüldüğünü belirtmek gerekir. Gökmen'e (2007:1093) göre savaşlar nedeniyle artan engelli sayısı ve engelli olmayan kesimin cepheye

gitmesi sonucu ortaya çıkan işgücü açığı engellilerin istihdamı konusunda önemli gelişmelerin önünü açmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra engelli nüfusa yenilerinin eklenmesiyle, Çarkçı'ya (2011:30) göre "entegrasyon" ve "normalleştirme" kavramlarının yükselişiyle birlikte yeni bir fikir doğmuş, tıbbi anlayışın da etkili olmaya başladığı bu dönemde temel hedef, engelli bireylerin tedavi, bakım ve rehabilitasyon ile normalleştirilerek topluma entegrasyonlarının sağlanması olmuştur. Engelli birey rehabilitasyonla normalleştirilemediğinde ise, yardım ve koruma odaklı politikalar geliştirildiği görülmektedir.

Engelli sorunlarının yardım ve koruma çerçevesinde çözülmesine karşı olan hak temelli engelli hareketi, engelliliğin yeniden tanımlanması için mücadeleler başlatmıştır. ABD'de Vietnam Savaşı gazileri ve engelli üniversite öğrencileri, İngiltere'de ise refah devleti uygulamalarının genişletilmesini talep eden bazı engelli örgütleri, engelli sorunlarını duyurmak üzere eylemler düzenlemiştir (Yardımcı, 2010:52). İlk eylemleri, engellilerin yaşadığı yoksullukla ilgili olarak 1965'de, DIG (Disability Income Group) isimli örgüte üye olan iki engelli kadının, İngiltere parlamentosuna engelli yardımları konusunda önemli baskılar yapmasıdır (Erdugan ve Okur, 2010:35).

1970'lerde önemli bir hareket olan ABD'deki Bağımsız Yaşam Hareketi (Independent Living Movement-ILM) de geleneksel bakım politikalarına karşı çıkmıştır. Bu hareket Çetin'e (2017:116) göre aynı zamanda engellileri desteklemek için alternatif ve pratik yollar da öneren, başta bağımsız yaşam becerileri olmak üzere çeşitli konularda eğitim ve danışmanlık hizmetleri veren merkezler haline gelmiştir. Bu hareketin ülke geneline yayılmasının Quinn ve Degener'a (2002:60) göre engelli haklarını düzenleyen yasaların çıkarılmasında son derece etkili bir rolü olmuştur.

Akbulut'a (2012:150) göre, engelli hareketi geç başlamıştır. Bu gecikmenin nedenini engelliliğe dayalı ayrımcılığın "geç fark edilmesine-geç tanımlanışına" bağlamaktadır. Çünkü ırk, etnisite, cinsiyet bakımından çoğu topluluklar şiddet, baskı, soykırım gibi ayrımcılığa maruz kalırken, engelli bireylerin -Sparta ve Nazi dönemleri hariç- yaşadığı ayrımcılık zorlayıcı uygulamalarla ortaya çıkmamış, bu nedenle engellilere yapılanların ayrımcılık olduğu daha sonraları tanımlanmıştır.

1980 sonrası dönem engelliliğin tarihsel süreci içinde önemli bir aşamaya denk gelir. Öztürk'e göre bu dönemde "sosyal koruma ile küreselleşen ekonominin uyumlulaştırılması zorunlu hale" (2011:101) gelmiştir. Bu dönemde engelliliğe ilişkin sorunlar, uluslararası kuruluşların ürettiği kalkınma yaklaşımı içerisinde insan hakları anlayışıyla aşmaya çalışılmıştır. Kalkınma yaklaşımıyla engellilik yoksullukla mücadele kapsamında ele alınmış, engellilerin ekonomik büyümeye, istihdama aktif katılımları sağlanarak katkı sunacakları ve ekonomiye yüklerinin azaltılacağı görüşü güçlenmiştir. Diğer bir deyişle, insan haklarıyla

birleşen aktifleştirici sosyal politikaların engelliliğin maliyetinin azaltılması çalışmalarının bir sonucu olduğu söyleyebilir. Bu amaçla üretime katılımdaki engellerin ortadan kaldırılması, pasif yardımların ağırlıklı olduğu geleneksel sosyal politikaların yerine engelli bireylerin nitelik kazanmalarına yönelik aktifleştirici politikalar gündeme gelmiştir. Bu dönemde dünya genelinde engellilikle ilgili olarak topluma eşit düzeyde katılım, fırsat eşitliği, insan hakları ve ayrımcılıkla mücadele gibi konular tartışılmıştır (Okur & Erdugan, 2010:252).

Küreselleşme döneminde Zola (1989) engellilik için evrensel bir politikanın gerekliliğini vurgulamıştır. Çünkü engelli bireylere özel ihtiyaçları olan bazı insanlar olarak bakmak hem uzun vadede sürdürülebilir değildir; hem de bu bakış açısı engellileri azınlık haline getirmektedir. Yapılması gereken şey engellilik, kronik hastalıklar, yaşlanma gibi durumların “sosyal riskler” olarak fark edilmesi ve buna yönelik daha evrensel çalışmalar yapılmasıdır. Bunun için engellilerle ilgili ulusal politikalara yön verecek uluslararası standartlara ihtiyaç vardır. Bu işlev, uluslararası kuruluşlar ve uluslararası hukuk tarafından yerine getirilmeye çalışılmaktadır (Cooper, 2000:60). Bunlardan en aktif olanı Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatıdır. Gökmen’e (2007) göre 1960’lı yıllarda engelli bireylerin sorunlarının çözülmesi ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi BM’nin politikalarının merkezini oluşturmaya başlamıştır. BM’in bu alandaki ilk faaliyeti, Shakespeare ve Watson’a (2011) göre 1975’te “Sakat Kişilerin Hakları Beyanı”nı benimsemesidir. 1981 Uluslararası Sakat Kişiler Yılı birçok ülkede Engelli Hakları Hareketi’ne güç vermiş, bunun ardından BM, “Sakat Kişiler On Yılı (1982-1992)” ilan edilmiş, bu da engelliliğin önlenmesi, engellilerin rehabilitasyonu, engelli kişiler için katılım ve fırsat eşitliğine odaklanan “Dünya Eylem Programı”nı doğurmuştur. Bu dönemde dar anlamda tıbbi bireysel meselelere dayalı bir yaklaşımdan ziyade, olanak tanıma ve güçlendirme yaklaşımına doğru bir kayış görülmüştür. BM 1993’te “Sakat Kişiler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar”ı benimsemiştir. Bunun sonucunda bazı ülkelerde engellilere yönelik yasal düzenlemeler ve iyileştirilmelerde artış başlamıştır. Ayrıca 2006 tarihinde onaylanan BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin de yapılan yasal düzenlemeler ve iyileştirmelerde önemli rolü bulunmaktadır. Yılmaz ve Yentürk ‘e (2017) göre bu sözleşmenin kabulüyle birlikte, engelli bireylere ilişkin küresel politikalarda önemli değişiklikler olmuştur. Bu sözleşmeyle ihtiyaç tespitine dayalı sosyal programlara odaklı bir yaklaşımdan, engelli kişilerin insan haklarını dikkate alan bir yaklaşıma geçilmiştir. Engelliliğin hak temelli bir yaklaşımla ele alınması ve engelli hareketlerinin etkisi 1990’lardan sonra engellilere yönelik ulusal düzeydeki yasal düzenlemelere hız kazandırmıştır.

4.2. Türkiye’de Engellilik Alanının Gelişme Aşamaları

Engelliliğe olan yaklaşımlar tarihsel zeminde eşzamanlı yaşanmamakta, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Her ülkede olduğu gibi, ülkemizde de engelliliğe olan yaklaşımlar sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik faktörlerden etkilenmiştir, denebilir.

Sanayi Devrimi öncesi Batı toplumlarında başta hastalar olmak üzere dezavantajlı durumda olanların, engellilerin ve yetimlerin gereksinimlerini karşılama sorumluluğunun büyük ölçüde aileler, komşular ve Kilise tarafından üstlenildiği bilinmektedir (Zastrow, 2013:49-50).

Ülkemizde engellilerin hakları ve engellilerle ilgili gelişmeleri Cumhuriyetten önce ve sonra olmak üzere ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Kardemir’e (2008:8) göre Cumhuriyet öncesi dönemde Tanzimat’a kadar engellilere yönelik çalışmalar daha çok tıbbi destek ve bakım şeklinde olurken, bu hizmeti yapan kuruluşların daha çok hayır amaçlı vakıflar olduğu ve bimarhane gibi sağlık kurumlarının özellikle akıl ve ruh hastalarının tedavisinde ilk örneklerden olduğu bilinmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda, Batı’daki uygulamalardan daha farklı olarak engelliler ve akıl hastaları yakılmak ya da kurumlara kapatılmak yerine onlara daha hassas gruplar olarak yaklaşılmış ve onları rehabilite etmeye yönelik kurumlar açılmış, hatta bazı hastalar yeteneklerine uygun işlerde çalıştırılmıştır (Özgöbek, 2007:18). Yine Kabasakal’ın (2007) aktardığına göre Edirne’de II. Bayezid tarafından tesis edilmiş bimarhaneyi gezen Evliya Çelebi, seyahatnamesinde burada çiçek yetiştirilerek, onların güzelliği ve kokusuyla tedavi yapıldığından, ayrıca musiki ile tedavinin iyi netice verdiğinden, haftanın iki günü de hastaneye bağlı eczaneden her isteyene bedava ilaç dağıtıldığından bahsetmektedir.

Osmanlı’da engellilere yardım edilmesi dinsel bir görev olarak kabul edilmiş, “gönüllülük ve hayırseverlik gibi düşüncelerle” engellilik ele alınmıştır (Metin, 2010:181). Demircioğlu’na (2017) göre sadaka adı altında yapılan yardımlar günahlardan kurtulmanın, sevap işlemenin, hayır kazanmanın bir yolu olarak görülmüş; ancak engellilere sadaka verilmesi de dilencililiğin kurumsallaşmasına neden olmuş ve böylece engelliler, toplumda “doğal dilenciler” olarak konumlanmışlardır. Hatta dilencililiği ticari hale getirenler, engelli köleler satın alarak onları dilendirmişlerdir. Durumun resmi bir nitelik kazandığı, engelli bireylere verilen ve “cer kağıdı” denilen bir dilencilik ruhsatnamesinden anlaşılabilmektedir (Koçu, 1996:4574; Demirtaş, 2006:81). Bu anlayış ve yaklaşımların engellilerin günümüzde halen toplumsal hayatta yardıma muhtaç/acınası/dilenci bireyler olarak görülmesinin kültürel zeminleri olarak düşünülebilir.

Tanzimat’tan sonraki dönemde Pekdemir’e (2006) göre engellilerin korunmasına yönelik kapsamlı düzenlemelere rastlanmaz. Engelliler ya acizhanelerde koruma altına alınmış,

ya da kısmi olarak bazı yeteneklerine uygun işlerde çalıştırılmıştır. Örneğin Balcı'nın (2013:47) aktardığına göre, Osmanlı'da ne zamandan beri başladığı bilinmemekle birlikte dilsizler sarayda arz odasında sadrazamların padişahla olan görüşmelerinde, haremde ve Babiali'de evrak getirip götürme işinde kullanılmıştır. Eğitim alanında ise bazı gelişmelerin olduğu bilinmektedir. Kabasakal'a (2007) göre Enderun okullarında üstün zekâlı çocukların eğitime yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1889 yılında Avusturyalı Mösyö Grati tarafından ilk defa İstanbul Ticaret Meslek Mektebi'nde sağırılar için bir okul, daha sonra da bu okul bünyesinde körler için bir sınıf açılmıştır (Karademir, 2008:8).

Cumhuriyet döneminde ise imzalanan Cenevre Sözleşmesi (1923) ile engelli bireylere ilişkin politikalar uluslararası nitelikte şekillenmeye başlamış, özellikle çocuk hakları bağlamında engelli çocuklardan da bahsedilmiştir (I.Özürlüler Şurası, 1999 akt. Burcu, 2006:43). Engelliler için ilk okul açma denemeleri 1920'li yıllarda görülmektedir. Murat'a (2009:32) göre "1921 yılında İzmir'de Özel Sağırılar ve Körler Okulu, 1944 yılında İstanbul'da bir dernek tarafından Sağırılar Okulu, 1951 yılında Ankara'da Körler Okulu, 1954 yılında Gaziantep'te Körler Okulu" açılmıştır.

Burcu'ya (2006:74) göre Türkiye'de 1950'li yıllarda "özel eğitim" açısından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarla o güne kadar Sağlık Bakanlığı'nca şekillendirilen "özel eğitim hizmetleri"nin sadece sağlıkla ilgili bir konu olmaktan çıkıp eğitim yönüyle ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Zihinsel engelli bireylerin eğitilebilir olanlarını belirlemek amacıyla 1955 yılında Ankara'da bir psikoloji kliniği açılarak şimdiki Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nin temelleri atılmıştır. Kardemir'e (2008:9) göre 1962 yılında ilk defa eğitilebilir zihinsel engelliler için normal ilkokullarda özel sınıf uygulamasına başlanmıştır. 1965'te Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde "Özel Eğitim Bölümü" kurulmuştur. "Eğitimi Güç Çocuklar İlkokulu", "Ortopedik Engelliler Okulu" ve 1982 yılında Bursa'da engelliler için "iş okulu" açılmasıyla 1983 yılında "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" çıkarılması diğer önemli gelişmelerdir. Müfredat ve ilgil mevzuat ise 1983 ve 1997 yılında yeniden düzenlenmiştir (Coşansu, 2002 akt. Burcu, 2006:43).

Türkiye'de engellilerin örgütlenmesi diğer ülkelere göre daha geç bir zamanda başlamıştır. Yılmaz'a (2014:63) göre Türkiye'de Altı Nokta Körler Derneği (1950) ve Türkiye Sakatlar Derneği (1960) olmak üzere engellilere yönelik ilk sivil toplum kuruluşları devlet tarafından organize edilmiş ve desteklenmiştir. Güloğlu'nun (2015:479) aktardığına göre 1970 yılında Türkiye Özürlüler Derneği, 1993 yılında ise Bedensel Engelliler Dayanışma Derneği kurulmuştur¹.

¹ Kronolojik bir engelli tarihi için Bezmez ve Yardımcı (2011) "Engelli Hakları ve Kent Vatandaşlığı: İstanbul Özelinde Engelli Kişilerin Yaşamlarını Şekillendiren Aktörler ve Dinamikler" başlıklı çalışmanın eklerine bakılabilir.

Türkiye ekonomisinin 1960'larda başlayan planlı kalkınma dönemine girmesiyle ülkemizde sosyal devlet anlayışı hâkim olmuştur. Sosyal refah devleti; sosyal adalete dayanan, dolayısıyla da toplumda var olan eşitsizlikleri azaltmaya ve ekonomik bakımdan dezavantajlı grupları korumaya yönelik politikalar ve devlet müdahalesini öngören, “insan haklarını” ve benzer anlayışları temel alan bir yaklaşımdır (Demircioğlu, 2010:90). Çaha'ya (2016:1) göre refah devleti olgusu, beraberinde vatandaşlık haklarını gündeme getirmiştir. Ancak bu süreçte vatandaşların karar verme süreçlerine katılması, eğitim ve istihdam olanaklarından eşit oranda yararlanması gibi uygulamalar engelli olmayan bireyler dikkate alınarak geliştirilmiş ve engellilerin de diğer vatandaşlar gibi haklarının olabileceği gündeme gelmemiştir. Refah devleti döneminde engelli bireyler eşit haklara sahip vatandaş olarak kabul edilmekten ziyade “hasta” olarak görülmüş ve engellilere yönelik olarak geliştirilen politikalar da sadece tedavi ve rehabilitasyona yönelik olmuştur.

Burcu'ya (2015:165) göre Batı'da 1970'lere denk gelen ama temellerinin 1960'larda atıldığı engelli bireylerin sosyal engellere karşı yaptıkları sistemli mücadeleler, engelliliğe bilimsel bakışın gelişmesine neden olmuştur. Türkiye açısından düşünüldüğünde Köseler'e (2011) göre 1960'lı ve 70'li yıllardaki sosyal hareketler ülkemizde engelli hakları bağlamında sınırlı kalmış ve 1980'li yılların ortalarına kadar engelli hareketi ülkemizde baskı grubu olma özelliğine sahip olmamıştır. Bu dönemde engelli sivil toplum örgütleri varlıklı yardımsever kişilerin korumacı yaklaşımlarıyla yönetilmiş, dolayısıyla da engelli bireylerin çok fazla söz sahibi olamadığı sivil toplum örgütü olarak kalmıştır. Bu durum 1980'li yılların ortalarından itibaren yazılı bildiriler, basın açıklamaları ve benzer hak alma eylemleri araçlarıyla değişmeye başlamış, engelli hakları konusu dile getirilmiştir. Burcu'ya (2006:73) göre de oldukça gecikmeli olarak ve sistemli mücadeleleri içermeyen ama yine de engellilik fenomenini az da olsa canlandıran bir hareketlenmenin özellikle 1990'lı yılların sonuna denk geldiği görülmektedir. Engelli bireylerin bilinçli olarak organize olmaları ve engelli hareketlerini şekillendirmesi 2000'li yıllarda canlansa da halen çok etkili olduğu söylenemez.

Hukuki alanda yaşanan bir gelişme olarak, engelli bireylerin iş hayatına katılmaları ve mesleki donanımlarının artırılması yönünde politikalar 1970'li yıllarda üretilmeye başlanmıştır. 1976 yılında işsiz engellileri ve 65 yaş üstü yaşlıları belirli bir ekonomik gelire kavuşturmak amacıyla 2022 sayılı yasa çıkarılmıştır (Burcu, 2006:44). Engellilerin eğitime yönelik yaşanan bir gelişme olarak ise 1983 Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde “Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi” kurulması sayılabilir. Bununla birlikte aynı yıl SHÇEK'lerin engelli bireyler için bakım ve rehabilitasyon merkezleri kurulması ile görevlendirilmesi diğer bir önemli gelişme olarak sayılabilir.

Genel olarak sosyal devlet anlayışı, dünya ekonomisinde yaşanan krizle birlikte tıkanmış, özellikle 1974 yılında petrol fiyatlarında meydana gelen ani bir artışla birlikte

sorgulanmaya başlanmıştır. Bu krizden çıkış için devletin ekonomiye müdahalesinden vazgeçilmesi ve kamusal alanda devlet harcamalarının azaltılması gerekli görülerek neoliberal politikalar gündeme gelmiştir. Neoliberal politikalar, Raddon'a (2008:27) göre devletin harcama kalemlerinden özellikle sosyal refah kalemlerinde kısıtlamalara gidilmesine neden olmuştur. Türkiye içinse, 1980 yılından sonra ekonomi politikaları değişmiş, ithal ikameci sanayileşme politikasından dışa açık liberal ekonomi politikalarına geçilmiştir. Diğer yandan da bu politikaların gereği olarak dünya piyasalarına uyumun temel alındığı bir anlayış izlenmiştir. Bu uyum ve bütünleşme anlayışı sosyal ve ekonomik sorunları da arttırmıştır (Koray, 2008:143-144).

1990'lı yıllardan itibaren sosyal çalışmaların yapılmasında yerel yönetimlerin, özel sektörle işbirliği halinde olan ve üçüncü bir sektör olarak görülen sivil toplum kuruluşlarının etkisinin arttığı söylenebilir. Bu süreçte STK'lar sosyal devlet anlayışına dayalı kalkınma anlayışının terk edilmesiyle oluşan boşluğu doldurmuş, yapısal uyum politikalarının sosyal maliyetlerini azaltmışlardır (Acı, 2008:1). 2000'lerden günümüze doğru gelindiğinde ise neredeyse tüm süreci elinde bulunduran AKP hükümetleri serbest piyasa merkezli bir yaklaşımı benimsediği ve iç piyasa ile uluslararası piyasayı bütünleştirmeyi amaçladığı görülmektedir. AKP'nin izlediği sosyal politikada, ekonomi politikasının izleri bulunmaktadır (Yılmaz, 2007:167-168). Buna bağlı olarak AKP döneminde sosyal yardım kuruluşları işlevselleştirilmiş ve yeni sosyal yardım türleri getirilmiştir (Bakan & Özdemir, 2012:23).

Türkiye'de Engelliler Kanunu'ndan önce, dağınık halde de olsa, engelli bireylere yönelik mevzuatta hükümler mevcuttur. 1967 yılında yürürlüğe giren 854 sayılı Deniz İş Kanunu'nda yer alan engellilerin istihdam edilmesine yönelik kota sistemi, 1971 yılında 1475 sayılı İş Kanunu'nda yer alan kota uygulamaları bunlara örnektir (II. Özürlüler Şurası, 2005:55). Kapsamlı ve bütünlüklü bir engelliler yasası için çalışmalar ise hükümetler ve parlamento nezdinde yürütülen mücadeleler, yürüyüşler, mitingler, imza kampanyaları, açlık grevleri ve bunun gibi etkinliklerle sürdürülmüştür. Bu çalışmalar bir kamuoyu oluşturarak engelliler için yasa fikrini güçlendirmiştir (Diyarbakır Kent Konseyi Engelliler Meclisi, 2012). Köseleler'e (2011) göre bu toplumsal dinamiklerin de etkisiyle önce 1997 yılında, daha sonra 2005 yılında olmak üzere ülkemizde önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte 2010 yılında anayasanın 10'uncu maddesinde yapılan değişiklikle, engelliler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağı hükmü getirilerek engellilere yönelik pozitif ayrımcılık anayasal düzeyde bir güvence kazanmıştır. Ardından 2013 yılında 6462 sayılı kanunla engellilere yönelik kanunlarada yer alan olumsuz anlamlı ibareler değiştirilmiştir. Son olarak "6518 Sayılı Engellilerle İlgili Kanun" ile 2014 yılında çeşitli değişikliklerle "5378 Sayılı Özürlüler Yasası" BM ve AB yasalarına daha uyumlu bir hale getirilmiştir.

Türkiye’de engellilere yönelik önemli gelişmelerden bir diğeri de, 2008 yılında kabul edilen BM Engelli Hakları Sözleşmesi’dir. Ülkemizde engelli bireylerin sorunlarına yaklaşım, Birleşmiş Milletler sözleşmeleri gereği medikal model söylemlerinden sosyal modele doğru olmuştur. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girme sürecinde engelli bireylere ilişkin olarak geliştirilen politikalar ve yasal düzenlemeler daha önemli hale gelmiştir. Avrupa Birliği ve Özürlülük Raporu’nda (2011) da engelliler pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak değil, “toplumda diğer bireylerle eşit haklara sahip ve bu haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden bir topluluk” olarak tanımlanmıştır. Avrupa Birliği üyelik sürecinde ülkemiz hem bu yaklaşımlardan etkilenmiş hem de Avrupa Birliği üyelik kriterleri nedeniyle engellilik alanında düzenlemeler yapmıştır (Gökmen, 2007:1099). Burcu’ya (2006:75) göre bu süreçte engellilik konusunda mevcut yetersiz altyapı ve kurumsallaşmayı gidermek amacıyla, öncelikle engelli bireylerin sosyal hakları “insan hakları” çerçevesinde daha dikkate değer görülmeye başlanmıştır.

Ülkemizde engellilere yönelik kurumsal yapılanmadaki temel dönüşümde iki önemli gelişme söz konusudur. Bunlardan ilki 1997 yılında Başbakanlığa bağlı “Özürlüler İdaresi Başkanlığı” kurulması ikincisi ise bu başkanlığın içerisinde bir Özürlüler Yüksek Kurulu oluşturularak “Özürlüler Şuraları”nın düzenlenmesidir. Bu bağlamda ilki 1999 yılında olmak üzere, 2005, 2007 2009 ve 2011 yıllarında beş şura düzenlenmiştir. Bu şuralar engellilerin sorun ve taleplerinin dile getirilmesinde, engellilere yönelik politikaların belirlenerek yasal mevzuatın oluşturulmasında, devlet ve toplumdaki engelli algısının değişmesinde önemli katkı sağlamıştır.(Burcu, 2015:166; Aysoy, 2004:74-76). 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ile birlikte Özürlüler İdaresi Başkanlığı bu bakanlığa bağlanmıştır. Günümüzde ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü hizmet vermektedir.

4.3. Engellilik Modelleri

Engellilik insanlık tarihi ile eşzamanlı bir olgu olmakla birlikte, engelli bireylere bakış açısı, engelliliğe yönelik tanım ve tutumlar kültürel, ekonomik, siyasal yaşamın ulaştığı düzeyle birlikte değişegelmiştir. Engelliğe olan yaklaşımlar ve modeller, tarihsel süreçte gelişen ve kültürel yaşamda yerleşen engellilik algıları, engellilikle ilgili söylemleri önemli ölçüde belirleyen başlıca bağlamlardır. Engelliliğe ilişkin bilimsel alanda yapılan çalışmalar ve tartışmalar sonucunda, engellilik modelleri ortaya çıkmıştır. Engellilik modelleri, Burcu’ya (2015:23) göre “bedenin ve engelliliğin anlaşılmasını ve yeniden biçimlendirilmesini amaçlayan araştırmacılar tarafından ortaya atılan bir tartışma odağı olarak” kabul eilebilir. Literatürde

engelliliğe yaklaşımlar genelde tıbbi² ve sosyal model adları altında ele alınmakta ve tartışılmaktadır.

Engellilikle ilgili tartışmalarda, engelliliğin içeriğini belirleyen tanım konusunda oldukça yol alındığı ve bir uzlaşıya varıldığı öne sürülebilir. Engelliliğin tanımının, tıbbi ve sosyal model temelinde farklı kavramlarla biçimlendiği görülmektedir. Bunlar sakatlık ve engellilik kavramlarıdır. Tıbbi modelin benimsediği “*sakatlık*, biyolojik olarak vücudun mekanizmasında ve kol-bacak aksamının tamamında ya da bir kısmındaki eksiklik-sınırlılık-kayıptır. Sosyal anlamda *engellilik* ise, aktivite sınırlılığının yarattığı avantajsız durumu yaşayan bireylerin çağdaş sosyal organizasyonlar tarafından göz ardı edilmesi ya da çok az dikkate değer görülmesiyle, bu insanların sosyal hayatın içine girmelerinde, sosyal aktivitelerini sürdürmelerinde gerekli katılımlardan uzak tutulması durumudur” (Barnes 1998:73, aktaran Burcu 2015:3).

Engelliliğin tıbbi bir mesele olarak görülmeye başlanması, modern bilimin gelişmesiyle kökleşmiştir. Bu modelin engellilik anlayışında Smart ve Smart’a (2006) göre sorunun ve tedavinin bireyde başlayıp bireyde bittiği kabulü vardır. Özgökçeler ve Alper (2010:37) tıbbi modelde engelliliğin “daha sonra bireyin normal yaşama dönebileceği ya da mümkün olduğunca yaklaşabileceği, onarılabilir, daha da önemlisi onarılması gereken bir durum” şeklinde tanımlandığını belirtmişlerdir.

Burcu’ya (2016) göre tıbbi söylemdeki engelli beden, “normal beden” dışında bir anatomiye sahip olan bedendir. Önemli olan engel durumunu iyileştirerek ya da rehabilite ederek “normale” dönüştürebilmektir. Bu noktada tıbbi model engelli bireyi “örneğin, kızamık gibi bir hastalığa yakalanmış insan” (Alper & Özgökçeler, 2010) olarak, yani hasta olarak ele alır ve tedavi etmeye çalışır. Meşe (2014:80) de tıbbi modelde engelli birey çevresinden bağımsız gibi ele alınarak engellilik durumunun patolojik bir duruma indirgendiğini belirtmektedir.

Tıbbi modelin iki temel noktadan şekillendiğini öne süren Oliver (1990), ilk olarak engelli bireyin özellikleri üzerinde durularak engellilik probleminin bireyin içine yerleştirildiğini, ikinci olarak engellilik probleminin nedenlerine önem verildiğini öne sürmektedir. Bu durum Oliver’a (1990) göre engelliliğin kişisel trajedisi teorisinden beslenmektedir. Bu teori engelliliği, doğrudan bireyin başına gelen veya tesadüfen ortaya çıkan, bireyin şanssız, trajik durumlarla karşılaşması sonucu oluşan ve dolayısıyla engelliliğin kişi için şanssız-kötü bir durum olduğunu kabul eden bir yaklaşım içindedir (akt. Burcu, 2010:70).

Engelliliğin sosyal ve politik yönlerinin gözardı edilmesinin eleştirilmesiyle, özellikle 1970’lerden bu yana engellilik sadece tıbbi söylemlerle açıklanamayacak bir durum olarak

² Burcu, son yıllarda bu modelin en genel anlamıyla “geleneksel bireyci tıbbi model” şeklinde adlandırıldığını belirtmiştir (Burcu, 2015:28). Çalışmada tıbbi model ifadesi tercih edilmiştir.

görülmeye ve engelliliğin sosyal yönü de önem kazanmaya başlamıştır. Giddens'a (2008:325) göre tıbbi modeli eleştiren en önemli çalışmalardan biri olan Paul Hunt'ın editörlüğündeki "Damga: Engellilik Tecrübesi" (1966) adlı derlemesi, engellilik sorununun işlev kaybından ve engelli bireyler üzerindeki etkisinden daha öte bir şey olduğundan bahseder. Daha da önemlisi, engelliliğin, engelli olmayan insanlarla kurduğumuz ilişkiler üzerinde de etkili olduğunu söyler. Bu da engelliliğin sosyal bir yönünün de olduğuna vurgu yapmaktadır. Özgökçeler ve Alper'e (2010:37) göre engelliliğin tıbbi bir mesele ve rehabilite edilebilirlik üzerinden ele alınması ve kişisel bir trajedi olarak algılanması bir paradigma değişiminin ortaya çıkmasını sağlamış ve engellilik kültürü temasıyla yeni bir modele ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla tıbbi modele getirilen eleştiriler sosyal modelin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Sosyal model, tıbbi modele karşıt olarak ABD ve İngiltere'deki Engelli Hakları Hareketi aktivistleri İngiliz Victor Finkelstein, Mike Oliver ve Colin Barnes ile ABD'li Gebren De Jong gibi fiziksel engelli olan akademisyenler tarafından geliştirilmiştir (Arıkan, 2002:14). Bu akademisyenler sosyal modelin ortaya çıkışında engelli hareketinin etkisi ve ağırlığı olduğunu özellikle vurgularlar. Yardımcı'ya (2011) göre 1970'lerde şekillenmeye başlayan bu hareketlerde engelli bireyler sorunlarını dile getirirken, kendilerini aktif bireyler olarak yeniden tanımlamaya çalışmışlardır.

Sosyal modelin en önemli vurgusu Burcu'ya (2010:71) göre engelliliğin kabul edilmesi gerektiğidir. Engellilik bir inkar edişi bir reddedişi ya da bir kaçışı beraberinde getirmemelidir. Sosyal modelde engellilik tanımı bazı insanların diğerlerinden farklı özelliklere sahip olduklarını gözardı etmeden, önceliklerinin farkında olarak engelli bireylerin kendi durumları politik açıdan güçlendirici bir rehber olmalıdır (Burcu, 2015:32).

Sosyal modelde engellilik, yukarıda da söylendiği gibi, bireyin hareket kısıtlılığı değil, sosyal hayata katılımını sağlayacak düzenlemelerin yetersizliğidir. Bezmez ve arkadaşlarına (2011) göre de sorununun kaynağı basit biçimde engelli bireyin kendisi, eksik veya hasarlı olan organları değil, egemen toplumsal pratikler, kurumlar, çevre ve kültürdür. Sonuçta sosyal model engellilik sorununu bireysel kısıtlılığa değil, toplumun onlar için gerekli düzenlemeleri yapmamasına ya da engelli bireylerin ihtiyaçlarının hesap edilmemesine bağlamaktadır.

Yine Burcu'ya (2015:25) göre sosyal modelin pek çok çeşidi vardır, ancak modellerin hepsi engelliliği, engelsizlik yönelimli ve engelsizliğin hükmettiği çevreler tarafından yaratılan sosyal bir inşa olarak tasvir etmektedir. Bunlar; biyopsikosozal model, azınlık modeli, engelliliğin kişisel trajedi modeli, insan hakları modeli, atıf modeli gibi daha çok sosyal modelin altında ortaya çıkan yaklaşımlardır. Bu çalışma öncelikle engellilik söylemi üzerine olduğundan ve çalışmanın sınırlarını aştığından, sosyal modelin alt bölümlerine burada yer verilmemiştir.

Sosyal model engelliliğin daha çok sosyal faktörlerin bir araya gelmesiyle oluştuğuna vurgu yaptığı halde, bazı eleştirilerle karşılaşmıştır. Yardımcı'ya (2015:12) göre bu eleştiriler iki

hattı takip etmektedir. Bunlardan ilki, toplumun engelleyici olduğu argümanının biyolojik ve bedensel olanla damga, ayrımcılık, etiketleme gibi toplumsal ve kültürel olan arasındaki ikiliği yeniden üretmesidir. Bu yaklaşım toplumun ayrımcı söylemlerini eleştirirken engelli kişinin bedenini yine tıbbın alanına bırakmaktadır. Buradan yola çıkan ve ikinci hattı oluşturan eleştiriye göre sosyal model, bedenin fiziksel durumunu ve bunların sonuçlarını (örneğin acıyı) dikkate almamakta, bu anlamda engelliliği çevresel bir duruma indirgemektedir. Bu eleştirilerde yapıları çevredeki engeller ortadan kalktığında, engelli bireylerin sorunları sona erecek izlenimi yaratmakta ve engellilik sadece tekerlekli sandalye kullanıcıları gibi daha çok fiziksel engelliliğe indirgenmektedir. Oysa bu tür toplumsal engeller dışında, “fiziksel hasarlar veya kayıplar nedeniyle gündelik hayatta sürekli belli zorluklar yaşayan, acı çeken engellilerin de olduğu, bu kişilerin sosyal model yaklaşımında göz ardı edildiği” (Barnes & Mercer 2003, Hughes & Paterson 1997, Siebers 2001) öne sürülmektedir.

Sosyal modelde engelli beden, yeti yitimi ya da fiziki işlev bozukluğuyla eş anlamlı görülmüştür. Oysa engel durumu yalnızca tıbbi bir mesele değildir. Beden üzerine yapılan tartışmalarda, bedenin sadece biyolojik bir olgu olarak görülemeyeceği, bedenin toplumsal olarak da inşa edildiği vurgulanmaktadır. Örneğin Shakespeare (1997), Corker (1998), Corker ve French (1999) gibi araştırmacılar engelliliğin ortaya çıkışında kültürel süreçlerin ve söylemlerin de belirleyici yönlerine değinmişlerdir.

Sonuç olarak engelliliği ele alan ve yukarıda bahsettiğimiz modeller bireyin doğal sınırlılığı olarak bedeni, kültürel yaşamı, kurulu çevreyi, politikaları ve üretime dahil olma biçimlerini belirleyen toplumsal yaşamı göz önünde tutarak engelliliği açıklamaya çalışmış ve engelliliğin titiz bilimsel çalışmalarla daha görünür olmasını sağlamıştır.

4.4. Engellilik Söyleminin Sınıflandırılması

Engelliliğin tarihsel süreçte algılanışına ve engellilere ilişkin tıbbi ve sosyal modellerin getirdiği açıklamalara bakıldığında, engelliliğin çıkış noktasının öncelikle beden ve bedenin işlevi olduğu görülmektedir. Bedenin fiziksel donanımının normdan farklılığı ile bedenin kurulu sosyal hayat ve yapıları çevre içinde dahil olamayışı engellilik söyleminin iki kurucu unsuru olarak değerlendirilebilir.

Engelliliği bedensel olarak gören ve dilsel ifadeleri bedenin farklılığı üzerinden kuran ifade ve yaklaşımlar tıbbi söylemler olarak nitelendirilebilir. Tıbbi söylemler sağlamlık ve korumacılık reflekslerini kuran ya da belirleyen temel yaklaşımı da ifade edebilmektedir. Sosyal modelin benimsediği anlayış uyarınca bedenin sosyal hayat içerisinde kendini gerçekleştirme imkanını önceleyen, sosyal hayatın engelli bireyleri de kapsayacak biçimde kurulmasını

arzulayan ve insan hakları çerçevesinde engelliliğe ilişkin dilsel ifadeler ve içerikler ise kapsayıcı ve hak odaklı söylemler olarak görülebilir.

Bu çalışmada materyal olarak çalışılan metinlerde engelliliğe ilişkin söylemler, korumacılık, sağlamlılık, hak odaklılık ve kapsayıcılık gibi özellikleriyle ele alınmış ve metinlerde ortaya çıkan ifadeler bu kavramlar çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmayla ülkemizde engellilik söyleminin ağırlıklı olarak tıbbi model mi yoksa sosyal model anlayışı içerisinde mi biçimlendiği anlaşılabilecektir. Tıbbi söylemler altında yer alan korumacılık ve sağlamlılık, sosyal söylemler altında yer alan hak odaklılık ve kapsayıcılık kavramlarını kısaca açıklamak, söylemlerin belirlediği anlayışları anlamak için yararlı olabilir.

Korumacılık (Paternalizm); Latincedeki pater (baba) kelimesinden türemiş, baba gibi ya da bir kişiye kendi çocuğuymuş gibi davranmayı ifade eder (Suber, 1999:632). Paternalizm Türkçe yazında “korumacılık”, “vesayetçilik”, “babacılık”, “hamillik” şeklinde çevirilerek kullanılmıştır. Bu çalışmada ise paternalizm kavramı engelli bireylerle aile/baba/iktidar ilişkisini daha iyi yansıttığı düşüncesiyle “korumacılık” olarak kullanılmıştır.

Korumacılık ya da paternalizm hem olumlu hem de olumsuz anlamlar barındırmaktadır. Köksal (2011:103) paternalizmi “ataerkillikten türemiş ve kişinin karşısındakini baba gibi koruma ve bunun karşılığında sadakat ve itaat beklediği bir süreç” olarak açıklamaktadır. Hershey ise (1985:171-182) paternalizmi “devletin bireylere, çocuklarına davranışta bulunan bir baba gibi davranması” şeklinde tanımlayarak, bireyin iktidarla olan tek taraflı ve bağımlılık içeren ilişki biçimini vurgulamaktadır.

Korumacılık bireylerin otorite ile olan bağımlılık ilişkisini vurguladığında olumsuz anlam yüklenmektedir. Erben ve Güneşer’in paternalizmi “kişilerin kendi iyilikleri için, onların izni olmadan, tıpkı bir ailenin çocuklarına karşı davranışları gibi hareket edilmesi” (2008:955) şeklinde tanımlaması, sevecenlik, iyi niyet ve vicdani bir sorumluluk da barındırdığından, olumlu bir içeriğe sahiptir. Ancak korumacılık olgusunda “cömertlik, iyi niyet, koruma-kollamanın yanısıra, disiplin ve kontrol unsurları da yer almaktadır” (Aycan, 2001:3). Korumacılıkta disiplin ve kontrol hakkının koruyana tanınması, korumacılığı eleştirel bir zemine de taşımaktadır.

Ağalbay’a (2018:334-335) göre paternalizm, kişisel ilişkiler ve yönetsel düzeylerde ele alınmaktadır. Kişisel olarak paternalizm, kişinin karşısındakini koruma ve bunun karşılığında sadakat ve itaat beklediği bir süreç iken, yönetsel anlamda ise yönetici-çalışan ilişkisinin ebeveyn-çocuk, usta-çırak veya öğretmen-öğrenci ilişkisindeki gibi organize edilmesi şeklindedir. Bu ilişki biçimlerinde üstün görevi astı korumak-kollamak ve yalnızca profesyonel değil özel hayat ile ilgili konularda da ona yol göstermektir. Ast ise üstüne bağlılık göstermekte, güvenmekte ve onun yönlendiriciliğini gönüllü olarak kabul etmektedir (Aycan, 2001:1)

Köksal'a (2011:101) göre Doğu toplumlarının Batı toplumlarına kıyasla daha kolektivist ve geniş güç mesafesi özelliklerine sahip olması nedeniyle korumacılık anlayışı ve kültürü Doğu toplumlarında daha yaygındır. Yardımcı'ya (2010:19) göre kolektivist/çoğulcu topluluklarda boyun eğme, sadakat, itaatkarlık gibi davranışların benimsenmesi nedeniyle korumacılık ya da paternalizm yadırganmamaktadır.

Korumacılık fikri, devletin vatandaşlarını korumak ve onlara yardım sağlamak rolünü üstlendiği refah ideolojisinden beslenmektedir (Aycan vd., 2000:197). Korumacılığın sosyal ve hukuk devleti anlayışını kuran temel anlayışlardan biri olduğunu da hatırlamak gerekir. Korumacı söylem genel anlamda engelli bireylerle olan ikili ve erkle ilişkilerde ahlaki sorumluluğun gereği olarak görülebilir. Ancak ahlaki sorumluluğun gereği olarak engelli bireyi korumak, kollamak, ancak bunun karşılığında itaat beklemek, etik bir ihlal olarak değerlendirilebilir. Nitekim Gökmen (2007:1094) tıbbi modelde, engelli bireyin engel durumuyla ancak bakım ve tedavi ile baş edebileceğinin düşünülmesi, engelli bireyin kendi kararlarını vermek ve sorumluluklarını almak yerine sadece doktor, terapist, danışman veya öğretmen gibi profesyonellerin belirlediği hak ve olanaklardan yararlanabilmesi ve yeteneklerinin sınırlı olduğunun düşünülmesi nedeniyle engelli bireylerin aşırı koruyucu tutumla paternalizmin öznesi haline geldiğini belirtmektedir. Bu aşırı koruyucu tutum bile koruyuculuğun anlamını olumludan olumsuzla çevirebilmektedir.

Sağlamcılık (Ableism); engelli çalışmaları alanına yeni giren ve sosyal bilimler alanında verimli tartışmalarla içeriği genişlemeye başlayan bir kavramdır. Campbell sağlamcılık için “ maddesel standartlar bağlamında mükemmel, tipik, esas ve tam sıfatıyla insan olarak tasarlanmış bir beden anlayışı üreten inançlar, süreçler ve pratikler ağı” şeklinde bir tanım getirmektedir (Campbell, 2009:50). Sağlamcılık engellilik konusunu engelli olmayan kişilerin değerlendirmeleri üzerinden tanımlayan bir kavramdır. Aslında engelli bireylerin maruz kaldığı ayrımcılık biçimi olarak da tanımlanmaktadır. Yılmaz'a (2012:84) göre sağlamcılık “toplumsal normun ‘sağlamlar’ yani engeli olmayan bireyler olarak tanımlanmasını sağlar” ve engellilerin bu normun dışında kalanlar olarak ayrımcılığa uğramalarını meşrulaştırır. Karakoç'a (2018:17) göre ableism; “sağlam, tam, yetkin bedenli bireylerin lehine yapılan ayrımcılık ve bedensel, zihinsel ya da ruhsal açıdan herhangi bir farklılığa sahip olan bireylerin yalnızca bu farklılıkları sebebiyle, tam olmamaları gerekçesiyle uğradıkları haksız muamelelerin adıdır. McRuer (2006) ise ableismi “zorunlu sağlam bedenlilik” olarak adlandırmaktadır.

Sağlamcı söylemde engelli birey Ayan'a (2017:10) göre “sakatlığı ortadan kaldırmak için rehabilite edilmesi gereken biri” şeklinde düşünülmektedir. Engelli bireyler, sağlamcı anlayış içinde, toplumsal kabule uzak, sosyalizasyon içinde yer alamayacak ölçüde eksik görülmektedirler (Karakoç, 2018:18). Dolayısıyla söylemlerde engellilik bir eksiklik ve hastalık gibi ele alınarak engelli bireyin kabul görmesi “sağlamlar gibi” olmasına bağlanmaktadır.

Hak odaklılık; esas itibarıyla insan haklarına duyarlılığı ifade etmektedir. Günümüzde insan hakları yaklaşımının gelişmesi neticesinde engelli bireyler için BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin imzalanması, hak odaklı anlayışın bir sonucu olarak görülebilir. Ancak Degener'a (2014:3) göre BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'ye taraf olan devletlerin çoğu bu yeni engellilik modelini anlamaktan uzak ve halen tıbbi modele bağlı kalmıştır.

Çalışmada hak odaklılık hem siyasal alanda kanunlar çerçevesinde hem de medyada yer alan haberlerde incelenmiştir. Çalışmada bahsedilen hak odaklılık engelli bireyler bağlamında “olguları, olayları insan hakları bağlamında” anlamaya çalışmaktır (Korkut, 2007:135). Hak odaklılık, bireyin özerk ve toplumun bir üyesi olarak tanınma, kabul edilme ve saygı görmenin yanı sıra ayrımcı, ötekileştirici, aşağılayıcı ifade ve tutumlara maruz kalmamasını öne çıkarır. Engelli bireylerin öncelikle yaşama, eğitim, çalışma ve toplumsal hayata katılma hakları, diğer bireylerle ve toplumla eşit statüde kabul edilmeleri, hak odaklılık anlayışının temel girdileridir.

Kapsayıcılık (inclusivity); son otuz yıldır toplum, siyaset ve eğitim teorileri içerisinde sıkça tartışılan konulardan birisi olmuştur (Şimşek vd. 2019:178). Bu kavram Terzi'ye (2014) göre, özellikle toplumun uç noktalarında yaşayan bireylerin ve grupların toplum tarafından kapsanması sürecine yönelik tartışmalarda öne çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Avrupa, Japonya ve ABD'de inşa edilmiş çevrelerde fiziksel engelliler için sorunların ortadan kaldırılması için çeşitli yöntemler düşünülmüş ve engelsiz uygulamalar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda, ciddi fiziksel sınırlılığı olan kişileri “özel” ve “ayrı” tutan bir yaklaşım benimsenmiştir. (Dostoğlu, Şahin ve Taneli, 2009). Entegrasyon yaklaşımı olarak bahsedilebilecek bu eğilim, etiketleme ve ayrımcılığı ön plana çıkardığından dolayı da eleştirilmiştir. Barton ve Armstrong'a (2011) göre özel diye tarif edilen okullar, merkezler ve kurumlar, farklı diye saptanan ve kategorize edilenleri halkın gözünün önünden kaldırır, olağan toplumsal yaşama katılmalarını engeller ve toplumun geneline onları tanıma fırsatı tanımazlar. Böylece engellilere yönelik özel düzenlemelere karşı gelişen paradigmlar sonucunda, toplumdaki tüm bireylerin etiketlenmeden diğer bireylerle bütünleştirilmesini temel alan kapsayıcılık yaklaşımını ortaya çıkmıştır (Koç, 2014:25). Kapsayıcılık, hak ihlallerinden bağımsız olarak herkes için katılım ve kabul sunar (Jenson, 2018:56).

Kapsayıcı yaklaşım, eğitimde kaynaştırma uygulamalarıyla, kentsel tasarımda evrensel tasarım modelleriyle, sosyal hayata dâhil etme yaklaşımıyla uygulanarak engelli bireylerin toplumla bütünleşmesine katkıda bulunmaktadır. Kapsayıcı söylem ise engelli bireyler söz konusu olduğunda engelliliği homojen bir yapı olarak değerlendirmemek; engellileri içerisinde farklı sorun ve ihtiyaçları olan heterojen yapıda bir sosyal grup olarak kabul etmek ve düzenlemelerde tek bir engel grubunu öne çıkararak diğerlerini göz ardı etmemek ve bununla birlikte engelli bireyleri damgalanmış da hissettirmemektir.

5. SİYASAL ALANDA ENGELLİLİK ÜZERİNE SÖYLEMLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Bu bölümün amacı, engellilik söylemini oluşturan temel bileşenlerden biri olan siyasal alanda engellilik söyleminin nasıl olduğunu ve engelliliğe olan yaklaşımın ne olduğunu ortaya çıkarmaktır. İnceleme 1997-2018 yılları arasına yayılan 21 yıllık bir zaman aralığını kapsamaktadır. Bu tarihlerin belirlenmesinde engellilerle ilgili ilk özerk kurumsal yapı olan Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulması (1997), 2005 yılında ilk Özürlüler Kanunu'nun çıkarılması ve daha sonraki yıllarda bu kanunda yapılan düzenlemeler ile 2018 yılında yapılan genel seçimler dikkate alınmıştır. Böylece engelliliğe ilişkin söylemler hukuksal alanla da desteklenerek siyasal söylemin yasama boyutu da araştırmanın kapsamına dahil edilmiştir.

Çalışmada siyasal iktidarın engellilik üzerine söylemlerini çözümlemek için Gee ve Van Dijk'ın söylem çözümlemesi yöntemlerinden yararlanılarak oluşturulan yeni bir çözümleme modeli geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Çözümleme modelinin detayları ve çözümleme araçlarının nasıl kullanılacağı yöntem bölümünde açıklanmıştır. Makro, mezo ve mikro olmak üzere üç düzlemde oluşan bu araştırma yönteminde, makro düzlemde konu/başlık ile söylemin aktörleri, mezo düzlemde bağlam ve yansıtıcılık ile politika, mikro düzlemde ise söylemdeki dil ile söylemlerarası ilişkiler incelenmiştir. Bu çözümleme yöntemiyle siyasal alanın engellilik üzerine söylemleri geniş bir perspektifte ortaya konabilecektir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan metinlerin seçilme ve inceleme gerekçeleri konusunda şunlar söylenebilir: Çalışmanın zaman sınırlaması olan 1997-2018 yılları dikkate alındığında, 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı "Özürlüler Kanunu" ve 2014 yılında kabul edilen 6518 sayılı "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Esasları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kapsamında yeniden düzenlenerek şu an "Engelliler Kanunu" olarak bilinen iki hukuki metin söylem çözümlemeleri için ilk örneklem grubunu oluşturmaktadır. Metin örneklemelerinin ikincisi hükümet programlarında engellilerle ilgili madde başlıkları³, üçüncüsü ise AKP ve CHP'nin seçim bildirgelerinde (2002-2007-2011-2015-2018) yer alan engellilerle ilgili maddelerdir.

Siyasal söylemin söylemsel pratiklerinin incelenmesi için 5378 sayılı "Özürlüler Kanunu" olarak bilinen kanunun ve onun 2014 yılında 6518 sayılı kanunla değişen halinin TBMM Genel Kurul görüşmeleri örneklem olarak seçilmiştir.

Siyasal söylemin sosyo-kültürel pratikleri kısmı için ise üç olay örneği seçilmiştir. Bu olaylar gazetede yer aldıkları şekilde incelemeye dahil edilmiştir. Aşağıdaki şemada

³ Hükümet programlarında yer alan engellilerle ilgili maddelere eklerden bakılabilir.

Fairclough'tan yola çıkılarak oluşturulmuş inceleme düzlemleri ve çözümlemede kullanılacak tüm örneklemeler gösterilmiştir.

Metinler (Üretim, Dağıtım, Tüketim Süreci)	•5378 Sayılı ve 6518 Sayılı Engellilerle ilgili Kanunlar •1998-2018 Hükümet Programlarının Engellilerle İlgili Maddeleri •AKP ve CHP Seçim Bildirgelerinde Engellilerle İlgili Maddeler
Söylemsel Pratikler (Yorumlama Süreci)	•5378 ve 6518 Sayılı Kanunların TBMM Görüşme Tutanakları
Sosyo-Kültürel Pratikler (Durumsal, Kurumsal, Sosyal Süreç)	•Olay 1: "Gözlerin görmediği halde sana iş vermişiz" Konuşması •Olay 2: "Engelli Kardeşlerimiz Tüm Ülke, Millet İçin Cennet Fırsatıdır" Açıklaması •Olay 3: "Engellileri Adam Yerine Koyduk" Açıklaması

Şekil 5.1. Siyasal Alanın Engellilik Söylemleri İçin Kullanılan Örneklemeler

5.1. 5378 ve 6518 Sayılı Kanunların Görüşme Tutanaklarında Engellilik Tartışmaları

Engellilerle ilgili mevzuat olan "Özürlüler Kanunu" hazırlanmadan önce genelde dağınık halde, farklı kanun metnlerinin içinde yer almaktaydı. Bu çalışma için konusu ve içeriği doğrudan engellileri ilgilendiren kanunlardan 5378 sayılı kanun ve o kanunda yapılan değişiklikleri içeren 6518 sayılı kanun, metin haliyle bir sonraki kısımda metinler bölümünde incelenecektir. Metin bölümünde kanunun kabul edilen tarafları yer almakta ve kanun metnlerinin kendi üslubu çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu kanunlarla ilgili TBMM Genel Kurul görüşmelerinin incelenmesi ise metin kabul edilmeden önce konuşulanlar ve metnin arka planı hakkında daha detaylı araştırma yapma fırsatı sunacaktır. Araştırma esnasında 6518'in bir torba kanun olması sebebiyle görüşme tutanaklarının 53-58. birleşimleri arasındaki tüm tutanaklarda "engelli" kelimesi taratılıp ilgili bölümler tespit edilerek veriler elde edilmiştir.

Öncelikli olarak makro düzeyde yapılan incelemeler konu/başlık boyutu, kimlikler ve üretici boyutları, kanun metinleriyle benzerlik gösterdiğinden ileride incelenecektir. Sadece burada dikkat çekilmesi gereken nokta, söylemin aktörleri, yani üreticileri arasında engelli milletvekillerinin olması, hem kendi engelli kimliklerini temsil etmeleri hem de milletvekili kimlikleriyle söylem üretiminde yer almakta olduklarıdır. Bu incelemelerde engellilerin eğitim, istihdam, ulaşım vb. ortak sorunlarına farklı partilerden meclise giren engelli milletvekillerinin bakış açılarının nasıl yansıdığı, bu milletvekillerin görüşleri ve söylemlerinde bir farklılaşma olup olmadığı ortaya konacaktır.

Genel kurul görüşmeleri incelenmeye başlandığında bu kanun görüşmeleri içerisinde söylem üreticilerinin, engelli milletvekillerinin kendi söylemleri yanında engelli olmayan milletvekillerinin meclis dışındaki engelli vatandaşların söylemlerinden de yararlandığı görülmüştür. Örneğin 5378 sayılı kanun görüşme tutanaklarında CHP'li Ali Arslan, engelli bir vatandaş tarafından atılan e-mektubu okumuş ve doğrudan engelli bireyin cümlelerini aktararak ve bunları yorumlayarak, kanunun tartışılmasına ve kabulüne gerekçe oluşturacak bir engellilik bağlamı oluşturmuştur:

Meili aynen okuyorum: 'Ben 22 yaşında özürlü bir vatandaşım. Türkiye Cumhuriyetinde yaşamamın ne denli zor olduğunu biliyorum (....) Gerçekten çok zor ve bizlerden şunu istiyor; 'Özürlüler Yasası hakkında kamuoyunda daha içerikli ve daha tepkili olmanızı rica ediyorum; yardım çılgılığı olarak sizden bunu istiyorum' diyor, çılgılık atıyor. 'Bu yasayı çıkarın' diye çılgılık atıyor yurttaşımız (5378 sayılı kanun, 122. Birleşim, 2005:72)."

Aynı görüşmede yine CHP'den bir vekil olan Kemal Demirel de hem engelli bireylerle yaptığı görüşmeleri hem de istatistik verilerini bağlam oluşturmak için kullanmıştır.

Yine bu yılki Özürlüler Günü'nde Özürlüler Derneği'ni ziyaret ettiğim zaman onlardan aldığım cevap buydu. 'Sadece yılın bir gününde, o da Özürlüler Günü'nde veya Engelliler Günü'nde bizi hatırlarlar, ondan sonra, göstermelik etkinliklerle 'sizin yanınızdayız, sizin sorunlarınızı çok iyi biliyoruz, sizin sorunlarınızı çözmek için mücadele veriyoruz' derler ve o gün biter, bir daha da bizleri ne arayan olur, ne soran olur.' Halbuki ülkemizde bir gerçek var; 2002 verilerini ortaya koymuşlar. 2002 verilerine göre 8,5 milyon engelli olduğunu söylüyorlar (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşmesi, 122. Birleşim, 2005:98).

Alıntıları mezzo yapı düzeyinde çözümlemeye geçildiğinde, ilk olarak bağlam ve yansıtıcılık konuları ele alınmıştır. Daha önce değinildiği üzere bağlam konusu, bir olgunun anlamıyla ve algılanışıyla ilişkilidir. Öncelikle genel kurul konuşmalarında engellilerle ilgili mevcut bağlamları anlatan metinleri, daha sonra bu metinlerin bağlamlarını olumlu ya da olumsuz yönde değiştirmeye çalışan ifadelerle bakmak gerekmektedir. Örneğin CHP'li Ali Arslan:

Özürlülük, günümüzden kısa süre öncesine kadar kabul edildiği gibi, çeşitli önleme çalışmalarıyla tüketilebilir bir olgu değildir[M]⁴. (....) özürlülük fenomeninin kapsamı ve içeriği genişlemektedir. Özürlülüğün geleneksel olarak tanımlandığı fiziksel eksikliğe dayalı yaklaşımlardan vazgeçilmiştir[M], işlevsellik açısından değerlendirilmeye başlanılmıştır (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşmesi, 122. Birleşim, 2005:74).

Yukarıdaki konuşmada milletvekilinin söylemi engellilik olgusunda yaşanan değişimleri göstermek açısından önemlidir. Konuşmada engelliliğin sürekli bir olgu olduğu, tükenmeyeceği ve bitmeyeceği vurgulanmıştır. Ayrıca engelliliği geleneksel anlamıyla, fiziksel bir eksiklik olarak değil işlevsellik modeline bıraktığı ileri sürülmüştür. Bu ifadelerden de anlaşıldığı kadarıyla, konuşmacı engellilikle ilgili tartışmaları ve bilgileri izlemekte, dolayısıyla bilimsel alanın söylemleriyle bağlamı oluşturmaktadır. MHP'li milletvekili Yusuf Halaçoğlu'nun 6518 sayılı kanunun genel kurul görüşmesinde engelliliğin tarihsel bağlamı üzerine yaptığı

⁴ Metindeki vurgu bana ait.

konuşmada, engelli bireylerle ilgili çalışmalar ve olanaklarda geçmişe kıyasla yeterince gelişemediklerini ifade etmektedir:

"Değerli milletvekilleri, aslında geçmişe baktığımız zaman, bizim hemen yakın tarihimizdeki Osmanlı Devleti'nde özellikle, bugün "engelli" olarak adlandırdığımız "âmâ" ve "malul" ad altında insanlar, ta 1400'lü tarihlerde her bir ilin mahalle mahalle tahrirleri tutulduğunda orada yaşayan insanların her biri tek tek baba adlarıyla bile tespit edilmiştir. (...) bunlar, tümüyle vergilerden muaf tutulmaktadır. Yani, biz 1450 yıllarındaki duruma bile şu an gelememiş durumdayız (6518 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 56. Birleşim, 2014:139)."

6518 sayılı kanunun görüşmeleri engelliler hakkında sosyal model temelli bir bakışın konuşulduğu, geçmişteki yaklaşımların olumsuz taraflarının farkında olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte söylemlerin ve hak temelli dilin kullanılması gerektiği de CHP vekili Mehmet Ali Ediboğlu'nun konuşmasında dikkat çekmektedir:

Engelli birey hâlâ yardım edilmesi ve korunması gereken varlık olarak görülmekte. Bu bakış da engelli bireyin haklarının güçlendirilmesi ve korunması yönünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Diğer bir engel ise engellilere yönelik küçültücü bir dilin ne yazık ki hâlâ işlevselliğini sürdürmesi ve insan hakları temelli bir dil oluşturulamamış olmasıdır (6518 sayılı kanunun görüşme tutanakları, 54. Birleşim, 2014:64).

Metinlerarasılık boyutunda değerlendirebilecek bir konuşmada AKP'li milletvekili Duran Bulut, hem kendi partisinden bir bakanın söylemine yer veren haber metnine ve orada yer alan ifadeye hem de BM Çocuk Hakları Beyannamesi'ne atıfta bulunmuştur. Aşağıdaki örnekte metinlerarasılık kullanılırken, kendi partilerinden çıkan olumsuz örnek iktidarın olumlu çalışmalarıyla desteklenerek haber metninde yer alan olumsuz ifade söylemsel pratikte düzeltilmeye çalışılmıştır.

Bir iktidar milletvekilimizin engelliler için "Sizi adam yerine koyduk." sözü, engelliler gibi toplumun en önemli parçası olan bir kesimi incitmiş olsa da şunun bilinmesini istiyorum ki, engellilerin fark edilişi AKP iktidarıyla başlamamıştır. (...) Onların adam olduğunu bilen, o inançla Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Mustafa Kemal Atatürk, 1924 yılında Çocuk Beyannamesi'ni kabul ederek engellilerin haklarını orada düzenlemiş (6518 sayılı kanunun görüşme tutanakları, 54. Birleşim 2014:80).

Politika konusunda mevcut düzenlemeye yönelik BDP'li vekil Ayla Akat Ata tarafından yapılan eleştiri (6518 sayılı kanunun görüşme tutanakları 55. Birleşim, 2014:55) hem engellilerle ilgili kanunda yapılacak ve birçok insanı ilgilendiren bir kanunun böyle torba kanun şeklinde düzenlenmesinin doğru olmadığı hem de düzenlemeye sivil toplum örgütlerinin de fikirlerinin alınarak katılımcı olarak yaklaşılması gerektiği konusunda önemli bir eleştiridir. Ayrıca bu kanun değişikliğinin torba yasa içerisinde çıkması ve birçok maddenin farklı kanunlarda zaten yer alacağı gerekçe gösterilerek oylamalarda reddedilmesi engellilere ilişkin mevcut iktidarın bakış açısının hak vermekten çok doldurma düzenlemeler ve yardım odaklı yaklaşımlarla devam eden bir kanun değişikliği yaptığını göstermektedir.

Sorumluluk paylaşımı konusunda 5378'in ilk hali olan 2005'te yasanın yapımı aşamasında milletvekilleri ve sivil toplum örgütlerinin ortak hareket ettiği, birbirine katkı

vermeye çalıştığı bilinmektedir. Zaten kanunun ilk hali de engelli bir milletvekili olan Lokman Ayva'nın katkılarıyla oluşturulmuştur. Konuya ilişkin kendisi de engelli olan milletvekili Gürsoy Erol'un konuşması bunu yansıtmaktadır: "(...) bu dönemde, özellikle iktidarımızın bu noktadaki hassasiyeti ve muhalefetimizin de bu noktadaki yakın desteğiyle, hoşgörüsüyle, sivil toplum kuruluşlarının da katkılarıyla, bugünkü bu şeklini aldı ve bugün burada hep birlikte görüşüyoruz" (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:77). Ancak 6518'de engellilerle ilgili örgütlerin merkezi yönetim ve yerel yönetimlerle sınırlı bir işbirliği içinde olduğu CHP milletvekili Mehmet Ali Ediboğlu tarafından "Zaten ilgili STK'ların hem yerel yönetimlerle hem de Bakanlık ile sınırlı olarak iş birliği içerisinde olmaları, hak temelli bir engelli anlayışını da geliştirmemiştir" (6518 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 54.Birleşim, 2014:65.) şeklinde eleştirilmiştir.

Görüşme tutanakları "sadece söyleme değil yapma" başlıklı araçla incelendiğinde yapılan düzenlemelerde net ifadelerin olmadığı, belirtilen eylemin ya da verilen hakkın nasıl gerçekleştirileceğinin açıklanmadığını genel kurulda CHP'li milletvekili Muzaffer R. Kurtulmuşoğlu tarafından eleştirilen bir konu olmuştur: "Deniyor ki kanunda; yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşlarında, açık yaya geçidi, yeşil alanlar, spor alanları benzeri sosyal, kültürel tesisler yapılır, özürllülerin erişebileceği uygun duruma getirilir. 'Belediye bunu yapar' denilmiyor. Bu 'getirilir' kelimesi var ya, böyle çok uzayabilen bir şey" (5378 kanunu genel kurul görüşmesi, 122. Birleşim, 2005:78). Aynı konuyu CHP'den bir başka milletvekili olan Mustafa Gazalcı konuşmasında "Üniversitede önlem alınır (...)oradaki ortamlar çok önemli; asansör var mı, arabasının çıkacağı bir yer var mı; bunlar o kadar önemli ki" (5378 sayılı kanun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:93) şeklinde eksik düzenlemeleri belirtmektedir. Aslında kullanılan bu eylem tipindeki problemin kanun yapıcılar tarafından farkında olunduğu söylenebilir, ancak kanunların metinleşen son halinin uygulayıcılara bir açık kapı bıraktığı görülmektedir.

Hem "sadece söyleme değil yapma" hem de "denglilik" araçları içerisinde değerlendirebilecek olan ve CHP'li milletvekili Haşim Oral'ın konuşmasında geçen "Şimdi siz bana bir tane üniversitede hazırlık kursu söyleyebilir misiniz, özellikle özürllüler için uzmanlaşmış; yani, hangi dershanede işitme engelliler için çevirmen vardır (...) Özürllülerimizin üniversiteye gitme hakkı yok mu; var" [M](5378 sayılı kanun genel kurul görüşme tutanakları 122. Birleşim, 2005:86-87) ifadeler, hem farklı engel grubuna yer vermesi açısından dengliliği, hem de eğitim hakkının tanımlandığı ve güvence altına alındığı halde gerekli önlemlerin alınmadığına dair bir örnek sunmaktadır.

Denglilik konusu kanun metinlerinde eleştirilen konulardan biriydi. Yine bu kurulda yapılan konuşmaların birinde engelliliğin homojen olmadığı, farklı ihtiyaçları olan bir grup

olduğu belirtilmiş, ancak düzenlenen metinlerde engelli gruplara yönelik genel ifadeler kullanılmıştır. CHP'den Ali Arslan tarafından yapılan konuşmada bahsi geçen kısım şöyledir:

Özürlülük, sadece, ortopedik, görme, işitme ve zihinsel olarak değerlendirilen, başka bir deyişle, fiziksel bir eksiklikle nitelenen bir olgu değil, süregelen hastalıkları da içinde barındıran bir olgudur. Bu doğrultuda, homojen bir yapı arz etmeyen özürlülük [M], kendi içinde, ağır özürlülük ve diğerleri olarak sınıflandırılmaktadır (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:74).

Genel kurul görüşmelerinin mikro analizine geçildiğinde, söylemin dil unsurları öne çıkmaktadır. Engellilerle ilgili kullanılan dilde, milletvekillerinin hem kendileriyle hem de diğerleri arasında bir uyumsuzluk vardır. Bir başka deyişle, milletvekillerinin bu konuda birleştikleri söylenemez. Örneğin aynı milletvekilinin (Ali Arslan, CHP) 5378 sayılı kanun görüşmelerinde, engellilerle ilgili farklı dil kullanımlarını gösteren “Özürlü yurttaşlarımız adına çok güzel bir gün bugün” (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:72) ve “Unutmayın, her sağlam bir özürlü adaydır; Allah kimseye göstermesin” (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:72) şeklindeki iki ifadesi dikkat çekicidir. Buradaki ilk örnekte engelliliğe yaklaşımda engellilerin yurttaş olarak ifade edilmesi, “sadece yardım götürülen acınan bir kesim” olarak değil, ülkenin hak sahibi, müşterek bir bireyi olarak görüldüğü olumlu bir kullanımı yansıtırken; aynı kişinin, aynı konuşma içerisinde engelliliği herkesin özürlü aday olduğu ve kimsenin yaşamamasını temenni ettiği kötü bir durum olarak yansıması oldukça çelişkilidir. Bu söylem toplumsal bilinçaltının da bir yansımasıdır ve engelliliğe olan dini yapıdan etkilenmiş kültürel yaklaşımlarla bağlantılı bir söylemdir.

İkinci olarak engelli bireyler için kullanılan ifadelerle ilgili sakat-özürlü gibi kavramlarla ilgili şu diyalog, milletvekilleri arasında bir uzlaşma olmadığını göstermesi açısından önemlidir:

-CHP GRUBU ADINA İZZET ÇETİN (Kocaeli) - “Değerli arkadaşlarım, biraz evvel Sayın Hotar, gerçekten, güzel konuşması içerisinde, bir bakıma AKP'nin parti içinde sakatlara ilişkin birim oluşturduklarını, ilçelere kadar yaydıklarını anlattı; ama...
-V. HAŞİM ORAL (Denizli) - “Sakatlar değil; özürlüler...”
-İZZET ÇETİN (Devamla) - Tabii, o kavram içerisinde, sakat, özürlü, hatta, yeri gelmişken uyarı üzerine söyleyeyim... Sosyal Sigortalar Yasası içerisinde özürlülere ilişkin “arızalı” kelimesini bile çıkartamadık biz o komisyonda; bir bakış açısı olması açısından söylüyorum (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:84).

2014'de yapılan görüşmelerde -engelliliğin artık 2013 yılında kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişerek özürlü, sakat vb. kullanımların yerini engelliliğe bıraktığı dönemde- milletvekillerinin konuşmalarına yansıyan ifadeler bir yandan değişim çağrısı yaparken bir yandan alışıldık geleneksel ifadeleri kullanmaya devam ettiklerini göstermektedir. Örneğin HDP'li milletvekili Adil Zozani: “Çok kazanandan az, az kazanandan çok vergi alma politikası sakat bir politikadır” [M] (6518 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 54. Birleşim, 2014:47-48) görüşünü dile getirmiştir. Burada sakatlık işe yaramayan, işlevsel olmayan, uygun olmayan manasında kullanılmıştır. Kelime bu anlamıyla kullanılmaya devam

ettiği sürece, kelimeyi olumlamak zorlaşmaktadır. Konuya bir başka örnek CHP'li Ali Arslan'ın: "SHÇEK iyi ya da kötü şimdiye kadar bu işi kör total beceriyordu" (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşmesi, 122. Birleşim, 2005:74) şeklindeki ifadesidir. Bir işin tam ve düzgün yapılmadığını ifade etmek için kullanılan bu deyim, engellilerle ilgili kalıplaşmış söylemlere örnektir. Yine bu kanunda birçok yerde eleştirilen muhtaçlık ifadesinin kullanımında yanlışlık olduğunun bazı milletvekilleri farkında olduğu ve düzeltilmesi için uğraş verildiği MHP'den Emin Çınar'ın konuşmasında görülmektedir: "Görüşmekte olduğumuz kanun tasarısının 30'uncu maddesi 2828 sayılı Kanun'da geçen 'muhtaç' kelimesinin 'ihtiyacı olan' şeklinde değiştirilmesini öngörmektedir" (6518 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 54. Birleşim, 2014:141).

Farkında olunan bir diğer yaklaşım, engellilere yönelik yardım bakışının doğru olmadığıdır. Ancak yine de engelli bireyin genelde kendilerinden düşük, yoksul ve acınası görüldüğü CHP'den milletvekili Muzaffer R. Kurtulmuşoğlu'nun ifadesinde görülmektedir:

Onların da bizim gibi insanca yaşayabilmeleri için ne lazımsa bu toplumda onlara, yerine verelim diyoruz; çünkü, tekrar söylüyorum, yaşamadan bilemezsiniz arkadaşlarım. Çoğu aile, çocuğunun özürlü olduğunu bile söyleyemiyor bu toplumda, dışarı çıkaramıyor. Her türlü yardımı... Yardım derken özürlü arkadaşlarım alınmasın; yardım derken, anayasal haklarını verelim diye düşünüyorum (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:80).

AKP'nin engelli milletvekillerinden Gürsoy Erol'un da kendi engelli kimliğinin karşısı olarak "özürsüz" bireyleri ifade etmesi içselleştirilmiş bir "sağlamcılık" anlayışının göstergesidir: "özürlüsüyle, özürsüzüyle, daha mutlu bir Türkiye ve daha güzel bir gelecek umuduyla" (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:78).

Kelimelerin kullanımına dair problemlerin aslında 2014'deki düzenlemelerde sürdüğü, birçok örnekte ortaya çıkmaktadır. Daha önce de üzerinde durulan bazı ifadelerin genel kurul görüşmelerinde de dile getirilmiş olduğu fark edilmektedir. Engellilerin halen toplum için kayıp olduğu düşüncesini, CHP'den İzzet Çetin'in konuşmasında "dezavantajlı kesimlerin mutlak suretle korunması gerektiği" ve "engelliler topluma kazandırılmalı" şeklindeki ifadelerinde görülmektedir.

Bauman (2018:44) üretim toplumunda olası talepleri karşılayacak tüm ürünler, engellilerin emeğine ihtiyaç duyulmadan, onlara iş verilmeden çok daha karlı ve hızlı "ekonomik" yollarla üretilebileceğinden, engellileri ekonomiden dışlanacağını düşünmektedir. "İskarta" ilan edilen gruptan biri olan engelliler, çoğu kez mali külfet olarak görülür. Engellilerin "İskartaya çıkarılanlar" olması ve engelli bireyin toplum için kayıp olduğu düşüncesi "engellileri topluma kazandırmak" şeklindeki ifadede görünür olmaktadır. Bu ifade, engellilerin modern toplum inşasına uymadığından, içinde değil dışında olan söyleminin açığa çıkmış halidir.

6518 sayılı kanunda CHP'den Kamer Genç'in engellilik durumunun kaçınılmaz bir olay olarak adlandırılan "herkesin başına gelecek bir olaydır" (6518 sayılı kanunun görüşme tutanakları, 56.birleşim, 2014:57) ifadesi, genelde felaket çağrışımları yapmakta, korkulması gereken, kötü, tehditvari, istenmeyen bir hal, önemli bir eksiklik olarak engelliliğe olumsuz bakışın bir örneğini oluşturmaktadır.

Kelimeler dışında yapılan vurgulara bakıldığında, 5378'in genel kurul görüşmelerinde engelliliğe CHP'li vekil Ali Arslan'ın "Özürlülerin sağlık sorunlarından söz edilebilir; ancak, özürlülük, bir hastalık değil, bir durumdur[M]. Bu doğrultuda da, özürlülere yönelik hizmet sunumunun öncelikleri, sadece 'yardım' başlığında toplanmaya uygun değildir" [M] (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:74) ifadelerinde olduğu gibi sosyal model yaklaşımını gösteren vurgular bulunmaktadır. Buna rağmen kanun metnini oluşturan ve görüşmelerde ortaya çıkan genel anlayışın, sosyal modele uymadığı, daha çok tıbbi modeli temsil ettiği göze çarpmaktadır.

5378 sayılı kanun, daha önce belirtildiği üzere, sivil toplumun da baskısıyla gündeme gelmiştir. Bu kanuna kadar engelli bireylere yönelik ciddi çalışmaların yapılamamış olması, siyasal iktidarların bu konuya gereken önemi vermediğinin bir göstergesiydi. Bu durum milletvekilleri tarafından da genel kurul görüşmesinde dile getirilmiştir. Örneğin CHP'li vekil İzzet Çetin'in konuşmasında geçen şu ifadeler buna örnektir:

Eğer özürlüler de örgütlenip, seslerini duyurma girişiminde bulunmamış olsalardı; daha doğrusu, 1999 yılında, Birinci Ulusal Özürlüler Şûrasını toplayıp, o günkü hükümet üzerine bir baskı oluşturmamış olsalardı, Türkiye, Avrupa Birliği sürecinde birtakım uyum yasalarını yapmış olmasına rağmen, özürlülerini hâlâ hatırlayabilmiş değildi (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:84).

Engellilerle ilgili kanun görüşmelerinde milletvekillerinin sorunların ciddiyetini anlatmak için biçem ve retorik araçlarını kullandığı görülmektedir. Örneğin CHP'li Kemal Demirel'in, "Özürlü olmak hiç kimsenin kaderi değildir, kaderi olmamalıdır. Özürlüye sahip çıkmak hepimizin namus borcudur" (5378 sayılı kanunun görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:98) şeklindeki ifadesinde, hem dini yaklaşım eleştirilmiş hem de desteklenmiştir. Engelli bireylere yapılacak olan hizmetler ve verilecek haklar "sahip çıkmak" olarak nitelendirilmiş ve "namus borcu" şeklinde ifade edilerek ifadenin retoriği güçlendirilmiştir. Bu olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilemez. Çünkü ifadede ve bakış açısında, iktidarın üstte, koruyucu ve eril olduğu bir vurgu vardır. Bu tarz retorik birkaç örnekte daha yer almaktadır. Örneğin AKP'li Recep Garip'in, "Elbette ki, Türkiye'nin kanayan bir yarası, dünyanın kanayan bir yarasıdır. Özürlü kardeşlerimiz, (...) onların istekleri doğrultusunda modern bir dünyaya kazandırılması gerekiyor" (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:20) ifadesinde, engelli bireylerin sorunlarını "kanayan yara" şeklinde ifade ederek retoriğini güçlendirmiştir. "Kardeşlerimiz" ifadesi, yine koruyucu iktidarı simgeler ve "dünyaya

kazandırma” ifadesi engelileri kayıp olarak gördüklerini göstermektedir. Yine sorunun önemini vurgulamak için MHP’li Yusuf Halaçoğlu tarafından kullanılan “yurttaşlarımızın sorunları halen, bütün yakıcılığıyla devam ederken” (6518 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 56. Birleşim, 2014:139) şeklindeki ifadede, engelli sorunlarını öne çıkarmak amacıyla eylemin şiddetini artıran retorik ifadelere başvurulmuştur.

Kullanılan retoriklerde engelli bireyleri eşit gördüklerine dair kurulan cümlelerde engelli olanların toplumda düşük düzeyde olduğunun kabul edildiği ve “sağlam” olan bireylerin yüceltildiği de görülmektedir:

Ben şunu istiyorum: Eğer, insansak, onların bizden hiçbir farkı yoktur. Nasıl özürlü olursa olsun, hangi özürlü tipte olursa olsun, onlar da bizim gibi her şeye layıktırlar ve ihtiyaçları vardır, ihtiyaç duyarlar (....) Yani, bu ne demektir; onların, sağlam olan insanlardan, vücut olarak, bünye olarak hiçbir farkı yoktur (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:80).

Biçem ve retorikte alıntı yapmak, metafor kullanmak, tanık göstermek gibi yöntemler kullanılabilir. Ancak cümlede kullanılan yargıların bir dayanağı yoksa, yanlış yönlendirmelere ve yanlış bakış açısı geliştirilmesine neden olabilir. CHP’li milletvekili Muzaffer Kurtulmuşoğlu’nun engelli bireylerin düzenli cinsel yaşamlarının olmasının yaşam konforlarını, eğitilebilirliğini ve topluma entegrasyonlarını artıracığı konusunda yaptığı konuşmada, bu durumun aynı zamanda “cinsel istismarları ve hatta, zekâ, zihinsel engellilerde daha sık görülen sapkın seksüel davranışları [M] önleyecektir” (5378 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 122. Birleşim, 2005:81) şeklinde bir iddiada bulunmuştur. Zihinsel engellilerde “sapkın seksüel davranışlar”ın daha çok görüldüğü bilgisinin dayanağı yoktur. Ayrıca bu davranışların sapkın olduğunun göstergesinin ne olduğu da bilinmemektedir.

Son olarak, söylemin dil unsurlarındaki kanun metinlerinde de değinilen doldurma ifadelerinin genel kurul görüşmelerinde de kullanıldığı görülmektedir. MHP’den milletvekili Ali Öz kanun metninde yer alan bakımevleri konusunda “Tasarıda engelli bakımevlerinin açılması için teşvik mevcut. Zaten engelli bakımevleri yok mu? (....) Kanunlardaki mevcut düzenlemeler varken, karşımıza daha önce yokmuş gibi algı yaratılmaya çalışılmakta, yeni kanunlar çıkıyormuş gibi görülmekte. Amaç, engelliler için çalışıyoruz algısı yaratmak” (6518 sayılı kanunun genel kurul görüşme tutanakları, 54. Birleşim, 2014:120) şeklindeki ifadeleri, kanunda yapılmaya çalışılan doldurmalarla bir eleştiri örneğini oluşturmaktadır.

5.2. 5378 Sayılı ve 6518 Sayılı Engellilerle ilgili Kanunlarda Söylemler Skalası

Çalışma yapılırken ülkemizdeki engelliler mevzuatının tam listesine ulaşmak için Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün web sayfası kullanılmıştır. Bu listede başta kanunlar olmak üzere kanun hükümünde kararnameler ve yönetmelikler gibi pek çok hukuki metin

bulunmaktadır. Bu kanun metinlerinden 2005 yılında çıkan “Özürllüler Kanunu” adıyla da bilinen 5378 sayılı kanun ve 2014 yılında 6518 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle şu an “Engelliler Hakkında Kanun” olarak adlandırılan kanun metni örneklem olarak seçilmiştir.

Engellilerin sorunlarının çözümü için “Özürllüler Kanunu” çıkarılması ile ilgili talep ilk olarak Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen I. Özürllüler Şurası’nda gündeme gelmiştir. Bunun ardından hem engelli STK’larının çalışmaları hem de engellileri ilgilendiren mevzuatın yeniden düzenlenmesine duyulan ihtiyaç dolayısıyla 01.07.2005 tarihinde 5378 sayılı “Özürllüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” –kısa adıyla Özürllüler Kanunu-TBMM’de kabul edilmiştir. Bu kanun ile istihdam, eğitim, ulaşılabilirlik, bakım ve rehabilitasyon gibi bazı sorunların çözümü ve engelliler için yapılacak hizmetlerin koordinasyonu için yasal bir çerçeve oluşturulmuştur. “Özürllüler Kanunu”nda yapılan dikkate değer ilk değişiklik 2013 yılında 6462 sayılı “Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile kanun metninde yer alan, sakat, çürük, özürllü gibi ifadelerin engelli olarak değiştirilmesidir.

İki kanunun maddeleri makro düzeyde incelendiğinde, yapılan karşılaştırmada ilk dikkati çeken, başlangıç kısmında yer alan amaç ve tanımlarda değişikliğe gidilmiş olmasıdır. Kanunun ilk halindeki amaçta engelliliğe tıbbi yaklaşım belirginken, değiştirilen halinde engelliliğe daha sosyal model çerçevesinden yaklaşıldığı görülmektedir: 2005 yılında çıkarılan kanun maddesi ile 2014 yılında kanunun değişen halinin amaç kısımları şöyledir:

Bu kanunun amacı; özürllülüğün önlenmesi[M], özürllülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır (5378 sayılı kanun 1.md., 2005).

Bu Kanunun amacı; engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğustan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır (6518 sayılı kanun sonucu değişen 1. md., 2014).

Kanunun amacını ileten bu maddenin iki versiyonu hem kullandığı kelimeler bazında hem de bağlam ve yansıtırlık konularında bir değişimin yaşandığını göstermektedir. Daha hak temelli bir vurguya geçilmiş olduğu açıkça görülmektedir. “Özürllülüğün önlenmesi” tıbbi söylemleri içerirken, “engelliliği önleyici tedbir alınması” ifadesi korumacı bir söylemi öne çıkarmaktadır. Engelliliğin toplumsal boyutuna dikkat çekilerek engelli bireylerin toplumsal hayatta karşılaştığı sorunların da azaltılması ve bu konuyla ilgili düzenlemelerin yapılmasını vurgulayan metin, yasal önlemler alınması konusunda daha belirgin bir dil içerirken, engellilerin toplumsal hayatta nasıl korunacağı konusunda belirsiz bir söylem içerisindedir. Bu

durum, aslında kanunla düzenlemekle değil, toplumsal düzeyde farkındalık eğitimleriyle mümkün olmaktadır.

Yine kanunun 2005'teki halinde yapılan tanımlamalar ile 2014'ta yapılan tanım ve nitelermeler belirgin bir farklılık göstermektedir. 2005'te özürlü bireyin kim olduğu, özürlüğün ölçütlerinin ne olduğu, özürölüğün dereceleri (hafif-ağır-bakıma muhtaç) ve bunun yanında istihdam konularında korumalı işyerleri ile rehabilitasyon ve sınıflandırma konularında kavramların tanımları yapılmıştır. Bu kelimelerin içeriğinden engellilere yaklaşımın tıbbi modele yakın olduğu, dolayısıyla sağlık ve istihdam konularının daha öne çıktığı görölmektedir. 2014'deki değışiklik ile tanımı yapılan kavramların ayrımcılık türleri (doğrudan-dolaylı-engelliliğe dayalı), engellilik durumu, erişilebilirlik, makul düzenleme şeklinde değıştiği görölmektedir. Bu değışikle, ayrımcılık kavramına vurgu yapıldığı ve insan hakları temelli bir yaklaşıma doğru geçildiği görölmektedir.

Kanunun ikinci bölümlerinde yer alan başlıklar hangi konularda düzenleme yapıldığını göstermektedir. 5378'in 2005'teki halinde yer alan başlıklar; "Sınıflandırma, Bakım, Rehabilitasyon, İstihdam, Eğitim, İş ve Meslek Analizi" olurken 2014 değışiklikleriyle "Engellilik Durumu, Destek ve Bakım, Habilidadasyon ve Rehabilitasyon, İstihdam, Eğitim ve Öğretim, Erişilebilirlik" şeklindedir. Başlıklar genel olarak benzerdir; ancak maddelerin içeriğinde belirgin değışimler olmuştur. Aşağıdaki tabloda iki kanundaki konu dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 5.1. 5378 ve 6518 Sayılı Kanunların Konular Bazında İçerik Analizi

Kategoriler	5378 Sayılı Kanun (2005)	6518 Sayılı Kanun (2014)
Eğitim	59	39
Sağlık	43	11
Bakım ve rehabilitasyon	56	18
Erişilebilirlik	8	22
İstihdam	66	54
Barınma	16	3
Bütünleşme	4	2
Bilgilendirme/Bilinçlendirme	6	2
Sosyal Güvenlik	12	6
Sosyal Politika	4	12
Ayrımcılık yasağı ve eşitlik	8	28
İşbirliği ve Katılım	18	13
Sosyal Yardım	18	3
Önlem/ tedbir	7	11
Koruma	14	3
Hak/özgürlük/dokunulmazlık	7	27
Araştırma/geliştirme/proje	36	3
Yardım/ muhtaçlık	20	1
İstismar/şiddet	3	2
Normallik /sağlamlık	8	2
Danışmanlık ve destek	5	13

Kanunun içerik analizinde 2005'teki halinde eğitime, sağlığa rehabilitasyona, sosyal yardımlara ve yardım/muhtaçlık konusuna daha fazla yer verildiği görülürken, 2014 halinde ayrımcılığın, erişimin, hak/özgürlük/dokunulmazlık ve destek konularında vurgunun arttığı görülmektedir. Bu durum, kanunun engelliliğe tıbbi yaklaşımı ifade eden sağlık ve korumacılığa vurgu yapan bakım ve rehabilitasyon gibi konulardan uzaklaştırılarak düzenlemenin hak, ayrımcılık ve erişilebilirlik gibi daha sosyal ve hak temelli yaklaşımlara dönük olarak yapıldığını göstermektedir.

Kanun maddelerinin içeriğini belirleyen kavramsal örgünün nicelik olarak karşılaştırması bile, her iki kanun arasındaki değişimi ve söylemsel zemini hazırlayan anlayışı göstermesi bakımından yeterlidir. 2005 ve 2014 yılı karşılaştırıldığında, eğitim, sağlık ve rehabilitasyon, istihdam, gibi sağlık ve koruyucu/önleyici yaklaşımları karşılayan kavramların azalan yoğunluğu dikkat çekicidir. En belirgin ve yüksek bir oran gösteren, söylemsel bakışı içeren kavramlar ise şunlardır: sosyal politika, ayrımcılık yasağı ve eşitlik, hak, özgürlük, dokunulmazlık, danışmanlık ve destek.

Kanun metinlerinde oluşturulan kimlikler incelendiğinde ise iki temel grup olduğu söylenebilir. Birincisi dezavantajlı bir kesim olarak engelliler, ikincisi ise sorun çözücü olarak konumlandırılan bazı kurumsal yapılardır. Engelli kimliğinin ise homojen bir grup adı gibi kullanılması dikkat çekicidir. Kanun metinlerinde engelli grupların farklılaşan grup özelliklerine değinen maddeler sınırlı sayıdadır. Görme engelli bireylerin, işitme engelli bireylerin, zihinsel engelli bireylerin ihtiyaçları ortak maddelerde ele alınmıştır. Kanun metinlerinde söylemin temel üreticisi olan kanun yapıcılarının baskın olduğu ve kanun metnlerinin katılımcılık özelliğinden uzak olduğu görülmektedir.

5378 sayılı kanun ve 6518 sayılı kanunla değişen halinde yer alan aktörlerin içerik analizi aşağıda tablolaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde kanun metinlerinde bakanlıklar, başkanlıklar, kurullar ve kurumlar gibi yapıların daha çok geçtiği anlaşılrken, engelli bireyin kendisi, ailesi ve STK'ların aktör olarak daha az sayıda kanun metinlerinde yer aldığı görülmektedir. 5378 sayılı kanunda engelli bireylerin daha çok geçtiği görülürken 2014 sonrası yapılan değişiklikte engelli bireylerden bahsedilme sayısının azaldığı görülmektedir.

Tablo 5.2. 5378 ve 6518 Sayılı Kanunlarda Yer Alan Aktörlerin Karşılaştırılması

Aktörler	5378 (2005)	6518 sonrası (2014)
Özürlüler İdaresi Başkanlığı	13	2
Milli Eğitim Bakanlığı	10	8
İçişleri Bakanlığı	2	1
Sağlık Bakanlığı	6	2
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	0	14
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	4	5
Maliye Bakanlığı	4	3
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	0	3
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	0	3
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	1	0
Kültür ve Turizm Bakanlığı	1	1
Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	0	3
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	7	4
Türk Dil Kurumu	2	1
Yüksek Öğretim Kurulu	2	2
Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu	0	4
Sosyal Güvenlik Kurumu	3	0
Türkiye İş Kurumu	1	0
Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü	1	1
Devlet Personel Başkanlığı	1	0
Büyükşehir Belediyesi/Belediye	7	7
Valilik	1	0
STK	3	1
Engelli Birey/engelli/özürlü	145	50
Aile	11	5
Gönüllüler	2	0

Kanunların mezzo yapısının çözümlemesini yapıldığında, bağlamlara ve politikalara bakmak gerekmektedir. Bağlamda nasıl bir değişiklik olduğu sorusu politikanın değerlendirilmesinde temel etkindir. Makro düzeyde de bahsedildiği üzere, bu kanunun amacında yapılan değişiklik engellilik ile ilgili bakıştaki değişimin bir göstergesidir. Çünkü 2014'te yapılan değişikliklerde daha sosyal model anlayışına ve hak temelli yaklaşımlara bir yönelmenin olduğu görülmektedir.

5378'de metinlerarasılık ögesine de rastlanmaktadır. Engellilik üzerine tanımlar Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamalarından alınmıştır. Engelliliğin ölçütleri için ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) uluslararası sınıflandırmalar kullanılmış, sosyal sigortalar kanunu, ticaret kanunu, trafik kanunu vb. kanunlara metinlerarası geçiş yapılmıştır.

Politikaların üretilmesinde ise sorumluluğun bazı noktalarda paylaşıldığı görülmektedir. 5378 sayılı kanunun 5. maddesi engellilik durum ve tespitinde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı gibi kurumlar arasında bir paylaşım söz konusudur. Ancak sorumluluk

paylaşımı 5378’de daha çok iktidarın kendi arasındaki yapılarıdır. Sivil toplum örgütlerinin sorumluluk paylaşımında yer almadığı dikkat çekmektedir. 6518’de ise sorumluluk paylaşımına örnek gösterilebilecek 10. maddede “engelli ve ailesinin aktif ve etkin katılımı sağlanır” ile 4. maddedeki “engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması esastır” şeklinde ifade yer almaktadır.

Kanunların mikro düzeyde çözümlemesi yapıldığında ise, ilk bakılan şey, söylemdeki dil olmaktadır. Mesajı, düşünceyi ve söylemi taşıyan dil, ideolojilerin korunması ve yeniden üretilmesinde önemli bir işleve sahiptir (Devran, 2010:24-25). Söylem her şeyden önce bir dil olayı olarak ortaya çıkmaktadır (Ricoeur, 2007:13). Kanun metinlerinde söylemlerarası ilişkiler incelendiğinde, genellikle engelliliğin bakıma ve korunmaya muhtaçlık ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Kullanılan dile bakıldığında, engelli birey yardım alan, korunması ve bir şekilde üretime katılması gereken bir birey olarak görülmekte, anlaşılmakta ve öne çıkmaktadır.

Kelimeler bazında bir inceleme yaptığımızda öncelikli olarak, engelli bireyler için 5378 sayılı kanunda engellilerle ilgili olumsuz anlamlar yaratabilecek düşkün, yetersiz, muhtaç ve özürlü gibi kelimeler kullanılırken, 2014 yılı değişikliği sonrası bu kelimelerin kullanımında ve sayısında azalma gözlemlenmiştir.

Tablo 5.3. 5378 ve 6518’de Engellilerle İlişkili Olarak Kullanılan Kelimeler

Engelli Tanımlamaları	5378 (2005)	6518 (2014)
Özürlü	164	3
Sakat	0	1
Engelli	0	72
Bakıma Muhtaç	6	0
Çürük	0	1
Düşkün	2	0
Yetersiz	1	0
Malül	1	0

Birçok dilde engelli bireyleri tanımlamak için kullanılan kavramların zamanla önemli değişimler geçirdiği bilinen bir gerçektir. Örneğin İngilizce’de Çaha’ya (2016:125) göre çok uzun süre engelli anlamına gelen “handicaped” terimi 2000’li yıllarda önce “disabled” terimine, daha sonra da öncelikle bireyin kişiliğine sonra engeline vurgu yapan “engeli olan kişi” anlamına gelen “people with disabilities” terimine dönüşmüştür. Daha sonra ABD’de bu kelimenin de engellileri rencide ettiği gerekçesiyle farklı yetenekleri olan kişi anlamına gelen “the differently abled people” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Türkiyede bu süreç daha çok malül ve sakat kavramlarından özürlüye, oradan da 2013 yılında yapılan yasal düzenlemeyle “engelli” ifadesine dönüşmüştür. Engelli ifadesi, uluslararası sözleşmeler ve yasanın hukuki çerçeveyi de gözeterek oluşturduğu, yasal olarak güvence altına aldığı bir terimdir. Fakat bu terimin teknik içeriğiyle

toplumsal alanda kullanılan genel anlamsal içeriği zamanla örtüşecek, daha doğrusu zamanla üzerinde uzlaşılacak dilsel bir durumdur.

5378 sayılı kanunda kullanılan kelimeler daha detaylı incelendiğinde “özürlü” kavramı tanımlandıktan sonra hafif özürlü ve ağır özürlü ayırımına yer verilmiş, ardından da bakıma muhtaç özürlü ifadesinin tanımlanmış olduğu görülmektedir. Özürlü, “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan[M] ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi[M]” (5378 sayılı kanun md.3a) olarak tanımlanmaktadır. Tanımın bu hali oldukça dikkatli seçilmiş kelimelerden oluşturulmuştur. İfade bir dışlama veya acıma içermez, aksine engelli bireyin “muhtaç olan” yerine “ihtiyaç duyan kişi” şeklinde tanımlanması, engelliliğin olumsuz çağrışımlarından uzaklaştırılmasını sağlamaktadır. Ancak aynı kanunun ilgili maddesinin bir sonraki tanımı, kanunun bu halinde yer verilen “özürlü” tanımından oldukça uzaklaşmıştır. Aşağıdaki tanımlamada nesnel ifadeler yerine engelli bireyin eksikliklerine vurgu yapan ve onu muhtaç ve düşkünlükle ilişkilendiren ifadeler yer almaktadır:

Bakıma muhtaç özürlü: Özürlülük sınıflandırmasına göre resmi sağlık kurulu raporu ile ağır özürlü olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan[M] kişileri ifade eder (5378 sayılı kanun md.3e).

Kanun metinlerinde söylemlerarası ilişkiler incelendiğinde, engelliliğin genellikle bakıma ve korunmaya muhtaçlık ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Engelli yardım alan, korunması gereken ve bir şekilde üretime katılması gereken bireyler olarak öne çıkmaktadır. Örneğin 5378 sayılı kanunun 13. maddesinde engellilerin “eğitilmesi, meslek kazandırılması, verimli kılınarak ekonomik ve sosyal refahının sağlanması” aynı şekilde yine 6518 sayılı kanun madde 14’de “engellilik durumları sebebiyle iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellileri” şeklindeki ifade, engellilerin işgücü piyasasına dahil edilmek yerine, bir işgücü kaybı olarak görülüp üretime kazandırılması gereken bireyler olarak görülmektedir. Engellilerin üretime kazandırılması, bir rehabilitasyon önlemi olarak düşünüldüğü açıktır.

6518 sayılı düzenlemedeki tanımlardan birinde kullanılan yapılar ve söylemi oluşturan dil incelendiğinde “doldurma” yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Makul düzenleme başlığıyla yapılan tanımlamada “belirli bir durumda[M] ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen[M], gerekli ve uygun değişiklik[M] ve tedbirleri ifade eder” (6518 sayılı kanun, md.3j). şeklinde geçen ifadeler, maddeleri muğlaklaştırmakta, işlevsizleştirmektedir. Söylemde kanunların ruhuna uygun olarak yasa koyucu tarafından bırakılan bilinçli boşluklardan ziyade buradaki madde anlamsal boşluklar içermektedir. Maddeden ne anlaşılacağı doldurma şeklinde düzenleme yapacak kurum ve kuruluşların inisiyatifine ve yorumuna bırakılmıştır.

Düzenlemelerin hangi durumlarda yapılacağı, gerekli ve uygun hatta makul olanın nasıl belirleneceği, ölçüsüzlük veya aşırı yük getirmeyen şeklindeki ifadelerin kimi gösterdiği, burada düşünülen ölçü engelli birey için mi yoksa işveren mi ya da diğer kurumları mı ifade ettiği açık değildir. Metindeki bu boş alanlar, alımlayıcılar olarak kanun maddesini uygulayanlara öznel yorum tercihi imkanı vermektedir. Hermenötik açıdan yaklaşıldığında, cümle içindeki anlamsal boş alanlar ya da belirsizlikler, söylem hiyerarşisi içinde uygulayıcı olanların, söylemi üretenlerin engelliliğe ilişkin bakış açılarını sürdürmelerini sağlar.

5.3. Hükümet Programlarında Engellilerle İlgili Söylemlerin Çözümlemesi

Hükümetlerin önem verdiği politika gündemlerinden oluşan ve toplumsal sorunlar karşısında nasıl yol izleyeceklerini gösteren hükümet programları, kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasındaki araçlardan biridir. Bu nedenle hükümetlerin programlarının incelenmesi, siyasal iktidarın engellilik sorununa nasıl yaklaştığını göstermesi açısından önemlidir.

Yapılan ön incelemede engelliliğin hükümet programlarında 2000'li yıllara kadar çok kısıtlı düzeyde ve sosyal yardımlar çerçevesinde yer aldığı görülmüştür. Ancak 58. Hükümet (2002-2003) ile birlikte engellilik konusuna daha fazla değinilmeye başlandığı görülmektedir. 60. Hükümet itibarıyla (2011) engellilerle ilgili maddelerin artarak özellikle 61. ve 62. Hükümet Programlarında, engellilerle ilgili bilinen eğitim, rehabilitasyon, istihdam gibi sorun alanlarının çoğuna ilişkin hedefler yer almaktadır.

Aktel ve Erten'e (2017:175) göre "60. Hükümet döneminde, 2008 yılında, BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmesi; 2011 yılında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurularak, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün oluşturulması; 61. Hükümet döneminde de 2013 yılında 6462 sayılı Kanun ile özürlü, sakat ve çürük ibarelerinin kaldırılması" gibi örnekler, hükümet programlarındaki taahhütlerin uygulamaya geçirilmeye çalışıldığının birer göstergesidir.

Çalışmada araştırmanın zaman dilimi (1997-2018) içerisinde yer alan Hükümet Programları tarandıktan sonra, hükümet programlarında engellilik alanındaki hangi sorunlarla ilgili hedeflerin bulunduğu ilişkin bir tablo oluşturulmuştur. Hükümet programlarının çözümlemesine ilk olarak makro düzeyde bakıldığında, ilk inceleme yapılan araç "konu/başlık"tır. Hükümet programlarındaki amaç ve hedeflerin engellilerin sorun alanlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir. Tablo incelendiğinde eğitim, en çok bahsi geçen konu olmuştur. Bunu sağlık, istihdam, hak ve özgürlükler izlemektedir. 55. Hükümet Programı (1997) ile erişilebilirlik, 58. Hükümet Programı (2002) ile ayrımcılık yasağı ve eşitlik alanlarının hükümet programlarında yer almaya başlamasının ayrımcılık yasağı, eşitlik ve

erişilebilirlik gibi engelli haklarının temel ilkelerinin, hükümet programlarına oldukça geç bir tarihte girdiğini göstermektedir.

Tablo 5.4. Hükümet Programlarında Engellilik Sorun Alanlarının Dağılımının İçerik Analizi

Kategoriler	Eğitim	Sağlık	İstihdam	Bakım Rehabilitasyon	Sosyal Güvenlik	Erişilebilirlik	Ayrımcılık	Hak/ Özgürlükler
55. Hükümet (1997)	+	-	-	-	-	-	-	-
56. Hükümet (1999)	+	+	-	-	-	-	-	+
57. Hükümet (1999)	+	-	+	-	-	-	-	-
58. Hükümet (2002)	+	+	+	+	-	-	+	-
59. Hükümet (2003)	+	+	+	+	-	-	+	-
60. Hükümet (2007)	-	-	+	-	-	-	-	+
61. Hükümet (2011)	+	+	+	+	+	+	+	+
62. Hükümet (2014)	+	-	-	+	-	+	-	-
63. Hükümet ⁵ (-)	-	-	-	-	-	-	-	-
64. Hükümet (2015)	-	-	-	+	-	+	-	+
65. Hükümet ⁶ (2016)	-	-	-	+	-	+	-	+

Hükümet programlarında sorun alanlarının genelde birbirine benzer maddelerle ele alındığı görülmektedir. Örneğin: “Devlet, özürlü vatandaşlarının eğitim, rehabilitasyon, sağlık, hukuk, yönetim gibi alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak” (58. Hükümet Programı, 2002) ve “Özürleri nedeniyle insanlar arasında ayırım yapılmasına izin verilmeyecektir” (59. Hükümet Programı, 2003) ifadeleri sorun alanlarından bazılarına işaret etmektedir.

Hükümet programında kimlikler incelendiğinde, engelli bireylerin genelde toplumun dezavantajlı kesimleriyle birlikte yer aldığı görülür. Örneğin 59. Hükümet Programında “Hükümetimiz, işsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, özürllüleri gözetken”, şeklinde yer alırken, 62. Hükümet Programında “Bütün etnik gruplara, müslim veya gayrimüslim, sünni veya alevi, başörtülü veya başı açık, yoksul veya zengin, kadın veya erkek, engelli veya engelsiz, şu veya bu siyasi görüşten tüm vatandaşlara” şeklinde daha kapsamlı bir grup içerisinde yer almıştır. Bu kapsamlılık ikili karşıtlıklarla üretilmiştir. Burada dikkat çeken husus, engelliliğin karşıtı olarak “sağlam” sözcüğünün değil engelsiz sözcüğünün tercih edilmiş olmasıdır. Gee’e (1999) göre sosyal dünyanın ideolojileri tarafından sarmalanmış durumda olan dil ideolojik ifadelerden ayrı tutulamaz. Bu nedenle engelli bireylerin “sağlam” şeklinde değerlendirilmemiş olması engelliliği

⁵ 63. Hükümet bir seçim hükümeti olduğundan bir hükümet programı bulunmamaktadır.

⁶ Bu hükümet sonrası hükümet sistemi değişikliği nedeniyle 65. Hükümet’te inceleme sonlandırılmıştır. Bu tarihten sonra eylem planları ortaya çıkmıştır. Ancak çalışmamız hükümet programları olduğu için bir sınırlama getirilmiştir.

hastalık olarak değerlendirebilecek tıbbi bir mesele gibi yaklaşılmadığını ifade etmesi açısından olumlu olarak değerlendirilebilir.

Hükümet programlarının mezzo yapı düzeyinde incelemesi yapıldığında, ilk olarak bağlam ve yansıtırlık konusunu ele almak yerinde olacaktır. Söylem, bağlamı yansıtan veya değiştirmeye çalışan yapıda özellikler gösterebilmektedir. Örneğin 60. Hükümet, programında Özürlüler Kanunu’nu çıkararak dünyadaki birçok ülkeye örnek olacak şekilde engelli bireylere toplumda hak ettiği değerin verildiği ifade edilmiştir (60. Hükümet Programı, 2007).

61. programda ise toplumda engellilere karşı tavırlardan biri olan korumacı yaklaşım yansıtırlık anlamında karşımıza çıkmaktadır: “Aile bütünlüğü içinde yaşlılara, engellilere, öğrencilere, dul ve yetimlere, yoksula sahip çıkılacaktır [M]” (61. Hükümet Programı, 2011). Eylemlerinde korumacı olduğu görülse de, zaman zaman engelliliğe hem sosyal model temelli hem de hak temelli yaklaşımı içeren söylemlere de yer verilmiştir. Örneğin 58. Hükümet programında engelli bireylerin “kendi kendine yetmesi, belli bir bilgi ve kültür düzeyine ulaşması, meslek edininip üretken hale gelmesi ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal hayata katılmasının sağlanması devlete yüklenen anayasal bir görevdir” (58. Hükümet Programı, 2002) şeklinde devletin engellilik konusundaki yükümlülüğünün öne çıkarıldığı görülmektedir. Engellilerin hayata, topluma katılımı vurgulanırken, bunun anayasa maddesine bağlayarak görev ve sorumluluk alanının temel bir yükümlülük olduğuna, bağlayıcılığına vurgu yapılmaktadır. Yükümlülük ve bağlayıcılık bir yerindelik göstergesi olarak vurgulansa da etkin olmak meselesi, programda yazılan hedefleri gerçekleştirilenlerle ilgilidir.

Hükümet programlarının genelinde sorumluluk paylaşımına dair yetkilendirmeye yer verilmemiş, herhangi bir iş birliğinden bahsedilmemiştir. Sadece 61. Hükümet döneminde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın adı geçmektedir. Bunda bakanlığın o hükümet döneminde kurulmuş olmasının da etkisi vardır.

“Sadece söyleme değil yapma” inceleme aracı altında incelenebilecek birçok olumlu ve olumsuz örnek mevcuttur. Olumsuz örnekler genel ifadelerle bir şeyin yapılacağını anlatır. Ancak nasıl yapılacağını somutlaştırmaz. Örneğin 55. Hükümet programında engellilerin toplumla yaşamasında sporun dahil edilmesi için “her türlü önlemin alınacağı” ve engellilerin eğitim olanaklarının geliştirilmesi için “gerekli düzenlemeler yapılacağı” (55. Hükümet Programı, 1997) veya aynı şekilde 57. Hükümet programında, engellilerin ve yaşlıların yaşama uyum sağlayabilmeleri için “her çaba gösterileceği” şeklindeki ifadeler yasa veya program dili bakımından genel bir niyeti ve kararlılığı vurgulasa da, gerçekleşmesi farklı bir iradi konu olarak durmaktadır. Programlara yasayan dil, yoğun olarak genel ifadelerdir. Programda belirtilen hedeflerin uygulamadaki karşılığı ise çoğunlukla tanımlı değildir.

Somut ifadeye örnek olarak, yapılacak hizmetin açıklandığı maddeleri örnek gösterebilir. Örneğin 61. Hükümet, sosyal yardımlarla sosyal hizmetlerin eş zamanlı olarak

uygulanacağı konusunda planlarını örneklerle somutlaştırmıştır. Bu yardımlara ve hizmetlere, ayrı ayrı başvuruya gerek kalmadan, kolay ve kısa yoldan ulaşılabilceği somut bir örnekle açıklanmıştır. Şu maddede ise yine somut olarak yapılacak hizmet ortaya konulmuştur: "Engelli genç ve çocukların kısa süreli gündüz ve yatılı bakımı için güvenli bir biçimde bırakılabilecekleri 'Engelli Yaşam Merkezleri[M]' kurulacaktır" (62-64-65. Hükümet Programları).

Söylemi incelediğimiz tüm metinlerde dengelilik konusunda genelde bir sorun vardır. Engellilik konusu daha bütüncül ele alınmış, homojen bir grup olarak değerlendirilmiş ve içerisinde yer alan grupların farklılaşan ihtiyaçlarına yönelik amaç ve hedefler yerine genel ifadeler kullanılmıştır. Bu nedenle söylemde engellilere ne derece eşit yer verildiğini ayırt etmek pek mümkün değildir. İfadelerin genellik içermesi, programda belirtilenleri genel bir taahhüt niteliğine sokmaktadır. Özel alanlara veya sorunlara inilmemesi, yükümlülüklerin genele yayılmış olması, hükümete bir göndermede bulunurken, hükümetten hizmet alacak olanlara açık herhangi bir söz vermemektedir. Böylece programlar bir icraat olmaktan öte bir vaat ve niyet niteliği taşımaktadır.

Mikro düzeyde incelemeye geçildiğinde ise söylemdeki dilin unsurları öne çıkmaktadır. Kanun maddelerinde olduğu gibi engellilik yine özür, özürlü, muhtaç, düşkün, malül ve kısıtlı gibi genelde olumsuz çağrışımlar yapan kelimelerle birlikte kullanılmaktadır. Engelli kelimesi (54) en çok kullanılan kelime olurken, sakat kelimesine rastlanmamıştır. Bunun yanında "hareket kısıtlılığı olan" (2) ve "özel ilgi bekleyen" (5) bireyler şeklinde tanımlamalara rastlanmıştır. Hükümet programlarında dikkati çeken kelime gruplarından biri "üretken hale getirmek"tir. Bu kelime grubu sanayi toplumlarının engelliliğe bakış açısı olan "üretmeyen", "atıl" düşüncesini yansıtmaktadır. Çünkü sanayi veya kapitalist toplumlarda engelliler üretemeyecek durumda görülüp üretimden dışlanmış, kendisinden verim alınamayan bireyler olarak görülmüştür. "Üretken hale getirmek" ifadesi bu kişileri verimli kılmaya yönelik anlam içermektedir. Programlarda "aktif katılım", "insan onuruna yakışır", "evrensel yaklaşımlar" ve "ayrımcılık" gibi kelimelerin daha az kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu da hükümet programlarında engellilere yönelik korumacı bir söylemin daha baskın olarak yer aldığını göstermektedir.

Engellilerle ilgili maddelerin birçoğunda örneğin "Aile bütünlüğü içinde yaşlılara, engellilere, öğrencilere, dul ve yetimlere, yoksula sahip çıkılacaktır [M]" (61. Hükümet Programı, 2011) ifadesinde görüldüğü gibi engelliler, dezavantajlı gruplardan biri olarak kabul edilmektedir. Fakat burada öncelik, aile bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesidir. Anılan dezavantajlı gruplara bakıldığında, engelliler "korunması" ve "sahip çıkılması" gereken diğer "öteki"lerle anılarak, bir bakıma genel "öteki" grubun içinde eritilmiştir. Fakat burada öne çıkan tüm dezavantajlı grupların bir aile çatısı altında ve aile için koruma altına alınması paternalist

bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin babası devlettir anlayışı, devletin koruyucu, kollayıcı baba rolünün bir yansıması olarak görülebilir.

Söylemde kelimelerin yaptığı vurgu ve gösterdiği önem, söylemden daha fazlasını aktarmaktadır. Engellilerin eğitimine “büyük önem verileceği” ya da engelli bireylerin daha sağlıklı bir şekilde yaşamaları için “devletin tüm olanaklarının seferber edileceği” (56. Hükümet Programı, 1999) şeklindeki ifadelerde yer alan “büyük önem”, “devletin tüm olanakları” gibi vurgulamalar, anlamı kuvvetlendirmek, kararlılık göstergesi, varı yoğu kullanmak şeklinde bir vaat olarak kullanılmıştır. Burada anlamı kuvvetlendiren ve programın güvenilirliğini, icraat gücünü artırma niyeti güden, konuya verilen önemi ve ehemmiyeti öne çıkaran “büyük” önem verilecektir ve “tüm olanaklar seferber edilecektir” aynı zamanda korumacı ve baba gücünü de içermektedir. Seferberlik askeri bir terimdir, zaten içeriğinde tüm olanakların harekete geçirileceği anlamı mevcuttur. Seferberlik ifadesi vurguyu daha askeri kılmakta, toptan bir mücadele ve zafer edası üstlenmektedir.

Engellilerin engelliliklerinden dolayı ayrımcılığa uğradıklarına ilişkin gerçeğin hükümet programında yer alması, bu gerçeğin resmi anlamda kabulünü içermektedir. Ayrımcılığa karşı gerekli mücadelenin en üst düzeyde yapılacağı konusunda verilen taahhüt, aynı zamanda ilgili hükümetin bu konudaki hassasiyetini öne çıkardığı gibi, öncekilerden daha duyarlı, gerçekçi, açık olduğunu ve güven verici bir görüntü sunmak istediğini göstermektedir. “Bedensel ve zihinsel özürleri nedeniyle insanlar arasında ayırım yapılmasına izin verilmeyecektir” (58. Hükümet Programı, 2002) ilkesi ile ayrımcılık konusunun ilk defa hükümet programlarında yer alması, bu konuda yürütülecek mücadelenin kararlılığına işaret etmektedir.

Programların dilindeki üslup ve retorik ifadeler, söylemin eleştirel çözümlemesi için önemli göstergelerdir. Örneğin 61. Hükümet programında “özel ilgi bekleyen kesimler” sosyal hizmet alanında “evrensel yaklaşımlarla model ülke haline getirmek” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Burada öncelikle engellileri bakıma muhtaç kesimler olarak nitelemekten çıkarıp özel ilgi bekleyen, gerektiren bir kesim olarak tanımlayıp önemli bir bağlam değişikliğine gidilmiş, cümlelerin sonunda ise “evrensel” bir yaklaşım vurgulamasıyla, model olma, örnek alınma hedefi öne çıkarılmaktadır. Buradaki söylemsel değişim, “özel ilgiye muhtaç” yerine “özel ilgi bekleyen kesimler” ifadesidir. Diğer yandan “toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı vatandaşlarımızın güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıran politikalar uygulamaya devam edilecektir” (62-64-65. Hükümet Programları) ifadesi bir kapsayıcılık niyetinden çok korumacı bir yaklaşımı hatırlattığı için programın bütünüyle ve kendi içinde çelişmekte, geçmişte sıkça rastlanan paternalist tutumdan kurtulamadığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hükümet programlarında kullanılan dil özelliklerinden birleştirmeye örnek olarak bağıntı ve ilgi kurma biçimlerini yansıtan ifadelere sıkça rastlanmaktadır. 61. Hükümet

programında yer alan “engelli veya engelsiz, şu veya bu siyasi görüşten tüm vatandaşlara” şeklinde geçen ifadede engellilik sağlamlıkla ilişkilendirilerek ve karşıtıyla yer alarak kurulmuştur. Bu yapay ve bir o kadar da örtük bir ayrımdır. Zengin ve fakir karşıt olguları temsil edebilirken, gündelik hayatta engeli olana engelli, herhangi bir engeli bulunmayana engelsiz denmemektedir. Burada çoğu kavram ikili karşıtlıklar şemasında ifade edilirken, engelli-engelsiz olgusal olarak karşıt olmasına karşın, sözcük oluşturma bakımından olgusal karşıtlık içermemektedir. Bu durum ifadenin rastgele kurulduğu, engelliliğe bir vurgudan ziyade, geneli içeren ve genele göndergesi olan bir ifadeye evrildiği söylenebilir. Engelsiz ifadesi, kişinin vurgulanan bir özelliği değildir.

5.4. AKP ve CHP Seçim Bildirgelerinde Engellilerle İlgili Söylemler

Siyasal partiler, seçim dönemlerinde seçmenlerin oylarını kazanmak için birçok propaganda ve tanıtım çalışmalarında bulunmaktadır. Parti bildirgeleri de partilerin vaatlerini seçmenlere duyurdukları iletişim yollarından biridir (Duğan & Balcı, 2016:672). Bu nedenle parti beyannamelerinin incelenmesi, engellilerle ilgili vaatler üzerinden partilerin engelliliğe ilişkin bakış açılarının ortaya çıkarılmasında faydalı olabilir.

1997-2018 tarihleri arasında seçimlerde yer alarak iktidara gelen partilerin seçim bildirgeleri araştırıldığında bazı partilerin sürekliliğinin olmadığı, bazılarının seçim bildirgelerinin erişilebilir olmadığı aşağıdaki tablodan görülecektir. Bu nedenle erişilebilirlik ve seçimlere katılmada süreklilik ve oy alma oranları da dikkate alınarak, incelemeye sadece AKP ve CHP’nin dahil edilmesi düşünülmüştür. Aşağıdaki tabloda taranan bölüm, incelenecek parti ve seçim programlarının yıllarını ve o yıllarda bildirgelerinde yer verilen engelli kavramı sayısını göstermektedir.

Tablo 5.5. Çalışma Sınırları (1997-2018) İçerisinde Partilerin Seçim Bildirgelerinde Yer Verdikleri Engelli Kavramı Sayısı

GENEL SEÇİMLER		1999	2002	2007	2011	2015	2018
P A R T İ L E R	RP	Parti kapandı	Parti kapandı	Parti kapandı	Parti kapandı	Parti kapandı	Parti kapandı
	DSP	16	23	Seçime girmede	Ulaşılamadı	12	Seçime girmede
	ANAP	0	19	Seçime girmede	DP ile birleşti	-	-
	MHP	6	9	16	33	46	4
	AKP	Parti kurulmadı	16	64	107	33	105
	CHP	Ulaşılamadı	8	17	44	59	44

2001 yılında kurulan ve muhafazakar bir parti olarak bilinen Adalet ve Kalkınma Partisi, 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimlerinde % 34,28 oy oranı ile tek başına iktidar olmuştur. Sosyal demokrasi anlayışını benimseyen Cumhuriyet Halk Partisi ise Cumhuriyeti kuran, parti tüzük ve programında sosyalist, sosyal ve demokratik ilkeler barındıran, ana muhalefet partisi olarak siyasal hayatına devam eden bir partidir.

Bu iki partinin seçim bildirgeleri öncelikle konu öbekleri ve konu başlıkları temelinde incelenmiştir. Aşağıda yer alan tablo incelendiğinde, AKP'nin engellilerle ilgili konu başlıklarına sayıca daha çok yer verdiğini, bu başlıkların çeşitlilik içerdiğini görmek mümkündür. CHP ise engellilerle ilgili maddelerini her geçen seçim döneminde arttırmıştır. AKP eğitim, bakım, istihdam gibi daha temel gereksinim duyulan konulara ağırlık verirken CHP bunların yanında sağlık, ayrımcılık ve destek gibi konulara yoğunlaşmıştır. AKP sosyal yardıma CHP ise sosyal güvenliğe daha çok vurgu yapmıştır.

Tablo 5.6. AKP ve CHP Seçim Bildirgelerinde Engellilerle İlgili Konuların Dağılımı

Kategoriler	AKP					CHP				
	2002	2007	2011	2015	2018	2002	2007	2011	2015	2018
Eğitim	4	17	21	1	10	7	9	19	18	9
Sağlık	2	5	8	4	5	4	2	3	19	6
Bakım ve Rehabilitasyon	3	11	17	7	10	-	1	6	7	7
Erişilebilirlik	-	2	9	6	5	2	2	7	11	1
İstihdam	5	16	20	11	9	4	17	20	9	4
Sosyal Güvenlik	1	4	8	1	1	4	1	3	9	2
Sosyal Yardım	-	7	7	7	2	-	-	4	6	-
Bilgilendirme/Bilinçlendirme	2	1	-	-	2	-	1	-	-	-
Ayrımcılık Yasası ve Eşitlik	1	2	2	-	3	1	-	6	10	1
İşbirliği ve Katılım	1	3	4	3	5	2	3	2	-	-
Kurumsal Yapı	3	1	1	-	6	2	5	2	-	1
Destek/Teşvik	7	-	2	-	4	1	3	5	19	2

Seçim bildirgelerindeki bölümlere ve başlıklar incelendiğinde, AKP 2002 yılında engelliler konusunu “sosyal politikalar” bölümü altında dezavantajlı kesimlerle birlikte “özürlü vatandaşlarımız” şeklinde ayrı bir başlıkta ele almıştır. 2011’deki seçim bildirgesinde engelliler “güçlü toplum” bölümü altında yine “engelliler” ve “engellilerimiz için 2023 hedeflerimiz” başlıklarda yer vermiştir. Burada güçlü toplum için engellilerin desteklenmesi vurgusu yapılarak bir söylem değişimine gidilirken, 2015’te engelliler için bir başlık ayrılmadığı dikkati çekmektedir. 2018 ise engelliler “insan ve toplum” başlığı altında yer almıştır. CHP ise 2002’de

konuya bir başlıktan ziyade dağınık halde yer vermiştir. 2007’de “sağlık ve engelliler için sınırsız erişim” başlığını kullanmayı tercih ederken, 2015’te hem “her alanda var olan engelliler” başlığında hem de diğer başlıklar altında ele alınmıştır. 2011’de farklılıklara saygı ve çoğulculuk bölümünde “engelliler için sınırsız erişim” başlığını kullanmış, 2015’te ise bir slogan kullanmayı tercih ederek, söylemsel bir değişime gitmiştir: “muhtaç aylığı” değil, “yaşam aylığı”. 2018 ise “kamu yönetimi ve hizmetleri” bölümünde “sağlığa eşit erişim” başlığında engelliler bir grup olarak yer almıştır. Burada engelliliğe tıbbi yaklaşımın izleri görülmektedir. Ancak genel olarak CHP’de engellilerle ilgili hak temelli yaklaşımlar için söylem değişiklikleri daha görünür kılınmıştır. Bildirgede erişim ve farklılıklara saygı vurgulanmış ve aynı zamanda “muhtaç” kelimesi terk edilerek olumlu bir söylem geliştirilmeye çalışılmıştır.

Tablodan da anlaşılabileceği gibi, 2011, 2015 yılları, engellilere ilişkin politika geliştirme ve söylem üretme bakımından en yoğun yıllardır. Başlık ve konular niceliksel bakımdan karşılaştırıldığında, eğitim konusunun birinci sırada yer aldığı, onu sırasıyla sağlık, destek/teşvik, istihdam, sosyal güvenlik ve bu konunun ardından ayrımcılığın geldiği görülmektedir. Programlarda bu konu başlıklarının sıklıkla yer alması, koruma refleksinin bir işareti olarak görülebilir. Bu refleks söylemleri kuran ifadelerin de çoğunlukla korumacılık içereceği anlamını taşır. Örneğin ayrımcılıkla mücadele altıncı konu başlığı olarak yer almaktadır. Bu başlığın nicelik olarak az geçmesi, hak temelli bir yaklaşımın henüz yerleşmediği veya öncelikli kurulamadığını göstermektedir.

Kimlik ve üreticilere bakmadan önce, genel olarak şöyle bir saptama yapmak mümkündür. AKP’nin engellilere yönelik söylemler üzerinde genel anlamda belirleyici bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bunda yasama ve yürütme alanlarında yetkisinin ve etkisinin payı tartışılmazdır. Ancak bu etkinin tam olarak ne olduğu ve nasıl olduğunu incelemek bu çalışmanın kapsamının dışındadır. Kimlikler konusun yeniden dönülecek olunursa; engellilerin yine dezavantajlı ve mağdur gruplarla birlikte aynı söylem altında yer aldığı görülmektedir. Örneğin: “Dar gelirliisini, engellisini, yaşlısını, dulunu, yetimini, gaxisini, şehitlerinin emaneti olan insanları [M] görüp gözetmeyen, koruyup kollamayan bir devlet sosyal devlet olamaz” (AKP seçim bildirgesi, 2011). Aynı şekilde CHP bildirgelerinde de bu örneği bulmak mümkündür. “(...) sosyal politikalarını özellikle kadınlara, çocuklara, gençlere, emeklilere, engellilere ve yaşlılara[M] yönlendirmektedir” (CHP Seçim Bildirgesi, 2011). AKP’nin 2018 seçim bildirgesinde ise daha önceki adlandırmalardan farklı olarak engelli bireyin “özel politika gerektiren gruplar” olarak yer aldığı görülmektedir.

Burada bir hatırlatma yapmak gerekmektedir. Engellilere yönelik olarak kullanılan “özel politika gerektiren gruplar” nitelemesi, yukarıda da örnek olarak verildiği gibi, “özel ilgiye muhtaç” ve “özel ilgi bekleyen gruplar” ifadelerinin son şeklidir. Bu değişimin açıklaması şöyle yapılabilir. Türkiye’de engellilere ilişkin söylemler bireysel temelde iken 2018 yılında ilk defa

bir tüzel kişiliğin, bir partinin tüzel dilinin geliştiği görülmektedir. Buradaki ilginç nokta, bireysel gelenekçi korumacı bir söylem yerine tüzel kişi ve politikayla ilgili bir korumacı söylemin öne çıkmasıdır. Burada yapılan bireysel sorumluluğun politik bir sorumluluğa dönüştürülmesidir. Bu da olumlu bir gelişmedir.

Mezzo düzeyde inceleme yapıldığında bağlam konusu, politika ve sorumluluk paylaşımı konuları özellikle öne çıkmaktadır. Bağlam ve yansıtılabilirliğe bakıldığında, mevcut olan bağlamın nasıl yansıtıldığı ve bu bağlamın değişmesi için ne tarz söylemlerde bulunduğu, açıklığa kavuşturulması gereken temel sorular olarak öne çıkmaktadır. Örneğin AKP 2007 tarihli seçim bildirgesinde, engelli bireylerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının önünü “geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde” açtıklarını, 2015’deki bildirgelerinde engelliler konusunda “tarihi olarak nitelendirilebilecek bir değişim” yaşandığını 2018’de ise kendi iktidarları döneminde engelli vatandaşların hayatın içine “daha fazla dahil olduklarını” ancak bunu yeterli görmeyerek “engellilerimizin engellerini hiçbir şekilde hissetmediği bir fiziki altyapı oluşturmayı” hedeflediklerini ifade etmişlerdir. Yine aynı yılki bildirgede “Engelli vatandaşlarımıza yönelik sosyal politikalarımızı “yardım” değil “hak” eksenli bir anlayışla şekillendirmekteyiz” şeklindeki ifadeyle sosyal politikalarına yönelik eleştirileri dikkate almaya çalıştıkları gözlemlenmektedir.

CHP ise 2011 tarihli bildirgede erişilebilirlik konusunu vurgulayarak mekan ve etkinlikleri “engelli dostu hale” getireceklerini, 2015 bildirgesinde “kapsayıcı kalkınma stratejisi” önermişlerdir. Bu örneklerde görüldüğü gibi mevcut çalışmalarda geçmişte yapılanlardan daha iyi işler yapıldığının altı çizilmiş, değişimler vurgulanmış, bağlamı yeniden kurmak için “yardım” yerine “hak” temelli yaklaşımlar, “engelli dostu” fiziksel mekanlar veya “kapsayıcı kalkınma” gibi yeni perspektifler geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar koruyuculuk söyleminden hak temelli bir söyleme geçiş işaretleri olarak yorumlanabilir. Fakat hak temelli söylemin işaretleri ve izleri görülse de, eşitlikçi bir söylem geliştirdikleri, kurdukları ya da bu söylemi temsil ettikleri söylenemez.

Metinlerdeki eylem durumları incelendiğinde, yapılan yardımlarla ilgili ifadeler kapsamlı bir şekilde ve sayısal bakımdan net ortaya koyulurken, hak arayışları ve çözümler konusunda yer verilen ifadeler herhangi bir eylemi harekete geçirmekten uzak görüşler mevcuttur. Örneğin;

AK Parti iktidarı döneminde özürllülerimize evlerinde bakılmaları halinde aylık 403 YTL, özel bakım merkezlerinde bakılmaları halinde ise aylık 806 YTL ödenmesi uygulaması başlatılmıştır (AKP seçim bildirgesi, 2007).

Asgari seviyenin altında geliri olan her haneye yoksulluk durumuna göre “aile sigortası” ödemesi yapacağız. Bu ödeme, ayda 600 TL’nin altında olmayacak, ailede bakılan yaşlı ve engelli sayısına bağlı olarak ayda 1.250 TL ye kadar çıkabilecek (CHP seçim bildirgesi, 2011).

Engelli yurttaşlar sorununa, “uygun çare ve sürdürülebilir hayat” [M]olanakları sağlayan kapsamlı bir “entegre çözüm”le yaklaşmak gerekmektedir (CHP seçim bildirgesi, 2007).

Örneklerde görüldüğü üzere, sosyal yardımları açıklayan eylemler kesindir. Özellikle AKP'nin seçim bildirgelerinde sayısal verilerin çokça kullanılarak eylemlerin gücünün arttırıldığı görülmektedir. CHP ise yardım vaadinde bulunurken aynı yolu izlemiş, çözüm önerilerinde bahsi geçen eylemin başka icraatları harekete geçirmediği, bir yol ve yöntem sunmadığı görülmektedir. “Sadece söyleme değil yapma” inceleme aracı kullanıldığında, bu tür örnekler çok sık rastlanmaktadır. Örneğin CHP seçim bildirgesi 2002’de engellilerin kent içi yaşamlarını kolaylaştıracak “her türlü fiziksel ve çevresel önlemin alınması”nı hedeflediklerini ve 2015 bildirgesinde dezavantajlı kesimleri sayarak bunları “güçlendireceklerini” söylemiştir. Burada eylemler sadece söylenmiş, nasıl yapılacağı belirtilmemiştir. Ancak “Aile Sigortası kapsamındaki engellilere, % 40 engellilik düzeyi için 400 TL, % 60 engellilik düzeyi için 600 TL yaşam aylığı bağlayacağız” (CHP seçim bildirgesi, 2015) şeklindeki ifade, eylemin nasıl yapılacağını açıkladığından “sadece söyleme değil yapma” aracı için olumlu bir örnek oluşturmaktadır.

Bunların dışında, seçim bildirgelerinde metinlerarasılık özelliği kullanılarak metinler zenginleştirilmeye çalışılmıştır. CHP 2007 tarihli seçim bildirgesinde “Engelliler Hakkı Sözleşmesi”ne ve AKP aynı yıldaki seçim bildirgesinde “Özürlüler Kanunu”na referans vermiştir.

Söylemde sorumluluk paylaşımının nasıl yapıldığı da, söyleme konu olan olaya yaklaşımı gösteren unsurlardan biridir. Söylemin üreticisi, konunun tek düzeneleyicisi midir? Yoksa işbirliği ve katılımcılığa önem vermekte midir? soruları bir yaklaşım göstergesidir. Örneğin: “Özürlülere hizmet konusunda, merkezi yönetim düzenleyici, koordine edici ve denetleyici bir rol üstlenecek, esas hizmeti gönüllü kuruluşların ve özel sektörün katılımıyla yerel yönetimler [M]verecektir” (AKP seçim bildirgesi, 2002) ve “Engelliler ile ilgili konularda engelli örgütlerinin karar alma süreçlerine etkin katılımı için yasal önlemler alacağız” (CHP seçim bildirgesi, 2011) şeklindeki ifade, sorumluluk paylaşımı için örnek oluşturmaktadır.

İfadelerde kullanılan kelimeler mikro düzeyde incelendiğinde “eve bağımlı, yatağa bağımlı, bakıma muhtaç, düşkün, kısıtlı, özel ihtiyacı olan, özel gereksinimli, özür, sakat, engelli” gibi yine birçok kelimenin yer yer birarada kullanıldığı görülmektedir. Hem partilerin kendi içinde zamansal değişimlerinde hem de karşılaştırmalı bir analiz yapıldığında, ifadeler bakımından tutarlı ve yerleşik kavramsal ve anlamsal bir birliğe ulaşamamaktadır. Bir parti aynı seçim bildirgesinde hem olumlu hem de olumsuz çağrışım yapabilecek kelimeleri bir arada kullanabilmektedir. Dolayısıyla söylemin temel dilsel ifadesini tespit etmek oldukça güçtür. Örneğin, AKP 2002 seçim bildirgesinde bakımevleri konusunda “bakıma ihtiyaç duyan özür, sakat” şeklinde bir ifadeye yer verirken, CHP 2011 bildirgesinde bakım sigortası konusunda “bakıma muhtaç tüm engelliler” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Aynı bildirmede yine “sakat aylığı” ifadesi kullanılmıştır. Bir sonraki seçimlerde “sakat aylığı” değil, “yaşam aylığı” şeklinde başlık konması, ifadede bir değişiklik yapmaya çalışıldığının bir göstergesidir, fakat söylemsel bir

değişimi gerçekleştirip gerçekleştiremediği bellirsiz kalmaktadır. AKP 2015 seçim bildirgesinde ise “engelli hale gelenler” şeklinde engelliliği bir durum olarak tanımlayarak, engelliliğin sorumluluğunu bireye yükleyen yaklaşımdan uzaklaşan sosyal modele dönük bir kullanım geliştirdiği söylenebilir.

Engellilerle ilgili kullanılan kelimelerin yanında bu kelimelerle birlikte kullanılan diğer kelimelerdeki biçim ve retorik de söylemi etkileyen, belirleyen önemli unsurlardandır. Örneğin; AKP’nin 2007 tarihli seçim bildirgesinde yer alan “özürlü bireylerin onurunu ayağa kaldırmıştır” ifadesi, kendilerinden önce engelli bireylerin kötü şartlarda, onurdan uzak yaşadığını vurgulamaktadır. 2011 yılındaki bildiride “gazi ve malullerimize, muhtaçlarımıza, garip-gurebāmıza sıcak bir gönül [M] ve yaygın imkânlar sunduk” şeklindeki ifadelerle hem bir aile hem de bir dost gibi yardımsever bir parti imajı çizilmiştir. Yine 2011 bildirisinde engelliler “eşit ve katkı veren vatandaşlar” şeklinde tanımlanarak engelli bireyi üretim için kayıp olarak görülen kapitalist anlayıştan uzaklaşmıştır. 2018’de ise “16 yılımıza damgasını vuran reformcu ruhumuz [M] en somut şekliyle engellilere yönelik düzenlemelerde görülebilir” şeklindeki ifade engellilere bakışta yenilikçi olduklarını iddia ettiklerini göstermektedir. Bu yenilikçi politikalar tanıtımı ve propagandası, mevcut iktidarın rehabilitasyon söyleminin bir göstergesidir. Rehabilitasyon söylemi, yıllardır sorunları çözülmeyen, görmezden gelinen, sokakta, toplumda, iş sahasında, çalışma hayatında herhangi bir yeri olmayan engellilere el uzatılması, onlara şefkat diliyle yaklaşmasıdır. “gazi ve malullerimize, muhtaçlarımıza, garip-gurebāmıza sıcak bir gönül ve yaygın imkanlar sunduk” ifadesi onları benimseyen, “bizim” diyen bir şefkat dili yaklaşımı olarak görülse de, rehabilite edici işlese de, koruyucu bir söylemi temsil ettiği gözden kaçmamaktadır.

CHP’nin 2011 seçim bildirgesinde yer alan “engellilerin toplumla kucaklaşmasını sağlayacağız” şeklindeki ifade, engellilerin toplumdan dışlanmasının sona erdirilmesi, engellilerle bir arada olma özlemini, kucaklaşma sözcüğüyle güçlendirerek vurgular. Bu ifade de rehabilite edici, koruyucu bir söyleme dayanmaktadır. 2015 yılındaki bildiride “rapor alma çilesini bitireceğiz” şeklindeki ifadeyle, eylemin şiddetini artırarak önceki iktidarın rapor alma sürecindeki işlemleri çile olarak nitelendirmiş, kendilerinin kolaylaştırıcı ve çözümücü olacaklarını vurgulamışlardır. 2018 yılındaki bildirgede engellilerin sağlık kurulu raporları ile ilgili mevzuatı “bilimsel ve Türkiye gerçekliğine uygun bir şekilde” yapacaklarını ileri sürmektedir. Bu ifadeler engellilerle ilgili önemli bir sorun olan rapor konusundaki sınıflandırma ve engel oranı problemlerinin farkında olduklarını ve çözüme kavuşturma arzularını öne çıkarmaktadır.

Metinlerde dil unsurları olarak “doldurma” diye adlandırılan araçlardan da yararlanıldığı görülmektedir: “Üretken olabilecekleri bir iş, özel gereksinimlerine uyarlanmış bir eğitim, sayısı yaklaşık 9 milyon olan engelli yurttaşlarımızın en doğal hakkıdır” (CHP seçim

bildirgesi, 2002/2007). Yine burada vurgulanmak istenen, metnin altının doldurulabilecek olmasıdır. Her engellinin gereksinimlerinin farklı olacağı, ona uygun eğitim olanaklarının geliştirilmesinin bir hak olduğu söylenmektedir. Ayrıca engellilerin topluma yük olarak değil, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek üretici bireyler olarak görülmelerinin farkında oldukları bilgisi sezdirilmiştir.

5.5. Siyasal İktidarın Engelliliğe İlişkin Sosyo-Kültürel Pratikleri

Her metin, her söylem sosyal yapının içinde anlam kazanır. Sosyal yapı denilen bütünlükse, tüm söylemlerin etkileşimi içinde değişime uğrar (Bal, 2012:259). Bu aşamada söylem üreticisinin ilgili olduğu sosyal yapı ile ilişkisi ve kendini bu yapı içinde nasıl konumlandığına dair bilgiler önemlidir.

Sosyal pratiğin çözümlenmesinde temel amaç, sosyal pratik içerisindeki söylem yapılarını belirlemek, söylem pratiklerinin temellerinin nasıl oluştuğunu ve söylem pratiklerinin sosyal pratikler üzerindeki etkilerini açıklamaktır (Gür, 2013:98).

Söylemler metin düzeyinde incelendiğinde, incelenen metinlerin daha önceden kurgulanmış olduğu ve düzenlenmesinde pek çok aktörün yer aldığı görülmektedir. Ayrıca genel kurul görüşmelerinde milletvekillerinin konuşmaları yine önceden hazırlanmış metinlerdir. Sosyo-kültürel düzeyde yapılan bir çözümleme, daha önceden düzenlenen bir metin üzerinden olmayıp anlık olduğundan, engelli bireylere bakış açısını yansıtmakta daha şeffaf görünmektedir. Bu nedenle söylemin sosyal pratik boyutunun incelemeye dahil edilmesi, kurgulanmamış bir sahada engellilikle ilgili görüşün ortaya çıkarılmasında önemli bir düzey oluşturmaktadır. Böylece siyasal alan metinlerinde ortaya çıkan engellilere verilen haklar ve yapılan hizmetlerle ilgili söylemlerin ve kanunların görüşme tutanaklarında yer alan ifadelerin sosyokültürel pratikte yansımalarının olup olmadığı incelenebilecektir.

5.5.1. Örnek Olay 1: “Gözlerin Görmediği Halde Sana İş Vermişiz”

Olayın konusu 15 Mayıs 2011 tarihinde Maliye Bakanı Mehmet Şimşek ile Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ın Batman Devlet Hastanesi'ni ziyaretleri sırasında, sorunlarını anlatmak isteyen görme engelli bir vatandaşla aralarında geçen diyalogdur. Taşeron firmada çalışan engelli işçi Nurullah Mehmetoğlu ile dönemin Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ın diyalogu aşağıdaki gibidir:

- Nurullah Mehmetoğlu: "Biz burada asgari ücretle çalışıyoruz. Koşullarının iyileştirilmesini istiyoruz.
- Sağlık Bakanı Recep Akdağ: Gözlerin görmediği halde sana iş vermişiz. Para kazanıyorsun değil mi?
- Nurullah Mehmetoğlu: Evet. Müteahhit şirketlerin yanından ne zaman kurtulacağız?

- Sağlık Bakanı Recep Akdağ: Müteahhit şirketlerde çalışacaksınız, para kazanacaksınız, hadi bakalım ("Bakan Akdağ: Gözlerin görmüyor sana iş vermişiz," 2011).

2011 yılında meydana gelen bu olay sosyokültürel pratiğin değerlendirilmesi için oldukça dikkat çekici bir örnektir. Bahsi geçen tarihte engellilerle ilgili kanun çıkışı 6 yıl, BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme mecliste onaylanalı neredeyse 3 yıl geçmiştir. Ancak siyasal iktidarın yürütme kanadının bir bakanının engelli yurttaşın sorunları karşısında takındığı tavır, engelli bireylerle ilgili tüm bu olumlu gelişmelerin pratik hayata gereği gibi yansımadağının bir örneği olarak görülebilir. Bu olayın 6518 sayılı kanunun TBMM genel kurul görüşmelerinde de gündeme getirildiğine yukarıda değinilmişti.

İfadenin aktörlerine bakıldığında, ifadeyi dile getirenin kimliği ile konuşmanın muhatabının kimliği arasında öncelikle hiyerarşik bir ilişki bulunmaktadır. Siyasal iktidarın yürütme organının en üstlerinden biri olan bakan, mevcut konumun getirdiği hiyerarşik üstünlükle vatandaşın egemenlik hakkını temsil etmekle yükümlü biri olarak davranmaktan ziyade; ifadesini "yardım eden, lütufta bulunan, üstün kişi" kimliğiyle oluşturmuştur. Görme engelli birey ise sorunlarını en yetkili kişiye aktarmaya çalışan bir yurttaş pozisyonundadır. Olayda yer alan sağlık bakanı, iktidarda oldukları dönem içerisinde engellilerle ilgili düzenlemeler yapan ve engellilere birçok hak verildiği, şartlarının iyileştirildiği yönünde düşüncelerini dile getiren ve buna inanan yetkili olarak bir siyasal partiye, bir iktidar partisine mensuptur. Ancak parti politikasının aksine, bakanın bu olayda engelli bireye yaklaşımı, engelli yurttaşları ve onların sorunlarını önemsedikleri yönünde değil, aksine yetinmeyi öğretici bir üslupla gerçekleşmiştir.

İfadede kullanılan kelimeler ve üslup/retorik bu diyalogda incelenmesi gereken önemli noktalar. Bakanın "gözlerin görmediği halde" vurgusu, engelli bireylerin kapitalist üretim biçimine sahip toplumlarda engelliye yönelik tutum olan "kayıp işgücü" algısının "verimli/üretken" hale getirilmesiyle sonuçlanmış olmasına bir göndermedir. Diyalogda öne çıkan bir başka husus, "uygun olmadığı halde" ifadesidir. Çalışmak, toplumsal hayata, iş hayatına katılmak için "bedensel uygunluk" vurgusu, engellinin istihdama uygun bulunmadığının bir göstergesidir. Üstelik bahsi geçen iş, özel sektörde olmasına rağmen, ilgili bakan "sana iş vermişiz" ifadesiyle, erkin gücünü vurgulamanın yanı sıra, engellinin muhatap alındığını, bunun bir lütuf olduğunu ima eden bir söylem düzlemi içermektedir. "Gözlerin görmediği halde" ifadesi bakan tarafından sağlamaştırıcı bir söylem olarak kullanılmıştır (Seni sağlamlar gibi işe koyduk). "Çalışacaksınız, para kazanacaksınız" ifadesiyle topluma yük olmadan, çalışma ve üretime katkı sunma yükümlülükleri de hatırlatılmış olur. "Hadi bakalım" ifadesi avutma ve kendinden küçük gördüğü birini savuşturma şeklinde bir üsluba karşılık gelmektedir.

Bu diyalog bir anlık bir olay gibi gözükse de, adeta bir dil sürçmesi olarak algılanmalıdır. Bakanın bu olaydaki tavrı, bağlam ve yansıtıcılık açısından engellilere karşı ikili bir tutumun da bir göstergesidir. Hukuki bağlam içerisinde engellilere bir taraftan haklar verilirken yasal düzenlemeler yapılırken diğer taraftan sosyal hayat bağlamı içerisinde yasal düzenlemelere rağmen engelliliğe bakışın hem toplumun hem de iktidarın gözünde engelli bireyin “normatif” geleneksel algısının sürdüğünü göstermektedir. Bu olay sonucunda toplumun ve siyasal iktidarın engelliliğe bakış açısı budur, denilemez. Ancak siyasal iktidarın engellilik söylemleri hakkındaki tutarlılığını göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Bakan bu olayın ardından özür dilemiştir. Özür dilemesinin üzerinden dokuz gün geçtikten sonra (26 Mayıs 2011) AKP İl Başkanlığı tarafından düzenlenen, "Hedef 2023 Tanıtım Toplantısı"nda yaptığı konuşmada bakan, hükümetlerinin çalışmalarını değerlendirerek, BDP'yi eleştirmiş ve “kör dövüşü” şeklinde bir deyim kullanarak, engelliliğin sözlü kültür içindeki sürekliliğine bir örnek oluşturmuştur. “Bakan Akdağ, 'Artık birilerinin arzu ettiği gibi bir kör dövüşü içine girmeyeceğiz.' diye konuştu” (“Sağlık Bakanı Akdağ Erzurum'da,” 2011). Somutlaştırma ve benzetme yoluyla anlatma olanağını güçlendiren, özellikle görme ve işitme duyu kayıplarıyla ilgili deyimler, engelliliğin kültürel boyutunun da olduğunu göstermektedir. Bakanın bu tarz söylemleri yıllar içinde kullanmaya devam ettiğini bir başka örnekte de görmek mümkündür. 16.03.2017 tarihinde FETÖ konusuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada "Kendilerini Çok Akıllı, El Alemi Kör ve Sağır Zannetmesinler (2017)" deyimini kullanmıştır. Bu deyim akıllının karşısına “cahil, bilgisiz, akılsız, duyarsız, ilgisiz” anlamlarını içeren “kör ve sağır” sözcükleri konularak oluşturulmuştur. Körlük ve sağırlık bedenın doğasına ilişkin bir durum olmasına karşın, bu durumun akılsızlıkla özdeşleştirilmesi, engelliliğin üreticisi olan aklın bir normudur. Engelli haklarına ilişkin hukuki düzenlemeler yapılsa da, yasalar, yönetmelikler çıkarılsa da, bedenın işlevine ilişkin sosyo-kültürel alanda üretilmiş olan olumsuz ve dışlayıcı ifadeler, deyimler, bu alandaki değişimin önündeki asıl engeller olarak durmaktadır.

5.5.2. Örnek Olay 2: “Engelli Kardeşlerimiz Tüm Ülke, Millet İçin Cennet Fırsatıdır”

Olayın konusu Sebahat Akşıray Özel Eğitim Uygulama Okulu’nda Dünya Engelliler Günü dolayısıyla düzenlenen törene katılan eski ekonomi bakanı olan ve olay tarihinde AKP İzmir Büyükşehir Belediye Başkan adayı olan Nihat Zeybekci’nin “Engelli Kardeşlerimiz Tüm Ülke, Millet İçin Cennet Fırsatıdır” şeklinde yaptığı konuşmadır. İlgili metin şöyledir:

Nerede bir engelli yakını varsa gözü yaşlı, demek ki gereği henüz tam olarak yapılmamış. ‘Yaşlılar, engelliler, acizler için bu kadar çok masraf’[M] diye kimsenin aklına bir düşünce gelmemeli. Onların yüzü, suyu hürmetine[M] bu ülkenin çarkları dönmektedir, yağmurlar yağıyordur, bereket geliyordur. Onlar sadece anne babaya cennet hediyesi değil, tüm ülke, millet, akrabaları, komşuları için de cennet fırsatıdır (“Zeybekci: Engelli Kardeşlerimiz Tüm Ülke, Millet İçin Cennet Fırsatıdır,” 2018).

Yukarıdaki metinde öne çıkan dini yapıdan etkilenen kültürel söylemin aktörlerine bakıldığında, bir tarafta siyasal iktidarın önemli bir üyesi ve karşısında da “yaşlılar, acizler ve engelliler” olarak dile getirilen dezavantajlı ve “muhtaç” olarak nitelendirilen kimlikler yer almaktadır. Söylemin aktörlerinin ilişkisinde yine bir hiyerarşik ilişki söz konusudur. Bir yanda devletin olanaklarını harekete geçiren, erkin yardım eli, diğer yanda yardım edilenler, yani yaşlılar, engelliler, acizler vardır.

Metinde genel anlamında engelliliğe geleneksel bir yaklaşım sergilenmektedir. Bu kapsamda engellilik ya “tanrının cezası” olarak, ya da sabredilmesi gereken ve cennetle müjdelenen “ilahi bir test” olarak görülmektedir. Söylemde yer alan “onların yüzü suyu hürmetine” ifadesi engelliliği saf/temiz/masum/kutsal gibi kelimelerle ilişkilendirmiştir. Bu durum geleneksel yaklaşımlarda ilk çağlardan beri engellilerin farklılıklarından dolayı tanrıdan gelmiş kutsal bir şey olarak değerlendirildiği yaklaşımlara benzemektedir.

Konuşmanın devamında engellilerle ilgili “Allah’ın hediyesi” ifadelerinin kullanılması hak ve özgürlük arayışı, eşitlik talepleri veya insan onuruna yakışır şekilde engellilerin yaşama hakkına vurgu yapmak yerine şükredilmesi, sabredilmesi ve zorluklarının görmezden gelinerek engelliliğin ilahi testten geçilmesi gereken bir durum olduğu anlamı pekiştirilmiştir.

Nihat Zeybekci, engellilerin ailelerine Allah’ın bir hediyesi olduğunu belirterek, “Cenabı Allah’ın takdiri tabii ki ama eminim ki o anne ve babalar cennetin en güzel yerinde[M], o yavrularıyla hayatlarına devam edecek. Allah’ın takdiri olan nefesin sayısını artırmak ya da azaltmak kimsenin elinde değil (“Zeybekci: Engelli Kardeşlerimiz Tüm Ülke, Millet İçin Cennet Fırsatıdır,” 2018).

Zeybekci’nin demecindeki ifadelerin aksine, daha önce genel kurul görüşmelerinde engelliliğin çok da olumlu bir şey olmadığını gösteren düşünceleri aktaran ifadelere yer verilmişti. Engellilik “Allah’ın hediyesi” olarak görülmekten öte “Allah göstermesin”, “engellilik kader değildir” şeklinde konuşmalar da yapılmıştır. Hatta aynı törende AKP Genel Başkan Yardımcısı Hamza Dağ da “herkesin bir engelli adayı” olduğuna dikkat çekerek, “Her gün bu durumu düşünerek [M]engellilerin yaşadığı problemleri gidermek adına yapacağımız çok iş var. 16 yılda önemli mesafeler katettik” (a.g.h.⁷) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Siyasal iktidarın temsilcileri, engelliliğe karşı tutumlarında hukuki zeminde tartışılan görüş ve düşüncelerle zaman zaman çelişen, kültürel ve dinsel bakımdan normatif söylemlere sahip olduklarını göstermektedirler.

Engelli vatandaşlar için özellikle siyasal iktidarlar tarafından kullanılan “engelli kardeşlerimiz” ifadesine de işaret etmek gerekir. “(...) Bu şehirde bir uçtan bir uca benim görme engelli ya da yürüme engelli kardeşim, kendi başına gidebilmeli, dedim” (a.g.h.). Burada “benim engelli kardeşim” ifadesi, hem ben de sizdenim anlamı taşıırken hem de kendini bir abi/kardeş

⁷Adı geçen haber

olarak konumlandırmakta; sahiplenmeyi, koruma ve kollayıcılığı üstlenen bir tavır geliştirmektedir. Konuya yine bir örnek olarak eski Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya'nın açıklaması verilebilir: "İnşallah önümüzdeki 6 ay içerisinde 2 bin 500 engelli kardeşimizin [M] daha kamuda istihdamını inşallah gerçekleştireceğiz" (Bakan Kaya'dan engelli istihdamı açıklaması," 2018).

Engelli birey bu söylemlerle, korunması gereken, koruyana sevap kazandıracak bireyler olarak kodlanmışlardır. Engelliliğe bakışın sosyo-kültürel boyutunun toplumsal düşünme biçimi olarak değerbilim (aksiyom) şeklinde yerleştiğinden, bu yaklaşımın değişmesi zor görünmektedir. Birçok toplumsal kurumda engelliliğe bakışın korumacı olarak tekrar kurulmasıyla oluşan bu değerlerin önemli yeri vardır. Çünkü insanlar bu çerçevede belirli zihniyet yapıları oluştururlar. Hatta toplumu biçimlendiren bu olgular Foucault'ya (1987:43) göre işlevleri, söylemleri korumak veya üretmek olan söylem cemaatlerince dolaştırılırlar ve bunu da söylemi elinde tutanlar için yaparlar. Siyasal iktidarın sosyal politika söylemlerinde yeniden üretilerek dolaşıma sokulan "engelli kardeşlerimiz" söylemleri de bu noktadan beslenmektedir.

Konuşmada dikkat çeken bir diğer unsur, engellilere yönelik yapılan maddi yatırımların sıkça dile getirilmesidir. Demeçlerde geçen "masraf" ve "milyarları hiç gözünü kırpmadan harcamak" ifadeleri, engelliliğe "ekonomik yük ve külfet" olarak yaklaşımdan uzak bir görüntü vermesine karşın, engelli bireylere yapılan "masraf"ların dolaylı da olsa yardım olarak değerlendirildiği, hatta sadakayla ilişkilendirildiği söylenebilir. Demecin devamında yapılan yatırım ve etkinliklerin dini bir yaklaşımla değerlendirilerek bunun "cennet fırsatı" olarak gerekçelendirilmesi, engelliliğe ilişkin dini söylemlerin üstlenildiğine ve sürdürüldüğüne işaret etmektedir.

Demeçlerde kullanılan retorikğin başlangıcı dini bir yaklaşım sergilerken, konuşmanın devamında ve son cümlede "Devlet, devlet olmak için o şanlı bayrağı dalgalandırmak ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk ruhunun şad olması için bir engellisine, acizine, yaşlısına bir nefesini daha kaliteli harcaması için milyarları hiç gözünü kırpmadan harcadığı zaman devlet olur." şekline evrilerek çağdaşlık, milliyetçilik ve sosyal devlet vurgusunun yapıldığı başka bir retorikle birleşir ve genişler. Söz konusu olan sadece engelliler değil, acizler ve yaşlılardır. Oysa bu grupta anılanların yaşamları ya da engellilik durumları oldukça farklıdır. Bu farklılıklar, kendine özgü sorunların benzersizliği, heterojen bir yapı içine alınarak benzeştirilmiş, aynılaştırılmıştır.

5.5.3. Örnek Olay 3: "Engellileri Adam Yerine Koyduk"

Olayın konusu Tekirdağ'ın Çerkezköy İlçesi'ndeki Müjgan Serkan Karagöz Mesleki ve Özel Eğitim Merkezi'nin açılış töreninde konuşan AKP Tekirdağ Milletvekili Ziyaettin Akbulut'un hükümetin engelliler için çıkardığı yasaları hatırlatarak, "2008 yılında çıkardığımız yasa ile biz engellileri insan yerine koyduk, adam yerine koyduk" şeklindeki konuşmasıdır:

Bu insanlar sokağa çıkamıyorlardı, evlerde saklanıyorlardı. Anneleri babaları bu insanları sokağa çıkarmaya sıkılıyordu, utanıyordu. Ama hükümetimizin 2005 yılında çıkardığı yasa ile biz engellileri insan yerine koyduk, adam yerine koyduk. Bazıları 'eskiden evimizdeki engelli, yatalaklar bir an önce ölse de kurtulsak diye Allah'a yalvarırdık' diyordu. Şimdi 'aman ölmesin, evimizin bereketi bu. Ben onun yüzünden devletten 450-500 lira bakım ücreti alıyorum, aman ona bir şey olmasın diye bakıyoruz' diyorlar. İşte zihniyet değişikliği bu ("AK Partili vekil: Engellileri adam yerine koyduk, Hürriyet," 2013).

İfadenin aktörlerine ve onların konumlarına bakıldığında, ifadenin üretici konumu olarak siyasal iktidar temsilcisini, söylemin muhatabı olarak engelli birey ve özellikle onların aileleri görünmektedir. Ancak söylem üreticisinin engelli bireyleri "bu insanlar" olarak kategorize etmesi, bir ötekileştirme ifadesi olarak anlaşılabilir.

Yukarıdaki açıklamanın retorik kurgusuna ve dilsel üslubuna bakıldığında, kendini üstün gören, bir iktidarın hegemonik bakışının varlığı açığa çıkmaktadır. Söylemin ifade edildiği tarih 2013 yılıdır. Engelliler kanunu 2005'te çıkmış, BM Engelli Hakları Beyannamesi kabul edilmiştir; ancak söylemin içeriği, engellilerle ilgili yasal hakların uzağındadır. Engellilerle ilgili yaşanan gelişmeler onların hakları olarak değil, iktidarın icraatları ve hizmetleri olarak değerlendirmektedir. Övülmek suretiyle bahsedilen zihniyet değişikliği ise engellilerle ilgili yaşanan gelişmelerin hak olduğunun bilincine varıldığı değil; engellilere bağlanan bakım aylığının "evin bereketi" olarak görülmesidir. Bir başka ifadeyle, engellilere bağlanan aylık evin ekonomisine önemli bir katkı, hatta engellilere bir gelir kapısı olduğu düşünülmektedir. Engelli veya bir engelli yakına sahip olmak, getirisi olan ve nemalanan bir durum gibi değerlendirilmektedir.

"Engellileri insan yerine koyduk, adam yerine koyduk" ifadesi, onları kabul ettik, tanıdık anlamında söylenmiş de olsa, ifadedeki tutum, engellilerin Ortaçağ zihniyetindeki "tam insan olmayan/eksik" şekillerde tanımlanmasını hatırlatmaktadır. "Engellileri adam yerine koyma" ifadesi eril ve büyüklenici, aynı zamanda engellileri küçümseyici bir ifadedir.

"Bir an önce ölse de kurtulsak" ifadesi engellilerle ilgili daha önceden dile getirilen dini bakış ifadesini çağrıştırmaktadır. Engelliliğin kişiye veya aileye Allah'ın bir cezası olarak görüldüğü bu yaklaşımın, söylemin üreticisi tarafından "bakım ücreti" yoluyla onun varlığının bir lütufa dönüştürüldüğü ileri sürülmektedir. Engelliliği sadece yoksullukla ilgili gören bu bakışın hem engelli grubun kimliklerinden, grubun homojen olmayan yapısından, hem de aynı olmayan sorun ve ihtiyaçlarından bihaber olunduğunun göstergesidir. Bir engelliyle birlikte

yaşayan her aile bu yardımı bir başka deyişle, bakım yardımını almamaktadır. Bu ifade engellinin sömürülmesine yol açabilecek ve daha başka sorunların çıkmasına neden olabilecek bir ifadedir.

Söylemin bağlamı ve yansıtırlılığı incelendiğinde, siyasal iktidarın tüm bileşenlerinin engelliliği bu şekilde yani dini, tıbbi ve ekonomik bakış açısıyla algıladığı iddia edilemez. Ancak çoğunlukla bu bakışların egemen olduğu söylenebilir. Çalışmanın örnekleme sadece siyasal iktidarın temsiline dayanmamakta, siyasal alanda etkin olan diğer temsilcileri de kapsamaktadır. Zaten çalışmaya CHP seçim bildirgelerinin dahil edilmesinin de nedeni budur. Bu noktadan yola çıkarak siyasal iktidarın söylemlerinin sadece tek yönlü olduğu iddia edilemez; ancak dönemin iktidarı olan partinin muhafazakar görüşlerinin dini bakış açısından etkilendiği, dini söylemi yansıttığı söylenebilir. Çünkü çalışmanın yukarıdaki bölümlerinde engellilerle ilgili metinler ve konuşmalarda öncelikle yardım konusu oldukça öne çıkmıştır. Son örnek olay incelemesinde, yardım odaklı bakış açısının söylemde net olarak yer aldığı görülmektedir. Yapılanlar ve söylenenler hak temellilik bağlamında yansıtılmamakta, aksine erkin bir bağı, bir lütfu olarak dile getirilmektedir.

6. ENGELLİ STK'LARININ ENGELLİLİK ÜZERİNE SÖYLEMLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Bu bölümde engelli STK'larının engelliliğe bakışının nasıl olduğu ve engellilere yönelik hak talep ederken veya haklarını savunurken nasıl bir dil ve söylem pratiği geliştirdikleri incelenmiştir. Bu kapsamda engelli örgütlenmelerinin, engelliliğe olan yaklaşımları, kendilerini nasıl tanımladıkları, kendilerini tanımlamada bir değişim yaşıyıp yaşamadıkları; en son dernek tüzükleri ile vakıf senetleri, internet siteleri, internette sitesinde yer alan proje ve kampanyaları, gerçekleştirdikleri eylemler ve basın açıklamaları gibi söylem barındıran metinlerin çözümlemesi yapılmıştır.

6.1. Engelli STK'ları ve Engellilerin Temsili

Sivil toplum, bir gönüllülük ve dayanışma alanı olarak insanların ortak çıkarlarını gerçekleştirmek için biraraya geldikleri piyasa, devlet ve aile ilişkilerinin dışında kalan bir alan olarak tanımlanmaktadır (Yamanoğlu & Özdemir, 2010:3). 1970'lerden itibaren dünyadaki demokratikleşme dalgasına paralel olarak Türkiye'de de sivil toplumun gelişmeye başladığı söylenebilir. Ancak bu seyir askeri darbeler, ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle istikrarlı bir şekilde ilerlememiş, sivil toplumun gelişmesi olumsuz yönde etkilenmiştir. Çaha, Çaylak ve Tutar (2013:18) sivil toplumun esas olarak "1980 sonrasında, çoğulcu ve sivil bir kamusal alanın gelişimine" paralel bir şekilde geliştiğini belirtmektedir. 1980 sonrası ise STK'lar faaliyet alanlarını genişleterek sosyal hayatın birçok alanında aktif olmaya başlamıştır.

Kalaycıoğlu'na (2008:7) göre, 1990'lı yıllarda Türkiye'de toplumda demokratik kurumlara karşı azalan güven, yolsuzluklardaki artış ve ekonomik krizler gibi nedenlerle sivil topluma ihtiyaç artmıştır. Bu süreçten sonra 1996 yılında Habitat Konferansı'nın Türkiye'de gerçekleşmesi, 1999 Marmara Depremi sonrasında AKUT Arama ve Kurtarma Derneği'nin çalışmaları gibi bazı dönüm noktaları hem sivil toplumun önemini göstermiş ve hem de acil toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında sivil toplumun devletten daha etkin olduklarını ortaya çıkararak sivil toplumda değişmelere neden olmuştur (TÜSEV, 2006:14).

Türkiye'de 2001 yılında Kopenhag Kriterleri'nin AB üyelik süreci çerçevesinde kabul edilmesi sivil toplumu, özellikle hak ve özgürlükler temelinde etkilemiştir. Kopenhag Kriterleri 1980'den beri süregelen örgütlenme kısıtlamalarını büyük ölçüde kaldırarak sivil toplum faaliyetleri için daha geniş bir alan açmıştır (TÜSEV 2006:14). Yine Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde yapılan mevzuat değişikliklerinin yanında maddi desteklerin de sivil toplumun bu gelişimine katkı sağladığı söylenebilir. Ancak gelişmelere rağmen Türkiye'de güçlü bir sivil toplumdaki söz etmek yine de çok mümkün gözükmemektedir. TÜSEV (2011) bu durumun nedenlerini "STK'ların toplumu temsil kabiliyetlerinin zayıf olması ve katılım düzeyinin düşük

olması, toplumu yakından ilgilendiren konularda STK'ların faaliyetlerinin sınırlı olması, bu örgütlerin köklü kuruluşlar olmaması, STK'lara yönelik güvensizlik, bağışçı ve gönüllü sayısındaki sınırlılıklar, örgütlerin bürokratikleşmeye ve siyasal etkiye açık olması" şeklinde ifade etmektedir. Çaha vd. (2013:22) ise Türkiye'de STK'ların günümüzde daha çok ideolojik temelden uzaklaşarak Avrupa Birliği'nin sağladığı finansal desteklerle projeci bir yaklaşıma yöneldiğini ve sivil toplum örgütlerinin özerklikten ve misyonlarından uzaklaştıklarını düşünmektedir.

Engelli dernekleri için konuya bakıldığında, tüm STK'larda olduğu gibi, engelli örgütlenmelerinde de güçlü ve etkin bir sivil toplum yapısı görülmemektedir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu (DDK)'nın 2009 yılı raporunda Türkiye'de ilki engellilerin yönetiminde bulunmadığı ama desteklediği ikincisi ise engelliler tarafından yönetilen "kendine yardım" dernekleri olmak üzere iki tür engelli örgütlenmesi bulunduğu bahsedilmektedir (Devlet Denetleme Kurulu, 2009:44-45). Yılmaz'a (2014:63) göre Türkiye'de 1958 yılında Altı Nokta Körler Derneği ve 1963 yılında Türkiye Sakatlar Derneği olmak üzere engellilere yönelik ilk sivil toplum kuruluşları devlet tarafından organize edilerek sosyal alan büyük ölçüde sivil topluma devredilmiştir. Bu dönemde engelli yoksulluğu en büyük problem olduğundan bu dernekler, hayırseverlik alanına hapsedilmişlerdir. Bu yüzden engelli örgütlenmeleri engellilerle ilgili politika belirleme hedefinden ziyade para toplayan ve kermes mantığı ile faaliyetlerini yürütmek zorunda kalan örgütlenmeler olarak faaliyet göstermiştir. Engelli örgütlenmelerinin bu sorunu güçlü bir engelli hareketinin ortaya çıkışını ve engelli haklarıyla ilgili kazanımları da geciktirmiştir. 1950 ve 1960'larda ilk engelli derneklerinin (Altı Nokta Körler Derneği ve Türkiye Sakatlar Derneği), 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulması, son olarak 2005 yılında Engelliler Yasası'nın çıkması arasında uzun bir süreç yaşanmıştır. Engelli örgütlenmelerinin güçlü olmayan bir sivil toplum örgütlenmesi geleneği ile birlikte başka bir takım sorunları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki, farklı engellilik deneyimlerinin ortak engelli kimliği oluşturulmasını zorlaştırmasıdır. Örneğin çoğu engelli kendini görme, işitme gibi çeşitli yeti yitimleri olan ancak bunun dışında "normal" bireyler olduklarını hatta engelli kimliğinin "dayatılan bir şey" olduğunu düşünmektedir. Kimlik konusunda ana akım engelli hareketiyle özdeşleşmeye direnen "Sağırılar" topluluğu buna önemli bir örnek oluşturur. Bunun nedeni sağır kişilerin kendilerini tıbbi bir açıklamanın tanımladığı insanlar olarak değil, dilsel bir azınlık olarak görmeleridir (Shakespeare & Watson, 2011:401).

Engelli örgütlenmelerini ve engelli hareketlerini zayıflatan bir diğer konu da temsil sorunudur. Temsil ve ideoloji meseleleri engellilik alanında zorluk yaratmıştır. Farklı engellilik deneyimlerinin ve sorunlarının olması bütün engelli grupların eşit temsil ve taleplerini karşılamakta zorlanmaktadır. Ayrıca zihinsel engelli gruplardan bazılarının kendilerini temsil etmeyi tam olarak gerçekleştiremeyecek durumda olması, bu kişilerin temsiline aile bireyleri

veya gönüllüler tarafından yapılmasını gerektirmektedir. Bu temsil sorunu aynı zamanda ortak bir ideoloji problemine de neden olmaktadır.

Son olarak engelli örgütlenmelerinde örgütlenme ve kurumsallaşma da önemli bir sorun oluşturmaktadır. Sokağa çıkmak bile çoğu engelli birey için zordur ve dolayısıyla örgütlenmek de zordur. Üstelik Bezmez ve Yardımcı'ya (2008) göre engelli örgütleri ortak bir politika çabasında da değildir. Bütün bu sorunlar göz önünde bulundurulmadan, engelli örgütlenmelerinin engellilik üzerine söylemlerini incelemek ve bu örgütlerin özerk söylemini ortaya koymak imkansızdır.

6.2. Engelli STK'larının Engellilik Üzerine Söylemlerinin Çözümlemesi

Bu bölümde çözümleme yöntemi olarak; yöntem bölümünde açıklanan ve siyasal alanın söylemlerinin çözümlemesinde de kullanılan eleştirel söylem çözümleme şemasından (makro-mezzo-mikro düzey) yararlanılmıştır. Söylem incelemesine konu olan veriler ise Fairclough'un aşağıda belirtilen söylem çözümleme süreçlerine uygun olarak sınıflandırılmıştır.

Metinler (Üretim, Dağıtım, Tüketim Süreci)	•Dernek Tüzükleri •Vakıf Senetleri
Söylemsel Pratikler (Yorumlama Süreci)	•Dernek ve Vakıfların İnternet Siteleri •Kampanyalar •Projeler
Sosyo-Kültürel Pratik (Durumsal, Kurumsal, Sosyal Süreç)	•Sözlü Eylem: Basın Bildirisi, Haber Metinleri •Doğrudan Eylem: Yürüyüşler, Açlık Grevleri, Davalar •Pasif Eylem: Flashmob, Farkındalık Çalışmaları

Şekil 6.1. Engelli Örgütlenmelerinin Söylemlerinin İncelenmesinde Veri Kaynakları

Engelli STK'larının belirlenmesinde farklı engel gruplarının temsil gücü, tarihselliği ve aktiflikleri dikkate alınmıştır. Bu kapsamda toplam on dernek ve vakıf örneklem olarak seçilmiştir. Derneklerin tüzükleri ve vakıf senetlerinin bir kısmı internet sitelerinden temin edilmiş; bulunamayanlar ise e-mail yoluyla talep edilerek eksikler tamamlanmıştır. Proje ve kampanyalar internet sitelerinde yer alan bilgiler dahilinde incelemeye dahil edilmiştir. Örneklemle ilgili haber metinleri, google arama motoru üzerinden sadece haberler sekmesi kullanılarak taranmış ve amaçsal örneklem yoluyla bazı haberler kullanılmıştır. Eylemler konusundan derneklerin internet siteleri ve haberler yol gösterici olmuştur. Aşağıdaki tabloda örneklemi oluşturan engelli dernekleriyle ilgili olarak kuruluş yılları ve hedef kitleleri başta olmak üzere bazı genel bilgiler verilmiştir.

Tablo 6.1. Örneklemi Oluşturan STK'lara Ait Bilgiler

Dernek Adı	Kısa Adı	Kuruluş Yılı	Merkezi	Şube Sayısı	Hedef Kitle
Altınokta Körler Derneği	Belirtilmemiş	1950	Ankara	2	Görme engelliler
Türkiye İşitme Engelliler Derneği	TİED	1959	İstanbul	0	İşitme engelliler
Türkiye Sakatlar Derneği	TSD	1960	İstanbul	8	Sakatlar
İstanbul Zihinsel Engelliler İçin Eğitim ve Dayanışma Vakfı	İZEV	1989	İstanbul	0	Zihinsel engelliler
Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı	ÖZEV	1994	Ankara	0	Engelli bireyler
Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği	TOFD	1998	İstanbul	7	Omurilik felçliler ve engelliler
TOHUM-Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı	TOHUM Vakfı	2003	İstanbul	0	Otizm spektrum "bozukluğu" olan çocuklar
Toplumsal Haklar Derneği	TOHAD	2008	İstanbul	0	Engelliler, kronik ya da süregelen hastalar, yaşlılar, kadınlar, çocuklar vb sosyal, ekonomik ve psikolojik mağduriyet ve kısıtlılık yaşayan, ayrımcılığa, istismara ve hak kaybına uğrayan risk altındaki sosyal gruplar
Engelli Kadın Derneği	ENGKAD	2011	Ankara	0	Engelli kadınlar
Down Sendromu Derneği	Belirtilmemiş	2014	İstanbul	5	Down sendromlu bireyler

6.2.1. Engelli STK'larının Metinleri

Fairclough'a (2003:26) göre metinler, bireysel ve sosyal kimliklerin ve sosyal ilişkilerin oluşumunu sağlayan bir fonksiyon olarak görülür. Metnin içeriğinde dünya deneyimlerinin sunumu yapılar ve kimliklerin üretimine yönelik olarak sosyal ilişkilerin yeniden inşa edilmesi sağlanır. Bu nedenle çalışmada bu aşamada metin analizleri olarak engelli örgütlenmelerinin tüzük ve kuruluş senetleri incelenmiştir. Böylece engelli örgütlenmelerinin, engelliliği nasıl tanımladıkları ve engelli kimliklerini nasıl inşa ettikleri anlamaya çalışılmıştır.

6.2.1.1. Dernek Tüzükleri ve Vakıf Senetlerinde Engellilik Söylemleri

Dernek tüzükleri ve vakıf senetleri; dernek ve vakıfların amaçlarını, hedeflerini, bunları gerçekleştirmek için yapılacak faaliyetleri ve çalışma alanlarını gösteren metinlerdir. Dernek tüzükleri ve vakıf senetlerinin incelenmesi o örgütlenmenin engelliğe bakış açısı hakkında fikir verebilir.

Dernek ve vakıfların incelenmesine makro düzeyde başlandığında, ilk olarak bu metinlerde hangi konuların yer aldığı, amaçları ve çalışma alanları ortaya konmalıdır. Örneklemdaki tüzük ve senetler incelendiğinde, bazılarının amaçları diğerlerinden farklı olarak öne çıkmaktadır. Örneğin ENKAD tüzüğünde, engelli kadınların sorunları ve onların güçlü yanları ile ilgili toplumda farkındalık yaratmak amaçları arasında sayılmıştır (Enkad Dernek Tüzüğü md.2.7). TOHAD ise hak savunuculuğu odaklı bir dernek olduğu için, amaçları arasında dezavantajlı grupların tüm haklardan ayrıma uğramadan, eşit yaşam hakkı sınırları içerisinde faydalanmalarını, bu alandaki mevzuatın Türkiye'de uygulanmaya koyulmasını amaç edinmiştir (TOHAD Dernek Tüzüğü, Md.5.1). Yine bu dernek hak kaybı olduğunda hukuki girişimlerde bulunmayı, davalar açmayı ya da açılmış davalara müdahil olmayı da amaçlarına eklemiştir (TOHAD Dernek Tüzüğü, Md.5.1b). Örgütlenmeler arasında kendini bir kültür ve sosyal yardım kuruluşu olarak tanımlayan TİED, çalışma alanını açıkça belirterek "üyelerine kültür, sosyal işler, spor ve eğitim alanlarında hizmet vermek, üyelerin haklarını korumak" olarak tanımladığı görülmektedir (TİED Dernek Tüzüğü, Md.3a). Ancak genelde örgütlenmeler amaçları için "hizmet etmek", "ilgilenmek" gibi birbirine benzer genel ifadeler kullanmayı tercih etmektedirler. Aşağıdaki tablo incelendiğinde, yürütülen faaliyetlerin ve amaçların çoğu proje geliştirme, araştırma, kültürel faaliyet ile yardım/bağış alma ve yardım/burs verme olurken; örgütlerin amaç ve faaliyet alanı olarak ayrımcılıkla mücadele ve istihdam konuları daha az yer bulmuştur.

Tablo 6.2. Örneklemelerin Tüzük ve Senetlerinde Yer Alan Konular

Konular	Altınokta Körler Derneği	Down Sendromu Derneği	Tohum Vakfı	İZEV	TSD	TOFD	ENGKAD	TOHAD	TİED	İZEV
Engelliliğin önlenmesi	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-
Tıbbi destek	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+
Sosyal destek	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Ayrımcılıkla mücadele	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-
Hak arama	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-
Yasa geliştirme	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-
Eğitim	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
İstihdam	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
Tedavi, tanı, tarama ve rehabilitasyon	+	-	+	+	+	+	-	+	-	-
Kültürel faaliyet	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Sportif faaliyet	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Araştırma	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Proje geliştirme	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Bilinçlendirme/ bilgilendirme	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
Yardımcı araç desteği	+	-	+	-	+	+	-	-	+	-
Yayın çıkarma	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-
İşbirlikleri gerçekleştirme	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Engelli sorunları	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-
Yardım ve bağış alma	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Yardım, burs vb verme	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Söylemi oluşturan kimliklerin ne olduğu veya söylemin öznesinin kendini tanımlarken hangi kelimeleri tercih ettiği engelliliğe bakış konusunda fikir verebilmektedir. Durna ve Kubilay’a (2010:49) göre söylemleri oluşturan kelimelerin anlamı sabit değildir. Anlamlar, tarihsel dönemlere toplumların yapısına ve bağlama göre şekillenir. Bu noktada bağlam ve dilin de söylemle ayrılmaz bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Örneğin “sakat” kelimesi tek başına bir sözcükten ibaret iken onu kendilerini “sakat” olarak tanımlayan engelli aktivistlerin yaptığı gibi bir “engellilik gururu” ya da “kimlik bilinci” çerçevesinde kullanmak bir söylemdir. Çünkü orada “sakat” sözcüğü ideolojik bir anlam yüklenerek “söylem” olur. Söylemin oluşmasında “dili

kullanan kişilerin seçtikleri sözcükler, sözcük öbekleri, konuşma biçimi, anlatımı ve hatta cümle kurma yetileri” önemli bir etkidir (İnceoğlu & Çomak, 2009:35).

Taylor’a (1999) göre, engelliliğin anlamı, o toplumun sosyo-kültürel özelliklerine göre engelliğe verdiği tepkilerle ilgilidir. Örneğin, Çaha’ya (2016:126) göre engellileri tanımlamak için kullanılan ve etimolojik olarak engellileri kirli ve zararlı gibi kelimelerle ilişkilendiren “Sho-gai-sha” kelimesi Japonya’da son elli yıldır değişime uğramadan kullanılmaktadır. Japonya’da engellileri için kullanılan bir diğer kelime olan “meiwaku” ise, “kültürel normları ve beklentileri bozan ve diğerlerinden farklı olan, ya da farklı davranan ve aynı zamanda diğerlerine yük olan kişi anlamına gelmektedir (Iwakuma, 2005:131).” Sovyetlerde ise engelli kişiler, Rusça’da “Tanrı” “iurodivye”, “Tanrı’nın aptalları” ya da “kutsal aptallar” ya da “peygamberler” anlamına gelen “ubogi” olarak adlandırılmıştır (Brown, 1989:15-16).

Aşağıdaki tabloda örneklemelerin tüzük ve senetlerinin incelenmesi sonucu kendilerini nasıl tanımladıklarına dair kavramlar listelenmiştir. Tablo incelendiğinde TSD dışında örgütlenmelerin “sakat” sözcüğünü kullanmayı tercih etmediği görülmektedir. “Özürlü” kelimesinin de daha az tercih edildiği; “engelli” kelimesini ise daha çok tercih edildiği görülmektedir. Bu durum, “sakat”, “özürlü” ve “engelli” kavramlarının siyasal alanın metinlerinde de görülen dönüşümle ilgilidir. Ancak buna rağmen köklü dernekler olan Altınokta Körler Derneği ve Türkiye Sakatlar Derneği’nin engelli sözcüğünü tercih etmedikleri görülmektedir. Down Sendromu Derneği ve TOFD spesifik olarak “down sendromlu” ya da “omurilik felçli” gibi ifadeleri kullanırken; Tohum Vakfı’nın otizmlili ifadesini kullanmadığı, otizmin tıbbi bir tanı olarak kullanıldığı ve “çocuklar” kelimesini kullandıkları dikkat çekmektedir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda “otizmlili” ifadesi yer almamaktadır.

Tablo 6.3. Örneklemelerin Engellilik ile İlgili Kimlik Tanımlamaları

Engelli Tanımı	Altınokta Körler Derneği	Down Sendromu Derneği	Tohum Vakfı	ÖZEV	TSD	TOFD	ENKAD	TOHAD	TİED	İZEV
Sakat	1	0	0	0	24	0	0	0	0	0
Özürlü	9	0	0	11	0	0	0	8	0	2
Engelli	30	2	0	0	33	9	11	2	20	1
Kör	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zihinsel özürlü/engelli	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Down sendromlu	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0
Felçli	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0
Ortopedik	0	0	0	0	1	6	0	0	0	0

Yukarıdaki tabloda engellilik alanında birçok farklı sözcüğün birlikte kullanımının sadece siyasal alanın ve medyanın metinlerinde görülmemekte; engelli örgütlenmelerinde de yer almaktadır. Kamanlıoğlu'ya (2007:59) göre birçok dilde bu durum yaşanarak engelli/özürlü/sakat ve engellilik/özürlülük ya da sakatlık anlamına gelen birden fazla sözcük⁸ bulunmaktadır. Bu kavram çokluğu ve karmaşası için dernek yöneticilerinin şu sözleri dikkat çekicidir:

Şükrü Poyraz (Türkiye Sakatlar Derneği): Dernek olarak 50 yıllık ismimiz var, bunu değiştirmek istemiyoruz. Ama söylem ve yaklaşım olarak sakat ve özürlü kelimesinin kişiyi yanlış tanımladığını[M] düşünüyoruz. Engelli ise kişiyi ortamıyla beraber değerlendiren, onun yaşadıkları problemlerin etrafındaki koşullardan kaynaklandığını gösteren bir kavram. Bu yüzden de "engelli" kavramının kamuda kullanılması için yıllarca çalıştık ("Sakat, Özürlü, Engelli?" 2012).

Türkiye Sakatlar Derneği'nin başkanının bu ifadeleri engelliliğe sosyal model perspektifinden yaklaştıklarını, ayrıca "sakat" kimlikleri ile engellenme durumlarını birbirinden ayırdıklarını göstermektedir. Bu konuda Bianet'teki aynı haberde Engelliler Konfederasyonu Başkanı Turhan İçli'nin sözlerinde de vurgulanabilecek noktalar vardır. O da sosyal model yaklaşımını benimsediklerini "toplumdaki engeller" ifadesiyle aktarmaktadır. Sakatlık, körlük gibi sözcüklerin bireysel modelde olduğunu, bireyin eksikliğine vurgu yaptığını belirtmektedir. Bununla birlikte bir halk örgütü olduklarını vurgulayarak, halkın kullandıkları "sağır, kör, sakat" gibi ifadeleri kullanmakta sakınca görmediklerini belirtmektedirler. Engelli örgütlenmelerinin, engellilikle ilgili kavramlara bir kimlik olarak sahip çıkma davranışına çok rastlanılmasa da, "engelliler.biz" gibi platformlarda ve bazı engelli aktivist ve akademisyenlerin "sakat" sözcüğünü politik bir anlam yükleyerek kullandıkları görülmektedir.

Mezzo düzeyde bir inceleme yapıldığında, öncelikle tüzük ve senetlerde hangi eylemlere yer verildiği incelenmiştir. Burada dikkat edilen birçok dernekte ortak olan amaçlar değil; birbirinden farklılaşan faaliyet alanlarıdır. DSD'nin 3. maddesinde yer alan "yürüyüş organize etmek" ve dernek üyelerinin yiyecek, giyecek gibi zaruri ihtiyaç maddelerini ve kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla "sandık kurmak", Tohum Vakfı'nın tüzüğünün 6.12 numaralı maddesinde belirtilen "kamuoyu yaratmak, görsel ve yazılı medyada yapılacak programlara destek olmak" ile ENKAD'ın tüzüklerinin madde 3a'da belirtilen "hukuki yardım" şeklindeki faaliyetler örnek gösterilebilir.

Türkiye Sakatlar Derneği tüzüğünün madde 3k'de yer alan "yasalarda değişiklik yapılması için teklifler hazırlamak ve siyasal partilerle görüşmek" ya da "engelli bireylerin sorun ve yaşamlarını konu alan sanat ve edebiyat alanında özgün telif eserler elde etmek için yarışma projeleri hazırlamak" (md.23f), "engellilerle ilgili basın ve yayın organlarında yer alan haber,

⁸Örneğin İngilizce'de *handicap, handicapped, defective, disabled, disability, with obstacles, having obstacles, invalid, defective, incapable of workin, infirm, malformed* gibi kavramlar gibi sözcükler kullanılmaktadır (Kamanlıoğlu, 2007:59).

yorum ve bilgilerin takibini sağlamak” (md. 24a), farklılaşan faaliyet biçimleri olarak öne çıkmaktadır. Yine TOFD’un “paralimpik sporuna sporcu yetiştirme” (md. 2.5) ile TİED’in “İstanbul Sessizler Spor Kulübü’nün sportif faaliyetlerini yürütmesi için desteklemek” (md. 3b13) gibi amaçları, derneklerin faaliyetlerine örnek oluştururken; TOHAD’ın tüzüğünde yer alan “(...) anayasal geleneklerle bağdaşmayan anlayışlara ait sosyal grupların taleplerini kamusal bir hak olarak kabul etmez ve bu grupların sorunlarıyla ilgilenmez” (TOHAD Dernek Tüzüğü md. 4) şeklindeki ifade, sınırlarını göstermesi açısından önemlidir.

Mezzo düzeyde bir başka inceleme aracı olan metinlerarasılık konusunda tüzük ve senetlere bakıldığında, fazla bir çeşitliliğin olmadığı anlaşılmaktadır. Genelde 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanuna metinlerarası bağlantı yapılırken, TSD tüzüğü Madde 45’te Türk Medeni yasasına ve TOFD bağış, vasiyet ve yardımlar için tüzüğünün 13.5 maddesinde 2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu hükümlerine metinlerarası bir bağlantı yapılmıştır.

Mezzo düzeyin ikinci ayağı olan politika konusunda, ilk inceleme ölçeği sorumluluk paylaşımıdır. Tüzük ve senetler incelendiğinde ilk ayrımın, Altınokta Körler Derneği tüzüğünde yer alan görme engelli olmayan kişilerin onur üyeliği konusunda “seçme ve seçilme hakkı dışında tüm üyelik sorumluluklarını taşıması” (md.6) ifadesinde olduğu gibi, dernek üyeliliklerinin çeşidi ve bu kişilerin sorumlulukları konusunda ilgili olduğu görülmektedir. Sorumluluk paylaşımında ikinci ayrım ise, teşkilatlanma düzeyindedir. Örneğin TSD tüzüğünde uluslararası ilişkilerden, örgütlenmeden, eğitim, kültür ve spor faaliyetlerinden sorumlu ayrı sekreterliklerin olduğu; ya da ENKAD’ın tüzüğünün 7.3. maddesinde anılan burs komisyonu, insan hakları ve kadının statüsü komisyonu gibi konu ve çalışma alanlarında bir sorumluluk paylaşımına gidildiği görülmektedir. Bununla birlikte diğer ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirlikleri geliştirmek suretiyle bir sorumluluk paylaşımına gidilirken, dernek tüzüklerinde kamu kurum ya da kuruluşlarıyla bir paylaşımın söz konusu edilmediği görülmektedir.

Politik incelemenin “sadece söyleme değil yapma” ölçümleme aracı dikkate alınarak bir çözümlemeye gidildiğinde, siyasal iktidarın metinlerinde karşılaşılan sorunlar tüzüklerde de yer almaktadır. Örneğin Altınokta Körler Derneği’nin 29d maddesinin “körlerin toplumsal yaşama etkin katılımları ve uyumları için gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak” ya da DSD’nin tüzüğünde yer alan “down sendromlu insanların okuma ve çalışma imkanlarını çoğaltıcı faaliyetler yapmak (md.3)” şeklinde amaç belirtildiği, ancak bunun ne şekilde olacağının belirtilmediği görülmektedir. TSD’nin tüzüğünün 3.0 maddesinde yer alan “korunmalı işyerleri açmak, kooperatifler kurmak” ifadesi, engelli bireyler için istihdam olanaklarını artırmak ifadesinden daha somut ve belirgin bir amaçtır. Yine bu konuda TİED’in üyelerine Madde 16’da sadece sosyal yardım yapacağını değil, bu yardımların ne olduğu (evlenme, doğum, sünnet, vefat, eğitim, gözlük vs.) ve bu yardımlardan hangi şartlarda yararlanılacağı, dernek tüzüğünde

açıkça belirtilmiş olması “sadece söyleme değil yapma” ölçütünde olumlu bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Mezzo düzeyinde incelemenin son ölçüsü olan dengelilikte, tüzük ve senetlerde yer alan konu ve kimliklerde dengeli bir oranda temsiliyet olup olmadığı, farklı kimlik ve konulara yer verilip verilmediği incelenir. Örneğin ÖZEV’in tüzüğünde yer alan “özürlü ailelerine yönelik rehberlik ve rehabilitasyon birimleri kurmak” ifadesi yalnızca engelli bireye değil, onun ailesine de hizmet vererek, engellilik alanındaki sorunları daha bütüncül bir şekilde ele almıştır. Bununla birlikte, Altınokta Körler Derneği’nde kadından sorumlu bir birimin olması, yine TİED’in ve TSD’nin kadın ve gençler konusunda özel birimler oluşturması, engellilik alanında, farklılaşan çoklu kimlik sorunlarına da temas eden özelliklerdir. TOHAD, ilgilendiği grupları tüzüğünün 5.1.a maddesinde “kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar ve diğer risk altındaki sosyal gruplar” şeklinde belirleyerek, bu kimliklere daha geniş ve dengeli bir perspektiften yaklaşmıştır. Ancak genel olarak derneklerin eğitim, yardım ve proje faaliyetlerine yoğunlaştıkları söylenebilir. Kimlikler konusunda kadına ve gençlere yer veren örgütlenmeler varsa da, genelde yaş ve cinsiyet kimliği çok fazla dikkate alınmadan, yeti yitimi sorunu yaşayan bireyler olarak değerlendirilmektedir. Hiçbir dernekte cinsel yönelimle, cinsel kimlikle ilgili ibarelere rastlanmamıştır.

Dernek tüzükleri ve vakıf senetlerinin mikro düzeyde incelenmesine geçildiğinde ilk bakılması gereken, söylemdeki dilin nasıl olduğudur. Dil gerçek dünyanın nesnel ve tarafsız bir tanımı değil; anlamların bağlamlara göre değiştiği ve dünyayı inşa eden bir toplumsal pratiktir (Kincheloe ve McLaren, 2005:310). Bu bağlamda Çelik ve Ekşi (2008:101) söylemi, “yapısal ve içeriksel tutarlılığı olan ve sosyal bağlamda bireylere anlam inşa etmeye olanak tanıyan dilsel malzemenin araçları” olarak görmektedir. Bu incelemeyi yaparken metinde kullanılan kelimeler ve bunların kullanım sıklığı inceleme için yol göstericidir. Aşağıdaki tabloda incelenen metinlerdeki kelimeler ve bu kelimelerin sıklıkları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, TİED’in eğitim, yardım, hak, katılım ve sosyal gibi sözcükleri sıklıkla kullandığı görülmektedir. Aslında hak sözcüğü, diğer engelli örgütlenmelerinde de daha çok kullanılırken eşitlik, ayrımcılık gibi sözcüklere daha az sayıda yer verilmiş olması dikkat çekicidir. Yardım kelimesinin en çok yer almasının sebebi farklı sosyal yardımları tüzükte sıralamış olmasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen diğer kelimeler sosyal model ağırlıklı, hak modelli bir yaklaşıma işaret etmektedir. TOHAD da benzer şekilde hak ve katılım ile yasa kelimesine tüzüklerinde sıklıkla yer vermiştir. Buradan hareketle hak temelli bir bakış açısı olduğu söylenebilir. TOHUM Vakfı’nın eğitim, hizmet ve bağış kelimelerini sıklıkla kullanması daha geleneksel bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. TOFD’un spor kelimesinde vurgu yaptığı, İZEV’in yardım kelimesini sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bunun dışında kelime seçiminde anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 6.4.Örneklemlerin Tüzük ve Senetlerinde Yer Alan Kelimeler ve Sıklıkları

Kelimeler	Altnokta Körler Derneği	Down Sendromu Derneği	Tohum Vakfı	ÖZEV	TSD	TOFD	ENKAD	TOHAD	TİED	İZEV
Yardım	3	8	11	5	9	11	7	9	39	14
İhtiyaç	0	7	5	0	2	3	6	3	10	0
Eşit/eşitlik	1	0	3	0	3	1	1	5	0	0
Ayrımcılık	5	0	0	0	1	0	1	3	0	0
Önlem	5	0	0	1	3	1	0	0	0	0
Hak	5	10	15	3	22	9	27	24	33	3
Katılım	2	3	1	1	8	2	18	14	33	2
Araştırma	1	3	5	2	7	8	2	7	1	2
Tedavi	1	0	2	3	4	3	0	3	0	0
Tanı/Tarama/ Rehabilitasyon	6	1	14	3	3	5	0	0	0	1
Bakım	1	0	0	3	2	0	1	0	2	1
Eğitim	3	8	33	6	16	9	4	2	8	7
Burs	1	1	9	0	1	0	1	2	1	0
Bilinçlendirme/ Farkındalık	1	4	0	0	1	1	1	0	0	1
Braille-sesli kitapışaret dili	2	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Destek	1	1	12	0	4	4	2	3	4	0
İstihdam	6	0	0	1	1	0	1	0	0	0
Sağlık/sağlıklı	3	3	12	1	4	4	2	4	4	3
Hizmet	4	10	20	1	9	6	7	7	5	6
Sorun	3	0	4	1	3	2	2	8	0	0
Çözüm	1	0	1	2	1	1	1	4	2	0
Yasa	2	1	0	0	15	6	5	18	4	0
İşbirliği/ koordinasyon	8	3	11	2	8	6	1	4	5	1
Dayanışma	0	3	1	3	1	4	1	1	2	1
Bağış	4	3	16	5	8	3	4	3	5	9
Spor	2	2	1	1	10	28	1	1	9	4
bağımsız	4	4	2	0	1	2	3	0	3	1
Proje	2	2	6	0	3	4	7	3	10	0
Sosyal	0	2	7	1	5	8	6	13	21	4
Tıbbi	1	0			1	4	1	3	0	0
korumak	0	0				2	1	0	1	1

Söylemdeki dilde hem kelimeler hem de vurgulanan yerler önem kazanmaktadır. Tüzük ve senetlerde yer alan bazı ifadeler çalışma sınırlarını, çalışılacak grupları ve haklardan yararlanılması için şartların belirlenmesi amacıyla vurgulanmıştır. Örneğin TSD'nin tüzüğünün 4. maddesinde yer alan “özel olarak ortopedik sakatlara ve tüm engellilere yönelik” ifadesi derneğin logosunda da yer alan tekerlekli sandalye kullanıcılarını önceleyen bir tutum sergilemektedir. Ayrıca burada ortopedik sakatlar ile diğer engelli bireyler yani görme, işitme,

ya da zihinsel engelliler ile ruhsal bozukluğu olanlar arasında bir ayrıma gidilmiştir. Yine derneğin hizmetlerinden yararlanma şartında “en az %10 ortopedik sakatlığı olduğunu ilgili mevzuata göre alınmış sağlık kurulu raporuyla belgeleyen kişiler” şeklinde bir ifadeyle vurgulamıştır (TSD Dernek Tüzüğü md. 6).

Türkiye Sakatlar Derneği’nin tutumuna benzer bir yaklaşımı, TOFD’un tüzüğünde de görmek mümkündür. TOFD dernek tüzüğünün 2. maddesinde derneğin “nedeni ne olursa olsun, öncelikle omurilik felçlilerinin her türlü sorunlarıyla ilgilenir” şeklinde bir vurgulama yaptığı görülmektedir. Aslında bu durum, bölümün başında belirtilen engelli örgütlenmelerinin farklı yeti yitimleriyle ilgilenerek birlikte hareket etme, dolayısıyla engelli hakları hareketini güçlendirme ve yasal kazanımlar elde etmedeki zorluklara işaret etmektedir.

Derneklerin tüzükleri ve vakıfların senetleri, biçim ve retorik açıdan incelendiğinde, öncelikle bunların formel metinler olmasından kaynaklı bir üsluba sahip olduğu görülmektedir. Ancak buna rağmen, amaç ve çalışma alanlarını tanımlarken kullanılan bazı ifadeler metnin arka planıyla ilgili fikir vermektedir. Örneğin TOHAD’ın tüzüğünün 3. maddesi derneğin “bu sorunlu sosyal grupların sorunlarının çözümü” ifadesi paternalist bir retorik biçimidir. Dernek burada kendini koruyucu pozisyonda konumlandırmış; ayrıca dezavantajlı grupları “sorunlu” olarak tanımlamıştır. ENKAD’ın tüzüğü madde 2.2’de geçen “kadınlararası diyalog, iletişim, dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamak, toplumun her kesiminden engelli ve engelsiz kadınlarla onurlu bir yaşam ortak paydasında bir araya gelmek” ifadesi, eşitlikçi bir retorikle kurulmuştur. TİED’in tüzüğünde (13b.18. madde) yer alan “gençlerin hak ve hukukunun öğretilmesi ve korunması” ifadesi de katılımcılığı ve öz savunuculuğu hedefleyen bir retorik göstermektedir.

Mikro incelemenin son kısmını tüzük ve senetlerde yer alan ifadelerin, engelliliğe olan yaklaşımlarla ilgili olarak ne söylediği üzerinedir. Bu kısımda, çalışmanın engellilik tarihi bölümünde bahsedilen engelliliğe yaklaşım modelleri (tıbbi, sosyal, insan hakları...) üzerinedir. Genel olarak bakıldığında, engelli örgütlenmelerinde sosyal model ağırlıklı bir söylemsel yaklaşım görülse de bazı noktalarda tıbbi modelin izlerinin devam ettiğini söylemek mümkündür. Bazı örgütlenmeler sosyal model ve insan hakları modelini bir arada kullanmaktadır. Bazı dernekler ise tüm modellerle ilişkili ifadelere yer vermekte, bu bakımdan engelliliğe olan bakışlarını net bir şekilde ifade ettiklerini söylemek güçleşmektedir.

Altınokta Körler Derneği’nin tüzüğünde (3. md.) yer alan “körlüğe yol açan nedenlerin ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması”, ÖZEV’in tüzüğünde (4.f. md.) “özürlü çocuk doğumlarının asgariye indirilmesi” gibi ifadeler tıbbi bir bakış açısına örnek olarak gösterilebilir. Yine TSD’nin tüzüğü (3b. Madde) “engelliliği yaratan koşulların önlenmesi, tedavi edilmesi ve tedavinin geliştirilmesi” ifadesi ile TOFD’un “omurilik felcinin nedenlerinin saptanması, önlenmesi, temel ve klinik araştırmaların yapılması (2. madde)” tıbbi yaklaşıma bir başka örnektir. TOHUM Vakfı senedinde (5. madde) vakfın amacının, “yaygın gelişim bozukluğu

sorunu olan çocukların erken tanı ve çağdaş eğitim olanaklarıyla topluma kazandırılması” şeklinde bir ifade yer almaktadır. Burada engelliliğin tıbbi modelde beden bir makine gibi olduğu ve tamir edilebileceği anlayışından hareketle engellilik durumu “bozukluk” olarak tanımlanmıştır. Engelli bireyin “topluma kazandırılması” ifadesi bireysel modele işaret etmektedir.

Sosyal model yaklaşımını hatırlatan amaç ve çalışma alanları için Altınokta Derneği’nin tüzüğünde (4n. maddesi) körlerin sorunları ve sorunlarının çözüm yolları için “halkı aydınlatmak” ifadesi, engelliliğin sadece bireyin değil, toplumun da sorunu olduğunu hatırlatan bir ifadedir. Yine “görme engelli çocuğu olan ailelerin gerek dernek bünyesinde gerekse bağımsız olarak örgütlenmelerine çaba göstermek” ifadesi engelli bireyi değil, onun ailesini yani çevresini engelliliğe dahil eden bir anlayışın, dolayısıyla sosyal modelin göstergesidir. Aynı şekilde DSD’nin tüzüğünde yer alan (2. md.) “ailelerin ve toplumun bilinçlendirilmesi, toplumun engellilik algısının geliştirilmesi” ifadesi buna örnektir. TSD’nin tüzüğü (2. md.) de “özel gereksinimleri sürekli dikkate alınan, özgür, üretken bireyler olarak toplum yaşamına etkin katılımlarını sağlamak” engelli bireylerin toplumla bütünleşmesine vurgu yaptığı için sosyal model odaklı bir ifadedir.

Hak modeline örnek olarak, ÖZEV’in tüzüğü (4b. Madde) “zihinsel özürllüler başta olmak üzere tüm özürllülerin sosyal ve yasal haklarını korumak ve toplum tarafından benimsenmesini sağlamak”, Altınokta Derneği’nin tüzüğü (3. md.) “engelliliğe dayalı ayrımcılıkla mücadele edilmesi” ya da aynı maddede “körlerin diğer yurttaşlarla eşit haklara ve yaşam standartlarına sahip bireyler olarak tam ve eşit katılımlarının gerçekleştirilmesi” ile 4. maddede yer alan “ayrımcı düzenleme ve uygulamalara karşı yargı yoluna başvurmak” ve 4p. maddesine yer alan “Altınokta okulunu kurarak üyelerin engelli hakları ve sorunları konusunda eğitimini gerçekleştirmek” ifadeleri, TSD’nin tüzüğünde (2. md.) yer alan “Her alandaki ayrımcı uygulama ve düzenlemelerin giderilmesi” DSD’nin tüzüğündeki (3. md.) “ilgili yasaları geliştirmek için öneriler hazırlamak”, Tohum Vakfı’nın (6.18. md.) “yasal düzenlemelerin gerçekleşmesi için çalışmalar yapmak” ve benzeri ifadeler ayrımcılıkla mücadele, yargı yoluna başvurma, engelli hakları hakkında bilinçlendirme gibi konulara vurgu yaptığından, hak temelli bir yaklaşımın örnekleridir. TOFD’un “Her türlü yasal başvuruda bulunur, davalar açar. Açılmış davalara katılır (2.19. m.d)”, ENKAD’ın tüzüğündeki (2.1. md.) engelli kadınların problemlerini “insan hakları, adalet ve hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde” çözmeye çalışacağı ifadesi ve son olarak TOHAD’ın tüzüğünde yer alan “risk altındaki sosyal grupların (...) politik haklar dışındaki tüm haklarının kazanılması, korunması, kullanılması ve evrensel hukuk normları içerisinde geliştirilmesi (2. md.)” ifadeleri engelliliğe hak temelli yaklaşımlara örnektir.

6.2.2. Engelli STK'larının Söylemsel Pratikleri

Fairclough'a göre söylem sadece olgular veya metinler üzerinden değil, söylemsel pratiklerle de incelenmesi gereken bir yapıdır (Fairclough, 2003:175). Söylemsel pratikler tüzükler ve senetlerle kurulan anlamsal inşayı yeniden üretmesi açısından önemlidir. Bu bölümde söylemsel pratikler düzeyinde, ele alınan söylemi açıklayan, destekleyen, karşı çıkan söylemler dernek ve vakıfların internet siteleri ile yürüttükleri proje ve kampanyalar üzerinden incelenmiştir.

6.2.2.1. Dernek ve Vakıfların İnternet Sitelerinde Söylemsel Üstmetin

Dernek ve vakıfların siteleri incelendiğinde, Tohum Vakfı, Down Sendromu Derneği ve TOFD'un internet sitelerini aktif olarak kullandıkları görülürken, diğer derneklerden özellikle TSD ve Altınokta Körler Derneği'nin sitelerinin güncel bilgiler içermediği gözlemlenmiştir.

Örnekleme oluşturan dernek ve vakıfların sitelerine girildiğinde, anasayfada yer vermeyi tercih ettikleri bilgiler ve bunların konumlandırımları neyi öne çıkarmak istediklerini anlamak açısından önemlidir. Örneğin Altınokta Körler Derneği'nin internet sitesine girildiğinde, ilk sayfanın site menüsü, derneğin tarihçesi ve bağış yapılabilecek hesaplar sekmeleriyle üçe bölündüğü görülmektedir. Burada bağış için sayfanın üçte birinin ayrılmış olması dikkat çekicidir. Tohum Vakfı'nın internet sayfasında, sayfanın ilk yarısı bağış için reklama ayrılmıştır. TOFD da benzer bir tutumla bağış, gönüllülük ve yardımseverlik konularını öne çıkarmıştır. Down Sendromu Derneği'nin anasayfasına girildiğinde, diğer dernek sayfalarından farklı olarak, çok daha etkileşimli bir sayfayla karşılaşılmaktadır. Sayfada down sendromlu bireylerin neşeli ve arkadaş canlısı hallerini gösteren bir kısa video yer almaktadır. Dolayısıyla siteyi ziyaret edenler down sendromlu bireylerle karşılaşmış olmaktadır. Anasayfanın ortasında ise bir şeritte gönüllülük, yardımseverlik koşulu, bağış, mağaza ve iletişim sekmeleri yer almaktadır. Sayfanın devamında ise bilgilendirici içeriklere ve duyurulara yer verilmiştir. Diğer derneklerde dikkat çekici özellikler yer almamaktadır. ÖZEV'in sayfasında etkinlik, makaleler ve işbirliği yapılan kuruluşlar öne çıkarılmıştır. TSD'nin ilk sayfasında basın açıklamaları içeren bir slayt yer almaktadır. ENKAD, derneğin anasayfasının ik bölümünü kendilerini tanıtmaya ayırmıştır. Daha sonra proje, destek ve yayınlara yer verilmiştir. TOHAD anasayfasının ilk kısmını twitter hesapları ile dernekten haberlere ve makalelere yer vermiştir. TİED ise anasayfasını dernek etkinliklerine ve dernekten haberlere ayırmıştır.

İnternet sitelerinde genel olarak belirli bir şablon kullanılmaktadır ve web sitesi sahibi hakkında çeşitli bilgiler içermektedir. Bunlar genel olarak anasayfa, hakkımızda, iletişim, projeler, hizmetler, ürünler gibi web sitesinin kullanım alanına göre çeşitlenmektedir. Engelli

derneklerinin web sayfaları genel olarak anasayfa, hakkımızda, haberler, etkinlikler/faaliyetler, makaleler/yayınlar, bağış ve iletişim gibi sekmelerden oluşmaktadır. Ancak farklılaşan başlıklar önem verilen konularla ilgili fikir verebilir.

Altınokta Körler Derneği'nin başlıklarında dikkat çeken husus, diğer derneklerden farklı olarak; “ünlü görme engelliler, hukuk köşesi, sesli kütüphane, basın açıklamaları, raporlar, görme engellilerle ilgili önemli bilgiler, görme özürlü bir kişiye yardımcı olurken nelere dikkat etmeliyiz, sesli dergi” gibi sekmeler yer almaktadır. Burada özellikle görme engelli bireylere yardımcı olurken nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda bilgi verici bir başlığın olması, derneğin tüzüğünde de bahsedilen, toplumun bilinçlendirilmesi konusunun bir yansımasıdır.

Down Sendromu Derneği ise bilgi bankası ile eğitim ve destek programları sekmesi koymuştur. Bu da derneğin bilgilendirme faaliyetlerine önem verdiğini göstermektedir. Türkiye Sakatlar Derneği'nin başlıklarında engelli rehberi yer almaktadır. Buradan engellilerle ilgili hizmetlere ulaşılabilir. Ancak çoğu kısım güncel değildir. Ayrıca iş ilanları sekmesi bulunmaktadır, fakat bu da güncel değildir. Sekmenin altında bazı haberler bulunmaktadır. İş ilanlarına çok az yer verilmiştir. Örneğin özel sektör kısmında toplam 6 ilan vardır ve çoğunluğu 2014 yılına aittir. TİED'in de başlıklarında gençlik ve kadın meclisi, işaret dili kurulu, sosyal kurul ve sosyal yardımlar öne çıkmaktadır. Bunların dışındaki derneklerin standart başlıklar kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Kimlikler için taramalar, internet sitelerinde ortak olan anasayfa, hakkımızda tarihçe, vizyon ve misyon sayfalarında yapılmıştır. Buradaki amaç, güncel internet siteleri olmayan engelli örgütlenmelerinin taramalarında verilerin düşük sayılarda çıkmasının önüne geçmektir. “Sakat”, “özürlü” ve “engelli” kelimelerindeki dağılım, tüzük ve senetlerle benzerlik göstermektedir.

Tablo 6.5. Örneklemelerin Sitelerinde Sakat, Özürlü ve Engelli Kimliklerini Kullanma Sıklıkları

Dernekler	Sakat	Özürlü	Engelil
Altınokta Körler Derneği	0	0	30
Down Sendromu Derneği	0	0	4
Tohum Vakfı	0	0	0
ÖZEV	0	3	40
TSD	18	0	3
TOFD	1	0	14
ENKAD	0	0	46
TOHAD	1	0	44
TİED	0	0	2
İZEV	0	0	16

Tablo dışında ise Altınokta Körler Derneği'nin ‘kör’ (23), ‘görme özürlü’ (1) ‘görme engelli’ (21) kelimelerini engelli kimliği olarak kullandığı saptanmıştır. TİED, ‘işitme engelli’ (2),

‘sağır’ (6), İZEV tarafından ‘zihinsel engelli’ (10) kelimelerini parantez içine yazılan sayılar kadar tekrarlar; Down Sendromu Derneğinin, engelli yerine daha çok ‘down sendromlu’ (34) kelimesini kullandığı görülmüştür. Tohum Vakfı da aynı şekilde ‘zihinsel engellilik’ adlandırması ve kimliği yerine daha spesifik olarak ‘otizmlı’ (19) kavramını kullanmayı tercih etmiştir.

TİED’in tarihçesinde “Nasıl ki yolda karşılaşan iki karınca bir süre kafa kafaya verip sohbet etmeden yoluna devam etmez; biz sağırılar da öyleyiz” ifadesinde yer alan “biz sağırılar” vurgusu, bunu bir kimlik olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Altınokta Körler Derneği’nin “Görme Engelliler Hakkında Bilgiler” başlığında yer alan açıklamaları, onların kimliklerini nasıl tanımladıklarına bir örnek olarak gösterilebilir:

Görme engelli kişi, himayeye muhtaç, acınacak ve çaresiz bir insan değildir. O, diğer insanlardan çok farklı, olağanüstü yetenekleri olan ve başkalarının duyamadığı sesleri duyan, mucizevi bir yaratık da değildir. Diğer insanların sahip olduğu olumlu ve olumsuz özelliklerin hepsi onda da mevcuttur (...) Kısacası görme engelli de herkes gibi bir insandır (Altınokta Körler Derneği, 2019).

Down Sendromu Derneği, down sendromunu “tedavi edilmesi gereken bir hastalık değil, genetik bir farklılık” olarak tanımlamaktadır. Bu farklılığa sahip olan bireyler de sendromun ismiyle anılmaktadır. Ancak İZEV, zihinsel engellilere yönelik bir vakıf olduklarını, vakfın isminde yazmalarına rağmen, temsil ettikleri kitlelere “farklı” bireyler olarak bakmaktadır.

Türkiye Sakatlar Derneği’nin tarihçesine bakıldığında, ilk önce “Felçliler Derneği” olarak kurulduklarını, 1960 yılında, daha büyük bir kitleye hitap etmek adına, adlarını Türkiye Sakatlar Derneği olarak değiştirdiklerini ifade etmektedirler. Bu dernek tarafından sakatlık bir üst kimlik olarak algılanmaktadır. Tohum Vakfı’nın ise otizmi bir bozukluk olarak tanımladığı, otizm ile otizme sahip olan bireyleri ayrı olarak konumlandığı görülmektedir. “Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların erken tanısı” ifadesinde olduğu gibi, her çocuğun önce çocuk olduğu, otizmin onun kimliğinin tamamı değil bir parçası olduğu anlayışıyla “otizmlı çocuk/birey” değil “otizmi olan çocuk/birey” şeklinde bir kimlik bilinci geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

Engelli örgütlenmelerinin internet sitelerinde engelliliğe bakışları incelendiğinde, tüzük ve senetlerde de görüldüğü gibi, engelliğe farklı yaklaşım modellerinin bir arada kullanıldığı görülmüştür. Türkiye Sakatlar Derneği’nin internet sitesine bakıldığında, engelliler haftası ile ilgili bir slaytta “Bugün sağlıklısın peki yarın?” ifadesi ile engelli bireylerin “hasta bireyler” olarak algılandığı bir paylaşımda bulundukları görülmüştür. Süreğen bazı hastalıklar engellilik nedeni olsa da engelliliği ortaya çıkaran nedenlerin bir kısmı hastalık olarak değerlendirilemez ve tedavi edilemez. Bu ifade, bedende ortaya çıkan farklılıkların tedavi edilebileceği hatta tedavi edilmesi “gerektiği” düşüncesinin bir uzantısı olarak, tıbbi yaklaşıma örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, “Dernek kuruluşundan bu güne sakat hakları konusunda yerel yönetimler yasası, eğitim yasası, iş yasası, emeklilik yasası, vergi indirim yasası, 2022 sayılı yasa, yürürlükte

olan tüm yasalar konusunda çok büyük mücadeleler vermektedir” açıklamasından, hak modelini de benimsedikleri söylenebilir.

Altınokta Körler Derneği’nin sayfasında görme engelli bireylerin yaşadığı en önemli sorunun görme yetisinin yitirilmesinden ziyade “toplumun görme engellilerle ilgili yanlış anlayış ve ön yargıdır; kendisine sağlanan olanakların yetersizliği ve diğer insanlarla arasındaki fırsat eşitsizliğidir” şeklinde açıklaması ise, sosyal model anlayışına girmektedir.

Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği’nin sitesinde; “toplumumuzda engelli konusundaki 'yardıma muhtaç, acınacak insan' algısını kırmamız gerekiyor” ifadesine yer verirken, bir taraftan da derneğin "BİZİMLE OL üzerinden bağış yaparak e-nikah etkinliğine katılabilirsiniz. Yapılan bağışların tamamı omurilik felçli bireylere akülü sandalye alımı için kullanılacak” ya da “mavi kapak akülü tekerlekli sandalye” gibi bağış odaklı çalışmalara sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Bu durum, engelliliği daha geleneksel modellerde algılama biçimine örnektir. Geleneksel modellerde hayırseverlik ya da engelliliğin ceza olması vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Down Sendromu Derneği’nin internet sitesinde yer alan “Sadece DS’li kişiler için değil toplumda yer alan tüm bireyler için verilen her hizmette kapsayıcılığın gözetilmesi, bu bakış açısı ile yaklaşılması gerekmektedir” ifadesi, kapsayıcılık yaklaşımını, dolayısıyla sosyal içermeyi ve sosyal modeli engelliliğe bakış açısı olarak benimsediklerini göstermektedir.

ÖZEV’in sistesinde yer alan “Engelliye eğitmek görevimiz, engeli önlemek ödevimiz anlayışından hareketle” vurgusu, engelli bireye ve engelliliğe daha hiyerarşik bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir. ÖZEV dönemin meclis başkanının eşi öncülüğünde kurulan bir örgütlenme olduğu için, bir öz örgütlenme olarak değil, daha çok bir sosyal devlet uzantısı gibi konumlanmıştır. Buradaki dilin siyasallığının nedeni bu konumlanma olabilir. Bununla birlikte engellinin görmezden gelinmesini “insan onuruna hak ve özgürlüklerine yapılmış en büyük saldırı” olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu da hak odaklı yaklaşıma bir örnektir.

İnternet sitesinde yer alan faaliyetlerin neler olduğu, hangi etkinlik alanlarına ağırlık verildiği de tüzük ve senetlerde yer alan ifadelerin pratiğe dökülmesini yansıtmaları bakımından önem teşkil etmektedir. Aşağıdaki tabloda örneklemelerin internet sitelerinde yer alan faaliyetlerinin konularına yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde öncelikle faaliyetler konusunda en aktif olan örgütlenmenin TOFD olduğu açıkça görülmektedir. Ancak bu derneğin en çok faaliyet gösterdiği konunun “yardım/bağış/kampanya” ve “yardım koşusu” olması dikkat çekmektedir. Tohum Vakfı’nın da “farkındalık/empati” konusunda oldukça yüksek sayıda faaliyette bulunduğu görülürken, örgütlenmelerin “istihdam” ve “ayrımcılık” ile ilgili faaliyetlerinin düşük sayıda olduğu izlenmektedir.

Tablo 6.6. Örneklemelerin İnternet Sitelerinde Yer Alan Etkinliklerin Konusu

Etkinliklerin Konusu	Altınokta Körler Derneği	Down Sendromu Derneği	Tohum Vakfı	ÖZEV	TSD	TOFD	ENKAD	TOHAD	TİED	İZEV
Yardım/bağış/kampanya	-	5	12	-	4	38	-	-	4	-
Bilgilendirme	2	5	8	2	-	11	1	-	2	-
Eğitim	-	2	11	2	-	1	1	-	6	-
İstihdam	-	3	2	-	-	4	-	-	-	3
Tıbbi destek rehabilitasyon	-	7	1	3	1	1	-	-	-	-
Sosyal destek	-	3	1	6	2	6	-	-	-	1
Bakım (yaşam) evi	1	-	-	-	1	2	-	-	-	1
Panel, kurs seminer	4	8	16	6	2	15	2	8	9	1
Kültür/sanat etkinlik	3	3	4	7	2	31	-	1	5	10
Gezi, piknik	-	1	-	3	-	30	-	-	11	4
Spor etkinliği	-	-	11	2	1	14	-	-	7	3
Yardım Koşusu	-	1	11	-	-	25	-	-	-	1
İftar/Kahvaltı	1	-	3	-	1	10	-	-	-	-
Ziyaretler	-	-	-	-	-	12	-	1	5	1
Özel gün	-	-	3	3	5	10	-	-	6	1
Farkındalık/empati	-	-	81	1	1	10	1	2	3	4
Yasa, rapor araştırma, yazı	3	12	1	-	-	2	-	8	-	-
Engelli hakları	-	2	4	-	-	-	-	8	3	-
Erişilebilirlik	1	1	1	5	-	-	1	-	-	-
Ayrımcılık	-	-	-	1	-	1	1	2	-	-
Diğer	1	1	1	2	1	4	-	-	-	1

Yukarıdaki tabloda yer alan etkinliklere Altınokta Körler Derneği'nin "yasa rapor araştırma yazı" konusuyla ilgili olarak yasal düzenlemelerin oluşturulmasında, bu düzenlemelerin kabul ettirilmesinde aktif olarak hem görüş ve önerileriyle hem de eylemleriyle katkıda bulunmaları, Down Sendromu Derneği'nin "Bilgi bankası" sekmesi, Altınokta Körler Derneği'nin ilgili yasalar için link vermesi, TOFD'un "Omurilik Felci" başlığında konuyla ilgili yazılara yer vermesi, bilgilendirme konulu etkinliklere örnek gösterilebilir.

Aşağıda verilen tabloda ise derneklerin ve vakıfların internet sitesinde yer alan amaçlarından, misyonlarından yola çıkılarak tespit edilmiş hedefler için bir etkinlik yapıp yapılmadığı, yani hedeflerin sadece söylemde kalıp kalmadığına dair verileri içermektedir.

Tablo 6.7. Örneklemelerin Amaç ve Faaliyet Örnekleri

Dernek Adı	Amaç	Faaliyet
Altınokta Körler Derneği	Sesli, braille ve mürekkep baskılı yayınlar çıkartmak, kütüphaneler kurmak...	Sesli Dergi Sesli Kütüphane
	... körler için büfe, gazete bayiliği vb.. işyerleri tahsisine çalışmak...	Bulunamadı
DSD	Yurt dışında ve yurt içinde Down sendromu ve diğer engelliler ile ilgili birliklere, federasyonlara üye olmak...	DSİ ve T21RS Üyesi
	Amaç doğrultusunda yarışmalar düzenlemek, ödüller vermek...	Bulunamadı
TOHUM VAKFI	OSB konusunda tarama, ayrıntılı değerlendirme ve tanılama süreçlerinin dünya standartlarına getirilmesi...	Otizmde Tarama, Tanılama ve Eğitim Modelinin Geliştirilmesi Projesi
	Amaç ve hizmet konularına ilişkin hususlarda yapılan ulusal ya da uluslararası çalışmaların çeviri, basım, dağıtım ve satışını sağlamak	Bulunamadı
ÖZEV	Engelli bireylere yönelik gerçekleştirilen ayrımcılığı izlemek ve belgelemek	Engelli Ayrımcılığını Deşifre Et Projesi
	Engelli çocuk doğumlarının asgariye indirilmesi amacıyla araştırmalar yapmak...	Bulunamadı
TSD	Engellilerin yararlanacakları sağlık, sosyal, eğitim ve spor amaçlı tesisler kurmak	Engelsiz Yaşam Merkezi inşaatı
	Derneğin amaç ve çalışmalarını kamuoyuna duyurmak amacıyla yayın çıkarmak	Bulunamadı
TOFD	Sağlık ve teknik personeli yetiştirecek okullarda öğretim, eğitim ve yönetiminde görev alanlara maddi ve manevi destek olur.	Ağaç Yaşken Eğilir Projesi
	Üye sanayinin engelliler ve yaşlılar için gereken araç ve gereçlerin üretimi için kamuoyu oluşturur, gerekirse üretime katkıda bulunur...	Bulunamadı
ENKAD	Engelli kadınların hak arama mekanizmalarına erişimlerinin yaşama geçmesi için çalışmak ve her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek.	Ayrımcılık: Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek Projesi
	Engelli kadınların, sosyal ve ekonomik alanda fırsat eşitliği ilkesi gözetilerek gelişmeleri ile bu alandaki faaliyetlere katılımlarını arttırmak için çalışmak.	Bulunamadı
TOHAD	... risk altındaki sosyal grupların hak kaybından yola çıkarak, idari girişimlerin sonuç vermediği hallerde yasaların öngördüğü tüm hukuki girişimlerde bulunur.	Erişilebilirlik düzenlemelerinin süresini uzatan genelgenin iptali talebiyle KDKya başvuru
	Dernek, gerektiği hallerde burs, sosyal yardım vb maddi yardımlar yapar	Bulunamadı
TİED	İstanbul Sessizler Spor Kulübü'nün sportif faaliyetlerini yürütmesi için maddi yardım sağlar.	07 Nisan 2016 tarihinde kulübe yardım
	Faaliyetlerin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesi için araştırmalar yapmak,	Bulunamadı
İZEV	Mesleki eğitimler ve istihdam alanlarıyla iş gücüne katılımı desteklemek...	Down Town Event Café Projesi
	Savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirmek..	Bulunamadı

Tabloda da görüleceği gibi, bazı amaç ve hedefler, projeler ve faaliyetler yoluyla gerçekleştirilmişken, bazı hedefler, özellikle somut olmadığı için sadece amaçlar arasında sayılmış, ancak faaliyete geçirilmemiştir.

Engelli örgütlenmelerinin internet sitelerinde engelli gruplara yönelik etkinliklerinde dengelilik veya kapsayıcılık konusuna bakıldığında, dernek ya da vakfın hizmet ettiği engel gruplarına ya da tek engelli grubunda çalışıyorlarsa farklı cinsiyet kimlikleri, farklı yaş grupları arasındaki dengeye, çalışma konularındaki dengeliliğe yönelik örnekler olup olmadığına dikkat edilmelidir. Görme engelliliğe odaklanan Altınokta Körler Derneği'nin görme engelli çocuklara yönelik Körebe adlı Braille dergi ve Kibele Altı Nokta Kadın Bülteni çıkarması, görme engelli bireylerin farklı yaş ve cinsiyet özelliklerine göre farklılaşan ihtiyaçlarını dikkate aldıklarının bir göstergesidir. ÖZEV'in "engelli ailelerine yönelik" rehberlik ve rehabilitasyon birimleri kurmayı amaçlaması ve tüm engelli gruplara hitap ederken diğer engelli örgütlenmelerince faaliyet gösterilmemiş olan "progeria" konusunda bir etkinlik yapması da dengelilik özelliği olarak görülebilir.

Örneklemelerin internet sitelerinde yer alan bilgilerden, vurgulanan konuları belirlemek adına, bir başka örnek olan dernek ve vakıfların mottoları engellilik üzerine söylemlerini anlamak için yol göstericidir.

"Hayata +1 değer katıyoruz seni de bekleriz!" (Down Sendromu Derneği)
"Gerçek dostlar kromozom saymaz!" (Down Sendromu Derneği)
"Herkes farklı herkes eşit." (Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı)
"Yıkılmak zorunda olan zihinlerdeki duvar!" (İstanbul Zihinsel Engelliler İçin Eğitim ve Dayanışma Vakfı)
"Biz özel bir şey değil, herkes gibi yaşamak istiyoruz!" (Türkiye Sakatlar Derneği)
"Yaşam bir deniz, biz de sizdeniz!" (İstanbul Zihinsel Engelliler İçin Eğitim ve Dayanışma Vakfı)

Yukarıda sayılan mottolar yer aldıkları derneklerin eşitlikçi, katılımcı ve bütünleştirici bir yaklaşımı benimsediklerini; önyargılara ve ayrımcılığa karşı olduklarını vurgulayan ve engelliliğe bakış açılarını yansıtan özet cümleler olarak değerlendirilebilir. Örneklemelerin söylemlerinin incelenmesinde, son olarak internet sitelerinde kullandıkları kelimelere bakılmıştır. Kelime taraması anasayfa, tarihçe ve hakkımızda sekmeleriyle sınırlandırılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda kelimeler listelenmiştir. Oldukça uzun olan bu listeden ise örneklemelerin en sık kullandıkları 5 kelime seçilerek tabloleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda en sık kullanılan kelimeler incelendiğinde genel olarak eğitim, destek, proje, hak gibi gelişim ve tanınmayla ilgili olumlu sözcüklerin sıklıkla tekrarlandığı görülmektedir. Ancak bununla birlikte sıklıkla tekarlanmasa da bazı sorunlu sözcüklere rastlanmıştır. Örneğin engelli bireylerin toplum için bir kayıp olarak görülmesi ve onların topluma kazandırılması gerektiği düşüncesini Altınokta Körler Derneği'nde "bugüne kadar binlerce görme engelli vatandaşın bu merkezde eğitim alması, topluma kazandırılması sağlanmıştır", ÖZEV'de "Engellilerin üretken birey olarak

topluma kazandırılabilmesi amacıyla” TOHUM Vakfı’nda “özel eğitim ile topluma kazandırılmasına öncülük edilmesi” ve “otizmli çocuklarımızın eğitilerek hayata kazandırılması” ifadelerinde görülmektedir.

Tablo 6.8. Örneklemelerin İnternet Sitesinde En Çok Geçen İlk 5 Kelime

Dernek Adı	1	2	3	4	5
Altınokta Körler Derneği	Eğitim(9)	İstihdam(6)	Braille/ses-li kitap(5) Birey(5)	Hizmet(4)	Hak(3) Sosyal(3) Kadın(3)
DSD	Destek(28)	Bağımsız(18)	Birey(17)	Bağış(12)	Eğitim(11)
TOHUM – Vakfı	Eğitim(21)	Çocuk(16)	Özel(11)	Bozukluk(7)	İstihdam/ Meslek(5) Destek(5)
ÖZEV	Eğitim(33)	Hak(17)	Proje(12) Sosyal(12)	Rehabilitasyon (11)	Dayanışma (10)
TSD	Yasa(15)	İhtiyaç(7)	Eşitlik(6)	Sorun(5)	Yardım(4) Hak(4) Tekerlekli Sandalye(4) İstihdam(4)
TOFD	Proje(13)	Sosyal(12)	Bakım(10)	Yardım(6)	İstihdam/ Meslek(5) Hizmet(5) Sorun(5)
ENKAD	Kadın(41)	Hak(19)	Katılım(12)	Ayrımcılık(11)	Destek(10) Proje(10)
TOHAD	Hak(67)	Araştırma (16)	Sorun(11) Sosyal(11)	Katılım(8) Bilinçlendirme Farkındalık(8)	Eğitim(7) İnsan(7)
TİED	Spor(13)	Hak(9)	Hizmet(6) Genç(6)	Sosyal(5)	Eğitim(4)
İZEV	Destek(17)	Proje(14)	Bilinçlendirme /farkındalık (13)	Bağımsız(9)	İstihdam/ Meslek(7)

Engellilik alanında sıklıkla kullanılan “tekerlekli sandalye ya da yatağa mahkum/bağımlı olmak” ifadesi söylemsel açıdan engelli bireylerin “bakıma muhtaç” oldukları algısını pekiştirmektedir. TOFD’un tarihçesinde yer alan “tekerlekli sandalye bağımlısı olan omurilik felçlilerinin bağımsızlığını kısıtlamakta” ifadesi, “hiç planlamadıkları bir şekilde tekerlekli sandalyeye bağımlı bir hayat” ifadesi, İHA kaynaklı bir haberden alıp yayınladıkları “Geçirdiği trafik kazası sonrası tekerlekli sandalyeye mahkum olan Ramazan Sincar, azmi ile herkesi şaşırtıyor” haberi, yine derneğin başkan yardımcısının bir röportajında “Eğer benim gibi (...) tekerlekli sandalyeye mahkûm olmak istemiyorsanız” şeklindeki cümleler buna örnektir. Bunun yanında dolaylı yoldan engelliliğin bir hapishane olduğunu vurgulayan “binlerce omurilik felçlisi

özgürlüğüne kavuşmak için akülü tekerlekli sandalye beklemeye devam ediyor” şeklindeki ifadeler, engelliliğe ilişkin olumsuz söylemler içermektedir. Çünkü bu tarz söylemler engellilik durumunu deneyimlemeyen bireylerde bir önyargı oluşturmaktadır. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının kendilerini mahkumlarla özdeşleştirmesi, kişinin bundan sonraki hayatında bir tecrit algısına neden olabilmektedir.

6.2.2.2. Projeler ve Kampanyalarda Söylemler

Proje ve kampanyalar söylemsel pratiklerin incelenmesi için diğer bir veri kaynağını oluşturmaktadır. Proje ve kampanyalara dernek ve vakıfların internet sitelerinden ulaşılmıştır. Proje ve kampanyaların ayrı incelenmesinin sebebi, örgütlenmelerin farklı sayıdaki proje ve kampanyalarının internet sitesi analizinde rakamları etkilemesini önlemektir. Bu süreçte internet sitelerinde yer alan projeler taranmış, amaçsal örneklem yoluyla birer proje ve kampanya seçilmiştir. Aşağıdaki tabloda, engelli örgütlenmelerin yaptıkları projelerin sayısı ve örneklem olarak seçilen proje ve kampanyalar gösterilmiştir.

Tablo 6.9. Engelli Örgütlenmelerin Proje, Kampanya Sayıları ve Seçilen Örneklemeler

Dernek Adı	Proje ve Kampanya Sayısı			İncelenen Projenin ve Kampanyanın Adı
	Proje	Kampanya	Toplam	
Altınokta Körler Derneği	0	0	0	Bulunamadı
DSD	10	1	11	Benim Sesim Benim Toplumum-Söz +1 Projesi Yardımseverlik Koşusu Kampanyası
TOHUM Vakfı	24	21	45	Kaynaştırma Eğitimi Animasyon Filmi “Gökkuşağı Okulu” Projesi Her Çocuk bir Mücevherdir Kampanyası
ÖZEV	29	0	29	İstanbul 2014 Uluslararası Progeria Çocuklar Buluşması Projesi
TSD	0	2	2	Bulunamadı Sizin Eskileriniz Başkalarının İhtiyacı Olabilir Kampanyası
TOFD	20	11	31	Buradaengellendim.com Projesi Sığ Sulara Balıklama Atlama Kampanyası
ENKAD	5	0	5	Ayrımcılık Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek Projesi
TOHAD	2	0	2	Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi
TİED	1	0	1	Türk İşaret Dili Kullanan Sağır Çocuklar için İkidilli Okuma Gelişimi Uygulamaları
İZEV	9	1	10	Hayat ve Biz Projesi Koş Türkiye Koş Kampanyası

Tabloda en çok proje ve kampanya yapan örgütlenmenin Tohum Vakfı (50), TOFD(31) ve ÖZEV (29) olduğu, Altınokta Körler Derneği'nin ise sitesinde herhangi bir proje ve kampanyaya yer vermediği anlaşılmaktadır.

Proje ve kampanyaların konu dağılımına bakıldığında, en çok projenin eğitim, farkındalık, yardım ve bilgilendirme konularında yapıldığı; engelli hakları, ayrımcılık ya da savunuculuk alanındaki proje ve kampanyaların düşük sayıda olduğu görülmektedir. Engelli örgütlenmelerinin faaliyetlerinin geleneksel olarak sürdürüldüğü, henüz hak odaklı çalışmalara yeterince yer verilmediği tespit edilmiştir. Hak temelli söylemleri olan TOHAD Derneği'nin dahi proje sayısı (2) oldukça düşüktür. Bilgilendirme ve farkındalık faaliyetleri ise dernekler tarafından kolay gerçekleştirilebilir projeler olarak daha fazla tercih edilmektedir.

İZEV'in "Hayat ve Biz" adıyla yaptığı projeleri "dünyaya açılan bir farkındalık projesi" olarak tanımlanmaktadır (İZEV, 2017). Dernek giderek aynılanan proje konusunun algıyı duyarsızlığa dönüştürdüğü ve katılımı düşürdüğü gerekçesiyle zihinsel engelli olarak tanımlanan çocuk, genç ve yetişkinlerin "acınası bir halde oldukları" düşüncesinden vazgeçilmesini sağlamak amacıyla farkındalık çalışmalarında yenilikçi bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu nedenle "Sanat ve Biz", "Hayvanlar ve Biz" ve "Tarih ve Biz" başlıklarından oluşan üç aşamalı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Projenin ilk etabı için proje şarkısı olan "Another Brick In The Wall" şarkısını Türkçe olarak "Yaşam Hakkı-Duvar" seslendirerek bir farkındalık yaratmak amaçlanmıştır. Bu projede hem dil ve söylem anlamında hem de projenin içeriği anlamında engelliliğe bakışta eşitlikçi ve katılımı amaçlayan bir girişim olarak dikkat çekmektedir. Projenin tanıtım metninde geçen "Onların normal-anormal, geri-ileri yada öteki gibi derecelendirme ve sıfatların çok dışında, kimilerimiz gibi sadece "farklı" olduklarını ifade etmenin yeni yöntemlerini bulabiliriz diye düşündük" (Hayat ve Biz Projesi, 2019) ifadesi, engelliliğe ilişkin yeni bakışlarını yansıtmaktadır. Tanıtım metninde yer alan projeyi gerçekleştirirken amacın da "protest duruşu ve sanatsal yönü ağır basan bir proje ortaya koymaktır" (İZEV, Hayat ve Biz Projesi, 2019) şeklinde ifadesi, geleneksel olarak yardım ve bağış toplayan derneklerin tavrından ziyade hak talep eden bir tavırlarının ve protest duruşlarının olması önemlidir.

Hak odaklı yaklaşımı dikkate alan bir diğer proje de ENKAD'ın "Hak Temelli Aktif Destek Projesi"dir. Bu proje Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma Evi Derneği ile ortaklaşa yürütülmüştür. Bu projenin dikkat çeken yönlerinden biri, diğer örgütlenmelerde erkek bakışının hakim olduğu ve kadınların emeğinin göz ardı edildiğine yönelik tutumlarıdır. Hem engelli hem de kadına yönelik önyargılar ve klişeler nedeniyle yaşamın her alanında ayrımcılığa maruz kaldıkları yönündeki itirazları, bu konuda farkındalık yaratmayı amaçlayan bir girişimdir. Projede geçen kelimeler "hak temelli müdahaleler, kadınların güçlenmesi, kendini savunma politikaları, demokratik örgüt kültürü, antihiyerarşik örgütlenme, insan hakları, sosyal

içerme” gibi engellilik alanında da örnek oluşturabilecek bir dilin göstergeleri olması açısından önemlidir. Zaten proje kapsamında dernek “Medya Dili Kılavuzu” çıkararak medyada engelli bireylerle ilgili haberlerde dikkat edilmesi gerekenleri ortaya koymuştur.

TOFD’un “Buradaengellendim.com” isimli projesi, tekerlekli sandalye kullanıcılarının engellendikleri noktaları fotoğraflayarak paylaşımlarını sağlayan bir internet sitesi projesidir. Proje hem sosyal baskı yaparak erişim sorunlarının düzeltilmesine katkı sağlaması hem de bunu yaparken sadece engelli bireylerin değil, “şehir gezmesine bebeği ve puseti ile çıkmış bir ebeveynin veya yaşlı/çocuk/hasta olduğu için merdiven çıkamayan tüm bireylerin” şeklinde ifade ettiği kapsayıcı tutumuyla önemli bir projedir. Ancak projede yine tekerlekli sandalye kullanıcısı bireyler için “tekerlekli sandalyeye bağımlı bir hayat” şeklinde ifadenin geçtiği de görülmektedir.

Tohum Otizm Vakfı, Starbucks işbirliği ile farkındalık amaçlı yapılan “Gökkuşuğu Okulu” isimli animasyon filmi hazırlayarak bir proje gerçekleştirmiştir. Projede “Gökkuşuğu okulunda herkes kendinden farklı olanlara saygı gösterip, onlarla birlikte yaşamayı öğreniyor” şeklinde açıklanan proje, özel gereksinimli bireylerinin kaynaştırma eğitimi sürecinde diğer bireyler tarafından fark edilmelerini amaçlamaktadır. Projenin hitap ettiği yaş grubuna uygun içerik hazırlaması, MEB ile işbirliği halinde çalışması olumlu özelliklerden ise de, projede geçen “zihinsel yetersizlik gibi özel gereksinimli olan çocukların davranış ve öğrenme özelliklerinin normal gelişim gösteren akranları tarafından bilinmesi” vurgusu, zihinsel engelliliği bir yetersizlik ve diğer çocukların aksine “anormal gelişim” gösteren bireyler olarak işaret etmesi nedeniyle sorunludur. Burada en önemli nokta, normal-normal olmayan düalist yaklaşımın öne çıkmış olmasıdır. Bir başka deyişle, zihinsel yetersiz-normal gelişimli çocuk, beden üzerine kurulan söylemlerin ikili karşıtlıklarla kurulduğunu göstermektedir. Vakfın “Her Çocuk Mücevherdir” isimli kampanyası ise vakfa gelir getirmeye yöneliktir. Proje kapsamında Gilan sponsorluğunda ünlü isimler takı tasarlamış ve bu takılar Adile Sultan Sarayı’nda bir galayla satışa sunulmuştur. Bu kampanyanın ve Tohum Vakfı’nın kampanyalarının çoğunda, tabana yayılmış bir etkinlikten ziyade, varlıklı insanların hayırseverlik duygularına yönelme vardır. Bunda vakfın kurucu ortakları arasında yer alan isimlerin etkisi olabilir.

Down Sendromu Derneği’nin “Benim Sesim Benim Toplumum-Söz +1” projesi, bölümün başında bahsedilen zihinsel engelli bireylerin örgütlenmelerde kendi adlarına konuşmaları ve hak savunmada söz sahibi olmalarıyla ilgili olduğundan, önemlidir. Bu tarz bir projeye engelli örgütlenmeleri içinde ilk defa rastlanmaktadır. Eğitim alan Down Sendromlu gençlerin özsavunuculuk becerilerini geliştirmeyi amaçlayan proje, farklı bir soruna değindiği için de önemlidir. Öz-savunma kavramı, engellilerin kendi haklarını savunabilme ve aynı zamanda diğer engellilerin haklarını savunmalarına da destek olabilme anlayışı üzerine temellenmiştir. Diğer bir deyişle, özsavunuculuk, engelli bireylerin yapabilirliklerini keşfetmelerinde onlara

yardımcı olunması anlamına gelmektedir (Yüksel & Duyan, 2016:19). Down Sendromu Derneği'nin "Yardımseverlik Koşusu" kampanyası ile İZEV'in "Koş Türkiye Koş" isimli kampanyası, benzer özelliktedir. Bu kampanyaların olumlu tarafı, gönüllü bireyleri kampanyanın bir parçası yaparak, onlara hem spor yapma hem de sosyal sorumluluklarını yerine getirme imkanı vermesidir.

"Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi" ise engellilik üzerine doğrudan ya da dolaylı faaliyet gösteren STK'ların katılımıyla yürütülen ve TOHAD ile İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığıyla hazırlanmış bir projedir. Proje ayrımcılığa uğramadan engellilerin anayasa, yasalar ve uluslararası sözleşmelerden doğan haklarından ne ölçüde yararlanabildiklerinin izlenmesini amaçlamaktadır. Burada önemli olan, siyasal iktidarın engellilik üzerine olan söylemlerinin sadece sözde kalması değil, ne derece uygulandığının takip edilmesinin hakkın sahipleri tarafından izlenmesidir. Proje kapsamında ayrıca kamusal duyarlılık yaratma ve lobi faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda kamu kurum ve kuruluşlarından bilgi edinme başvuruları ve medya izleme çalışmaları proje dahilinde gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler derneğin hak modeli çalışmaları yaptığı bir göstergesidir.

ÖZEV'in "İstanbul 2014 Uluslararası Progeria Çocuklar Buluşması Projesi" ise diğer engelli örgütlenmelerinden farklı olarak nadir hastalıklar arasında yer alan bu engel grubundaki üyelere yönelik bir proje olması açısından önemlidir. Tüm engel gruplarına hitap eden dernekler genelde fiziksel engellilere ve görme engellilere yönelik olarak daha çok çalışırken bir örgütlenmenin farklı bir alanda proje üretmesi dikkate değerdir.

Türkiye Sakatlar Derneği'nin yürütmüş olduğu "Sizin Eskileriniz Başkalarının İhtiyacı Olabilir" kampanyası için dernek kampanya sayfasında, üyelerinin çoğunun yoksul kesimlerden oluştuğunu ve toplu konut sitelerinin içine geri dönüşüm kumbaraları koymak suretiyle ikinci el tekstil ve ayakkabı ürünlerini toplayarak ülke genelinde "ihtiyaç sahibi vatandaşlara" yolladıklarını, kullanılmayacak durumda olanlarını ise geri dönüşüme vererek derneğe gelir temin ettiklerini ifade etmişlerdir (TSD, 2019). Kampanyanın olumsuz tarafı toplumda zaten yaygın olan "yardıma muhtaç engelli" algısını pekiştirmesidir.

TOFD'un "Sığ Sulara Balıklama Atlama" kampanyası, insanları derinliğini bilmedikleri sulara atlamamaları, aksi halde felç kalabilecekleri konusunda bilinçlendirme anlamında olumlu bir kampanyadır. Ancak kampanya metni okunduğunda "Bir omurilik felçlisinin topluma maliyeti 1.5 milyon dolar kadardır" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu yaklaşım engelli bireyleri ekonomik bir yük olarak görmektedir. Bu anlayış, engelliliğin tarihi bölümde bahsedilen erken dönem kapitalizminin ideolojisinin izlerini taşımaktadır. Bu durum Hitler döneminde iyice görünür olmuş ve toplama kamplarında yok edilmelerine kadar uzanmıştır. Ayrıca bu anlayış engellilik durumunu deneyimleyen bireylerin kendini topluma ve ailesine yük hissederek özsaygısını yitirmesine neden olmaktadır.

6.2.3. Engelli STK'larının Sosyo-Kültürel Pratikleri

Her metin ve her söylem, sosyal yapının içinde anlam kazanır ve bu sosyal yapı söylemlerin yarattığı etkileşim ile değişime uğrar. Söylemin üreticisinin bu etkileşim içerisinde parçası olduğu sosyal yapı ile ilişkisi ve kendini bu yapı içinde nasıl konumlandığı ortaya konulduğunda, metinde üretilen söylemin pratikte ne derece uygulandığı da incelenmiş olmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, engelli STK'larının basın açıklamaları, yer aldıkları bazı haberler, yürüyüş ve eylemler, sözlü eylem, doğrudan eylem ve pasif eylemler olarak gruplandırılıp incelenmiştir.

6.2.3.1. Sözlü Eylemler

Sözlü eylemler olarak, dernek ve vakıfların basın açıklamaları, bireysel demeçler ve yer aldıkları haberler örneklem olarak seçilmiştir. Basın açıklamaları engelli örgütlenmelerinin internet sitelerinden veya google üzerinden yapılan aramalardan elde edilmiştir. Basın açıklamaları her ne kadar önceden hazırlanmış metinler olsa da, tüzük ve senetlerden daha farklı üslupla hazırlanarak söylemler için daha görünür bir örneklem içerdiğinden, incelemeye değerdir. Bu incelemeler ise detaylı bir içerik çözümlemesi olarak değil, söylemin pratik yansımalarını bulmak amacıyla yapılmıştır.

Basın açıklaması olarak incelenen ilk örnek, Altınokta Körler Derneği'ne aittir. Derneğin siyasi geleneğinin olması nedeniyle kitlesel basın açıklamaları, yürüyüş ve bildiri dağıtma gibi araçları sıkça kullandığı bilinmektedir. Altınokta Körler Derneği'nin 5 Nisan 2010 tarihli, engellilerin öğretmenlik mesleğini seçmelerinin kısıtlanması konusundaki basın açıklamasında konuyu "Kendisi ayrımcı uygulamaların sona erdirilmesiyle görevli bir bakanlığın çıkarmak istediği yönetmelikle bizzat ayrımcılık yapıyor olması son derece talihsiz bir olaydır" şeklinde ayrımcılık odaklı değerlendirmişlerdir. Özellikle görme engelli bireylerin dışlandığı mesleklerden "Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Yabancı Dil, Müzik, Rehber Öğretmen, Sosyal Bilimler" öğretmenlikleri sıralanmıştır. Bu alanlarda görme engelli bireyin başarılı olması için bir engel yokken, atama koşulu olarak aranan koşullar, engelli bireyleri ya iyi olmayan şartlarda (düşük ücret, sağlıksız çalışma koşulları, eğitiminin altında kalan işlerde çalışmak gibi) çalışmak ya da işsizlik ve yoksullukla mücadele etmek durumunda bırakmaktadır. Engelli bireylere getirilen bu kısıtlayıcı düzenlemeye tepki verilmesi, derneğin eğitim ve çalışma konularında hak odaklı yaklaşımda olduklarının bir göstergesidir.

Altınokta Körler Derneği'nin 8 Mart Dünya Kadınlar Günü nedeniyle yapmış oldukları 8 Mart 2009 tarihli basın açıklaması, derneğin tüzüğünde ve internet sitesinde de görülen engelliliğin farklı yaş grubu ve cinsiyet rollerinde farklı deneyimlenebileceğinden yola çıkarak

“dengellilik” konusunda çalışmalarının sosyo-kültürel pratikte de devam ettiğini göstermektedir. Basın bildirisinde “8 Mart 1857 de işçi kadınların başlattığı mücadele bugün de sürüyor (....) Bu mücadelede biz görme özürlü kadınlar da varız” şeklinde geçen ifade, hem kadın hem engelli kimliğine sahip çıkan bir engelli örgütlenme olduklarının göstergesidir. Aynı bildiri “bizi toplumun aciz, işe yaramaz, zavallı görmesini istemiyoruz” vurgusuyla, toplumun genel engelli algısına karşı çıkmaktadır. “Toplumsal cinsiyetin kadına yüklediği ev işi, çocuk bakımı gibi rolleri biz görme özürlü kadınların yerine getiremeyeceği anlayışı hakimdir” şeklindeki ifade, toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olduklarını ve bu durumdan engelli kadınların çifte dezavantaj yaşadıklarını da dile getirmesi açısından önemlidir.

Down Sendromu Derneği’nin internet sitesinde yer alan “Neden Up değil, Down sendromu?” başlıklı kamoyu duyurusunda, down sendromuna İngilizcede “down” kelimesinin alt anlamına geldiğinden bazı kişi ve kuruluşlarca bunun yerine up (yukarı) sendromu kullanılmasını uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Down sendromunun isminin genetik farklılığı teşhis eden doktorun adından geldiğini “Sendromun adını kapsam dışına taşımak ve hatta tam tersine gerçekte olmayan bir olumsuzluk yükleyerek, yapay olarak değiştirmek, algıya daha fazla zarar verecektir. Üstelik kavram kargaşasına da yol açacaktır. Sendrom tıbbi ve resmi adı ile kullanılmalıdır.” şeklinde açıklama yaparak ve öneride bulunarak, down sendromu kimliğine sahip çıkan bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu açıklama, engelli bireylerde kimlik gelişimi açısından önemlidir. Kimliğe sahip çıkmak, haklarına sahip çıkmanın başlangıcıdır. Aynı derneğin 2 Ekim 2013 tarihinde gündeme gelen ve rehabilitasyon merkezinde dayak atılan Down sendromlu genç hakkındaki habere ilişkin yaptıkları açıklama da önemlidir. Dernek, down sendromlu gencin davasına müdahil olacaklarını açıklayarak, engelli bireylerin haklarına sadece metinlerde değil, sosyo-kültürel pratiklerde de sahip çıktıklarını göstermektedir.

Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği’nin sitesinde bulunan ancak tarihi belli olmayan mavi kapak kampanyası ile ilgili kamuoyunda oluşan yanlış algıları değiştirmek amacıyla yaptıkları basın açıklaması “Sizin için altı üstü bir kapak onlar içinse özgürlük” başlığı altında verilmiştir. Aslında bu başlık tam da eleştirilen şeyin tekrar üretildiği söylemi barındırır. Mavi kapak kampanyasına yönelik eleştiri, engelli bireyleri toplumun, özellikle de bu kampanyalara destek veren çocukların zihnine engelli bireyin mağdur, acınacak, bir mavi kapağa bile muhtaç olan zavallı insan olduğu algısı yerleştiriyor olması nedeniyledir. Basın bildirisinde TOFD Başkanı Ramazan Baş “Çöpe atılacak, bir değeri olmayan ürünlerin” toplanarak “tekerlekli sandalye ve tıbbi malzeme temin etmekte güçlük çeken kişilere de hareket özgürlüğü” sağladığı yönünde açıklama yapmıştır. Tekerlekli sandalye bir hak olmasına rağmen, onu bu tarz kampanyalarla yardım odaklı hale getirmek, engelli bireyin toplumdaki algısına zarar vermektedir. TSD genel başkanı da bu konuda “Biz sokağa çıkamıyoruz, vatandaş bizi mavi

kapak olarak görüyor. Vicdanlarını rahatlatan bir kesim olarak görüyor ("Türkiye Sakatlar Derneği Genel Başkanı Boyraz Açıklaması," 2012)" diyerek tepkisini göstermiştir.

Sözlü eylemler olarak incelenen ikinci veri kaynakları ise haber metinleridir. Bu kısımda incelenen haberlere google arama motoruna, derneğin adı yazılarak, sadece haberlerin filtrelenmesiyle ulaşılmış ve içlerinden amaçsal örneklem yoluyla bazı haberler seçilmiştir.

Türkiye Sakatlar Derneği Emet şube başkanının bir açılış töreninde yapmış olduğu konuşmada geçen "Engelli olmak engelli yaşamak, engelli ailesi olmak ne bir günahdır, ne bir suçtur, ne de utanılacak bir olaydır. Engelli olmak Allah'ın bize verdiği bir lütuftur, ödündür, imtihandır. Hepimize bir imtihandır. Rabbim bu imtihanı geçmek nasip etsin ("Türkiye Sakatlar Derneği Başkanı Şükrü Boyraz Açıklaması," 2019) demeci, engellilik konusunda geleneksel yaklaşıma, yani engelliliğin tanrıdan gelen bir ceza ya da sınav olduğuna dair inancı temsil ettiği görülmektedir. Aynı haberde Kütahya Sakatlar Derneği Başkanı Hatice Yakar'ın da şu sözleri dikkat çekicidir: "Emet, kaymakamıyla, belediye başkanıyla, siyasi partileriyle engelli kardeşlerimize sahip çıkıyor. Bugünde bir engelli kardeşimize tekerlekli sandalye verildi." 2019 tarihli bu haber halen engelli bireyleri hak sahibi bireyler olarak değil, koruyup kollanacak, sahip çıkılacak, yardım edenlerden daha düşük durumda bireyler olarak konumlandıklarını göstermektedir. Ancak derneğin bu konuda ortak bir yaklaşımda olmadıklarını İzmir Şube Başkanı'nın 11 Mart 2019 tarihli bir haberdeki demecinden anlaşılmaktadır. Demeçte ilgili kişi sivil toplum kuruluşlarının kendi ayakları üzerinde duramadığını belirterek, bu durumun; "dilenci konumunda olmamıza sebep oluyor. 'Yine ne isteyecekler' beklentisine yol açıyor. Keşke düzenli bir gelir kaynağı oluşturacak yönde çalışma yapılırsa çok daha iyi olur" yönünde temennisi dile getirmiştir.

TSD'yle ilgili olarak 2019 yılına ait bir diğer haberde, Türkiye Sakatlar Derneği Konya Şubesi tarafından 3 engelli vatandaşa akülü ve tekerlekli sandalye hediye edildikten sonra: "Amacımız, engelli kardeşlerimizi topluma kazandırmak" ifadesi ve Milliyet gazetesinde yer alan 07.12.2014 tarihli bir haberde Türkiye Sakatlar Derneği Genel Başkanı Şükrü Boyraz'ın: "Bu insanlar ne suç işledi ki ömür boyu evlerinde mahpus hayatı yaşarlar, ebeveynleri gönüllü gardiyanlarıdır" ("Şehirde Engelli Olmak," 2014) şeklindeki açıklama, engellilikle ilgili olumsuz önyargılar oluşturmaktadır. 3 Aralık Dünya Engelliler günü nedeniyle TSD'nin Trabzon şubesi ile Trabzon Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü tarafından "sportif faaliyet olarak" poligonda atış düzenlenmesi ile ilgili bir haberde, engelliler için yapılan faaliyetin içeriği ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, haberin metninde geçen il spor müdürünün "Engellilere hizmet etmek bir ibadettir. Engelli vatandaşların toplumla bütünleşmelerini sağlamanın, devletin asli görevi olduğu kadar, kardeşlik hukuku[M] gereği her vatandaşın da öncelikli sorumluluğudur" ("Engellerini havalı silahla atış yaparak unuttular," 2014) şeklindeki

konusmasının plaket verilerek sonlandırılması, ilgili dernek şubesinin engelliliği algılayış biçimine dair korumacı bir yaklaşımı desteklediklerini göstermektedir.

Türkiye Sakatlar Derneği'nin dini öğelerden etkilenen bir kültürel yaklaşıma benzer bir içerik, Altınokta Körler Derneği Afyon Şube Başkanı Hakan Erdoğan'ın 2017 tarihli demecinin haberinde de yinelendiği görülmektedir. "Bizlere acıma duyguları ile yaklaşmak yerine sahiplenmek[M], bizleri sevmek ve saygı göstermek, biz engelli bireylere yaşama sevinci verecektir. Biz toplumun aynasıyız, Resullullahın mirasıyız" ("Altınokta Körler Derneği Şube Başkanı Erdoğan: Biz Toplumun Aynasıyız," 2017). Burada dini çevrelere bir yönelme ve inanç çerçevesinde engellilere bir yaklaşım sergilenmesi talep edilmektedir.

Tohum Otizm Vakfı'nın "Otizmi tedavi ediyoruz" şeklindeki dolandırıcılara karşı bilgilendirici içerikte yer aldığı haberde, "Teşhis aldıktan sonraki süreçle ilgili en önemli önerimiz otizmin yaşam boyu devam eden bir süreç" ("Tohum Otizm Vakfı Genel Müdürü Özer: Otizm yaşam boyu devam eden bir süreçtir," 2019) olduğunun altını çizmesi, bazı engel durumlarında sadece tıbbi bir yaklaşımın yeterli olmadığını gösteren bir ifadedir. Aynı vakfın senetlerinde ve sitelerinde, otizmlili bireyler için "otizmi olan çocuk/birey" şeklinde ifadeler görülürken, 2014 yılında yayınlanmış bir haberde vakfın başkanının: "Otistik çocukların eğitiminde davranış kontrolü çok önemli (...) Benim 17 yaşındaki oğlum da otistik" ("Yakında ölüm haberleri gelir!" 2014) sözleri, şu anda kullanmadıkları bir kelimeyi eskiden kullanıyor oldukları, zaman içerisinde bu söylemlerini dönüştürdüklerini göstermektedir.

TOHAD, Bianet'te yer alan haberde engelliler günü etkinliklerini şu ifadelerle eleştirmektedir: "resmi törenlerde 'merhamet objesi' olarak yer almaktan çok sıkılmış durumdalar. Gözlerine bağladıkları bezle görme engelli olup yürümeye çalışan, yollara rampa koymayıp hediye dağıtan belediye başkanları artık kabak tadı veriyor" ("Engelliye 'İyi Niyetten' Kiralık Ev Bile Vermezler," 2014). Engelli sorunlarının temelinde ayrımcılık olduğunu savunan Süleyman Akbulut, aynı zamanda engellilerle ilgili çalışmalar hakkında "Türkiye'de engellilere yapılan her şey majesteleri lütüf buyurdular oluyor (...) Yani bize sunulan bir şey bizim hakkımız değil de, engelliler konusunda duyarlı, engellileri seven idareciler tarafından verilmiş bir lütuf olarak görülüyor" (a.g.h). Engelli derneklerinin yardım temelli çalışıyor olmasını da temel sorunlardan gören Akbulut, hak temelli çalıştıklarını, sosyal modelde hata yapıldığını ise şu ifadelerde aktarmaktadır: "Eskiden biz sosyal modelde bu hatayı yaptık. Engelliler okulu dedik. Sonra engelliler parkı, engelliler kampı vb. Yani ghetto gibi. Hayır, bu yanlış. Asla ayırmayacaksınız. Devletin politikası da şu anda bu yönde" (a.g.h.). Bu ifadeler derneğin engellilerle ilgili toplumda yer alan yanlış söylemlerin ve uygulamaların farkında olduğunun ve bir bilinçlenme yaşandığının göstergesidir.

TOFD ile ilgili haberler tarandığında, engellilik konulu haberlerde sıkça yer alan bir ifade olan "engeli aşmaya ihtiyacı olan insanlara destekleri oldukça önemlidir" ("TOFD Başkanı Baş:

Yılda 2 bin 500 kişi omurilik felçlisi oluyor,” 2018) ifadesinde geçen “engelleri aşmak” kalıbı engelliliği sürekli mücadele edilerek üstesinden gelinmesi gereken bir şey olarak aktarmaktadır. Bu noktada “engelini aşamayan” bireyler kendini başarısız ve sorunlu hissetmektedir. Yine derneğin sitesinde de rastlanılan engelli bireyin tekerlekli sandalyeye mahkum, hapis hayatı yaşayan, yardıma ihtiyacı olan kişi olarak algılanmasına neden olan ifadelere 2018 tarihli bir haberde “ihtiyaç sahibi engelli bireylerin özgürlüğe kavuşmasını sağlamanın mutluluğunu yaşıyoruz” (“TOFD 53 engelliye ‘özgürlüğüne’ kavuşturdu,” 2018) biçiminde tekrarlandığı görülmektedir. Aynı haberde engelli bireyin şu ifadesi ise içselleştirilmiş bir sağlamlılık ve yardım algısının bir göstergesidir: “Büyük bir özgürlüğü bize bahsettiler. Bu sayede istediğim alışveriş merkezine, parka, arkadaşlarımla buluşmaya gidebilirim” (a.g.h.). Sağlamlılık sadece engelli olmayan bireyler tarafından değil engelli bireylerin kendisi tarafından da benimsenen bir olgudur. Campbell’e göre (2009) bu bireyler, engelli olmayanların, engelliler için koruyucu olmalarına izin vermektedir, çünkü onlara göre engelli bir kişi, “yardıma muhtaç, bağımlı, cinsiyetsiz, üretken olmayan, fiziksel açıdan kısıtlı, duygusal olarak olgunlaşmamış ve yalnızca silik olduklarında kabul edilebilir kişiler”dir (Campbell, 2009:18). Bu nedenle sağlamlılık anlayışı çerçevesinde herhangi bir engellilik durumunun pozitif olarak tahayyül edilmesine de olumlu bakılmamaktadır. Engelli bireylerden beklenti mümkün olduğunca “normal” olarak belirlenene yaklaşmalarıdır.

TOFD’un Cihan Haber Ajansı’nda yer alan bir diğer haberinde Türkiye Omurilik Felçliler Derneği Bafra Şubesi Başkanı İsmail Tabak’ın, “Bugün 3 Aralık Dünya Engelliler Günü. Unutmayın, hepimiz engelli adayız” (“Tofd'den Engellilere Tekerlekli Sandalye Desteği,” 2013) başlıklı konuşması bir başka örnektir. Aynı cümleyi İHA’da yer alan bir haberde Altınokta Körler Derneği Diyarbakır Şube Başkanı Akif Karakaş’ın, “Her engelsiz insan bir engelli adaydır. Yarın ben de engelli olabilirim düşüncesiyle insanların engellilere yaklaşması önemlidir” (“Engelliler 'Ayrımcılığa' Karşı Toplandı,” 2017) ifadesinde engelli bireylere yaklaşımın temeline hak odaklı düşünceyi değil, engellilik meselesini vicdani karara bırakan bir söylemi oluşturmaktadır.

Hürriyet gazetesinde yer alan bir habere göre “Engellilerin Eğitim Sorunu Paneli”nde konuşan ÖZEV Mütevelli Heyet Başkanı Saime Toptan’ın “Bir engelli insan, eğer önündeki engeller kaldırılmazsa sağlıklı insanı da hayattan alır. Çünkü engelli çocuğa anne, baba ve evin diğer bireyleri bağımlı yaşamak zorunda kalır” (“Engellilerin Eğitim Sorunu paneli,” 2014) düşüncesi öncelikle engelli bireyleri “sağlıklı insan”ın karşıtı, hasta bireyler olarak tanımlamıştır. Daha sonra ise engelli insanın “aileye ve topluma yük” olduğu anlayışını sağlıklı yakınlarını “hayattan alacağı” şeklindeki ifadesinde açık olarak belirtmiştir. Burada aynı zamanda engelli bir yakını olmak sadece engelli bireyi değil, ailesini de “bağımlı/mahkum” yapacağı şeklinde trajikleştirilmiştir. Bu tarz bir yaklaşımın hak odaklı söylemlerden çok, engelliliğe tıbbi yaklaşımın bir göstergesidir ve toplumun sağlıksızlaşmasının bir sebebi olarak da

görülmektedir. Bir bakıma engelliler toplumu negatif etkilemekte, hatta tehdit etmektedir. Bu da sağlamlılık anlayışına bir örnek oluşturmaktadır.

Bianet'te yer alan bir haberde ENKAD'da avukat olan Müjgan Bilgen Özen'in "feminist hareketin engelli kadınları içine alamadığını ancak engelli kadınların da "biz de varız" diyerek bu hareketin içine dahil olmadığını" söylemesi, engelli kadınların kimlik bilinci ve hak talebi geliştirmesi konusunda önemlidir. Engelli kadın ve erkeklerin farklılaşan sorunlarını "Engelli kadınların erkeklere göre 4 kat daha az istihdam edildiğini, 3 kat daha az eğitim olanaklarından yararlanabildiğini görüyoruz. Sorunu sadece engelli olmak açısından ele alırsanız cinsiyet farklılığının yarattığı ayrımcılığı gözardı etmiş olursunuz" ("Engelli Kadınlar Yola Çıktı!" 2013) şeklinde açıklaması, engelli örgütlenmelerindeki dengelilik (eşit oranda yer verme) olarak ele alınan konuda zayıf olduklarının bir göstergesidir. Bu derneğin 2019 tarihli bir başka haberde "Medya engellileri sürekli mağdur ve güçsüz gösteriyor. 'Yardımcı olalım, sevaptır, muhtaç' anlayışı çok fazla, bu da engelli olanla olmayan arasında bir iktidar farkı yaratıyor. Öncelikle insan hakları kültürünün geliştirilmesi ve engellilerin bir özne olduğunu kabul etmek gerekiyor" ("Engelli Kadınlar: Eksik Değil Farklıyız," 2019) ifadesi toplumdaki yaygın anlayışların ve medyanın tutumunun hak odaklı olmadığını, engellileri geleneksel 'muhtaç' algısına indirgediğini vurgulamaktadır. Siyasal boyuttaki temsil sorunu kimlik üzerinden şekillenmektedir. Çevredeki insanların veya toplumun engelli bireye kendileriyle ilgili aşağılanan, acınan, bir imaj yansıtmaları halinde, insanı gerçeği yansıtmayan ve çarpıtılmış bir kimliğe hapsederek baskıya dönüşebilir. Bu nedenle engelli bireyler her ne kadar kendilerini yeti yitimleri üzerinden tanımlamak istemeseler de onlara atfedilen kimlikler nedeniyle bir baskıyla karşı karşıyadır.

6.2.3.2. Doğrudan Eylemler

Çalışmanın bu kısmında doğrudan eylemlerden bahsedilirken, gerçekleştirilen yürüyüşler, açlık grevleri, sürünme eylemleri, dava açmalar gibi daha çok geleneksel protesto biçimleri kastedilmektedir. Morris'e (1991) göre Engelli Hakları Hareketi'nde şiddetten uzak bir doğrudan eylem biçimi geliştirilmiştir. Engelli kişiler söz konusu olduğunda, doğrudan eylem sayesinde hareket, engellilik baskısının nedenini doğrudan bir şekilde teşhir etme olanağı bulmuştur. Örneğin erişilmez binalar ve ulaşım sistemleri engelli bedenin sorununu doğrudan ortaya koyabileceği özelliğindedir. Beyaz bastonlu yürüyüşler ya da tekerlekli sandalyeli konvoylar yine bunun örnekleridir. Foucault (2011:87) iktidarın kişinin bilincinden önce fiziksel bedenleri üzerinde işlediğini düşünür. Böylece beden de bir söylem alanına dönüşür. Engelli Hakları Hareketi'nin doğrudan eylem yoluyla oluşturduğu bedensel söylem biçimlerini tartışmak yararlı olabilir. Amerika'daki engelli hareketlerinde de doğrudan eylem biçimlerinin

kullanıldığı görülmektedir. Malthora'ya (2001) göre Amerikan Disabled for Accessible Public Transit (ADAPT, Erişilebilir Ulaşımı Savunan Amerikalı Engelliler) örgütü çarpıcı bir sembolizm yeteneği ve stratejik deha göstererek, çeşitli eylemlere imza atmıştır. Bunlardan en çok ses getireni, toplumdan dışlandıklarına dikkat çekmek amacıyla, bu örgüte bağlı engelli aktivistlerin 83 mermer basamaklı Capitol binasını sürünerek çıkmalarıdır.

Türkiye özelinde konuya bakıldığında, doğrudan eyleme Altınokta Körler Derneği'nin Rehabilitasyon Merkezi Mücadelesi⁹ örnek olarak verilebilir. Aynı derneğin "Engelliler Yasası" ve özelleştirme nedeniyle işten atılanların yeniden işe alınması için yürütülen imza kampanyası, ortopedik engellilerin katıldığı ve 8 gün süren görme açlık grevi, tabut eylemi, Başbakanlık önünde 600 kişilik gösteri yapılması diğer mücadele örnekleridir.

Türkiye Sakatlar Derneği'nin, bunun yanında birçok engelli dernek ve konfederasyonun 2015 yılında katıldığı Ankara yürüyüşü de doğrudan eyleme örnektir. Yürüyüş boyunca "Ne sadaka ne ayrımcılık, parasız eğitim, parasız sağlık", "Söz, yetki, karar engellilere", şeklinde atılan sloganlar ve "Engelsiz, erişilebilir kent", "Eşit yurttaşlık", "Kadına şiddete hayır", "Herkese eşit sağlık hakkı", "Engelsiz, insanca yaşam" ("Dilenmiyoruz, direniyoruz," 2015) gibi pankartlar, engelli bireylerin sorun ve beklentilerini açıkça ifade ettikleri bazı örneklerdir. Burada vurgulanan konular, ayrımcılık, eşitlik, katılımcılık, erişilebilirlik gibi konulardır. TSD'nin yer aldığı bir başka doğrudan eylem örneği yine 2015 yılında, engelli maaşı ve evde bakım maaşlarının alımını zorlaştıran 2022 ve 2828 sayılı yasaların değiştirilmesi için 24 saatlik oturma eylemidir ("Engelliler 24 saatlik oturma eylemi başlattı," 2015)."

İZEV'in yer aldığı bir yürüyüşte ise "Yıkılmak zorunda olan zihinlerdeki duvar!" ana sloganı ile zihinsel engelli bireylerle ilgili toplumun kalıplaşmış yargılarını yıkmak amaçlanmıştır. "Bilimde, sanatta, siyasette - biz de varız.", "hayata engelsiz erişimde - biz de varız", "demokrasi ve insan haklarında - biz de varız", "engelsiz eğitimde - biz de varız" gibi alt sloganlarla hem engelli örgütlenmeleri içerisinde hem de toplumda sıklıkla gözardı edilen bireylerin hak talepleri dile getirilmiştir.

Doğrudan eylem biçimine son örnek ise erişilebilirlik düzenlemelerinin süresini uzatan bakanlık genelgesinin iptali talebiyle TOHAD'ın Kamu Denetçiliği Kurumu'na başvurması sayılabilir. TOHAD söz konusu başvurusunda Kamu Denetçiliği Kurumu'ndan, süre uzatma yetkisi veren genelgenin iptali yönünde tavsiye kararı vermesini talep etmiştir (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2017). Bu eylem biçimi diğerlerine göre bedeni ortaya koymayı gerektirmese de, hakkın hukuk eliyle kullanılmaya çalışılması ve sorunun kaynağına yönelik bir itiraz biçimi

⁹ Altı Nokta Körler Rehabilitasyon Merkezindeki yerlerinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Emlak ve İstimlak Daire Başkanlığı Emlak Müdürlüğü tarafından 30 yıllık kullanım hakkının dolduğu gerekçesiyle çıkartılmak istenmesi sonucu basın açıklaması protesto eylemleri, imza kampanyaları ile derneğin binasının geri alınması mücadelesidir (Altınokta Körler Derneği Faaliyet Raporu, 2005:21).

olması, bu kısımda değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Bu eylem biçimi hak odaklı bir yaklaşımı göstermektedir.

6.2.3.3. Pasif Eylemler

Pasif eylemler, şiddet içermeyen eylemleri ifade eden ve engelli örgütlenmeler tarafından daha çok farkındalık yaratmak için kullandıkları eylem biçimidir. Pasif eylemlere ilk örnek olarak 2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü'nde ABD'de Autism Speaks tarafından başlatılan ve bütün dünyada Mavi Işık Yak (Light it up blue) olarak bilinen farkındalık kampanyasının Türkiye'de Tohum Otizm Vakfı tarafından uygulanması gösterilebilir. 2014 yılında başlayan bu eylem biçimi halen her sene tekrarlanmaktadır. Kampanya ile 2015 yılında İstanbul'da Boğaziçi Köprüsü, Kadıköy Boğa Heykeli gibi bina ve eserler mavi ışıkla aydınlatılmıştır. İnsanlar ise mavi giyerek ve mavi balonları gökyüzüne salarak ya da yakalarına mavi kurdele takarak otizme dikkat çekmişlerdir.

Engelli Kadın Derneği'nin 2019 yılında engelli kadınların sorunlarına karşı farkındalık yaratmak amaçlı Mural sanatı kullanılarak yapılan çalışma da pasif eylem olarak nitelendirilebilir. Dernekte çalışan Beyza Ünal, konu hakkında Bianet'te çıkan haberde "Mural sanatını görünürlük açısından çok önemli" bulunduğunu ve bununla birlikte "Çizilen Murallar, engelli kadınların hikayesinden yola çıkılarak çizilecek. Bunun da Mural sanatının en aktivist yanı", aynı zamanda "ön yargıları değiştirmeyi sağlayabilecek bir güce sahip" olduğunu ifade etmiştir ("Mural Ankara, Engelli Kadınların Hikayesini Aktarıyor," 2019).

Pasif eylem olarak nitelendirebilecek bir diğer örnek, İZEV öncülüğünde gerçekleştirilen flashmob gösterisidir. Kurtişoğlu'na (2011:47) göre "Aniden ortaya çıkıp yok olan çete" olarak Türkçeleştirilebilecek olan flashmob, farklı içerik ve biçimleri ile birden fazla tanıma sahiptir. Flashmoblar politikadan çok oyun olarak anlaşılır (McClish, 2007:99). Ancak performansın, oyun gibi "toplumsal ilişkileri yeniden düzenleme" (Bauman, 1986:4) potansiyeline sahip olması, onu kendiliğinden muhalif hale getirmektedir. Çünkü bir bakıma gündelik ve sıradan bir düzeni bozmaya yöneliktir. İZEV'in bu gösterisi İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı'nda gerçekleşmiştir. İstanbul Rumeli Üniversitesi Dans Kulübü'nden 30 öğrencinin yanı sıra, engelli bireylerin de katılarak aniden ortaya çıkıp dans ettiği etkinlik, engelsiz bir dünyaya dikkat çekmek amacıyla yapılmıştır ("Dünya Dans Günü'nde engelsiz flashmob sürprizi," 2019).

Son olarak Altınokta Körler Derneği'nin online bir platform üzerinden imza toplamak suretiyle görme engelli bireylerin beyaz eşya kullanımı hakkındaki sorunlarını çözdükleri kampanyayı pasif eylem olarak gösterebilir. Cnntürk'te yer alan habere göre kampanyaya "70 bin kişi imza vererek çamaşır makinelerine sesli menü istedi ("Görme engellilerin 70 binlik imza kampanyası hedefe ulaştı," 2016)." Bu kampanya, insanların evlerinde oturdukları yerden

telefon ya da bilgisayar üzerinden imza vermek suretiyle talepte bulundukları ve Arçelik'in bu talebe olumlu yanıt vermesi ile başarıya ulaşan bir kampanyadır. Bu eylemin önemli tarafı, bölüm başında engelli örgütlenmelerinin sorunlarından bahsederken belirtilen, engelli bireyler söz konusu olduğunda sokağa çıkmak bazı kesim için yeterince zorken çevrimiçi olarak harekete geçme kolaylığı sağlaması ve engelli hakları için eylem yapmanın zorluğunu aşan bir yapıyı sağlamasıdır.

7. MEDYANIN ENGELLİLİK ÜZERİNE SÖYLEMLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Bu bölümde, medyada nasıl bir engellilik söylemi inşa edildiği ve zaman içerisinde engelliliğe ilişkin söylemlerde ne gibi değişimlerin olduğu incelenecektir. Medya ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşim düşünüldüğünde, engelliliğin ulusal basında ele alınışının, engelliliğe ilişkin söylemin inşası ve toplumdaki engellilik imajı hakkında bazı ipuçlarını bulmak mümkün olabilir. Kitle iletişim araçlarının incelenmesi, toplumun hangi bilgilerle ve söylemlerle beslendiği konusunda fikir verebilir.

Medya haberleri bilgiyi aktarırken birincil kaynaklara yer verse de bu süreçte tamamen pasif değildir. Medya içerikleri söylem alanına hükmeden iktidar yapıları tarafından kontrol edilmektedir (Thompson, 2008:36). İnceoğlu'na (2011:20) göre medya gerçeği değil, gerçeğin medya tarafından temsilini özel amaçları olan ürünler olarak sunarlar ve bu ürünlerin başarısı da görünürlüklerinde, doğallıklarında yatar. Temsil gerçek dünyada var olan şeyleri anlam üreterek ve sözlü, yazılı veya ikonik göstergeler kullanarak kodlayan süreçtir (Çelenk, 2005:81-83). Yani temsil sadece gerçekliği değil onu anlamamızı da etkiler (Laughey, 2010:83-84). Hall ve diğerlerine (1978:37) göre de temsil etme kavramı yansıtmaktan farklı olarak bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirmedir. Medyadan yansıyan temsiller gerçek dünyayla olan ilişkileri ve aynı zamanda gerçekliği inşa ederler.

Medya hammadde olarak olayı alarak haber şeklinde bir ürüne dönüştürür. İlhan ve Civelek'e (2014:61) göre haber değerini belirleyen ideolojik ve mesleki kodlar vardır ve haber bu kodlar içinde üretilir. Yurdigül'e (2014:86) göre zaman içerisinde neyin haber olup neyin haber olamayacağı değişmektedir. Haberin değeri genelde izleyici üzerinde yaratacağı etkiyle ölçülür. Bu nedenle daha fazla etki için olayın bilgisel boyutları yerine dramatik boyutlarına odaklanılır. Bunun sonucunda da kaza, cinayet, doğal afet, soygun, tecavüz gibi şiddet ve acı içeren olumsuz olaylar haberlerde daha çok yer almaya başlamıştır. Burton'a (1995:137) göre de, bir konu ya da olayın haber değerini artıran olumsuzluk, kötü haberlerin dramatik etkisine verilen değerdir. Benzer şekilde izleyicinin ilgisini de "engelli" karakterler değil, "süper engelli" karakterler daha çok çekmektedir. Engelli bireyler medyanın sunduğu beden kültürünün dışında kaldıkları için yeteri kadar temsil edilmezken, temsil edildiklerinde belli başlı stereotipler kullanılmaktadır.

Çalışmada, ülkemizde ulusal ölçekte yayın yapan, tirajı ve temsil etme kabiliyetleri dikkate alınarak bir gazete (Hürriyet) ile engellilerle ilgili haberleri paylaşan bir haber platformu (Yaşadıkça) seçilmiştir¹⁰. Yaşadıkça engellilerle ilgili haberlerin yayınlandığı bir

¹⁰Yapılan ön araştırmada Türkiye'de ulusal basında yer alan gazetelerin engellilik konusundaki haberleri ele alışımda belirgin bir fark bulunamamıştır. Ekte Türkiye'de yayın yapan gazetelerin engellilik konusundaki ortak bir haberi nasıl ele aldıklarına dair iki örnek olay verilmiştir.

platform olması sebebiyle çalışmaya dahil edilmiştir. Çünkü engellilerle ilgili ulusal ölçekte yayın yapan bir gazete henüz bulunmamaktadır. Ayrıca Yaşadıkça hem ulusal hem yerel ölçekte aynı zamanda farklı görüşlerde birçok gazete haberine yer verdiğinden, medyanın engelliliğe ilişkin söylemlerinin incelenmesinde haberlerin temsil gücünü arttırmaktadır. Tarama çalışmaları toplam 3 ayda tamamlanmıştır. Çevrimiçi olarak Hürriyet gazetesi ve Yaşadıkça platformundaki çalışmanın zaman sınırı içerisinde beşer yıllık arayla belirlenen (2007-2012-2017) üç yıldaki haberlerin taranması sonucu, Hürriyet gazetesinden 2999, Yaşadıkça platformundan 4453 habere ulaşılmıştır. Daha sonra haberler temalara ayrılmış ve 25 farklı temada gruplandırılmıştır. Aşağıdaki tabloda bulunan haberlerin tematik gruplandırılması görülmektedir.

Tablo 7.1. Örneklem Haberlerin Temalara Göre Dağılımı

Temalar	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Hizmetler ve Uygulamalar	11	5	14	22	157	291
Siyasi(politika, yasal düzenleme)	8	11	75	21	59	80
Sağlık/Tanı/Tedavi	41	8	30	22	60	63
Eğitim ve Rehabilitasyon	30	37	90	32	73	62
İstihdam	21	24	77	34	141	143
İstismar	35	13	36	7	31	27
Adli vaka	47	27	87	10	129	165
Erişilebilirlik	42	75	112	41	277	180
Yardım/destek/bağış	49	54	165	21	155	62
Başarı/azim	23	30	32	13	40	19
Yoksulluk/muhtaçlık/	6	8	31	10	35	20
Hak ihlalleri/Ayrımcılık	6	6	8	6	29	26
Engelli sorunları	24	5	10	6	48	40
Spor	58	179	215	15	91	54
Kültür ve Sanat	25	28	60	9	39	31
Proje,kurs,atölye, terapi,etkinlikler	39	64	213	37	278	126
Kaza	22	18	19	2	43	30
Temsili düğün/askerlik	2	3	39	0	5	4
Farkındalık/Bilinçlendirme	6	7	65	9	106	102
Sivil eylem	4	7	10	4	45	20
Engelliler günü	0	4	49	4	35	24
Aşk/evlilik	13	6	14	6	30	1
Turizm	7	9	15	3	19	3
Ziyaretler	27	49	70	12	173	65
Diğer(yardımcı araçlar, ötenazi)	30	60	150	26	200	145
Toplam	576	737	1686	372	2298	1783

Haberlerin tematik olarak gruplandırılması işleminden sonra her temadaki haber sayıları dikkate alınarak, her temayı temsil edecek haberlerden amaçlı örneklem yoluyla her yıl için ayrı ayrı 50 haber seçilmiştir. Yalnızca Yaşadıkça'nın 2007 yılı habelerinde ayrılan bir temaya ait haber bulunmadığından o yılki haber sayısı 49 olarak kalmıştır. Böylece toplamda 299 haber örneklem olarak seçilmiştir. Örneklem olarak seçilen haberler ekteki tablolarda yıl bazında gösterilmiştir. Örneklem olarak seçilen 299 haber, içerik ve eleştirel söylem çözümlemesiyle incelenmiştir. Bu bölüm için yine Van Dijk'in haber metinlerini analiz için uyguladığı söylem çözümlemesi modelinden yola çıkılarak ve araştırma konusunun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bir model oluşturulmuştur. Model siyasal iktidar ve engelli örgütlenmelerinin söylemlerinin incelenmesinde olduğu gibi makro, mezzo ve mikro yapı olarak üçe ayrılmıştır.

7.1. Medyanın Engellilik Üzerine Söylemlerinin Makro Yapısal Çözümlemesi

Makro bölümde çözümlenecek ögenin nasıl bir düzleme oturtulduğu konular, başlıklar, haber girişleri, fotoğraflar ile söylemi oluşturan öznel, temsil edilen kimlikler ve söylemin aktörlerinin kimler/neler olduğu gibi genel sorular cevaplanmaya çalışılmıştır.

7.1.1. Haberlerin Tematik Yapısı

Haberin ana fikrini veren tematik yapı olarak haberin konusu, başlıklar, haber girişleri, spotlar ve fotoğraflar ele alınmış ve haber hakkında en çok akılda kalan kısımlar olan bu yapıların ne şekilde biçimlendiği incelenmiştir.

Söylemin ana fikrini veya en önemli bilgisini temsil eden konular, söylemin ne ile ilgili olduğunu anlatırlar. Haberin konusu, olayın hangi boyutunun ele alındığını ve vurgulandığının belirlenmesini de sağlamaktadır. Örneklemi oluşturan haberler incelendiğinde, konuların daha çok spor, yardım, proje, erişilebilirlik, hizmet ve uygulamalar, istihdam ve farkındalık gibi temalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak Hürriyet ve Yaşadıkça'nın konu önceliklerinde farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin Yaşadıkça'da "hizmet ve uygulamalar", "istihdam", "erişilebilirlik", "engelli sorunları", "farkındalık/bilinçlendirme" ve "Hak ihlalleri/Ayrımcılık" temaları haberlere konu olurken, Hürriyet'te "spor" ve "temsili düğün/askerlik" temasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Yaşadıkça'da en çok "hizmet ve uygulamalar" konusundaki artışın doğrudan engelli bireylere hitap etmesi ve aynı zamanda bir bilgi platformu olması dolayısıyla, alabilecekleri hizmetler konusunda engelli vatandaşları bilinçlendirmeye öncelik verildiği düşünülmektedir.

Söylemi oluşturanların seçtiği başlıklar, okuyucuya ilk ulaşan ideolojik iletilerdir. Söylemin öznesinin başlıklarda yer vermeyi veya kısıtlamayı tercih ettiği enformasyon, kelime

gruplarının birbiriyle ilişkisi, haberin söylemine dair bir ön bilgi sunarlar. Aşağıda Hürriyet gazetesinde 2007 yılında yer alan haberlerden bazı başlıklar verilmiştir:

“Balta: Beyinlerdeki engelleri kaldıralım (2007)” Hürriyet.

“Dünyanın en hızlı bacaksız’ı (2007)” Hürriyet.

“Sitede engelliye Ortaçağ işkencesi (2007)” Hürriyet.

“Son arzusu sex oldu (2007)” Hürriyet.

“Yükü sırt çantasından daha ağır (2007)” Hürriyet.

Bu başlıklarda ilk olarak “beyinlerdeki engelleri kaldırmak” ifadesinde, engelli anlamayanlar başka türlü bir engelli olarak adalandırılmıştır. Anlamamanın asıl engel olduğunu vurgulayan bu ifade, yaşanan sıkıntının merkezini vurgulaması açısından önemlidir. “Dünyanın en hızlı bacaksız’ı” başlığında, bacağı olmayan sporcunun engelliliği, yaramaz ve haşarı çocuklar için kullanılan “bacaksız” kelimesiyle ifade edilmiş, hızlı ve yaramaz anlamı katılarak engelliliği daha sempatik hale getirilmeye çalışılmıştır. “Sitede engelliye ortaçağ işkencesi” başlığında ise retorik bir göndermeyle tarihsel bağlam oluşturulmuştur. Başlıktaki “ortaçağ işkencesi” ifadesinde “işkence” sözcüğünün adli ve hukuki bağlamı “kültür-tarihsel” bir alana kaydırılarak, engellinin yaşadıkları zorluklar görünürleştirilmiştir. İfadenin anlam içeriği olan kabalık ve ilkelik, bu ifadede daha görünür olmuştur. “Son arzusu sex oldu” ifadesinde pornografik bir başlık oluşturulmuş, okuyucunun ilgisi içeriğe çekilmeye çalışılmıştır. Başlığın pornografik içerikte olması, haberin içeriğini popülize etme/vasatlaştırma örneği olarak görülebilir. “Yükü sırt çantasından daha ağır” ifadesinde ise dramatik öğelerle okuyucu içeriğe çekilmeye çalışılmıştır.

“Rampası Olmayan Mimari Engellerle Dolu Mekanda Tekerlekli Sandalye Dağıtım Çilesi (2007)” Yaşadıkça [Radikal].

“Unakıtan, Sıkı Para Politikalarına Rağmen Engellilere Kesenin Ağzını Açtık (2007)” Yaşadıkça [Cihan].

“İşitme Engelliler Okulu’nda Öğrencilerin Gözü Önünde Tecavüz! (2007)” Yaşadıkça [Milliyet].

“Özürü Dram (2007)” Yaşadıkça [Takvim].

“Sağlamaları Engelliler Düzeltecek (2007)” Yaşadıkça.

“Bitlis’te Engelli 20 Genç Topluma Kazandırılıyor (2007)” Yaşadıkça.

Yaşadıkça’da yer alan, 2007 yılına ait yukarıdaki başlıklar incelendiğinde, ilk başlıkta “çile” sözcüğüyle eylemin şiddetinin artırılarak tepkinin ortaya koyulduğu, ancak “dağıtım çilesi” ile tekerlekli sandalye dağıtımının bizzat kendisinin zorluğuna işaret edilmiştir. Alanın değil verenin yaşadığı zorluk daha öne çıkarılmıştır. Haber başlığındaki “Rampası olmayan, mimari engellerle dolu mekan” betimlemesi bir bakıma engellilere yönelik olmayan mekan politikalarına, mimari uygulama ve anlayışlara eleştirel gönderme barındırmaktadır. “Kesenin ağzını açtık” ifadesi, yurrttaşlık haklarından çok engellilere yapılan yardımın lütuf olduğu, hatta yardımdan öte onları ekonomik açıdan son derece rahatlatacağı anlamı vermesi, ilgili bakanın engellilere yönelik söylemini ve ardındaki anlayışı açığa çıkarmaktadır. “Sıkı para politikalarına rağmen, kesenin ağzını açtık” özel bir çaba, ehemmiyet ve ayrıcalık tanındığını öne çıkarsa da,

“çok önemli bir fedakarlık” yapıldığının, “ayrıcalık” tanındığının da altının çiziliyor olması, engellileri borçlandırmak gibi bir niyeti göstermektedir. “Sağlamları Engelliler Düzeltecek” başlığı ile toplum sağlamlar ve engelliler olarak ikiye kutba ayrılmış, insandan ve toplumdan bahsederken ortada bozuk olan bir makine varmış gibi “düzeltecek” ifadesinin kullanılması, bireyleri nesneleştirmesi bir yana, “sağlamları düzeltmek” onları bozmak anlamını da barındırdığından olumsuz ve geçersiz bir talep ve önerme işlevine sahiptir. “İşitme Engelliler Okulu'nda Öğrencilerin Gözü Önünde Tecavüz!” başlığında “gözü önünde” ifadesi, tecavüz suçunu pornografik özellik taşıyan bir eyleme dönüştürmüştür. “Gözü önünde”, alenen, açıkta, öğrencilerin tanıklığında” göndermeleriyle işlenen suçun pornografik yönü vurgulanmıştır. “Özürlü dram” başlığı dilbilgisel olarak hatalı gözükmektedir. Bir dramın özürlü olması mümkün değilken, özürlü birinin yaşadığı sıkıntılar için dram ifadesinin kullanılması, engellilerin yaşadığı zorluklara gönderme yapsa da, esasında “acıma” yaklaşımı olduğu açıktır. “Bitlis'te Engelli 20 Genç Topluma Kazandırılıyor” başlığı ise engellilerle ilgili kalıplaşmış bir söylem olan “topluma kazandırmak” ifadesiyle engelli bireyi toplum için kayıp gören dışlayıcı bir söylemdir.

“Down Sendromu her ailenin başına gelebilir (2012)” Hürriyet.

“Gören ve duyan ilaçlar geliyor (2012).” Hürriyet.

“Hayatlarımızın rengi için sakatlara muhtacız (2012)” Hürriyet.

“Down Sendromu her ailenin başına gelebilir” başlığı, engelliliği herkesin başına gelebilecek istisnai olmayan ancak kötü bir durum olarak öne çıkarmaktadır. “Gören ve duyan ilaçlar geliyor” başlığının sorunlu yönü, sağlamlık özellikleri göstermesidir. Bu ifade akıllı ilaç anlamına gelmektedir. Akıllı ilaç, duyu yetileriyle ilişkilendirilmiştir. İlaçlarda aklın görme, işitme duyu yetileriyle ilişkilendirilmesi, görmenin ve işitmenin aklın bir koşulu olarak anlaşıldığının bir göstergesidir. “Hayatlarımızın rengi için sakatlara muhtacız” ifadesi, sakatlığı kimlik olarak kullanmak açısından olumluyken, sakat sözcüğü tüm engelli bireyleri çağrıştırmadığı için kapsayıcılıktan uzaktır. Başlıkta genelde bakıma muhtaç olarak algılanan engelli bireylere asıl muhtaç olanın toplum olduğu ifade edilerek, retorik bir tezat oluşturulmuş ve konuya dikkat çekme yöntemi uygulanmıştır. Engellileri hayatın rengi olarak sunmak ise olumlu bir ifade gibi gözüксе de ayrımcıdır. “Sakatlara muhtaç olmak”, engellileri normun istisnası gibi görmektir. Bu da, normun sağlamlarının pekiştirilmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır.

“Vahim Olan, İnsanın Sakat Olması Değil Düzenin Sakat Olmasıdır (2012)!” Yaşadıkça[KHA].

“Özürlü Yerine Farklı Gelişen Çocuk Kelimesi Kullanılmalı (2012)” Yaşadıkça [Zaman].

“Görmezlere Umut Olan Gören Göz Projesi Tartışılıyor (2012)” Yaşadıkça [İhlas].

“Sakat Özürlü Çürük Yok Engelli Var (2012)” Yaşadıkça [Türkiye].

Yaşadıkça'nın 2012 yılı için haberleri incelendiğinde Hürriyet'e ve 2007 yılına göre daha olumlu başlıklar dikkati çekmektedir. Başlıkların amacı, engellilik ile ilgili doğru, yerinde kavram farkındalığıdır, denebilir. Örneğin; “Özürlü Yerine Farklı Gelişen Çocuk Kelimesi

Kullanılmalı”, “Sakat Özürlü Çürük Yok Engelli Var” gibi başlıklar olumludur. Ancak ilk başlıkta düzenin sakat olması yine bir olumsuzluğun sakatlıkla ifade edilmesi açısından uygun değildir. “Görmezlere Umut Olan Gören Göz Projesi Tartışılıyor” başlığı sağlamlılık söylemi içermektedir.

“Doktorlar ‘Yürüyemez ve konuşamaz’ dedi ama otizm hastası Dursun iyileşti (2017)” Hürriyet.

“Kentsel mekanın ötekileri konuşuldu (2017)” Hürriyet.

“Trafik kazası yatağa bağladı, hayatı karardı (2017)” Hürriyet.

“Hepimiz birer engelli adayız” ödülleri verildi (2017)” Hürriyet.

“Müftü Güven: Engelli evlat, ceza değil (2017)” Hürriyet.

Hürriyet gazetesinde 2017 yılına ait başlıklarda ifade edilen söylemlerin değişimi incelendiğinde, ifadelerdeki daha önceki yıllarda görülen olumsuz örneklerin devam ettiği görülmektedir. Örneğin ilk başlıkta “otizm hastası” ve “iyileşmek” ifadeleri kullanılmıştır. Bu tıbbi bakış açısı, tüm engelli grupları homojen bir şekilde hasta olarak görür. Ancak otizm bir hastalık değildir ve tedavi edilerek iyileşmesi mümkün olmayan bir durumdur. “Kentsel mekanın ötekileri konuşuldu” ifadesi, engelli bireyi öteki olarak etiketlemektir. “Trafik kazası yatağa bağladı, hayatı karardı” başlığında “hayatı karardı” ifadesi durumun şiddetini artırarak engelli olmayı insanların hayatını bitirecek bir sorun şeklinde algılanmasına neden olmaktadır. “Hepimiz birer engelli adayız ödülleri verildi” yine engellilik alanında kalıplaşmış bir cümle olan “hepimiz engelli adayız” ifadesi, empati yapmak amacıyla söylenmiş, ancak eşitsizliği vurgulayan bir söylemdir. “Müftü Güven: Engelli evlat, ceza değil” bu başlık ise engelliliğe dini yaklaşımın yaygın olduğu toplumumuzda engelli ailelerini bilinçlendirmesi açısından önemlidir.

“Ampute Milli Takımımız Seni Gururlandırdıysa Kaldırıma Park Etme (2017)” Yaşadıkça[IHA].

“Konuşan Eller Projesi Sayesinde İşitme Engelliler Para Kazanıyorlar (2017)” Yaşadıkça [IHA].

Yaşadıkça’nın 2017 yılındaki haber başlıklarında ise yine engellilik açısından olumsuz söylemlere rastlanmıştır. “Ampute Milli Takımımız Seni Gururlandırdıysa Kaldırıma Park Etme” başlığı erişilebilirlik konusunda sorunlara dikkat çekerken, toplumun birçok kesiminin duyarlılık göstereceği toplumsal bir gurur kaynağı olan ampute milli takımının başarısına vurgu yaparak engelliler üzerinden duyarlılık çağrısı yapmaktadır. “Konuşan Eller Projesi Sayesinde İşitme Engelliler Para Kazanıyorlar” başlığı sağlamlılık söylemini desteklemektedir.

Haber girişleri (spotlar) ise metnin özet bilgisini taşıyan ve metnin okunurluk düzeyinde etkili olan yapılardır. Girişte haberle ilgili olarak nelerin özetlendiği, haberde neye daha çok önem verildiği öne çıkar. Aşağıdaki örneklerde engellilerle ilgili haberlerin girişleri bu bağlamda incelenecektir.

İngiltere’de hayatının son dönemlerini yaşayan 22 yaşındaki bedensel özürlü, barındığı dini yardım kuruluşuna; son arzusunun cinsel deneyim yaşamak olduğunu söyledi. Kuruluş olur verince gence internetten kadın bulundu (“Son arzusu sex oldu,” 2007). Hürriyet.

Yüce Allah çok sevdiği, bütün insanlığa hidayet rehberi olarak gönderdiği elçisini, bir áma (görme özürlü) yüzünden uyarır mı? (“Peygamber neden uyarıldı,” 2007). Hürriyet.

Hürriyet gazetesinde 2007 yılında yayınlanan haber başlığında yer alan “sex” kelimesi yerine spotta “cinsel deneyim” ifadesi kullanılmıştır. Başlıkta kullanılan pornografik ifade okuyucuyu habere çekmiş, haber girişinde bu kelimeyi tekrarlamak yerine daha örtük bir anlatım tercih edilmiştir. İkinci örnekte ise haber girişinde merak ögesini artırmak için bir önceki haber girişinin aksine, enformasyon eksiltilimi yapıldığı görülmekte ve engelli birey suçlanırken (ámá yüzünden) elçinin yüceltildiği (sevdiği, bütün insanlığa hidayet rehberi olarak gönderdiği) bir ilişki kurulmuştur.

Bursa'da ellerini kullanamayan, konuşamayan özürlü bir genç, ayağıyla resim çiziyor, şiir yazıyor. Engelli gencin yaşama sevinci herkesi şaşırtıyor (“Ayakları İle Resim Yapıyor ve Şiir Yazıyor,” 2007). Yaşadıkça [belirlenemedi].

Yaşadıkça'da yer alan yukarıdaki haber girişinde ise “engeline rağmen başarı” vurgusu ön plana çıkarılarak, engelli bireyin yeti yitimlerine rağmen yaşam sevincinin şaşırtıcı bulunması, normalde engelli bireylerin yaşama küsmüş kişiler olarak toplumda algılandığını hatırlatmaktadır.

Hürriyet gazetesinin 2012 yılına ait aşağıdaki ilk iki haber incelendiğinde ise ilk haber olumlu bir örnek olarak verilebilir. Haber kaynağının mesajının özünü, nesnel bir şekilde haber girişinde yer verdiği görülmektedir. Ancak ikinci haberde olayın dramatize edildiği (tek dileği yaşatları gibi koşup oynayabilmek) ve yardıma ihtiyaç duyan çocuğun (Recep Amca) ifadelerine yer vererek, haberin yardım eksenli bakışını ortaya çıkarmıştır.

Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu (TBESF) Başkanı Mustafa Gülpınar, hazırladıkları reklam filminde özellikle sporun öne çıkmasını istedikleri için 'Sosyal sorumluluk değil, spora destek istiyoruz' sloganını seçtiklerini söyledi (“Sosyal sorumluluk değil, spora destek istiyoruz,” 2012).” Hürriyet.

Nazilli'de, doğuştan kol ve bacakları olmayan 6 yaşındaki Görkem Tülek'in tek dileği yaşatları gibi koşup oynayabilmek. Bunun için de protez bacak istiyor. Ancak ailesinin maddi durumu 45 bin liralık faturayı ödemeye yetmiyor. Küçük çocuk, Başbakan'a seslendi, “Recep Amca bana protez bacak gönderir misin?” dedi (“Tayyip amca protez bacak gönderir misin,” 2012). Hürriyet.

Aşağıda 2017 yılına ait ilki Hürriyet gazetesi ikincisi Yaşadıkça'ya ait bulunan haber girişlerinde ilk haberde, haberi düzenleyen ajansın engelli bireyler için “istihdamda en elverişsiz kesimler” ifadesini kullanması engelli haklarındaki artışlara rağmen, engelli bireyin hala kapitalist sistem anlayışında üretime dahil edilemeyen, elverişsiz ve işe yaramaz bir kesim olarak nitelendirilmeye devam edilmesi, engelliliğe bakıştaki değişim adına oldukça olumsuz bir örnektir. İkinci haber girişi, istatistiki verileri haber girişine taşıyarak, haberin inandırıcılığı yönünde retorik uyarın uygulamıştır. Haberin girişindeki olumsuz yön, tüm bu istatistiklerin engelliliğe yaklaşımdaki yardım odaklı bakışın ortaya çıkarılması için değil, dönemin iktidarının sosyal politikalara yaptığı harcamaların altını çizmek amacıyla bir giriş olarak kullanılmasıdır.

Haber girişinde “dünya rekoruna imza atıldı” gibi bir cümle kullanılarak bu yardım politikalarının başarısı öne çıkarılmaktadır.

Türkiye’de istihdamda en elverişsiz kesimler Çalışma Bakanlığı’nın planıyla engellerini aşacaklar. Çalışma Bakanı Mehmet Müezzinoğlu, 180 günlük planlarını genç, kadın ve engelli istihdamına yönelik yeni teşvik sistemleri üzerine kurduklarını açıkladı. (“İstihdamın sacayağı”, 2017). Hürriyet.

Türkiye ekonomisinin milli gelir bazında üçe katlandığı son 15 yılda, sosyal devlet anlayışı prensibi ile sosyal yardımlar da 28 kat arttı. Sosyal harcamaların milli gelire oranı binde 39’dan yüzde 3’e yükselerek artışta dünya rekoruna imza atıldı (“Sosyal Yardımlar 15 Yılda 28 Kat Arttı,” 2017). Yaşadıkça [Sabah].

Haberi sunarken verilen fotoğraflar, haberde verilmek istenen temayı anlatan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Fotoğraflarda haberin hangi aktörlerine yer verildiği ve fotoğrafların içeriğinde kullanılan resmin türlerinin, grafik, fotoğraf, tabela, karikatür vb. şeklinde olması da incelemede dikkat edilen unsurlar arasında yer almaktadır.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde 2007 yılında Yaşadıkça’da yer alan haberlerde hiç fotoğraf kullanılmazken, daha sonraki yıllarda fotoğraf kullanımı artmıştır. Fotoğrafların içeriğinde en çok yer verilen aktörler, her yılda engellinin kendisi olurken, onu engelli yakınları ve siyasal liderler izlemiştir. Olayın gerçek kişinin bulunmadığı veya birden fazla kişiyi ilgilendiren durumlarda, temsili fotoğrafların yoğun olduğu görülmektedir.

Tablo 7.2. Örneklem Haberlerde Fotoğrafların İçeriği

Fotoğrafların İçeriği	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Engellinin kendisi	20	29	32	0	21	29
Engelli Yakını	9	11	6	0	3	4
Siyasal Lider	3	4	6	0	6	3
Uzman, temsilci vb.	2	4	2	0	4	3
Yetkili/kamu görevlisi	1	2	2	0	2	0
Gönüllü, vatandaş vb	4	7	6	0	3	1
STK	1	2	5	0	2	4
Suçlu	1	0	1	0	0	0
Logo	0	1	0	0	2	2
Mekan/olay yeri/nesne	1	2	5	0	6	7
Temsili	3	7	4	0	7	6
Fotoğraf yok	18	7	5	49	2	0

Aşağıda Hürriyet gazetesinin 2007 ve 2017 yıllarında yayımladığı haberlerde kullanılan iki fotoğrafta, engelli bireyler siyasal aktörlerle birlikte görülmektedir. İlk fotoğrafta konu yardımdır ve tekerlekli sandalye dağıtımı söz konusudur. Fotoğrafta bakan, bir çocuğun elini öpmektedir. İkinci fotoğrafta ise konu engelli bir bireye yapılan temsili düğündür ve fotoğraftaki

siyasal aktör, engelli bireye tebrik için çeşitli hediyeler vermektedir. Bu sefer engelli birey siyasal aktörün elini öpmektedir. İki fotoğraf karşılaştırıldığında, ilk fotoğraf vatandaşına hizmet eden mütevazı bir siyasal aktörü, ikinci fotoğraf vatandaşına yardım eden ve elini öptüren daha üst bir otorite pozisyonundaki bir siyasal aktörü temsil etmektedir.

Fotoğraf 7.1: “Bakan tekerlekli sandalye dağıtımında (Arıkan, 2007)” [Hürriyet].

Fotoğraf 7.2: “Engelli Zeliha’ya damatsız düğün (Güner, 2017)” [Hürriyet].

Fotoğraf 7.3 : “İsmail’in hayatı da Christy Brown gibi (Bilgin, 2007)” [Hürriyet].

Fotoğraf 7.4: “Elektrik isyanı (Çayırılı, 2012)” [Hürriyet].

Yukarıdaki iki fotoğrafta engelli bireyin gündelik hayatından bir kesite yer verilmiştir. İlk fotoğraf, engellinin kendisi ve yakınına aittir. Haberin konusu zorluklar içinde geçen engellinin yaşamıdır. Fotoğraf engelli birey ön plana alınarak kurgulanmış, annesi arka planda ona göz kulak olmakta ve de edişeli bir ifadeyle onu izlemektedir. Mekan orta gelirli bir ailenin mutfağıdır. Durumlarının çok da iyi olmadığı engelli bireyin yemeğinden ve kıyafetlerinden anlaşılmaktadır. İkinci fotoğrafta ise görme engelli bir birey, yaşadığı mekanda fotoğraflanmıştır. Haberin konusu yaşadığı köye elektrik bağlanmaması sonucu ilaçlarını saklamakta zorluk çeken engelli bireyin sorunlarıdır. Fotoğrafta bahse konu ilaçlar ile tüplü bir aydınlatma haberi desteklemektedir. Engelli birey ise yoksul bir ortamda fotoğraflanmıştır. Her iki fotoğraf da engelli bireyi bir şekilde yardıma ihtiyacı olan birey olarak konumlandırmıştır.

Fotoğraf 7.5: “Engelli kızını koltukla gezdiriyor (Çınar, 2012)” [Hürriyet].

Fotoğraf 7.6: “Göndere tekerlekli sandalye çektiler (2012)” [Hürriyet].

Yukarıdaki iki fotoğraf ise engelli bireylerin erişim sorunuyla ilgilidir. İlk fotoğrafta engelli birey yakınıyla yer alırken, ikinci fotoğrafta yer ve nesne fotoğrafı tercih edilmiştir. Engelli bireyi en çok akla getiren imge “tekerlekli sandalye”dir. Tekerekli sandalye engelliliği ifade eden görsel bir obje olmasının yanı sıra, engelliliği de temsil eden baskın bir nesnedir. İlk fotoğrafta engelli birey tekerlekli sandalye yerine koltukla gezdirilmektedir. Bu fotoğraf engelli bireyin temel ihtiyacı olan tekerlekli sandalyeyi bile alamadığını göstermektedir. İkinci fotoğrafta tekerlekli sandalyenin engelli bireyi temsil kavramını nasıl yansıttığı görülmektedir. Engelli bireyler kendileriyle özdeşleşen bu aracı simgesel bir bayrak gibi göndere çekerek sorunlarına dikkat çekmek istemişlerdir.

Fotoğraf 7.7: “Skolyoz Hastalığının Tedavisi İçin 6 Yıldır Bekliyor (2012)” Yaşadıkça[Sol]

Fotoğraf 7.8: “Evinin Önünden Sokağa Giden Yolu Plastik Leğenle Katediyor (2017)” Yaşadıkça[DHA].

Yukarıda yer verilen ve Yaşadıkça Platformu’ndan alınan iki fotoğrafta ise engelli bireylerin yüzleri verilmeden sorunları aktarılacak istenmiştir. İlk fotoğraf omurga eğriliğinden kaynaklı hastalığın tanıtılması için engelli kişinin çıplak ve arkası dönük pozunu almaktadır. Ancak fotoğrafın sorunlu kısmı engelli bireyin her ne kadar yüzü görülmesede engelinin gözle görünür biçimde sergilenir oluşudur. İkinci fotoğrafa baktığımızda ise olayın dramatik etkisinin artırılması için sorunlu olan yol yerine, engelli bireyin bir leğenle sürünerek bu yolu aştığı gösterilmektedir. Her iki fotoğrafın da engelli bireyin kişiliğini koruyan hak odaklı bir içerik olduğu söylenemez.

Kelly’ye (2002) göre çoğunluk kültürünün engelli insanlara atfettiği kimlik, kusurlu bir beden, zihin, duyu, normal-olmayan görünüşün, ya da genç-orta yaş arası fit erkek idealinden sapan herhangi bir bedenin kimliğidir. Engelli bireyin bedeni istenmeyen ve beklentiye

uymayan farklılıktır. Söylem bu farklılık üzerine inşa edilir. Foucault (1992) da engelli bedeninin söylemde kurulduğundan bahsetmektedir. Engelli bedenin fotoğraflarda bu şekilde sergilenmesi normal ve anormal ayırımına atıf yapmaktadır. Böylece normalin ne olduğu üzerine engelli beden üzerinden bir söylem oluşturulmaktadır.

Aşağıda tema olarak erişim alanında yapılan haberlere eklenen fotoğraflar, habere konu olan mekanların ve sorunların gösterilmesinde daha nesnel bir perspektif yakaladığından olumlu olarak değerlendirilebilir.

Fotoğraf 7.9: “Sivas'ta kaldırımdaki görme engelli bandı şaşırttı (Avcı,2017)” [Hürriyet].

Fotoğraf 7.10: “Engelli yollarında manzara değişmiyor (Oğuz, 2017)” [Hürriyet].

Aşağıdaki iki fotoğrafta ise haberin konusunun birden fazla engelli bireyi ilgilendirmesine rağmen engelli bireyleri temsilen başka engelli bireyler yer almıştır. İlk fotoğrafın konusu lise sınavlarına girecek engelli bireylere verilecek olan bir hizmetle ilgilidir. Ancak resimdeki engelli birey konuyla uyumlu gözükmemektedir. İkinci fotoğraf ise “Askerlik gururu” başlığıyla yayınlanan ve birçok engelli bireyin temsili olarak bir günlük askeri görevlerini yerine getirmelerini konu alan bir habere aittir. Ancak fotoğrafın içeriğinde sadece iki engelli bireyin yakından silahlı görüntülerine yer verilmiştir. Engelli bireylerden biri, fotoğrafı çekene silah doğrultmaktadır. Başlığın aksine, engelli bireylerde askerlik yapmanın gururundan çok, elinde emanet duran silahlar ve yüz ifadelerindeki şaşkınlık, haberle uyumlu görünmemektedir.

Fotoğraf 7.11: “Oks girecek öğrencilere servis (2007)” [Hürriyet].

Fotoğraf 7.12: “Askerlik Gururu (2012)”[Hürriyet].

Yukarıda örnek olarak verilen fotoğrafların yanı sıra haberde inandırıcılığı ve retoriksel özellikleri artırmak için zaman zaman ekran görüntüsü, afişlerin kendisi, ya da karikatür gibi görsel öğelerin de haber fotoğrafı olarak kullanıldığı görülmüştür. Bütün bu

örneklerde gerçekliğin doğru yansıtılmadığı, eksik, karikatürize kurmaca olarak verildiği anlaşılmaktadır.

7.1.2. Haberlerin Temsili Yapısı

Makro çözümlemelerin ikinci kısmı olan temsili yapıda söylemde geçen kimlikler, aktörlerin özellikleri ve haberin kaynakları incelenmektedir. Söylem kurucusunun oluşturduğu kimlikler ve söylemin öznesinin kendini bu kimlikler karşısında nasıl konumlandığı, temsili yapının çözülmesinde oldukça önemlidir. Bilindiği üzere engelli bireyler homojen bir grup değildir. Fiziksel engelli, görme engelli, işitme engelli, otizmli, down sendromlu, süregen hastalığı olanlar vb. engellilik çatısı altında toplanır. Bu nedenle haberlerde bu alt kimliklerin ne derece temsil edildiği önem kazanmaktadır. Yapılan incelemede, haberlerde yer alan üst ve alt kimliklerin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7.3. Örneklem Haberlerde Engelli Bireyleri İfade Eden Alt Kimlikler

Engelli alt kimlikleri	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Engelli	173	352	300	178	317	413
Özürlü	58	37	0	189	39	4
Sakat	5	21	6	19	27	10
Çürük	0	1	0	0	7	0
Fiziksel engelli/Ortopedik engelli/yürüme engelli/bedensel engelli	14	22	10	29	14	5
Felçli,kötürüm,tekerlekli sandalyeli,topal	11	9	1	2	7	0
Zihinsel engelli	18	29	25	9	27	15
Özel gereksinimli/özel çocuk	0	2	6	2	1	0
Görme engelli	39	24	21	12	59	20
Kör	5	2	2	20	6	8
Ama	6	0	0	0	0	0
Görmeyen/az gören/görmez	1	0	0	11	1	3
İşitme engelli	11	38	41	19	10	22
Sağır	0	2	7	7	3	0
Konuşma engelli	0	2	5	2	0	1
Dilsiz	2	1	7	7	2	0
Kekeme	0	3	0	0	0	2
Selebral Palsi	4	0	0	0	0	1
Spastik	3	1	2	3	0	1
Down Sendromlu	11	18	8	1	39	30
Otizmli/otistik (!)	12	4	11	6	0	18
Hastalık Adı olarak (MS,CP, SMA, Kelebek,Skolyoz, Cam Kemik, Akondraplazi vb.)	5	14	6	0	6	12

Tabloda görüleceği üzere, engelli bireyler için hem üst bir kimlik olarak “engelli, özürlü, sakat” gibi hem de alt kimlikler için, görme engelli/kör/ama veya otizmlili/otistik gibi kelimeler kullanılmıştır. Özürlü, sakat, çürük gibi ifadelerin 2013 yılında kanunun değiştirilmesi nedeniyle “özürlü” kelimesinin kullanımı Hürriyet gazetesinde hiç olmazken Yaşadıkça’da ise az sayıdadır. Sakat ifadesinin kullanımı ise halen bazı engelli örgütlenmelerinin (Türkiye Sakatlar Derneği, Türkiye Sakatlar Konfederasyonu vb.) bu sözcüğü örgüt isimlerinde kullanmaya devam etmeleri nedeniyle haber içeriklerinde, 2017 yılında da kullanılmaya devam edilmiştir. Alt kimliklerin yaygın olarak kullanımında, engelli ifadesinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Fiziksel engelli, zihinsel engelli, işitme engelli ve görme engelli ifadelerinin kullanımı kör, topal, felçli, ama, sağır gibi ifadelerden daha yaygındır. İncelenen haberlerde görme ve işitme engelli bireyler ile down sendromlu alt kimlikler daha sık yer bulurken, MS, CP, SMA, kelebek, skolyoz, cam kemik, akondraplazi gibi engellilik türleri daha az yer bulmuştur. Haberlerde kimliklerin çeşitliliği ile bu kimliklerin ne şekilde haberde temsil edildiği de önem taşımaktadır. Aşağıdaki tabloda engelli bireylerin haberlerde temsil edilme biçimleri görülmektedir.

Tablo 7.4. Örneklem Haberlerde Engelli Bireyin Temsil Biçimi

Engellilerin Haberde Temsil Biçimi	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Fiziksel ve cinsel istismarın öznesi	5	3	2	3	5	3
Tıbbi bir konunun öznesi	6	0	3	5	4	6
Bir sorunun öznesi	5	4	2	7	6	2
Mağdur	10	12	10	17	14	15
Kurban	2	3	2	5	3	5
İhtiyaç sahibi/ Yardım alan	8	8	6	8	4	6
Hak sahibi	6	8	4	7	15	5
Ekonomik veya toplumsal açıdan yük	0	0	1	2	1	1
Ekonomik açıdan yoksun	3	4	3	7	3	3
Eğitim Olanaklarından yoksun	4	1	5	3	2	2
Başarı Öznesi	3	8	6	4	6	8
Reklam Aracı	1	1	0	2	2	0
Dezavantajlı	7	11	14	18	10	10
Ayrımcılığa uğrayan	2	8	4	4	3	5
Tüketici/hizmet alan	1	4	2	5	5	2
Tehlikeli	1	0	0	1	0	0
Pasif yer alıyor	9	10	11	8	12	11
Diğer	1	4	4	2	2	2

Douglas Biklen ve Robert Bogdan'ın 1977 tarihli "Engellilerin Medyadaki Temsilleri: Kalıplar Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışmalarında medyada yer alan engelli temsili kalıplarını sıklıkla "acınası ve zavallı, tekinsiz veya şeytani, şiddetin nesnesi, atmosfer, süper engelli, gülünecek kişi, kendinin en büyük ve tek düşmanı, yük, aseksüel ve günlük hayata tam olarak katılamayan kişiler" olarak belirlemişlerdir. Barnes ise "Engelli İmgesi ve Medya (1992)" başlıklı makalesinde engellilerin çoğu filmde ve televizyonlarda "şiddet mağduru" olarak gösterildiğini saptamıştır. Yukarıdaki tabloda engelli bireyler en çok "mağdur", "dezavantajlı" ve "pasif" olarak, ikinci olarak "başarı öznesi", "tıbbi özne" ve "yardım alan" şeklinde temsil edilirken, "tehlikeli", "ekonomik, toplumsal açıdan yük" ve "reklam aracı" imajında en az oranda temsil edildiği görülmektedir. 2012 yılında Yaşadıkça'da yer alan haberlerde "hak sahibi" imajında Hürriyet gazetesine ve incelenen diğer yıllara göre artış olduğu görülmektedir. Bu duruma BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme ve engelli yasasındaki yeniden düzenleme sürecinin bir etkisi olabilir.

Tabloda yer alan temsil biçimlerine ait örnekler incelendiğinde, temsilin ilk biçimi fiziksel ve cinsel istismar öznesidir. İstismara uğrayan kesimler daha çok çocuklar ve zihinsel engelli bireylerdir. Engelli bireylerin eğitim aldığı yerler istismar mekanlarının başında gelmektedir. Örneğin Hürriyet gazetesinde 2012 yılında yer alan haberde engelli birey eğitim aldığı okulda fiziksel istismara uğramıştır. Bununla birlikte engelli birey savunmasız ve pasif olarak aktarılmıştır:

Okulda ücretli görev yapan beden eğitimi öğretmeni O.A., yere oturup bağırان öğrencinin başına iki kez pet şişeyle vurdu, kolundan çektiştirerek kaldırdı. Yanındaki kadın öğretmenle birkaç adım attıktan sonra tekrar kendini yere bırakan öğrenciye, öğretmen O.A. bu kez ayağıyla vurdu ("Sevgi Bağ okulunda uygulamalı şiddet," 2012).

Engelli bireyler cinsel istismarın öznesi olarak haberde yer verildiğinde, engelli bireyin kişilik haklarına dikkat edilmediği görülmektedir. İstismarı genelde kurban olarak temsil etme takip etmektedir. Örneğin Hürriyet gazetesinde "zihinsel engelli 21 yaşındaki Güray Tosun, samanlıkta elleri ayakları iple bağlı, çıplak [M] halde boğularak öldürülmüş bulundu" ("Zihinsel engelli genç el ve ayakları bağlanarak öldürüldü," 2017) ve Yaşadıkça[DHA] platformunda yer alan "Bolu'da zihinsel engelli 30 yaşındaki Erhan Gümüş'ü, tecavüz edip işkence yaptıktan sonra boğazını keserek öldürdüğü" ("Engelli Genci İşkenceyle Öldüren 3 Sanığa Ömür Boyu Hapis," 2017) ifadelerinin geçtiği haberlerde, engelli bireyin kimliğinin ve yaşadığı yerin açıkça belirtildiği ve devamında cinsel istismarın detaylarının verildiği görülmektedir.

Engelli birey sıklıkla "engeline rağmen başarılı" olduğu vurgusuyla da haberlerde yer almaktadır. Neyin haber olacağı konusunda yukarıda da değinildiği gibi, engelli bireyin "süper engelli" şeklinde sunulduğu haberler, okuyucunun daha çok ilgisini çekmektedir. Örneğin Yaşadıkça'da [Radikal] "İnatçı ve azimli. 10 günde körler alfabetini sökmüş" ("Bize bakışınızı değiştireceğiz," 2007) ifadelesinin geçtiği haber, yine Yaşadıkça'da [Vatan] yer alan "engelli

kelimesinin içini boşaltanlardan” (Biyonik Adamın Hedefi Olimpiyatlar, 2012) ifadelerinin geçtiği haber ya da Hürriyet gazetesinde yer alan “Serebral palsi hastası Seben Ayşe Dayı, 28 yaşında antropoloji yüksek lisans öğrencisi. Aynı zamanda alternatif eğitim modelleri üzerinde çalışan bir eğitimci” (“Biz doğru anlaşılmıyoruz”, 2017) şeklindeki ifadelerde başarılı engelli bireylerin, yıllar geçse dahi benzer içeriklerle temsil edildiği görülmektedir.

Engelli birey tıbbi bir sorunun öznesi olduğunda, çoğunlukla engelli birey pasif durumda olup aile tedavi ile ilgili olarak haberde ön planda yer almaktadır. Hürriyet gazetesinde yer alan aşağıdaki haberde engellilik sadece tıbbi bir konu olarak ele alınmış ve aslında tedavi yöntemi olmayan bir büyüme durdurma uygulaması için tıbbi ve etik kurullar oluşturulmuştur. Burada engelli birey için karar veren aile aktif, durumunun bilincinde olmayan engelli birey ise kendi hayatıyla ilgili karar veremeyen bir pozisyonundadır.

Engelli çocuklarının büyümesinin durdurulması için Ashley tedavisi uygulanmasını isteyen Ankaralı Evren ailesi, şimdi Sağlık Bakanlığı’ndan karar bekliyor. Ailenin talebini görüşmek ve bu tedavinin uygulanabilirliğini belirlemek için bakanlık bünyesinden bir etik kurul oluşturuldu (“Ashley tedavisi tartışması sürüyor,” 2007).

Engelli bireylerin dezavantajlı bir kesim olduğu ve pozitif ayrımcılık yapılması gereken bireyler olduğu vurgulanmaktadır. Bu dezavantajlar birçok haberde öne çıkarılarak, engelli bireyin yardım alması gereken kişiler olarak temsil edilmesine neden olmaktadır. Örneğin 2012 yılında Yaşadıkça’da yer alan bir haberde “dünyaya bir engelli olarak gelmek, bütün sorunları iki kat daha fazla yaşamak” ve aynı haberde “bir de dışlanmışlık, horlanma, yok sayılma eklendi mi evlerinden bile çıkamaz olurlar. Yaşam çekilmez hale gelir (“Vahim Olan, İnsanın Sakat Olması Değil Düzenin Sakat Olmasıdır!” 2012) ifadesinde, engelli bireyler her bakımdan dezavantajlı olarak betimlenmişlerdir. Durumlarının kötü, yaşamlarının çekilmez olduğu gibi ifadelerle, engellilik durumu iyice olumsuzlaştırılmıştır.

Engelli bireyin haberlerde yer aldığı bir başka temsil biçimi, ihtiyaç sahibi ya da yardım alan kişidir. Engelli birey veya yakını bu haberlerde maddi imkanlarının iyi olmadığını ve yetkililerden yardım istediklerini, yani buna muhtaç olduklarını bildirirler. Bu haberlerin olumsuz tarafı ise, engelli bireylerin yaşantısının aşırı dramatize edilmesidir. Aşağıdaki haber örneklerinin hem başlıkları hem içerikleri bu bağlamda değerlendirilebilir:

Yeliz’in ders aralarında da ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli sırtında taşıdığını belirten Burcu, “Okula sırtımda getirip götürüyorum. Zorlanıyorum, ancak başka çaremiz yok. Bazen belim çok ağrıyor. Kimse de yardım etmiyor (“Yükü sırt çantasından ağır,” 2007)”, [Hürriyet].

Mehmet Çivici, (...) çocukları ile birlikte tek katlı ve çökmek üzere olan bir gecekonduda yaşam mücadelesi veriyordu[M]. Ailenin küçüğü olan Mücahit Çivici’nin (...) ihtiyacı olan bir rehabilitasyon merkezine yatırılması için yetkililerden yardım bekliyordu (“Gecekondudaki ailenin dramına bakanlık el uzattı,” 2017), [Hürriyet].

Engelli bireylerin hak sahibi olarak temsil edildiği haberlerin sayısı 2012 yılında artmıştır. Hak sahibi vurgusuyla yer alan haberlerin kaynakları, genelde engelli örgütlenmeleri

olmaktadır. Bahsi geçen tarihlerde 2005 yılında çıkan yasada, engellilerin erişimi ile ilgili yapılacak düzenlemeler için tanınan yedi yıllık sürenin uzatılması söz konusu olduğu için, hak vurgusunun arttığı düşünülmektedir. Buna örnek olarak, Hürriyet gazetesinde yer alan “Engelli yasası ertelenmemeli” başlıklı haber verilebilir. Haberde gerekli düzenlemelerin neden yapılmadığı sorgulanmış, “idare ve yönetimin özürllülere bakışı, yaptıkları iş kadardır” görüşlerine karşılık: “Bundan çıkardığımız sonuç, toplum içinde bizi aralarında görmek istemiyorlar (a.g.h.)” şeklinde dile getiren engelli, kendilerine tanınmayan haklar sonucunda kendilerini değersiz hissettiklerini ifade etmiştir.

Engelli bireyin hak sahibi olarak temsil edilmesinin ardından ayrımcılık ve sosyalleşme konusunda da Hürriyet gazetesinin haberlerinde 2012 yılında artış olmuştur. Aşağıdaki haberlerden ilkinde engelli bireyin ücretsiz ulaşım hakkı olmasına rağmen, bu hakkından yararlanılmadığı işlenmektedir. İkinci haberde ayrımcılık karşıtı olarak eğitimde kullanılan kaynaştırma uygulamalarının etkili olmadığı ve engelli bireyin yine ayrımcılığa uğrayan kesim olarak kaldığı ifade edilmektedir. Üçüncü haberde ise engelli birey hem ayrımcılığa uğramakta hem de eğitim olanaklarından mahrum bırakılan olarak temsil edilmektedir.

Halk otobüsü şoförü, (...) engelli çocuk ve babasını araca bindirmeyeceğini söyledi. Yerinden kalkarak bağırıma başlayan otobüs şoförü, Beşkardeş ile yüzde 90 engelli oğlunu otobüsten zorla indirdi (“Engelli çocuk ve babası özel halk otobüsünden zorla indirildi,” 2017) [Hürriyet].

-Diğer öğrencilerle kaynaşabiliyor muydunuz?
-Karşılaşıyorduk ama kaynaşabiliyor muyduk orası soru işareti. Sınıfa girdiğim zaman biriyle diyalog kurmak istediğimde cevap hep şu olur: ‘Senin arkadaşın bak orada’. Diğer görme engelliği gösterirlerdi bana (“Boğaziçi’ne Geldiğimde Baston Kullanmayı Bile Bilmiyordum,” 2017) [Yaşadıkça(bianet)].

İddiaya göre; Eren’in sınıf öğretmenini Ş.Ç., Eren’i atipik otizmli olduğu için okulda istemedi ve bunu annesine ‘Sizin çocuğunuzun sınıfında otizmli bir çocuk olmasını ister misiniz?’ dedi (“Öğretmeni Otizmli Eren’i Sınıfında İstemedi İddiası,” 2017) [Yaşadıkça (Pusula Gazetesi)].

Engelli bireyler, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, nadiren tehlikeli ve ekonomik açıdan yük olarak görülmektedir. Örneğin Hürriyet gazetesinin 2007 yılındaki bir haberinde “Karatepe, ilerleyen yıllarda oğlunu çevreye zarar verdiği için zincirle bağlamak zorunda kaldıklarını söyledi” (“Zihinsel engelli gencin dramı,” 2007) ifadelerinden, engelli bireyin haberde tehlikeli biri olarak temsil edildiği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki iki haberin ortak yanı engellinin temsil edildiği “ekonomik açıdan yük” oldukları konusunda vurgu yapılan noktanın engelli bireyin üretime katılamayarak devletin yardımına ve maddi desteğine ihtiyaç duyan kişiler olarak tanımlanmasıdır.

Eğitim yardımından 110 bin engellinin yararlandığını anlatan Unakıtan, bu kaynağın bütçeye yükünün [M] ise, 2007 yılında 325 milyon YTL’ye ulaştığını ifade etti (“Unakıtan, Sıkı Para Politikalarına Rağmen Engellilere Kesenin Ağzını Açtık,” 2007).” [Yaşadıkça (Cihan)].

(...) engelli Suriyeli sığınmacıların Türkiye’den sonra gidebilecekleri bir yer de yok, ülkemizde kalıyorlar[...] Binlerce özel bakıma muhtaç insanın ihtiyaçlarını yalnızca Türkiye’nin karşılamasını [M] beklemek te gerçekçi olmaz (“Suriye’de 6 Yıldır Süren Savaşın Engelli Mağdurları,” 2017, [Yaşadıkça (Al Jazeera)]).

Engellilerin az da olsa reklam aracı olarak kullanıldıklarını gösteren haberler de vardır. Bazı haberlerde, bir siyasi aktör gazetecilerle engelli bireyin evine gelip yardımlarda bulunmakta, sorunlarına geçici çözümler üretmektedir. Buna en iyi örnek, bir engelli tarafından yapılan saptamanın bir haberde konulaştırılmasıdır. Yaşadıkça’da 2012 yılında yer alan haberde “Belediye başkanları bizi etkinliklerde fotoğraf çekirtmek için kullanıyor, ardından unutup” (“Engellilerden 'Başkanlar Bizi Fotoğraf İçin Kullanıyor' Tepkisi,” 2012), Yaşadıkça[DHA]]” şeklindeki ifade, engelli bireylerin kendilerinin siyasi reklam kampanyasının aktörü olarak kullanılmalarına hem bir eleştiri hem de bir itirazdır.

Habere konu olan aktörlerin kimler olduğu, hangi aktörlerin ne sıklıkta haberlerde yer aldığı ve bu aktörlerin nasıl gösterildiği, temsili yapıda incelenecek bir diğer ögedir. Aşağıdaki tabloda incelenen haberlerde yer alan aktörlere dair veriler aktarılmıştır. Tablo incelendiğinde engelli birey, engelli yakınları, STK, uzmanlar ve yetkililerin sıklıkla haberlerde yer aldığı görülmektedir. Vatandaş/gönüllü/hayırseverler ve siyasi aktörler kategorisinde her iki gazetede de yıllara göre artış görülmektedir.

Tablo 7.5. Örneklem Haberlerde Yer Alan Aktörler

Aktörler	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Devlet başkanları,başbakan, cumhurbaşkanı	0	2	1	1	2	2
Bakanlar ve bakanlıklar	7	4	1	4	8	3
Siyasi Aktörler(Parti başkanları, Milletvekili,belediye başkan vb.)	2	5	5	3	8	8
Uzmanlar (Sağlık, eğitim vb)	16	8	10	11	9	12
STK	15	13	12	15	18	11
Yetkililer	14	8	16	11	11	15
Engelli birey	36	41	42	36	31	24
Engelli yakını	13	19	15	12	11	18
Vatandaş/gönüllü/hayırsever	6	10	13	3	10	15
Suçlular	1	2	4	2	3	5
Diğer	1	5	9	4	5	8

Haberlerde yer alan aktörlerin kimler olduğu ve bu aktörlere ne gibi özellikler atfedildiği önemlidir. Örneğin Hürriyet’te yer alan 2007 tarihli “ABD’nin tuhaf vize uygulaması” başlıklı haberin konusu, Türkiye’de görev yapmış ve bir Türkle evlenmiş emekli bir Amerikalı diplomatın, ABD’ye dönerken bakacak kimsesi olmayan down sendromlu baldızını eşiyile

yanlarında götürmek isterken yaşadıkları vize sıkıntısıdır. Engelli baldızının "IQ'sunun 30'un altında olduğuna" dikkat çeken Donald Cofman, "Baldızım hiçbir güvenlik riski oluşturmuyor. Bir terörist olmak için yeterince güçlü ya da akıllı değil (a.g.h.)." şeklindeki demeçte, engelli zayıf, güçsüz ve zararsız olarak, yetkililer ise acımasız ve kuralcı olarak konumlandırılmıştır.

Aşağıdaki iki haberden Hürriyet'te yer alan ilkinde engelli birey dezavantajlı, yalnız, güçsüz durumda temsil edilirken, onlara yardım edenler, duyarlı hassas, yardımsever olarak konumlandırılmıştır. Yaşadıkça'da (Türkiye) yer alan ikinci haberde ise bakan bir güç ve otorite olarak, engelli birey çaresiz, pasif pozisyonda yer almaktadır. Bütün bu örneklerde ikili karşıtlıklar oluşturularak, her iki kesim de kategorik olarak işlenmekte ve bu kategorikleştirme pozitif-negatif, olumlu-olumsuz şeklinde şablonlaştırılmaktadır.

Onların dünyaları sadece evlerinin penceresinden sokakta oynayan çocukları seyretmekten ibaret. Hatta bir kısmı, bunu bile yapamıyor. Onların çoğunun bir bayram ziyaretine gidemediğini, bir tatile çıkamadığını unutmamalıyız. Çevremizde böyle bir yaşama duyarsız kalmamız, bize yakışacak bir tavır olamaz ("Eğitim engelsizler kadar engellilerin de hakkıdır," 2007).

Nevzat'ın tekerlekli sandalyedeki fotoğrafına, duruşuna ve çaresizliğine bakıp gereğini yapmayanların her yönden borçlu olduğunu düşünüyorum ("Sakat Özürlü Çürük Yok Engelli Var," 2012).

İncelenen bir sonraki haber, Yaşadıkça'da 2007 yılında yer almıştır. Radikal'den alınan "Bize Bakışımızı değiştireceğiz" başlıklı haberde, engelli bireye toplumun engellilere ilişkin algısı aktarılmıştır. Bu algı şöyledir: engelli birey zaman zaman bilgin, zaman zaman zavallı ve düşkündür. Engellinin bu algıya ilişkin görüşleri şöyle verilmiştir: "Hep bir abartı vardır; ya körlerin zekâsına hayran kalıp onları kâhin ve bilge gibi görürler ya da zavallı, düşkün olarak değerlendirirler (a.g.h.)." Ayrıca haberde engelli birey kendini engelli olmayanlardan "siz görenler" diyerek ayırmaktadır. Engelli bireyin burada toplumun geri kalanından farklı bir aktör olarak konumlandığı görülmektedir. Ancak yine de haberin sonunda "kendisine acınmasına izin vermediği" ifade edilerek güçlü bir engelli imajı çizilmiştir. Bütün bu imajlar onların toplum içinde ve kendilerine karşı kimlikler inşa eder.

Yaşadıkça'da aynı yılda yayımlanan alan bir başka haberde, engelli bireyin çoğunlukla temsil edildiği, yardım alan konumdan farklı bir konuma yerleştiği görülmektedir. Normalde sorunlu, dezavantajlı ve yardıma muhtaç bireyler olarak haberlerde yer alan engelliler, bu haberde yardım eden olarak görülmektedir. Ancak haberin konusu bu bakışa başka bir anlam daha yüklemektedir. Burada engelli bireyler yardımsever veya konuyla ilgili kişiler olarak değil, "engeline rağmen" yaşama küsmeyen bireyler olarak konumlandırılmıştır. Burada sağlam olduğu söylenen ama hayata küsen insanlara: "Bakın beterin beteri var. Halinize şükredin" dolaylı bir anlatımla, engelli olan ama hayata küsmemiş insan örnek alınarak "normal"lerin rehabilite edilmesinden bahsedilmektedir. Haberde geçen, "Öyle insanlarla karşılaşıyoruz ki; hayata küsmüş, hiçbir engeli olmadığı halde ölümü arar hale gelmiş" ("Sağlamları Engelliler

Düzeltecek,” 2007) cümlesi, engeli olmak, hayata küsmenin bir gerekçesi olarak kabul edilmektedir. Engeli olmadığı halde hayata küsmek, şaşılabilir bir durum olarak görülmektedir. Ayrıca engelli olanın ölümü istemesinin normal bir durum olduğu kabulü de vardır.

Aşağıdaki iki haberde ise hak arayan engelli birey aktif konumdayken hak talep edilen otoritenin aktör olarak farklı özellikler sergilediği görülmektedir. Buradaki örneklerde otorite ile ona tabii olan engelli bireylerin durumları açık biçimde yansımaktadır. İlk haberde engelli bireyler çeşitli sorunları nedeniyle eylem yapmaktadırlar. Haberin aktörlerinden biri olan STK'lar burada devreye girmekte ve engelli bireyleri temsil etmektedir. Haberin diğer aktörleri olan bakan ise otorite olmasına rağmen daha ılımlı özellikler gösteren ve hak temelli yaklaşımları savunan bir konumdadır. İkinci haberde ise konu belediye başkanının bir açılışta, körler rehabilitasyon merkezinin satılmasını istemeyen Altınokta Körler Derneği üyelerince protesto edilmesidir. Başkan bunun üzerine derneğe verilen 30 yıllık sürenin dolduğuna dair açıklama yapmıştır. Haberin devamında ise otoritenin ilk haberden tam tersi özelliklerde engelli bireyler ve sorunlarına sağduyulu yaklaşmayan, onları görmezden gelen ve tehditkar olarak yer alan bir otoriteye dönüşmektedir. Hak talebinde direnen engelli örgütüne karşı yerel yönetimde bulunan otoritenin tavrı sertleşmektedir.

Şahin, hak temelli bir mücadele verdiklerini söyledi. Makamına gelenlerin sorunları hakkında bilgiye sahibi olmasından duyduğu memnuniyeti dile getiren Şahin, 'Arkadaşlarımızın yaptığı basın açıklamasını da ileri demokraside ülkemizin geldiği nokta olarak görüyorum. Onların hak arama mücadelesinde yanlarında olduğumuzu de belirtmek istiyorum' diye konuştu ("Bakan Şahin: Devlet Personel'e Gelen Engelli İstihdam Rakamı Bizi Bağlamaz," 2012). [Yaşadıkça (AA)].

Topbaş, konuşmasının ardından parkı gezerken yanına yaklaşan görme özürünü de, "Bunu istismar ettiniz. Bedelini ödeyeceksiniz" diye azarladı. Derneğin şube başkanı Murat Demirok, ayrıca protesto sırasında polisten dayak yediklerini öne sürdü ("Topbaş'dan Engellilere: Bedelini Ödeyeceksiniz!" 2007, Yaşadıkça [Radikal]).

Engelli birey ve yakınının aktör olarak yer aldığı Yaşadıkça'daki [Sabah] haberde, engelli yakınının engelli kardeşini istemeyen eşinden ayrılarak fedakarlık yaptığı öne çıkarılmıştır. "Bu hastalık yüzünden çekmediğim acı kalmadı. Ablam bu yüzden eniştemden ayrıldı" haberi, engelliye bakım sorunu, engellinin ilişkileri sorunlu hale getirmesi, sorumluluk ilişkisi öne çıkmaktadır. Bütün bunların öznesi, engelli bireydir. "Aşırı kiloları ve ayağındaki yaralar nedeniyle yürümekte dahi zorluk çeken Saliha Kalpak, ölmek istemediğini belirterek Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'dan yardım istedi" ("Saliha'nın Dramı Yürek Burkuyor," 2012) cümlesinde yaşamak isteyen engelli birey mağdur, yardıma muhtaç, acı çeken kişi olmak gibi özelliklerle öne çıkmaktadır.

Aşağıdaki haberlerde ise engelli birey aktör olarak, güçlü, özgüvenli ve başarılı özelliklerle temsil edilmiştir. İkinci haberde zihinsel engelli birey aktör olarak kendini ifade edebilen, savaşçı nitelikleriyle temsil edilmektedir.

Eğitim hayatımda, sosyal ve iş yaşamımda asla engelimi öne sürmedim, bunu mümkün olduğunca insanlara az hissettirmeye çalıştım. Çünkü birçok şeyi başarabileceğimi biliyordum ("Görme Engelli Can Kırca'nın Sıra Dışı Hayat Hikâyesi!" 2017). [Hürriyet].

İZEV Amiri Tan Aytıs [...] Bir amir olarak şunu söyleyebilirim; Neden zihinsel engelli diyoruz? Biz engelleri aşmak için her yolu deneyeceğiz. Bu bir hastalık değil sadece farklıyız. Savaşacağımıza hiç kuşkunuz olmasın" diye konuştu ("Tabloları Renklendiren Downlu Gençlerin Yüzü Dünyaca Ünlü Tablolarda," 2017). [Yaşadıkça (DHA)].

Vatandaşların aktör olduğu haberlerde iki eğilim söz konusudur; birincisinde engelli bireye yardım eden hayırsever veya aşırı duyarlı vatandaş, ikincisinde zorluk çıkaranlar ya da durumu istismar edenler. Serebral palsili bir engellinin sorunlarının yer aldığı Hürriyet'te geçen bir haberde: "Servis beklerken bir amca elime para tutuşturdu, gitti. Peşinden koştum. 'Amca ben dilenci değilim' dedim" ve "Metroda 'Vah çocuğum kayboldun kesin, gel karakola gidelim' diyen oldu" ("Biz doğru anlaşılmıyoruz, 2017) gibi toplumsal hayat içindeki deneyimler ilk gruptaki aşırı duyarlı yardımsever insanlara örnek oluşturmaktadır. İkinci gruba örnek haberde ise aktör olan vatandaş, yardımsever gibi görünüp durumu kötüye kullanan insanları temsil etmektedir:

Bazı erkekler gelip belimden sarılıyor. Dönüp "ne yaptığınızı farkında mısınız" dediğimde, "sen benim bacımsın sana yardım etmeye çalışıyorum" diyor (...) Bazıları bunu iyi bir fırsat olarak kullanıyor. Bizi taciz ettiklerinde hiçbir şey söylemiyoruz. Herhangi bir kadın bunu dediğinde tepki uyandırır. Ama engelli bir kadınsan o zaman iş değişiyor. Neden çünkü yardım ediyor ("Boğaziçi'ne Geldiğimde Baston Kullanmayı Bile Bilmiyordum," 2017, Hürriyet).

Haberin kaynaklarının neler ve kimler olduğu, haber kaynaklarının birinci elden mi yoksa dolaylı olarak mı elde edildiği söylemin dağılımı açısından önemlidir. Aşağıdaki tabloda haberlerde kullanılan kaynaklar ve sayıları listelenmiştir.

Tablo 7.6. Örneklem Haberlerde Kullanılan Kaynaklar

Haber Kaynağı Kullanımı	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Devlet başkanları, başbakan, cumhurbaşkanı	0	0	0	1	0	1
Bakanlar	6	3	1	2	5	1
Siyasi aktörler (milletvekili, parti başkanları, belediye başkanları vb.)	1	6	6	6	5	5
Uzmanlar(sağlık, eğitim vb.)	4	5	7	6	3	6
STK	12	11	10	12	16	5
Yetkililer	8	2	6	6	5	2
Engelli birey	13	13	13	15	17	15
Engelli yakını	9	9	8	7	8	13
Vatandaş/gönüllü vb.	4	5	10	3	3	3
Belirlenemedi	6	10	9	7	5	12

Tablo incelendiğinde, engellilikle ilgili haberlerde kaynak olarak daha çok engelli birey, engelli yakını ve STK'lar öne çıkarken, kaynaklarının belirlenemediği haberlerin sayısı da oldukça yüksektir. En az sayıda kaynak, devlet başkanları kategorisinde yer almaktadır. Bu haber kaynaklarına örnek olarak; Hürriyet gazetesinde yer alan engelli bireyin kendisinin kaynak olarak kullanıldığı “Ben Sakat Değilim” (2007), engelli yakını için; “Engelli Cansu ve annesinin göz yaşartan öyküsü” (2017), STK'lar için; “Yurdseven: Yüzbinlerce engelli evlerinde hapis hayatı yaşıyor” (2017), vatandaş kaynaklı haberler için; “Bir tarafı rampa, diğeri merdivenli üstgeçit” (2012), Yaşadıkça'da yer alan haberlerden yetkililer için emniyet müdürünün açıklamasını içeren “Engelli Öğrenciler Üzerinden Devleti 10 Milyon Lira Zarara Uğratan Merkeze Operasyon (2012)” başlıklı haber, uzmanların haber kaynağı olarak kullanıldığı haberlere “Trabzonlu Kadın Hawking 'Sibel Sakallıoğlu' (2017)” ve son olarak haberin kaynağı belli olmayan haberlere Hürriyet'te yer alan “Özürlü dediler sapasağlam doğdu (2007)” başlıklı haberi örnek gösterebilir.

7.2. Medyanın Engellilik Üzerine Söylemlerinin Mezzo Yapısal Çözümlemesi

Bu bölümde odaklanılan noktalar daha çok metinde yer alanların arka planını anlamaya yöneliktir. Metnin geneli üzerinde içeriğiyle ve yaklaşımları ile ilgili incelemeler bu bölümde gerçekleştirilmiştir. Mezzo yapısal çözümleme şematik ve politik yapı analizleri şeklinde yapılmıştır.

7.2.1. Haberlerin Şematik Yapısı

Şematik yapılarda, haberlerin içeriğinin haberin genel yaklaşımının ne olduğu, ardaan ve bağlam bilgisinde nelere yer verildiği, ana olayın nasıl sunulduğu gibi sorulara yanıtlar aranmıştır.

Haberlerin içeriğinde engelliliğin nasıl tanımlandığı, haberlerin hak odaklı olup olmadığı, içeriğe dair genel izlenimler incelenmiştir. Öncelikle engelliliğe bakış haberin içeriğini etkileyen unsurlardan biridir. Engelliliğin ne olarak tanımlandığı, haberin akışını etkilemektedir. Aşağıdaki tabloda, örneklem haberlerde engelliliğin ne şekillerde tanımlandığı gösterilmiştir. Bazı haberlerde tanımlamalar belirgin olmazken, bazılarında birden fazla tanımlama kullanılmış olabilmektedir. Tablo incelendiğinde engelliliğin en çok “toplumsal sorun” olarak tanımlandığı görülmektedir. Bunu, “insan hakkı sorunu” olarak tanımlama takip etmektedir. Hürriyet ve Yaşadıkça kıyaslandığında, insan hakkı olarak tanımlamanın Yaşadıkça'da yüksek olduğu ve “bireysel sorun” olarak tanımlamanın düşük olduğu görülmektedir. Bu durum Yaşadıkça'nın engelli bireylerin sorunlarına daha sosyal model

çerçevesinde yaklaştığını göstermektedir. Engelliliğin dini bir konu olarak ele alınıp tanımlanması düşük düzeydedir. Bu tanımlamanın kökenleri Ortaçağ kadar dayanmakla beraber, insan haklarının gelişmesiyle bu bakışın yerini daha sosyal ve hak temelli yaklaşımlara bıraktığını gösteren önemli bir işarettir.

Tablo 7.7. Örneklem Haberlerde Engelliliğin Tanımlanması

Engelliliğin Tanımlanması	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Bireysel bir sorun olarak	6	8	8	11	2	2
Toplumsal bir sorun olarak	14	16	24	18	13	21
Tıbbi bir sorun olarak	7	4	6	6	8	13
İnsan hakkı sorunu olarak	9	7	3	5	13	7
Dini bir konu olarak	1	1	1	0	0	2
Belirgin değil	13	19	16	18	21	13

Her ne kadar haberlerde engelliliğin dini bir bakışla tanımlanmasına az rastlansa da, toplumun bir kesiminin engelliliği Allah'tan gelen kadersel bir durum olarak gördüğü de bir gerçektir. Haberlerde geçen "Allah'ın takdiri işte, bu duruma düştüler" ("İki Kardeş Friedreich's Ataksi Hastalığıyla Mücadele Ediyor," 2017), (Yaşadıkça[İHA]) ya da yine Yaşadıkça'da yer alan "Bunu bize Allah verdi. Onlar bize rabbimin bir emaneti" ("Öğretmeni Otizmlili Eren'i Sınıfında İstemedi İddiası," 2017) ve Hürriyet gazetesindeki CHP'li engelli milletvekili Şafak Pavey için atılan bir tweeti konu alan haberde geçen "Allah bir bacağını almış, hala küfürden uyanmazsın" ("O tweet deprem etkisi yarattı," 2012) şeklindeki ifadede bu açıkça görülmektedir.

Engellilik tıbbi yaklaşımla ele alındığında, genelde sağlıklı olmakla veya sağlam olmamakla ilişkilendirilir. Bu nedenle engellilik bedensel bir hastalık olarak nitelendirilir ve tedavi edilmeye çalışılır. Ancak engellilik her zaman sadece tıbbi bir olay değildir. Bu nedenle tedavisi mümkün değildir. Örneğin 2017 yılından Hürriyet'te yer alan "Doktorlar 'Yürüyemez ve konuşamaz' dedi ama otizm hastası Dursun iyileşti" başlıklı haberde, otizmlili bir bireyin iyileştiği ve bunun mucizevi yönüne vurgu yapılmaktadır. Oysa otizm bir hastalık değil, bir gelişimsel farklılıktır. İlaçla tedavi edilen ve tıbbın alanına giren bir hastalık değildir. Aynı şekilde genetik bir farklılık olan Down Sendromu'nun da sıklıkla tıbbi yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Örneğin incelenen haberlerdeki "Dünyada (...) birçok down sendromu hastası [M] var" ("Yeşilyurt: Down Sendromlu Hastalarda Türkiye Geride," 2012) (Yaşadıkça [Hedef Halk]) ve Yaşadıkça'da yer alan "Jale Erol, çevrenin 'Korkma, ikincisi sağlıklı [M] olur' telkinine uydu. Ancak hem ikinci bebeği hem de müdahalede geç kalınan üçüncü

çocuğu aynı hastalıkla [M] doğdu" ("Melih ile Adile'nin Aşkı Engel Tanımadı," 2012) ifadeleri engelliliğe tıbbi yaklaşımın izlerini taşır.

Engelliliğe olan tıbbi yaklaşım sağlamlığı ve normalliği ön plana çıkarmakta, bedeni bir norm üzerinden ele almaktadır. Bu yaklaşım ayrıca engelliler için çeşitli sınıflandırma ve tanı ölçütleri koymaktadır. Bu yaklaşımı aşağıdaki iki haberde görmek mümkündür.

Kurter, şimdi 6 yaşında olan ilk çocuğunun sağlıklı olduğunu anlatarak, "Doğuma kadar yapılan kontrollerde her şeyin normal olduğunu söylediler. Doğumdan bir hafta önce yapılan ultrason çekimi sonucunda doktorum A.İ., yine bebeğimin sağlıklı olduğunu söyledi. Ama ben ultrasonda kolunu göremedim ... doktoru arayıp sordum. Bana yine her şeyin normal olduğunu [M] söyledi" dedi (Annenin kolu kanadı kırıldı," 2007)." Yaşadıkça[Takvim].

Yeni çıkan iç yönetmelikle THY evrensel tıp bilimi tanımlarının dışına çıkarak[M], kendisi özürülleri yeniden tanımlamıştı. THY tanımına göre sadece "ya iki kolu, ya iki bacağı, ya iki gözü ya da beyni iradesi olmayanlar" özürlü olarak belirlenmişti" [M](Şafak Pavey'in Ses Getiren Thy Mektubu Yaşadıkça' da," 2007). Yaşadıkça[Radikal].

Engelliliğin toplumsal bir sorun olarak tanımlanması, bir diğer haber içeriğidir. Engellilik toplumsal bir sorun olarak algılandığında, toplumda yaşayan engelli olmayan bireyler de sorumluluk paylaşımını üstlenirler. Yaşadıkça'da yer alan "Engelliliği toplumsal bir sorun olarak ele alıp engellileri ve ailelerini bir bütün olarak değerlendirerek çözümler üretmemiz gerekmektedir. Engelliler toplumun ayrılmaz bir parçasıdır" ("Prof. Dr. Rümeyza Kazancıoğlu, Engellilik Bireysel Değil Toplumsal Bir Problemdir," 2017) ifadesi sosyal model odaklı habere örnek oluşturmaktadır.

Bu başlığın ikinci kısmında incelenecek konu ise haber içeriklerinin hak odaklı olup olmadığıdır. Medyada engellilerin doğru bir şekilde temsil edilmesi ve ayrımcı dille mücadele için haberlerin insan haklarını merkeze alarak yapılması gerekmektedir. Engelli haberlerinin, basında sunumunun da hak haberciliği bağlamında gerçekleştirilmesi ile insan hakları felsefesinin ayrımcılık karşıtı, eşitlikçi anlayışının kitle iletişim araçlarınca benimsenmesi sağlanmak istenmektedir. Alankuş (2009), insan haklarını merkezine alan hak haberciliğinde; "Haberin konusu, bir hak ihlâli midir? Haber ötekini, dezavantajlının lehine odaklı mıdır? Haber inşa edilirken hak ihlâli yapılmış mıdır? Haklar konusunda bilgilendirme var mıdır? Hak kullanımı, mücadele yolları konusunda bilgilendirme, yol gösterme var mıdır?" gibi sorulara yanıt verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dursun (2007:3) hak haberciliğinin geleneksel habercilik anlayışının savunduğu tarafsızlık ilkesine yer vermediğini, haberin taraflı olduğunu, haklardan ya da dezavantajlılardan tarafa olduğunu belirtmektedir. Hak haberciliğinde, haber üretiminde, sözü edilen dezavantajlı kesimlere daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Engelliler de bu dezavantajlı kesimlerden biridir ve hak haberciliği, engellilerin toplumsal yaşamda daha görünür olmalarında önemli bir araç olarak görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda haberlerin hak odaklı yaklaşıma dair özellikler gösterip göstermediği incelenmiştir. Bazı haberlerde birden fazla özellik işaretlenirken, bazı haberlerde bu özelliklerin

hiç bulunmadığı gözlenmiştir. Haberlerde çoğu zaman neredeyse yarısında hak odaklı yaklaşım özelliği görülmezken, hak odaklı haber parametrelerinden en çok “olay değil, sorun odaklı haber sunumu” sıklıkla kullanılmıştır.

Tablo 7.8. Örneklem Haberlerin Hak Odaklı Yaklaşımına Dair özellikleri

Hak Odaklı Haber Olup Olmadığı	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Olay odaklı değil, sorun odaklı haber sunumu	8	15	12	12	16	13
Dezavantajının lehine anlatım	9	12	10	9	9	11
Engelli haklarına yer verme	7	8	5	3	8	6
Hak örgütlerine yer verme	6	8	4	4	6	8
Mücadeleye yöneltme / yol gösterme	2	3	5	3	4	6
Bilgilendirme	8	11	13	8	14	13
Eğitme	1	4	4	1	4	3
Yukarıdaki özellikler yok	24	23	33	26	22	32

Hak odaklı haber parametrelerinden, haberlerin olay odaklı değil sorun odaklı sunumunda olayın kendisinden ziyade olayı ortaya çıkaran sorunlara dair eleştirel bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Aşağıdaki haberde engellilerle ilgili siyasal iktidarın faaliyetleri ve söylemleri eleştirilerek (engelli kardeşlerimiz ve hepimiz engelli adayız, ifadelerinin tırnak içinde verilmesi) engelli sorunlarının haberin önüne geçirildiği görülmektedir.

Engelliler, siyasi partilerin seçim dönemlerinde odak noktası haline gelirler, yapılan tüm toplantılarda “engelli kardeşlerimizin” sorunları masaya yatırılır. Bir tanıdık vasıtasıyla toplantıya katılan engellinin ya da ailesinin sorunları dinlenir. Sözler verilir. Belediyeler törenle “engelli kardeşlerine” tekerlekli sandalyeler dağıtır özel günlerde. Ne zaman konusu açılrsa “hepimiz engelli adayız” diyerek karşımızdaki engelliye moral verimiz (....) Bu söylem ve kampanyalarla engellileri ihtiyaç sahibi ve zayıf bireyler olarak konumlandıran yaklaşım, onları daha da pasif hale getirir ve kısır döngü bu şekilde devam eder (“Engelliler Gerçekten ‘Kardeşimiz’ midir? Neden En Temel Hakkımızı Alamıyoruz?” 2017).” Yaşadıkça[Al Jazeera].

İncelenen bazı haberlerde hem hak ihlallerine yer verilmekte hem engelli bireylere hakları konusunda bilgi verilmekte, hem de gerektiğinde hak arama konusunda mücadeleye yönlendirilmektedir. Yaşadıkça’da 2017 yılında yer alan AA kaynaklı “AİHM Görme Engelli Ceyda’yı Türkiye’ye Karşı Haklı Buldu (2017)” başlıklı haber metni buna örnektir. Ayrıca bununla ilgili olarak içeriğinde “Engelli Kadın Derneği bunu yapmaya çalışıyor” (“Boğaziçi’ne Geldiğimde Baston Kullanmayı Bile Bilmiyordum,” 2017) ve “İstanbul’da Savaş Mağduru Engelliler Uluslararası İşbirliği Teşkilâtı kuruldu” (“Suriye’de 6 Yıldır Süren Savaşın Engelli

Mağdurları, 2017) şeklinde engelli örgütlenmelerine yer veren haberler de hak odaklı haberler olarak değerlendirilebilir.

Hak odaklı yaklaşımın bilgilendirme parametresine bir hastalık hakkında uzmandan alınan görüşün veya bir hizmet hakkında yetkililerden alınan bilgilerin sunulması örnek verilebilir. “Türkiye’de Engellilik Tespiti Nasıl Yapılıyor?” başlıklı haberde engellilik ile ilgili oldukça önemli olan engellilerin raporlarında engelliliğin nasıl tespit edildiğine dair okuyucuların bilgilendirildiği görülmektedir. İkinci bir örnek olarak Hürriyet’te yer alan “Görme Engelli Can Kırca’nın Sıra Dışı Hayat Hikâyesi! (2017)” başlıklı haberde tavuk karası denilen hastalık ile ilgili okuyucu bilgilendirilmektedir.

Haberin yaklaşımının geleneksel mi yoksa yenilikçi mi olduğu ve haberin içeriğinde konunun ele alınışı şematik yapı içerisinde incelenmiştir. Haberlerin incelenmesi sonucu aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır. Yardım eksenli haberler, tıbbi yaklaşımlar, dini yaklaşımlar, dramatik içerikler geleneksel olarak kodlanırken; hak modeli, yasal savunuculuk, gibi içerikler yenilikçi yaklaşımlar olarak kodlanmıştır. Aşağıdaki tablo incelendiğinde ilk olarak yenilikçi yaklaşımın daha yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. İki gazete arasında ise anlamlı bir fark yoktur. Haberlerde geleneksel yaklaşımlardan yardım eksenli, dramatik/trajik, sorun odaklı haberlerin daha çok olduğu görülürken; yenilikçi yaklaşımlardan hak modeli, toplumsal sorun ve eleştirel içeriklerin daha yoğun olduğu görülmektedir.

Tablo 7.9. Örneklem Haberlerin Yaklaşım Tarzı

Haberin yaklaşım tarzı	Haberin konuyu ele alışı	Hürriyet			Yaşadıkça		
		2007	2012	2017	2007	2012	2017
Geleneksel	Yardım eksenli	9	5	9	5	6	7
	Engellilik tıbbi ya da yeti yitimi	6	3	4	6	4	9
	Topluma yük	2	1	0	1	0	2
	Engeline rağmen başarı	4	8	7	4	5	6
	Dini yaklaşım	1	2	1	0	0	1
	Dramatik/trajik	9	12	5	5	6	10
	Sorun odaklı	10	16	8	16	7	11
	Toplam	41	37	34	37	28	46
Yenilikçi	Hak modeli	8	9	9	10	17	10
	Yasal savunuculuk	2	4	2	3	5	7
	Toplumsal sorun	10	9	13	8	9	10
	Tüketici modeli	1	1	1	2	0	0
	Bilgilendirici/Bilinçlendirici	8	9	7	7	8	9
	Hizmet	2	8	7	5	9	8
	Eleştirel	7	15	9	13	16	16
	Çözüm odaklı	5	8	10	11	7	10
	Toplam	43	63	58	59	71	70
Diğer	Pornografik	4	2	3	2	2	2
	Sansasyonel	3	0	6	3	1	3

Geleneksel yaklaşıma sahip yardım eksenli haberlerde olayın dramatik yönü ve aşağıda ilk haberde olduğu gibi, kişilerin yoksulluğu vurgulanmıştır. Ancak bazı haberlerde, aşağıda ikinci örnekte olduğu gibi, yardımların sosyal sorumluluk çerçevesinde yapıldığı da öne çıkarılmıştır.

Antalya'da ikisi engelli 7 çocuğunu, engelli maaşıyla kiralık ve doğru dürüst eşyası bulunmayan gecekonduda ayakta tutmaya çalışırken, kapılarını Suriyelilere de açan aileye, kamu kurumlarının yanı sıra vatandaşlardan destek geldi ("Gecekondularını Suriyelilere açan aileye destek yağdı," 2017)." Hürriyet.

Benzemez Kimse Sana adlı yarışma programında yaptığı Mustafa Keser taklidi ile birinci olan Uğur Arslan, kazandığı 20 bin lira karşılığindeki dokuz akülü sandalyeyi teslim etmek için, Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği Hüsnü Ayık Bakım Merkezi'ni ziyaret etti ("Keser'in Taklidiyle Dokuz Akülü Sandalye Desteği Yaptı," 2012)." Yaşadıkça[Sabah].

Geleneksel yaklaşımlardan dramatik/trajik içerikli haberlerde dramatik etkinin artırılması için maddi imkansızlıklara ve kötü koşullara vurgu yapılmaktadır. Buna örnek olarak Hürriyet gazetesinde yer alan "Gençlik Parkı Evleri Oldu (2012)" başlıklı haber verebilir. Bu haber, parkta yaşayan ve sekiz çocuğunun yedisinin engelli olduğunu söyleyen bir aileyi konu almaktadır. Haberin içeriğinde "maddi imkansızlıklardan dolayı" "sıcak bir yuva" "sokakta kalmak" "perişan olmak" "kızım dilsiz" gibi sözcük gruplarıyla olayın dramatik yönü artırılmıştır. İkinci haberde altı çizili cümle yine olayın dramatik/trajik yönünün vurgulandığını göstermektedir. Yaşadıkça'da yer alan Zaman gazetesi kaynaklı "Tekerlekli Sandalyesi Yok Okula Plastik Leğenle Gidiyor (2007)" başlıklı haberde "Doğuştan bacakları sakat olan Mahzun, yazın ninesinin sırtında, hava sıcaklığının zaman zaman eksi 30 dereceye düştüğü kışın ise ipe bağlı çamaşır leğeni içerisinde okuluna gidiyor (a.g.h.)." şeklinde geçen ifadelerde dramatik ögeyi artırmak için soğuk hava koşulları gibi detaylardan bahsedildiği görülmektedir.

Engelliliğe dramatik/trajik yaklaşımlara 2017 yılında dahi rastlanması, engelliliğin dramatikleştirilerek haber değerinin artırılması durumunun uzun süredir devam ettiğini göstermektedir. Hürriyet'te çıkan "Gecekondudaki Ailenin Dramına Bakanlık El Uzattı (2017)" başlıklı haberde geçen "gecekonduda yaşam mücadelesi veren" ve "Çivici ailesinin içinde bulunduğu yürek dağlayan dramı" gibi kelimeler örnek verilebilir. Aynı yıl Yaşadıkça'da bir haberde yer alan Anadolu Ajansı kaynaklı "Halep'li Muhammed Ali: 'Cennetteki Annem Artık Üzülmecek (2017)" başlıklı haberde, annesini kaybetmiş ve protez bacakları olmadığı için elleri üzerinde yürümek zorunda kalan engelli çocuğa yapılan yardım dramatikleştirilerek "Cennetteki annem protez bacağımla yürüyebildiğim için artık üzülmecek" ve "Ben de yaşlıtlarım gibi oynayabileceğim" gibi cümlelerle çocuğun durumu dramatik şekilde duygusallaştırılarak aktarılmıştır.

Geleneksel yaklaşım olarak sınıflandırılan, sık karşılaşılan bir içerik olan ve engelliliği sorun odaklı olarak ele alan haberler, engelli birey ve örgütlenmelerinin konuyla ilgili görüşlerine yer veren, hak ihlallerini içeren ya da engellilerin yaşadığı sıkıntıları anlatan

metinlerdir. Örneğin Yaşadıkça'da 2012 yılında yer alan haberde, AB Uyum Yasası kapsamında yürürlüğe giren engelli yasasının, engelli vatandaşları mağdur ettiğine dair "Yeni yasa sonrası, engelli olan kişiler bir gecede yasa ile sağlam yapıldı (...) Sağlık raporu yüzde 38 çıkan biri engelli sayılmıyor" ("Engelli Kişiler Yasayla Bir Gecede Engelsiz Yapıldı," 2012) ifadesi, yapılan yasal değişikliğin bir bakıma sağlık perspektifinden hareketle yapılmış olması, yasanın değiştirdiği tanımla hak mahrumiyetlerine sebep olduğu ve bu mahrumiyetin engellilik tanımlamasının normlarca değiştirilmesi sonucunda gerçekleştiğine dikkat çekmesi bakımından önemlidir. 2017 yılında Yaşadıkça'da yer alan ikinci örnek haberde engellilerin yaşadığı bir mağduriyet anlatılmıştır. Habere yine dramatik öğelerin ve yardım isteklerinin eşlik ettiği görülmektedir.

Friedreich's Ataksisi hastalığının tedavisi için kullanılan ilaçların sigorta tarafından karşılanmadığını sözlerine ekleyen Aysel Oturak, "Benim tedavim çok pahalı bir tedavi. Şuanda devlet kapsamında da değil. Bazen ağrılardan dolayı duvarları tırmalıyorum, ağlıyorum. Yardım severlerden benim sesimi duymalarını istiyorum ("İki Kardeş Friedreich's Ataksi Hastalığıyla Mücadele Ediyor," 2017)." Yaşadıkça [İHA].

Engelli bireylerin aktör olarak yer aldığı haberlerin bir kısmı konuya "engeline rağmen başarı" şeklinde yaklaşım göstermektedir. Bu tarz haberlerde olağanüstü sunulan başarı vardır. Engelli bireyler zor koşullarda bir yaşantı sürdürürler, tüm engelleri aşarak başarıya ulaşırlar. Bu durum dramatik de olsa, haber içeriklerinin bu durumu yer yer daha dramatik öğelerle sunduklarını söylemek mümkündür. Bununla birlikte engelli olan bireylerin, olmayan bireylerin yaptığı sıradan etkinlikleri bile olağanüstü çabayla başardıkları şeklinde sunulduğu görülmektedir. Örneğin bir üniversiteyi kazanmak ya da evlenmek engelli birey söz konusu olduğunda, ciddi bir başarı olarak sunulmaktadır. 2012 yılında Yaşadıkça'da yer alan İHA kaynaklı haberde geçen "Normal öğrencilerin dahi az gösterebildiği bir başarıya imza atarak dikey geçişle İşletme Bölümüne kaydoldu" ("Mustafa Erol Hiç Okula Gidemedi İki Üniversite Bitirdi," 2012) ifadesinde, normal öğrencilerin bile zorlukla kaydolduğunu iddia ettikleri işletme bölümü için engelli bireyin büyük bir başarısı olarak sunulduğu görülmektedir.

İkinci olarak haberler yenilikçi yaklaşımlara da sahip olabilmektedir. Bu haberler engellilik konusunda geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak sosyal modeli dikkate alan ve insan haklarına dikkat eden içeriklerden oluşmaktadır. Yenilikçi yaklaşımlardan biri olan hak temelli yaklaşım özellikleri gösteren haberlere örnek olarak yine Yaşadıkça'dan alınan "Taksim Tünel'de Bir Araya Gelen Engelliler Taleplerini Dile Getirdi (2017)" başlıklı haberde geçen "Dilenci değil yurttaşız, sadaka değil hak istiyoruz" pankartı taşıyan engelli yurttaşlar "Eşit yurttaşlık", "Engelli istihdamı arttırılsın", "Sokakta olmak istiyoruz", "Engelsiz güvenceli iş", "Herkese eşit eğitim hakkı" gibi ifadeler buna örnektir.

Yenilikçi yaklaşımlardan yasal savunuculuk haberleri, engellilerin yasal haklarına değinen veya yasal düzenlemelerdeki aksaklıkları gündeme getirerek savunuculuk yapan

haberlerdir. Bu konuya ilişkin ampute milli takımının şampiyon oldukları halde yasal düzenlemeye göre ödül alamamasını konu alan “Ampute Futbol Milli Takımı Ödül Alamıyor! Neden mi?” (2017) başlıklı haber örnek gösterebilir. Yenilikçi yaklaşımlardan bir diğeri, bilgilendirici içeriklerdir. Bu tarz haberlerde okuyucuya konunun içeriğine göre, engel durumu ve engelli haklarıyla ilgili veya sorunlarına çözüm için bilgilendirmeler yapılmaktadır. Bilinçlendirici içerik olarak, Yaşadıkça’da yer alan “21. Yüzyıl Türkiye’sinde Engelli, Maaşını Almaya El Arabasıyla Götürülürse” (2007) başlıklı haberde okuyucuları bilgilendirmek üzere “Artık bir engelli kendi bölgesindeki bir Kızılay’a, kaymakamlığa, valiliğe ya da bir dernek yada vakıfa başvurduğunda, ücretsiz tekerlekli sandalye alabiliyor (a.g.h.)” şeklinde bilgilendirmeler örnek verilebilir. Hürriyet’te yer alan “Yunuslar doktor değildir (2012)” başlıklı haberde, son dönemde gündeme gelen yunus terapilerinin bilimsel yanı olmadığına dair okuyucuların bilgilendirildiği görülmektedir.

Tüketici modeli, yenilikçi yaklaşımlardan biridir. Bilindiği üzere engellilik kapitalist üretim sistemine dayalı toplumlarda önceleri üretemeyen ve topluma yük olan kişiler olarak algılanmaktaydı. Ancak son dönemde engelliliği karlı bir pazar olarak değerlendiren yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımda engelli bireylerin zorunlu tüketim ve medikal malzemeleri ya da engelsiz tatil mekanları gibi ihtiyaçları yeni pazarlar oluşturmaktadır. Bu nedenle engellilerin tüketici pozisyonu değer kazanmıştır. Engelsiz turizm pazarı bunlardan biridir ve tüketici modeline Yaşadıkça’da yer alan “Belmondo Travel, Bu Yıl 5 Bin Engelli Turisti Ağırlayacak (2007)” başlıklı haberde geçen “Normal turist harcaması dünyada ortalama 670 dolar civarında iken bedensel engellilerde 1600 dolara çıkabiliyor. Ayrıca bu şahıslar tek başlarına seyahat etmediklerinden muhakkak refakatçıları oluyor (a.g.h.)” ifadesi, engellilerle ilgili tüketici modeline örnektir.

Yenilikçi yaklaşımlardan olan ve çok sayıda haber bulunan eleştirel içerikli yaklaşımlar engelli bireylerin yaşadığı hak ihlalleri veya sorunlarına değinen haberlerdir. Yaşadıkça’da yer alan “Dernekler Ne İş Yapar? (2007)” başlıklı haber, engelli örgütlenmelerinin sayısının artmasına rağmen engelli bireylerin sorunlarının da arttığını eleştirmektedir. Aynı yıl yayınlanan Akşam gazetesi kaynaklı bir başka haberde görme engelli ressam Eşref Armağanın bilim insanlarıncı incelenmiş ve yurt dışında sergi açmış olmasına rağmen, ülkemizde hak ettiği değeri bulmak bir yana işinden dahi çıkarıldığı belirtilerek eleştirel bir içerik üretilmiştir (“Armağan, Dünyada Örneği Olmayan İstisnai Yetenek,” 2007).

Haberlerin yaklaşımları incelendiğinde, geleneksel veya yenilikçi yaklaşımlar kategorisine tam olarak koyulamayacak içerikler için “diğer” kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategorinin ilki, pornografik içeriklerin haberleridir. Bu haberler olayın pornografik yönünü biraz daha ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda içerikte pornografik detaylara yer verilmesi görülmektedir. Örneğin Hürriyet’te yer alan haberde geçen “uslu durursa ödül olarak çikolata

veriyorlarmış” şeklinde geçen ifade, başlığa dahi taşınmıştır (“Dehşet odası! Tecavüz ederken çikolata veriyorlarmış,” 2017). Pornografik içerik ve yaklaşımların kişilik haklarına dikkat etmediği de görülmektedir. “AVM'nin Engelli Tuvaletinde Tecavüz Dehşeti” (2017) başlıklı haberde, engelli bireyin muayenesi sonucu çıkan raporda, “Bekaret zarının yırtıldığı saptandı” (a.g.h.) şeklinde bir detaya yer verildiği görülmektedir. Aşağıdaki haber örneği ise hem şiddet hem de pornografik öğelerde detaylar içerdiğinden incelemeye değerdir. Bu haberde de engelli bireyin kişilik haklarına saygı duyulmadan bir içerik üretildiği, kurbanın isminin de açıkça yazıldığı görülmektedir.

Gökhan Çakır, arkadaşları Ömer Şancı ve Ömür Baltacıoğlu ile birlikte, kendisine küfür ettiğini iddia ettiği zihinsel engelli Erhan Gümüş'ü aracın bagajına koyup ormanlık alana götürdü. 3 kişi tecavüz edip vücudunun çeşitli yerlerini çakmakla yaktıkları Erhan Gümüş'ü boğazını keserek öldürdü. 17 gün sonra tekrar olay yerine giden 3 şüpheliden Ömer Şancı, iddiaya göre Erhan Gümüş'ün cesedine de tecavüz etti (“Engelli Genci İşkenceyle Öldüren 3 Sanığa Ömür Boyu Hapis,” 2017).” Yaşadıkça [DHA].

Habere konu olan olayların arka planı, da eleştirel söylem çözümlemesinin odaklandığı temel noktalardan biridir. Olayların sosyo-politik yönünü gösteren ardalın ve bağlam bilgisi, , olayların nedenine ilişkin soruların cevabını vermektedir.

İncelenen ilk haber Hürriyet'te “İmam çocuğa tecavüz etti” (2007) başlığıyla yer almıştır. Haberde olayın arka planıyla ilgili bilgi verilmiş ve tecavüzün nasıl gerçekleştiği, bahsi geçen imamın medeni durumu gibi detaylara ardalın bilgisinde yer verilmiştir. Okuyucuya sunulmak üzere seçilen bilgilerden “imamın bekar olması” ve “ters ilişkiye girilmesi” eylemin şiddetini ve pornografik özelliklerinin vurgulandığını göstermektedir. Bir sonraki haberde yine aynı yıl Hürriyet'te yer almıştır. Haberde engelli kızların zincire bağlanmasının nedeninin daha önce yaşanan “Yoldan geçen kötü niyetli bir adam eve girmiş ve kızlara tecavüz etmeye kalkışmış. Kızların çığlık atmasıyla komşular yardıma koşmuş. Kızlar bu şekilde kurtulmuşlar ama anne bu olaydan sonra korkudan kızları evde zincire bağlamış” (“Önce zincir sonra gelinlik,” 2007) şeklinde aktarılacak ardalın bilgisi ile içerik genişletilmiştir. Burada kızların ailesi tarafından neden zincire bağlandığı, ailenin perspektifinden aktarılmıştır.

Yaşadıkça'da yer alan 2012 tarihli ve “Kaza Mı İntihar Mı Sorusuna Cevap Aranıyor” başlıklı haberde, önce haberde geçen ana olay olan intihar olayı hikayeleştirilerek anlatılmış, daha sonra haberin ana aktörü olan bireyin bir engelli örgütünün temsilcisi olması “Öztimur, 1994 yılında Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Başkanlığı görevine getirildi” (a.g.h.) okuyucuya tanıtılmıştır. Yine haberin içinde ana olayın aktörünün “bir süredir lösemi tedavisi gördüğü” ardalın ve bağlam bilgisi olarak okuyucuya sunulmuştur.

İncelenen sonradaki haberde aynı konudaki haberin iki versiyonu örneğinde ardalın ve bağlam bilgisinin önemi görülmektedir. Haberin Hürriyet'te yer alan ilk halinde bilgiler kısıtlanmış ve olayın ardalanı önemsenmemiştir. “Engelli Vatandaş Oyunu Güçlülükle Kullandı” başlıklı haberde oy kullanmaya giden engelli vatandaşın çalışmayan asansör nedeniyle merdivenleri sürünerek çıkması konulaştırılmıştır. Haberin ilk halinde “Okuldaki görevlilerin

kendisine 'Asansörü siz yaptırın' dediğini söyleyen engelli kişi, duruma sinirlenerek çevredekilerin yardım talebini reddetti. Engelli kişi kendi çabasıyla merdivenlerden çıkarak oyunu kullanacağı sınıfa gitti. Engelli kişinin okulda yaşadıkları yakınları tarafından cep telefonu ile çekilip sosyal medyada paylaşıldı" (a.g.h.) biçiminde olayın aktarılması nedeniyle haberin öznesinin yeni bir açıklama yapması, ikinci haberi oluşturmuştur. İkinci haber Milliyet gazetesinde yayımlanmış ve Yaşadıkça'da da yer almıştır. Haberin ikinci halinde "Okuldaki görevliler 'Asansörü siz yaptırın' dedi. Ben de duruma sinirlendim. Çevremdekiler yardım talebinde bulundu. 'İlk basamakları kendi çabamla çıktım, o sırada bir müşahit arkadaş da videoya aldı. Sonra çevredekilerin yardımlarıyla çıktım, oyumu kullandım' dedi ("Oy İçin Basamakları Çıkan Engelli: "Sitemim Eğitim Bakanlığı'nydı," (2017). Burada engelli birey, olayın gösterildiği gibi olmadığını, sonradan yardım aldığını belirtmektedir. Ancak bu haber engelli bireyin mevcut iktidarın seçim kutlamasına katılmasından hemen sonra yapılmıştır. Engelli birey sinirlenip kendi çabasıyla çıkmaya çalıştığı merdivenlerdeki olayı "konu başka yerlere çekildi" şeklinde değerlendirmiş, haberin devamında engelliler için pek çok hizmet yapıldığını şu sözlerle ifade etmiştir: "Günlük hayatımın yüzde 80'inde sorun yaşamadan hayatıma devam edebiliyorum. Benim sitemim Milli Eğitim Bakanlığı'nydı. Onu anlatmak istedim" (a.g.h.). Bu ifadelerde engelli vatandaşın yaşadığı erişim sorununa artık farklı yaklaşıyor olması nedeniyle, haberin ardalanı hakkında eleştirel düşünmeyi gerektirmektedir.

Haberlerde asıl bilginin sunulduğu ve habere konu olan olayın aktarıldığı kısım ana olay kategorisini oluşturmaktadır. Ana olay olarak genelde siyasi ve ekonomik durumlar, başarı hikayeleri, insan hakları ya da toplumsal gerilim gibi konular işlenmekte ve haber metninin içeriğinin kurgulanmasında ideolojik söylemler ve durum tanımları etkin rol oynamaktadır.

Yaşadıkça'da yer alan "Çağrı Doğan'ın Kaleminden Aynı Film" başlıklı haberde, engellilikle ilgili tıbbi yaklaşımın eleştirilmesi ana konudur. Haberin aktörü olan engelli birey bir arkadaşını göz doktoruna götürmüş ve çıkışta herkesin arkadaşına değil, kendine geçmiş olsun dilediğinden bahsetmiştir. Bahse konu olay, aktör tarafından ideolojik olarak sosyal modelin desteklendiği sonucunu çıkarmaktadır:

Bu olay, sakatlığa dair yaygın anlayışın komik bir tezahürü. Sakatların kendileri de dahil ezici bir çoğunluk, sakatlarla ilgili sorunların kaynağı olarak, özürlülüğü görüyor. Çözümüne giden yol, sorunun kaynağını ortadan kaldırmaktan geçtiğine göre sakatlık, en iyi ihtimalle, tedavi edilmesi gereken bir vaka haline geliyor. Bu yaklaşım da, sakat kişiyi toplumsal bir özne olmaktan uzaklaştırıp, tıbbi bir obje haline getiriyor [M]("Çağrı Doğan'ın kaleminden aynı film," 2007, Yaşadıkça[Radikal]).

Ana olayın sunumu ve sonuçları açısından incelenen bir sonraki haber, olayın özeti şeklinde kurgulanmış ve okuyucuya detay vermeden aktarılmıştır. Bu tarz haberler daha nesnel içerikler barındırmaktadır ve haberin içeriğinde ideolojinin yansımalarını görmek daha zordur. Yaşadıkça'da [Sabah] 2007 yılında yer alan "Küçük Osman, Sığır Damarıyla Hayata Döndü" başlıklı haberde, ana olayın sunumu işitme engelli bireyin ana toplardamarında darlık olduğu

ve ABD’den gelen sığır damarıyla ameliyat edildiği şeklinde kısa ve net bilgileri içermektedir. Haberde işitme engelli bireye biyoteknik kulak takılacağı da eklenmiş, ancak bir sonuca bağlanmamıştır.

Hürriyet’te yer alan bir sonraki haberde ise, detaylar engelli bireyin kişilik hakları için sakıncalar içerirken; “Mehmet E. genç kızı otobüsün orta bölümüne götürdü. F.A.’yı fiziki üstünlüğü ile etkisiz hale getirdi. Diğer şoför ise araçtan inerek otobüsün kapılarını kitledi. Yıkamanın ardından firmanın peronuna yanaşan otobüsün 31-32 No’lu koltuğunda Mehmet E., genç kıza tecavüz etti” (“Otogarda tecavüz dehşeti!” 2017) metninde haberin pornografik yönünün daha detaylı anlatıldığı, böylece ana olayın sunumunun okuyucunun dikkatini çekecek şekilde manipüle edildiği görülmektedir.

Sıradaki iki haberde ise, haberin içeriği çok sorgulanmadan, benzer haberler dikkate alınarak ana olaya yer verilmiştir. İlk haber temsili askerlik konusundadır ve bu haberler yer ve zaman bildirilerek, engellilerin bir günlük temsili askerlik yaptığını anlatmaktadır. Örneğin Yaşadıkça’da [DHA] yer alan “Kocaeli’nin Gölcük İlçesi’nde 96 engelli genç, Donanma Komutanlığı’nda bir günlüğüne de olsa vatani görevlerini yapmanın gururunu yaşadı. Engelli gençlerin aileleri de duygulandı” (“Gölcük’te 96 Engelli Genç Bahriyeli Oldu,” 2017) şeklindeki haber kesitinde olduğu gibi, temsili askerlik konusundaki diğer haberlerde de olan yer bilgisi hangi askeri birim olduğu, kaç kişinin bulunduğu gibi benzer ifadeler kullanılmıştır. Konunun taraflarından hiç kimsenin açıklamasına yer vermeyen haber, aynı zamanda bu uygulamanın olası fayda ve zararlarına değinmemiş ve gurur verici bir etkinlik olarak haberi sonuçlandırmıştır. Engelli bireylerin sembolik olarak askeri kıyafetleri giymeleri, onların gönlünü almanın dışında, onların dışlanmadığı, onların farkında olunduğu, hesaba katıldığı gibi bir vurguyu da taşımaktadır. İkinci haberde ise “Sevgi İzi” isimli televizyon ekranlarında tıpkı mavi kapak kampanyası gibi duyurulup destek toplayan bir projenin uygulamasından bahsedilmiştir (“Niğde Belediyesi 50 Engelli Çocuğa 'Sevgi İzi' Dövmesi Yaptırdı,” 2017). Haberde zihinsel engelli bireylere kaybolduklarında kolay bulunmaları için kollarına numaralı dövmeler yaptırıldığı yazılmıştır. İnsanların bir numarayla damgalandığı bu projeden belediye gururla bahsederken, haberi oluşturan bireylerin olay sunumunda sadece “var olana” odaklandıkları görülmektedir. Projenin olası kötü taraflarını sorgulamak veya uzmana danışmak gibi eleştirel bir yaklaşımın ortaya konulmadığı görülmektedir. Ayrıca haberde belediye başkanının engelli vatandaşlarına yine otorite pozisyonunda “sahip çıktığı”nın altı çizilmelidir.

7.2.2. Haberlerin Politik Yapısı

Mezzo yapı incelemesinin ikinci kısmı politik yapılar üzerinedir. Söylemde politik yapının kuruluşu haberin üretiminde ideolojilerin nasıl üretilip dağıtıldığını bulmaya çalışır. Bu süreçte nesnellik, dengellilik ve alternatif söylemlere yer verme gibi ögeler çözümlemede kullanılan araçlardır.

Nesnellik ölçütü, haber metinlerinin tarafsız bir şekilde ele alınıp alınmadığını inceleyen araçtır. Olayların nesnel sunumu söylemlerin ideolojilerden etkilenme düzeyini belirten en önemli göstergedir. Örnekleme oluşturan haberler incelendiğinde gazetelerin habelere olan mesafelerine dair aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 7.10. Örneklem Haberlerin Objektifliği

Haberin objektifliği	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Nesnel	26	22	21	24	24	27
Nesnel değil	24	28	29	25	26	23

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, nesnel olmayan haberlerin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Her ne kadar oranlar birbirine yakın olsa da haberlerin nesnel olması gerekirken nesnel olmayan özelliklerin neredeyse yarı oranda olması oldukça yüksektir.

Haberleri nesnel olarak ele alan örneklerle bakıldığında, haberde aktörlerin sözleri doğrudan aktarılmakta ve yorum katılmamaktadır. Yaşadıkça'da yer alan haberlerde geçen "THY (...) yüzde 40 ve üzeri oranda özürlü olan yolculara, uygulanabilir ücretler üzerinden yüzde 25 indirim sağlanacağını kaydetti" ("THY'den, Özürlü Yolculara %25 İndirim," 2007) ifadesi ve "Ayva, Adeta birer cezaevine dönüşmüş evlerimizden bizim birer yıl daha kalmamızın ertelenmesinden başka bir şey değildir, dedi" ("Eski Vekil Lokman Ayva'dan Milletvekillerine Sitem Dolu Mektup," 2012) sözleri nesnel örnekler olarak okunabilir.

Nesnel olmayan haber içeriklerinde ise haberin üreticisi haberdeki olay ve durumların tanımlanmasıyla ilgili kendi yorumlarını katmaktadır. Bu durum ise öznel ifadelerin haberde yer almasına neden olarak nesnelliği azaltmaktadır. Örneğin "Özürlü Dram" (2007) başlığıyla Yaşadıkça'dan [Takvim] aldığımız haberde "hayatın yükü", belki de birçok hayal kırıklığıydı, acı sonun bahaneleri" ya da "korkunç olay" gibi geçen kelime ve kelime grupları öznel değerlendirmelerdir ve gerçekleri değil tahminleri dramatik şekilde ifade etmektedir. Yine Hürriyet'te yer alan bir haberde geçen "mide bulandıran yorum" ("Çılgın Sedat, oğlu hakkındaki iğrenç yoruma sert tepki gösterdi," 2017) şeklindeki ifade nesnel olarak değerlendirilemez.

Haberde alternatif söylemler çözümleme aracı, haberlerin sunumunda alternatif söylemlere ve karşıt görüşlere ne derece yer verildiğiyle ilgili bir araçtır. Bu araç haberin kaynağının ideolojik yapısına dair fikir verebilecek politik yapı unsurlarındandır.

Alternatif söylemler aracı için incelenen Hürriyet gazetesinden ilk örnekte, engelli bireyin annesi “doktora her gittiğimde üçlü test, amniyosentez yaptırmasını istedim. Doktor ise ‘Niye bu kadar sorun yapıyorsun?’ diyerek testlere gerek olmadığını söyledi (“Down sendromlu bebek için 210 bin YTL tazminat talebi,” 2007) şeklinde bir suçlamada bulunmuştur. Gazete ise suçlama için doktorun “Normal gebelikte, risk taşımayanlarda üçlü testi istemiyoruz. Jale Hanım’ın gebeliği de normaldi. Biz hekimler sorumlu olamayız” (a.g.h.) cevabını da aynı haberde yayınlamış, alternatif söyleme yer vermiştir. Bir sonraki haber ise Yaşadıkça’da yer almaktadır ve görme engelli bir öğretmenin röntgencilik davasını konu edinmektedir. Öğretmen, “Mahkeme 6 davada da beni suçlu buldu. Okulum değiştirildi. Yeni okuluma da müfettiş geldi, beni soruşturuyor” (“Görme Engelli Öğretmene Röntgenci Suçu,” 2012) şeklinde Milli Eğitim Müdürlüğü’nü ilgilendiren açıklamalar yapınca haberde alternatif söylem olarak Milli Eğitim Müdürlüğü yetkililerinin ifadelerine de “Ama öğretmen Ercan’ın mahkeme tarafından suçunun sabit olduğunun kanıtlandığını, bu nedenle maaşında kesintiye gidildiği ve okulunun değiştirildiğini bildirdi” (a.g.h.) şeklinde yer verilmiştir.

Hürriyet’te yer alan aşağıdaki haberde ise engelli yakınının yürüyemeyen ve konuşamayan engelli kızı hakkındaki “rahmi alınsın” isteği için hem annenin kendi görüşü, hem STK’ların görüşü hem de doktorların görüşüne yer vererek haberde konuyla ilgili alternatif görüşlere yer verilmiştir.

Annesi Alison Thorpe (45) kızının ergenlikten çıktıktan sonra zorluk çekeceğini, bu yüzden rahmini aldırmanın onun için en iyisi olacağını söylüyor. Engelli dernekleri ise “İnsan hakları elinden alınıyor” diye bu düşünceye tepki gösteriyor. Anne Thorpe ise tepki gösterenlere, ‘Gelin, bir hafta benimle yaşayın, ayakkabılarımın içinde yürüyün’ diye karşılık veriyor. Doktorlar da, rahminin çıkarılmasıyla kızının daha rahat edeceğine inanan anneye destek verip, ameliyata hazırlanıyor (“Rahmi alınsın mı tartışması,” 2007).” Hürriyet.

Alternatif söylemler ya da karşıt görüşleri temsil edenler engelli bireyler, engellinin yakınları, siyasal liderler, uzmanlar, stk, vatandaş, gönüllüler, sosyal medya kullanıcıları veya suçlu ve zanlılar da olabilir. Örneğin Hürriyet’te yer alan “Eşi görülmemiş tecavüz davası” (2012) başlıklı haberde suçlamalar karşısında zanlının ifadelerine de yer verilmiştir. “Engelliye Hem Tecavüz Hem Gasp” (2007) başlıklı haberde ise karşıt görüşlere yer verilmeyerek olay haber üreticisi tarafından metinleştirilmiştir. Haber üreticisi iddialara dayanarak bir metin oluşturmuş ve tarafların sözlerine yer vermemiştir. Bu örnekte olduğu gibi alternatif söylemlere yer verilmeyen haberler, olayın boyutunu vermek konusunda yetersizlikler içermektedir.

Çözümleme aracı olan dengelilik söylemin konusuna, aktörlerine, muhatabı olan gruplara eşit derecede değinmeyi inceler. Söylemin içeriğinde özellikle göz ardı edilen grupları ve konuları ortaya çıkarmak bu aracın temel hedefidir.

Haberlerde çeşitli engel türlerine yer verme konusunda dengelilik olup olmadığına bakıldığında, incelenen haberler içerisinde zihinsel, işitme, görme engellilere kıyasla fiziksel engellilerle ilgili daha çok sayıda içeriğe rastlanmaktadır. Gazetelerdeki bazı haberler ise bu konudaki sınırlı olan çeşitliliği göstermektedir: Örneğin Hürriyet'te yer alan "Ama aşkları büyük"(2012), "Özel çocuklara özel gıda yardımı yapılsın" (2012) ve "Engelli Oğlunun Eğitiminde Yanında Olmak İçin Hademeliğe Başladı" (2017) başlıklı haberlerden ilki akondroplazili bireyler, ikincisi fenilketonüri hastaları ve üçüncüsü spina bfidalı bireyler ile ilgilidir. Yaşadıkça'da yer alan "İki Kardeş Friedreich's Ataksi Hastalığıyla Mücadele Ediyor" (2017) ve "Kelebek Hastası Büşra Karpuz: Hayatımız Bir Odada Geçiyor" (2017) başlıklı haberler farklı engellilik türleri ile ilgilidir.

Yukarıda anılan örnekler oldukça az sayıda haberlerde yer alan belirli engel gruplarıdır. İki gazete arasında engellik türlerine yer vermede dengelilik anlamında belirgin bir fark yoktur. Haberlerde işlenen konuların dengeli olup olmadığına bakıldığında, incelenen haberlerin engellilerin sorunları, kaza, cinayet, proje, etkinlik, açılış, yasal düzenlemeler vb. alanlarda olduğu görülmektedir. Farklı alanlardaki haberlere ise engellilerle ilgili yeni uygulamalara değinen "Engellilerin de çalışma hakkı var" (2012) [Hürriyet]] kapsayıcı bir projeye değinen "Liselilerden 'engelsiz oyun' (2017) [Hürriyet] ve son olarak engellilerin haklarına yönelik taleplerine değinen "İşveren Engelliye Çalıştırmak Yerine Ceza Ödemeyi Seçiyor" (2012) Yaşadıkça [Cumhuriyet] başlıklı haber örnek verebilir.

7.3. Medyanın Engellilik Üzerine Söylemlerinin Mikro Yapısal Çözümlemesi

Mikro yapısal çözümleme, sosyal gerçekliği inşa etmek için söylemin nasıl kullanıldığını inceler. Bu aşamada, dil ve dil dışı öğelerin kullanılarak söylemin nasıl ortaya çıktığının araştırılması önemlidir. Bu çözümleme de linguistik yapı ve ilişkisel yapı olmak üzere iki bölümde yapılmıştır.

7.3.1. Haberlerin Dilbilimsel Yapısı

Sözcük seçimleri sosyal aktörler hakkında toplumdaki yaygın inanç ve ideolojileri ortaya koyması açısından çözümlemenin en önemli bölümlerinden biridir. Habercinin sahip olduğu dünya görüşünü yansıtmaları açısından haberde kullanılmak üzere seçilen sözcükler incelemeye

değerdir. Özer'e (2008:417) göre haber söyleminin anlamının oluşmasında sözcük seçimleri doğrudan ilgilidir.

Kelimeler konusunda ilk incelenecek olan engellilik alanında yeti yitimi olan bireylerin hangi isimle adlandırılacağı konusundaki karmaşıklığıdır. Bu konuda hem akademik yazında hem de toplumsal kullanımda bir uzlaşma söz konusu değildir. Konuyla ilgili olarak “özürlü” ifadesi 2013 yılında kanunla düzenlenerek yerini “engelli” sözcüğüne bırakmıştır. Bu çerçevede özürlü kelimesinin kullanımı resmi olarak giderek azalmıştır. Ancak halen engellilik konusundaki farklı söylemler devam etmektedir. Engelli bireyler için, bir üst kimlik olarak engelli, sakat ve özürlü gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu durum alt sosyal gruplara inildiğinde örneğin görme engelli=kör=ama gibi daha da çeşitlenmektedir. Bu konudaki çoklu kullanım aşağıdaki haberde görülebilir. Aynı haber kesiti içinde hem sakat, hem engelli, hem de özürlü kelimesinin birlikte kullanıldığı görülmektedir:

Türkiye Sakatlar Derneği Gaziantep Şubesi'nden ayrılarak bir yıl önce Bedensel Engelliler Derneği'ni kuran bir grup özürlü, gümüş işleme yaparak ailelerinin geçimlerini sağlıyorlar. Başkanlığını Turan Ersavaş'ın yaptığı Bedensel Engelliler Derneği'nin henüz bir dernek binası olmadığı için Çukur Mahallesi'ndeki atölyeyi dernek binası olarak kullanıyorlar (“Engellileri dışlamayın,” 2007). Yaşadıkça [G. Hakimiyet].

Kavramsal kullanım konusundaki görüş ayrılıkları sıkça yaşanmakta ve kullanımdaki çeşitlilik halen devam etmektedir. Yapılan taramalarda hem 2007 hem de 2012 yılında benzer tartışmaların olduğu görülmektedir. Örneğin “Engelliler İçin 5 Ayrı Kanun Teklifi Hazırlandı” (2007) başlıklı haberde durum şöyle açıklanmıştır: “Özürlü kavramının kusurlu, defolu anlamına geldiğini belirten Yazıcıoğlu, 'Bu kavramdan engelli vatandaşlarımız ve onların aileleri rahatsız olmaktadır' diyor (a.g.h.). Bu ifadeler 2007 yılından gerçekleşmiştir. 2012 yılında da benzer tartışmaların sürdüğü “Sakat Özürlü Çürük Yok Engelli Var” (2012) başlıklı haberde, bir çalıştayda engelliler için kullanılan “sakat”, “özürlü” çürük gibi sözcüklerden engellilerin duyduğu rahatsızlığı dile getiren bakan “Toplumdaki bakış açısı, bunun davranışa dönüştürülmesi, tanımla doğrudan ilgili. Uluslararası toplumda da hukukta da engellilerle ilgili 'sakat', 'çürük' gibi tanımlamaların hepsi kaldırılıyor” (a.g.h.) şeklindeki ifadeler aslında söylemlerin davranış kalıplarını yönlendirmedeki önemini de vurgulamış olmaktadır. Aynı yılda Yaşadıkça'da [Milliyet] yer alan bir haberde de, görme engelli eski milletvekili Lokman Ayva, hükümetin yasalardaki “özürlü” ifadeleri yerine “engelli” kelimesini koymasına karşı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Bu bizim hayatımızda bir değişiklik getirmiyor. Ben özürlü, sakat kelimesini kullanmaya devam edeceğim” (“Özürlü Yerine ‘Engelli’nin Gelmesi Hayatımızda Bir Değişiklik Getirmiyor,” 2012). Özürlü kelimesi bir yandan engelli ile değiştirilmeye çalışılırken, engelli bir bireyin “Hayatın renkleri için sakatlara muhtacız” başlıklı haberde engelli yerine neden sakat kelimesini tercih ettiği ise şu ifadelerle yer bulmuştur:

Evet ‘sakat’. Çünkü sadece bu durumu, yani ben ve benim gibileri anlatmak için üretilmiş bir sözcük. Kökü başka hiç anlam içermiyor yani. Tıpkı kör, sağır gibi. Oysa ki ‘engelli’nin bir

kökü var ve benim hoşlanmadığım bir kök: Engel. Engelli olan birey değil şartlar aslında. Yürüyemeyen biri sokağa çıkamıyorsa, onu sokağa çıkarmayan, sokağın engelli olmasıdır (“Hayatın renkleri için sakatlara muhtacız,” 2012). Hürriyet.

Çalışmada örnekleme oluşturan haberlerde kullanılan kelimeler incelendikten sonra verilerin çokluğu nedeniyle kelimeler gruplara ayrılarak tablolar oluşturulmuştur. Bunlar; engellilik alanında kullanılan kalıplar, engelliliğe özgü sözcükler, tıbbi konular, hak odaklı kelimeler, sorun alanları, eylemler ve isimlerdir. Engellilik alanında kullanılan kalıplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7.11. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Kelime Kalıpları

Metinlerde engellilerle ilgili kullanılan kalıplar	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Engelleri aşmak	9	6	13	7	7	15
Engel tanımayan/dinlemeyen	2	7	1	0	1	2
Engel kalplerde/beyinde/vicdanda	1	0	4	0	0	3
Özürlü adayı/engelli adayı	2	0	0	2	3	4
Engellerine rağmen	2	1	1	1	1	2
Tekerlekli sandalyeye mahkum/bağlı	2	0	1	1	0	6
Eve yatağa bağımlı/mahkum	1	4	6	2	9	5
Engelli kardeşlerimiz	1	4	3	2	6	22
Engelli vatandaş/yurttaş	16	21	9	33	15	26
Bakıma muhtaç	1	3	1	4	0	5
Mağdur/muhtaç	4	6	0	9	1	44

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, engellilerle ilgili sıkça kullanılan kalıplar görülmektedir. Başlıklarda “engelleri aşanlar”, “engel dinlemeyenler” yer alırken, açıklamalarda “herkesin engelli adayı olduğu” ve “engellilerin kardeşimiz olduğu” şeklinde kalıplara yer verilmektedir. Dramatik içerikli haberlerde yatağa ve tekerlekli sandalyeye mahkum ifadeleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kalıpları örneklemek için Hürriyet’te yer alan haberde geçen “engelli kardeşlerimizin engelsizlerin ortamına” (“Engelleri kaldıralım,” 2007) ya da Yaşadıkça’da Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın engelliler günü mesajında birkaç kez geçen “engelli kardeşlerimiz” (“Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın '3 Aralık Dünya Engelliler Günü' Mesajı”, 2017) ifadeleri örnek verilebilir. Engellilik alanındaki kalıplardan biri olan “engelli kardeşlerimiz”, engelliye korumacı bir yaklaşımı sergiler. Eğer birisi kardeşinizse onu korur kollar ve sahip çıkarsınız. Engelliye kardeşi olarak görmek kendini daha güçlü ve ondan üstün görmek anlamına da geldiğinden, söylemde daha çok otorite tarafından kullanılan bir kalıp olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yerine özellikle siyasi söylem aktörlerinin “engelli vatandaşlarımız”

ifadelerini kullanmaları, engelli bir vatandaş olarak tanımlamaları ve böylece onun vatandaş olmaktan doğan haklarına da saygı göstermeleri açısından önemlidir.

Bir diğer kalıp “engelli aday”dır. Bu kalıpta “bir gün biz de sizin gibi olabiliriz” iması verilerek engelli bireylerle empati kurulduğu, onların hallerini anladıkları anlatılır. Ancak engellilik aday olunulacak bir durum değildir. Bu konuda Engin Yılmaz'ın “Hepimiz potansiyel engelli adayıysa seçmen kim? Bir söylem analizi” (2016) başlıklı yazısında bahsettiği üzere, engellilik aday olup seçildiğimiz bir durum değildir. Ancak bu söylem sıkça kullanılmaya devam etmektedir. Örneğin, Yaşadıkça'da yer alan AA kaynaklı haberde CHP lideri tarafından da engelliler günü mesajında dile getirildiği görülmektedir: “Her an bir engelli aday olduğumuzu unutmayalım [M] ve onları sosyal hayatın bir parçası yapmak için birlikte mücadele edelim” (“CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'ndan 'Engelliler Günü' Mesajı,” 2017).

Engellilik kalıplarından bir kelime gurubu da engelliliğin “beyinde, anlayışta, kalpte, vicdanda vb. olması” ya da asıl engelli olanların vicdanında, kalbinde bir problem olduğu şeklinde yapılan açıklamalardır. Bu söylemin alt metni, engelliliği veya engelli dışlayan, gerekli düzenlemeyi veya hassasiyeti göstermeyenlerin yine engellilikle suçlanmasıdır. Burada engelliliğin kötü bir şey (hatta hakaret) olarak tekrar kullanıldığı görülmektedir. Bu konudaki toplumsal bilinçsizlik durumu engelli bireyleri yüceltmeye çalışırken, aynı yolla yerildiğinin göstergesidir.

İl Milli Eğitim Müdürü (...) “Beyinlerdeki engelleri kaldırmanın [M] yolu eğitim, sonrası da toplumsal değişim” dedi (“Balta: Beyinlerdeki engelleri kaldıralım,” 2007). Hürriyet.

Engelli olmanın asla bir özür veya kabahat olmadığını söyleyen Bağış, [...]“Tehlikeli ve ayıp olan zihinlerdeki engellerdir. Asıl kabahat millete bakışı özürlü olan anlayıştır [M] (“AB Bakanı Egemen Bağış Göz Kulak Oluyoruz Projesi'ne Katıldı,” 2012).” Yaşadıkça [AA].

Bir diğer kalıp “tekerlekli sandalye veya yatağa bağımlı ve mahkum olma” ifadesidir. Engellilik adeta bir hapisaneye benzetilir. Engelli olan birey mahkumdur. Engellilik durumunun gereğinden fazla olumsuzlandığı bu haberler, söylemin toplumsal yansımada engelli bireyleri, hiçbir işe uygun olmayan, kendine bakamayan, dışarı bile çıkamayan bireyler olarak kodlamaktadır. Üstelik bu sözcüklerin kullanımı hem Yaşadıkça'da hem de Hürriyet gazetesinde 2017 yılında dahi görülmektedir. “Geçirdiği kaza sonucu tekerlekli sandalyeye mahkum olarak yaşayan Göncü, emekli maaşı ile geçinmeye çalışıyor” (“Sponsor Bulamayan Engelli Basketçi Sporunu Bırakıyor, 2007) ve “belden aşağısı sakat kaldı ve tekerlekli sandalyeye mahkum oldu” (“Aşk engel dinlemedi,” 2017) ya da “Maddi durumu da iyi olmayan Mehmet Duygun, 22 yıldır yatağa bağlı olarak yaşamını sürdürmeye devam etti” (“22 yıl sonra akülü arabası oldu,” 2017) şeklindeki haber kesitlerinde görüldüğü gibi, engelli bireyi hem sandalyeye/yatağa bağımlı hem de yoksul olarak tasvir etmektedir. Bu konuda daha uygun bir kullanım, tekerlekli sandalye kullanıcısı olmalıdır. Örneğin; “12 yıl önce kas hastalığına yakalanarak tekerlekli sandalye kullanan” (“AVM'nin Engelli Tuvaletinde Tecavüz Dehşeti,”

2017)” haber kesitinde daha nesnel bir kullanım bulunmaktadır. Ancak aynı haberde, haberin gelişme bölümünde “12 yıl önce kas hastalığına yakalanarak, tekerlekli sandalyeye bağlı yaşamaya başladı” (a.g.h.) şeklinde bir ifade kullanılması bunun bilinçli bir tercih olup olmadığının sorgulanmasına yol açmaktadır.

Sözcü gazetesinden alınarak Yaşadıkçada aktarılan haberde ise “engeline rağmen” kalıbı dikkat çekmektedir. “Babası engelli olmasına rağmen [M] kızlarımızla çok ilgili bir babadır (...) Engelli olsa bile [M] onun varlığı yetiyordu” (“Yüzde 98 Engelli Gazinin Başına Gelenler!” 2017) ifadeleri engelli olan bireyin iyi bir baba veya koca olamayabileceğini, ama haberdeki aktörün bunu başarabildiği anlatılmaktadır.

Engellilik alanında kullanılan kelimeler incelenmeye devam edildiğinde, örnekleme oluşturan haberlerde engelliliğe özgü olan tekerlekli sandalye, braille, rampa vb. sözcüklerin de metinlerde sıkça geçtiği görülmektedir. Aşağıdaki tablo incelendiğinde tekerlekli sandalye, işaret dili, engelli raporu, rampa, merdiven ve engelsiz gibi sözcüklerin en sık kullanılan kelimeler olduğu görülmektedir.

Tablo 7.12. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Engelliliğe Özgü Kelimeler

Metinlerde kullanılan engellilerle ilgili engelliliğe özgü kelimeler	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Tekerlekli sandalye/akülü araç	15	25	42	35	30	22
Baston/rehber köpek vb/braille	5	4	6	5	6	16
İşaret dili/işitme cihazı	4	19	45	5	1	8
Engelli raporu	2	6	2	18	10	44
Rampa/trabzan/asansör	4	11	6	10	12	6
Merdiven/kaldırım	2	17	13	10	9	12
Protez/ortez	12	11	2	2	9	12
Ampute	1	0	2	0	0	9
İz takip çizgisi/ yürüyüş bandı	0	0	8	0	15	0
Engelli dostu	0	4	2	0	0	1
Engelsiz	17	29	16	4	8	19

Yukarıdaki tabloda yer alan kalıplardan tekerlekli sandalye, hem fiziksel engellilerle ilgili olarak sıkça kullanılan hem de engellileri temsili olarak sıkça başvurulan bir araçtır. Yine engellilerin yaşamsal ihtiyaçları için olan gereçlerin eksikliği konusu hem sorun hem yardım odaklı haberlerde ortaya çıkmaktadır. Tekerlekli sandalye haberlerinde şu örnekte olduğu gibi “engelli çocukları, tekerlekli sandalyeyle sevindirildi” [M] (“İki Engelli Tekerlekli Sandalyeyle Sevindirildi,” 2012) engelli bireylere yapılan yardımlar “onları sevindirmek” olarak aktarılmakta, engelli birey hayır ve sadakanın öznesi haline getirilmektedir. 2004-2005 yılları arasında TÜSEV tarafından müslüman toplumlarda hayırseverlik ve sosyal adalet konularında yapılan “Sosyal Adalet İçin Hayırseverlik” araştırmasına göre “İslami yardım geleneği ve

Türkiye'nin kendine özgü toplumsal yaşantısı bir bütünlük olarak özel bir hayırseverlik kültürüne yol açmaktadır (Balıkçioğlu & Karacaoğlu 2007:158). Bu kültür çerçevesinde de engelli bireylere yardım etmek, tekerlekli sandalye dağıtarak onları “sevindirmek” hayırseverlik söylemi çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Engellilik haberlerde tıbbi bir konu olarak yer aldığına ise, aşağıdaki kelimelerin yoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimeler engelliliğin bir hastalık olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Tabloda bu kelimeler ve kullanım sıklığı görülmektedir.

Tablo 7.13. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Tıbbi Kelimeler

Metinlerde engellilerle ilgili kullanılan tıbbi kelimeler	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Tedavi	25	7	17	5	27	59
Tanı/erken tanı/teşhis	2	1	4	2	2	2
İşitme/işitme kaybı	0	0	0	7	0	1
Görme yetisi kaybı	4	4	2	6	0	6
Konuşamayan/konuşma zorluğu	1	0	0	5	0	3
İlaç	2	14	2	1	2	8
Terapi	1	9	0	0	1	1
Felç olmak	3	0	1	0	2	3
Hastalık	10	29	10	1	22	45
Hasta	3	7	17	2	9	20
Zeka geriliği	1	3	0	3	0	0

Engelliliği bir hastalık olarak gören yaklaşımlar engellileri sağlıklı olan, anormal ve hasta olan, sorunlu kişiler olarak tanımlamaktadır. Yaşadıkça'da yer alan aşağıdaki örnekte altı çizili yerler, otizmin hastalık olarak görülmesi, sağlıklı çocuk, gibi kelimelerin varlığı, bu yaklaşımı temsil eden sözlerdir.

3. çocuğumuzun da otizm hastası olduğu bize bildirildi (...) Ben de sorunun benden mi yoksa eşimden mi kaynaklandığını bilmek istiyorum (...) Gözyaşlarını tutamayan Özlem Baran, bende en azından sağlıklı bir çocuğum olsun istiyorum (“Tıp Literatüründe Ender 3 Çocuğu da Otizimli Olan Baran Ailesi,” 2017). Yaşadıkça[Sözcü].

Otizm ve down sendromu gibi bazı engellilik durumları, daha önce de belirtildiği gibi, hastalık değildir; tedavi edilemezler, ancak rehabilite edilebilirler. Bununla birlikte, bazı hastalıklar engellilik durumuna neden olabilir. Engellilik o zaman tıbbın konusuna girmektedir. Örneğin Yaşadıkça'da [Sabah] yer alan haberde “vücudundaki trombosit fazlalığından dolayı beyin sapına pıhtı atması sonucu, boynundan aşağısı felç oldu” (“Trabzonlu Kadın Hawking Sibel Sakallıoğlu,” 2017) şeklindeki ifadede, tıbbın alanına giren bir durum söz konusudur. Ancak Hürriyet'te yer alan bir başka örnek haberde serebral palsili bir bireyin “Öncelikle CP bir hastalık değil, bir durum. Biri bana “geçmiş olsun” dediğinde gülmekten alamıyorum kendimi.

Çünkü asla geçmeyecek” (“Hayatın renkleri için sakatlara muhtacız,” 2012) ifadesi, her engelliliğin bir tedavisinin olmayacağını ve tıbbın alanına girmeyeceğini göstermektedir.

Engelliliğe yaklaşım tıbbi ve sosyal modelden sonra hak odaklı yaklaşımlara kaymıştır. Bu süreçte engellilik alanındaki haberlerde yıllar geçtikçe hak odaklı kelimelerin arttığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda incelenen haberlerde bu kelimelerin sayısı görülebilir.

Tablo 7.14. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Hak Odaklı Kelimeler

Metinlerde engellilerle ilgili kullanılan hak odaklı kelimeler	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Hak/özgürlük	1	17	19	21	45	64
Hak ihlali	1	2	0	0	2	13
Ayrımcılık	7	19	0	12	22	8
İnsan onuruna yakışır	1	0	0	2	3	0
Farkındalık/toplumsal bilinç/duyarlılık	4	17	26	6	8	12
Önyargı	1	3	3	2	2	6
Adalet	1	0	2	0	1	11
AİHM	1	0	0	0	3	15
Sosyal sorumluluk	2	4	4	9	3	5
Eşitlik	6	11	4	3	8	10

Hak odaklı kelimelerin kullanıldığı haberlerde, Yaşadıkça’da yer alan metinlerde bu kelimelerin sayıca daha sık olduğu görülmektedir. Hak ihlali kelimesini içeren haberlerin özellikle 2017 yılında arttığı görülmektedir. Bu durumun engellilere yönelik gittikçe artan hak taleplerinden, kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 7.15. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan Sorun Alanlarına İlişkin Kelimeler

Metinlerde engellilerle ilgili kullanılan sorun alanlarına ilişkin kelimeler	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Eğitim	70	75	72	72	50	67
Sağlık/sağlıklı	14	31	8	9	34	65
Rehabilitasyon/bakım	23	15	15	18	20	35
Spor	5	15	28	31	27	26
İş/istihdam/meslek	33	61	77	62	28	71
Yoksulluk	0	0	1	1	2	2
İşbirliği/dayanışma/koordinasyon	6	11	5	4	4	9
Tecavüz/taciz/istismar/suistimal	9	9	17	28	24	14
Hizmet	7	40	25	38	31	46
Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik	3	28	8	9	29	10
Sosyal politika	4	10	13	5	15	8

Yukarıdaki tabloda ise kelimeler engelli bireylerin yaşadığı sorun alanlarına göre gruplandırılmıştır. Tablo incelendiğinde, haberlerde en sık geçen kelimelerin eğitim, istihdam ve hizmet alanları olduğu görülmektedir. Yoksulluk engelli bireyler için önemli bir sorun alanı olmasına rağmen örnekleme oluşturan haberlerde oldukça az rastlanmamıştır. İşbirliği, koordinasyon ve dayanışma sorun alanı da diğer sorun alanlarına kıyasla düşük çıkmıştır. Bunun nedeni işbirliği konusundaki sorunları “sorun alanı” olarak görmemekten kaynaklanabilmektedir.

Engellilerin sorunlarını içeren haberlerde, engellinin hak ihlaline uğradığına, mağdur veya olanaklardan mahrum olduğuna işaret eden sözcükler ve ifadeler sıkça geçmektedir. Sorun alanları konusundaki sözcüklere aşağıdaki haber kesitleri örnek oluşturabilir. İlk haber Hürriyet'ten engelli bireylerin erişim temelli sorunlarına değinirken, ikinci haber, Yaşadıkça'dan [Haber Ekspres] rapor sorunlarını gündeme getirmektedir.

Tekirdağ'ın Çorlu İlçesi Sakatlar Derneği Başkanı Canan Yurdseven, yüz binlerce engellinin, insanca yaşam olanaklarından uzak ve yoksulluk içinde [M] olduğunu belirterek, "Yollarımız, toplu taşıma araçlarımız, hastanelerimiz dahil kamu hizmet binalarımız engellilerimizin erişimine uygun değildir[M]. Engelli aylıkları, engelli ailelerine verilen evde bakım destekleri çok kısıtlıdır ve uygulamada eşitlik, adalet ilkeleri zedelenmektedir ("Yurdseven: Yüzbinlerce engelli evlerinde hapis hayatı yaşıyor," 2017). Hürriyet.

Ülkemizde yüzde 40 engelin olduğunda iş bulma, sosyal yardım, emeklilik gibi her haktan yararlanabiliyorsun. Ama 39 engeli olan hiçbir haktan yararlanamıyor. Yüzde 40'ın altında olan engellilerin hiçbir hakkı olmaması çok yanlış ("Engelli Kişiler Yasayla Bir Gecede Engelsiz Yapıldı," 2012).Yaşadıkça [Haber Ekspres].

Metinlerde geçen sözcüklere bakıldığında, engellilerle ilgili haberlerde kullanılan söylemlerin tutarlı bir değişiklik göstermediği gözlemlenmiştir. Ancak incelemede dikkat çeken kelimeler, her iki gazetede tüm yıllar toplamında “topluma kazandırmak (19), sahip çıkmak/korumak (37), ve mücadele etmek (47)” gibi sözcük gruplarıdır. Bu ifadelerden engelli bireyin toplum için bir kayıp olarak görüldüğü, korunup kollanması gerektiği hem resmi makamlarca hem de engelli birey veya onun ailesi tarafından içselleştirilen bir ifadeye dönüştüğü söylenebilir. Örneğin Yaşadıkça'da [Belirlenemedi] geçen haberde bir vali "Devletin imkânlarını kullanarak, engellilerimizin topluma kazandırılması [M]gerekiyor" ("Bitlis'te Engelli 20 Genç Topluma Kazandırılıyor," 2007) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu konuda aile ve sivil toplum tarafından da benzer ifadenin kullanıldığı Yaşadıkça'da [Sabah] yer alan şu örnekten anlaşılmaktadır: "Zihinsel Engellileri Topluma Kazandırma Derneği'ni [M] kurdum. Umuyoruz ki daha çok çocuğumuzu hayata kazandırırız" [M] ("Melih ile Adile'nin Aşkı Engel Tanımadı," (2012). Hem engelli bir birey hem de milletvekili olan Lokman Ayva'nın sözleri de bu konuda örnek olarak verilebilir. Ayva burada otizmli bir birey için "topluma, insanlığa kazandırılması lazım ("Onda Mozart kulağı var! Hayali konservatuvar," 2017) şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Metinlerde geçen isimler incelendiğinde ise uzun bir tablo çıkmaktadır. Bu nedenle incelenen haberlerde sıklıkla geçen isimlerden dikkati çekenlerin aşağıdaki tabloda verilmesi düşünülmüştür¹¹. Bu bağlamda ilk dikkati çeken, yardım/destek/bağış/kampanya gibi sözcüklerin kullanım sıklığıdır. Bu sözcüklerde yıllar geçtikçe ciddi oranda bir artışın olduğu görülmektedir. Bu artış dönemin iktidarının yardım eksenli sosyal politikalarının bir yansıması olarak görülebilir. Tabloda engellilerle ilgili problem/sıkıntı ve zorluk gibi söz gruplarının, engellilik söz konusu olduğunda çözüm/kolaylık gibi sözcüklerden daha sık kullanıldığı görülmektedir. Yine özel sözü engellilerle ilgili hizmet modellerine işaret ederken, başarı/azim sözcüklerindeki sıklık, engellilerin “süper engelli” temasıyla ele alınmasıyla ilgilidir. Son olarak şiddet sözcüğünün son yılda Yaşadıkça’da yer alan haberlerde belirgin bir şekilde artması dikkat çekicidir.

Tablo 7.16. Örneklem Haberlerde Sık Kullanılan İsimler

Metinlerde engellilerle ilgili kullanılan isimler	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Yardım/destek/bağış/kampanya	38	42	56	43	49	114
Problem/sorun/sıkıntı/zorluk	7	38	41	52	59	96
Çözüm/kolaylık	2	11	16	13	12	22
Yasa/mevzuat	4	30	17	24	61	50
Proje	20	58	64	31	32	58
Özel	1	6	37	4	15	32
Hayata katılım/entegrasyon	13	14	16	15	18	10
Engel/engellilik	15	26	29	26	48	56
Başarı/Azim	3	12	20	9	16	11
İhtiyaç/gereksinim	3	10	10	11	17	35
Şiddet	3	4	2	3	3	32

Bunlar dışında, örneğin Hürriyet'te yer alan “Down sendromlu bebek için 210 bin YTL tazminat talebi” (2007) başlıklı haberde, down sendromlu bireyin “normal” biri olarak görülmediği ifade edilmektedir. Engelliler günü için yapılan Yaşadıkça’daki [AA] bir haberde bir STK liderinin “3 Aralık’ın elini, kolunu, gözünü ve organlarını kullanamayan insanların günü [M]” (“Tacizci Sanılan Görme Engelli Gence Cadde Ortasında Dayak,” 2017) ifadesinde engelliliğin yeti yitimi olarak değerlendirildiğinin bir göstergesidir. Yine Hürriyet’te yer alan haberde geçen “Doğuştan iki koldan yoksun[M]” (İsmail’in hayatı da Christy Brown gibi, 2007) sözü, engelliliği bir eksiklik olarak göstermesi açısından dikkate değerdir. Aynı haberde geçen “Ailesine doğumunda ‘acı bir sürpriz [M]’ yaşatan İsmail” (a.g.h.) ifadesi, engelliliği bireye

¹¹ Tablonun devamı için eklere bakınız.

yükleyen, engelliliği “acı” bir durum olarak gösteren bir yaklaşımın yerleşik olduğuna işaret etmektedir.

Haberde vurgu/önem çözümleme aracı ise söylemde nelere önem verildiğini, nelerin öneminin azaltıldığını ya da artırıldığını inceler ve bu değerlendirmelerin sebeplerini araştırır (Gee, 2010:98). Söylemde hangi konu ve kelimelerin vurgulandığı, anlatımı güçlendirecek ifadeler ya da eylemin şiddetini artırmaya yönelik kelimelerde vurguyu arttıran unsurlara yer verilip verilmediği bu çözümleme aracıyla incelenmiştir.

İncelenen haberlerde örneğin, “Bakan tekerlekli sandalye dağıttı” (2007) başlıklı metinde, engellilerle ilgili yapılan değişiklikleri bakanın “devrim” şeklinde nitelendirmesi, yapılan düzenlemelere bir vurgudur. İncelenen bir başka haberde geçen “Sağlıklı doğmayanları ya da sağlığını kaybedenleri yok mu edeceğiz?” (“Çocuğumun bakımı değil gördüğümüz muamele yordu,” 2007) şeklindeki ifade engelli bireylerin yaşama hakkı vurgulanmaktadır.

Aşağıda yer alan haberlerde deyim ve kalıp sözler bir dışavurum aracı olarak etkiyi artırmıştır. Altı çizili sözcüklerde kimi zaman eylemin şiddetinin artırıldığı kimi zaman abartı kullanılarak hak ihlali veya sorunun öne çıkarıldığı görülmektedir.

Kardeşinin göz göre göre öldüğünü savunan abla Uyanık, şöyle isyan etti: “Engelli yolu olsaydı ölmeyecekti. Kardeşim kaldırılma çıkabilseydi, kaldırılma akülü aracını kullanabilseydi bu kaza olmayacaktı” (“Kaldırım cinayeti,” 2012)Hürriyet.

Halkın vergilerinden oluşan önemli bir kaynak çarçur edildi. [...] cihazlar dağıtılmasın” eleştirisi damga vurdu. (“Görmezlere Umut Olan Gören Göz Projesi Tartışılıyor,” 2012). Yaşadıkça [İHA]

Lokman Ayva, Türkiye istihdam alanında özel ve kamu sektörü olarak dünyanın en iyi ülkesidir. Türkiye’nin engelliler alanında geldiği nokta dünyanın ilk 5’indedir (“Aksu: “Toplumun Yüzde 50’sinin Hiç Engelli Arkadaşı Olmamış,” 2017). Yaşadıkça [İHA].

Haberin retorğinde, haber metninin inandırıcılığının sağlanması için kullanılan sayısal veriler, taraf ve tanık ifadeleri, uzman görüşlerine başvurma, anonim ses (doğrunun sesi), tırnak içinde aktarılan görüşler, abartı, örnek sunma vb. unsurlar incelenmektedir (Özer, 2001a: 83-84). Biçemsel seçimlerin ise Herman ve Chomsky’e (1988) göre açık sosyal ve ideolojik imaları vardır. Bu nedenle eleştirel bir çözümleme yapabilmek için bu araç önemlidir.

Aşağıdaki haber metinlerinde biçem ve retorik özellikler barındıran örnekler yer almaktadır. Hürriyet’te yer alan ilk örnekte, aktarılan görüşlere tırnak içinde yer verildiği, korumacı tutumu destekleyen ifadelerle devletin güçlü, engellilerin bakıma muhtaç olarak gösterildiği görülmektedir.

Kocabıyık, 'Bu ülkede engeli olmak, ikinci sınıf vatandaş olmak gibi. Devletimize sığınmayıp, kimden yardım isteyeceğiz. Müracaatta bulunduğum hiçbir yerden, destek göremedim. Kaymakamımız, devletin babalık yüzünü gösterip[M], bize sahip çıktı. Bana acınmasını istemiyorum. Çocuklarıma bakabilmek için bana önce iş lazım' diye konuştu (“Bana önce iş lazım,” 2007). Hürriyet.

Örnek olarak incelenen ikinci haberde “(...) boylarından büyük bir işe kalkıştılar ve boylarından kat kat büyük, yüreklerini, sevgilerini birleştirmek için ‘evet’ dediler (“Ama aşkları çok büyük,” 2012) ve haber kesitinde cüce olan kişilerin evlenmesi “başından büyük işe kalkışmak”, “boylarından kat kat büyük” gibi deyimlerle desteklenerek betimlenmiştir. Burada bir takdir söz konusu olsa da, engelli evliliklerinin benimsenmediği görülmektedir. Üçüncü haberde, tercüman eksikliği “sessiz karanlığa mahkum olma” (“Tercüman engeli,” 2012) şeklinde bir abartı yapılarak ifade edilmiştir. Bir diğer haberde “insanı iliklerine kadar sarsacak bir üslûpla” (“Peygamber neden uyarıldı,” 2007) ve Yaşadıkça’da [AA] geçen “Bacaklarını kaybeden 7 yaşındaki Muhammed Ali’nin sözleri yürekleri parçaladı” (“Halep’li Muhammed Ali: ‘Cennetteki Annem Artık Üzülmecek,’” 2017) benzetme ve abartma ile engelli çocuğun dünyasını dramatize etmenin amaçlandığı söylenebilir.

Yaşadıkça’dan [Cihan] alınan aşağıdaki haber metninde içerik uzman kişi görüşüyle desteklenmiştir. Ancak cümlelerde engellilik durumunun düşülecek kötü bir durum olarak gösterilmesi, başlangıçta sosyal sorun odaklı tutumundan uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Seçilen kelimeler, retoriği destekleyici olmaktan ziyade acıyı besleyici olmaya evrilmiştir.

Bu çocuklar bizim bir parçamız, toplumun bir parçası [M]. Onlara acıyarak bakmak ve bu şekilde iletişim kurmaya çalışmak son derece yanlış... Hemen herkesin başına gelebilecek bir kaza ile engelli durumuna düşme ihtimali var [M] (“Engelli Çocuklarının Eğitiminde Sorumluluk Üstlenmek İstemeyen O Kadar Çok Babalar Var Ki,” 2007). Yaşadıkça [Cihan]

İncelenen diğer haber metinlerinden Yaşadıkça’da [Radikal] geçen “Sorunun sadece belediyenin, devletin duyarsızlığından değil, tek tek insanların düşüncesizliği olduğunu bir kez daha düşündü” (“İşe Savaşarak Giden Ramazan Şimdilik Mutlu, Ya Diğerleri?,” 2007) şeklindeki hikayeleştirme, olayın dramatik yönünü güçlendirmektedir. Aynı haberde “Eğitim hizmetinden yararlanan engelliler yüzde 12.27, bakım ve rehabilitasyon hizmetinden yararlananlarsa sadece yüzde 5,9. Sağlık hizmetinden yararlandığını söyleyen engellilerin oranı yüzde 55.7 (a.g.h.).” ifadelerinde istatistiki verilerin kullanılması, yine Yaşadıkça’dan bir başka haberde “Televizyon Yayınları ve Özürölülük Anketi” (2007) başlıklı haber içeriğinde anket verileri yer almaktadır. Böylece verilere dayalı bilimsel ve güvenilir bilgi sayesinde haberlerin ve içeriklerin inandırıcılığı artırılmıştır.

7.3.2. Haberlerin İlişkisel Yapısı

Mikro çözümlemenin ikinci bölümü ilişkisel yapılar üzerinedir. Burada haber metninde ardı ardına gelen cümleler ile oluşturulmaya çalışılan nedensel, işlevsel ve referans ilişkilere bakılmaktadır.

Nedensel ilişkide ardı ardına gelen cümleler içindeki nedensel bağlar, cümlenin anlamsal yapısını açığa vurur. Bu cümlelerde söylemin neden sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılır.

Hürriyet'te yer alan haberde geçen "Engellilere balık yemeyi değil, balık tutmayı öğreteceğiz[M]. Proje Denizli'den tüm Türkiye'ye yayılacak" ("Engelliler için meslek projesi," 2007) ifadesinde nedensel ilişki, engelli bireyin tüketici pozisyonuna atıf yapmaktadır. Bu anlamda söylemin içeriği engelli bireyleri üretebilir hale getirmek, topluma yük olmaktan çıkmalarını sağlamak şeklinde anlaşılmaktadır.

Engelli bireylerin istihdam sorunları konusundaki haberde geçen engelli milletvekili Şafak Pavay'ın, "Genç ve işsiz nüfus o kadar kalabalık ki[M], kimse iş bulma yarışında engellilerin kendilerinin önüne alınmasına rıza göstermiyor" ("Sen işe gelme cezanı öderiz," 2012) şeklindeki ifadede, engelli bireylerin işsizlik nedenleri açıklanmış, bunlardan birinin de genç ve işsiz nüfus oranı olduğu, işsizliğin çok yüksek olduğu düzende engellilerin tercih edilmesinin mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Burada aktarılan gerçeklik, söylemi kuran genel bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım ya da tutum, engelli bireylerin çalışma hakkına engelli olmayan bireyler kadar saygı duyulmadığıdır.

İşlevsel ilişkide genel ifadeli bir cümlemin bir sonraki cümlede açıklanıp açıklanmadığına bakılmaktadır (Özer, 2001a:84). Böylece söylemin ardalan bilgisinde nelerin saklanıp nelerin açığa vurulduğu ortaya çıkarılabilmektedir. İncelenen haber örneklemelerinden Hürriyet'te yer alan haberde geçen engelli çocukların aileleri tarafından saklandığı yönünde genel bir açıklama yapılmıştır. Ancak daha sonra bu cümleye "Çocukların saklanması, yobaz ve gerici bir yaklaşımdır. Aksine çocuklar topluma kazandırılmaları gerekir. Özürlerinizi saklayarak onlardan kurtulamazsınız" ("Sağlıklı çocuk yetiştirme formülü," 2007) açıklaması, özellikle engellilerin saklanması, tecrit edilmesinin aileye ve engelliye zarar veren bir yaklaşım olduğunun vurgulanması, aileleri bilgilendirme amaçlı bir yaklaşımdır. Aynı şekilde Yaşadıkça'da geçen bir haberde "Avrupa'daki standartların biraz Türkiye'deki standartlara uyarlanarak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve valiliklerin kendilerine göre aldığı bazı kriterler [M] var" ("Görme Engelliler İçin Değil Görüntü İçin Hizmet!" 2012) açıklaması, işlevsel ilişkiyi yeterli düzeyde destekleyememektedir. Çünkü bazı kriterlerin neler olduğundan haberde bahsedilmemiştir. Bu konuda Yaşadıkça'dan [Al Jazeera] alınan son örnekte ise "Suriye'de doğuştan engellilerin sayısı zaten yüksek. Bunun üzerinde bir de savaş mağduru engellileri koyduğumuzda sayı ciddi boyutlara ulaşıyor[M]. Engelli nüfusun büyük bir bölümünü de çocuklar oluşturuyor [M]" ("Suriye'de 6 Yıldır Süren Savaşın Engelli Mağdurları," 2017) şeklindeki ifade, sayısal olarak bir iddiada bulunduğu halde, açıklamada sayısal bir veri paylaşmadığı görülmektedir. Bu metindeki veri eksikliği, iddia edilen "ciddi boyutu" nicelik olarak desteklememektedir.

Referansal ilişkide bir cümlede yer alan bir kavramla sonraki cümle arasında bağın kurulup kurulmadığına bakılmaktadır (Özer, 2001a: 83-84). Referans sadece cümleler arasında değil, konular arasında da olabilmektedir. Referansal ilişki, haberde söylemlerarası ilişkiyi

sağlayan önemli bir unsurdur. Konular arasında referans için, çöp arabası çarptığı için hayatını kaybeden bir tekerlekli sandalye kullanıcısı için yapılan “Başka Nevzatlar ölmesin diye ağzıların bantladılar” (2012) başlıklı eylemin haberi örnek verilebilir. Son örnek haberde Yaşadıkça'nın ANKA'dan alınan haber metninde bahsi geçen “çeşitli ayrımcı uygulamalar” ve “yasa hükümleri hak tecavüzlerini engelleme bakımından yetersiz kalmaktadır” (“Engelli Yurttaşları Sevindirecek Teklif,” 2012) şeklinde geçen ifadelerde, iddiaların herhangi bir referansla desteklenmediği ve örneklendirilmediği görülmektedir. Bu haberde ayrımcı uygulamalar diye bahsedilenin ve yetersiz olanın hangi yasa hükümleri olduğu belirtilmemiş, dolayısıyla metinde öne sürülenler referans ilişkisiyle desteklenmemiştir.

8. SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye’de siyasal alanda, engelli STK’larında ve medyada engelliliğin söylemsel pratikleri, bir başka deyişle, dilsel ifadeleri incelenmiş, söylemlerde hangi engellilik yaklaşımlarının yoğun olarak kullanıldığı ve nasıl bir engellilik söylemi inşa edildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Engellilikle ilgili söylem pratikleri iki düzlemde izlenmiştir. Birinci düzlem siyasal alanın metinleridir. Bu alanın metinleri dilsel ve kavramsal bakımdan norm oluşturuvcu üst metinlerdir. Bu metinler bir bakıma düzenleyici ve kurucu metinlerdir. Çalışmada ilkin hukuki anlamda kanunlar ve seçim bildirgeleri, hükümet programları gibi kurucu metinlerden hareket edilerek, engellilikle ilgili üstmetinsel söylemler belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci aşamada üstmetinsel alanda incelenen ve ortaya konan engellilik söylemleri pratik hayatın metinleri olarak sınıflandırılabilir, ama bir bakıma da üst metinlerin normlarını sivil yurttaşlara aktaran alt metinler olan siyasi konuşma ve tartışma metinleri, engelli STK’larının metinleri ve iletişim araçlarında, özellikle haber metinlerinde incelenmiştir.

Bu çalışma engellilik söylemini; siyasal alan, engelli STK’ları ve medya olmak üzere üç farklı alanda araştırmıştır. Bu üç farklı alanın ortak bir tematik noktada buluşturulması, çalışmayı da olanaklı kılmıştır. Bu ortak tematik nokta, engellilik söylemidir. Engellilik söylemi, anılan alanların ortak tematik bağlamını oluşturmaktadır. Anılan alanlar metin türleri ve yapıları bakımından farklılık gösterse de, kavramsal ve tematik olarak ortak bir bağlamda yer almaktadırlar. Bu bağlamsal örtüşme ise eleştirel söylem çözümlemesinin uygulanabilirliğini mümkün kılan bir özelliktir.

Cemal Sakallı’nın belirttiği gibi, eleştirel söylem çözümlemesi, norm oluşturmuş metinler üzerinde yapılır (2016:27). Fakat farklı norm alanlarından olan metinler için uygulanabilecek tek bir söylem çözümlemesi yöntemi olmadığından, söylem incelemesinde kullanılacak olan yöntemler araştırmacıların amaçlarına, metinlerin türlerine ve söylemin özelliklerine göre değiştirilip geliştirilebilmektedir. Bu sebepten dolayı çalışmada siyasal alanın, engelli STK’larının ve medyanın engellilik üzerine söylemlerini çözümlemek için Van Dijk (1991) ve Gee’nin (2010) söyleme ilişkin çalışmalarından yararlanılarak bu çalışmaya özgü olarak geliştirilen iki farklı eleştirel söylem çözümlemesi modeli uygulanmıştır. Bir başka deyişle, bu çalışma için makro, mezzo ve mikro olmak üzere üç düzlemde oluşan bir çözümleme modeli geliştirilmiştir. Siyasal alanın metinleri ve engelli STK’larının söylemlerinin izlendiği metinler için geliştirilen aynı model kullanılırken, medyanın haber metinlerinin incelenmesinde haber metninin biçiminin getirdiği farklılık nedeniyle ikinci bir model kullanmak söz konusu olmuştur. Çözümleme modelinin detayları ve çözümleme araçlarının nasıl kullanıldığı, detaylı biçimde yöntem bölümünde açıklanmıştır.

Söylem çözümlemesi yöntem olarak yorumlayıcı ve açıklayıcıdır. Bir söylem incelemesi olan bu çalışmada, eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi uygulanmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi metin, söz, ifade ve anlam çözümlemesini yorumlayıcı ve açıklayıcı olduğu kadar eleştirel de yürütülür. Bu nedenle eleştirel söylem çözümlemesi, tarihsel süreçte değişik alanların metinlerinde engelliliğe yönelik söylemsel perspektifin açığa çıkarılmasında uygun bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Van Dijk'ın (1998:24) vurguladığı gibi eleştirel söylem çözümlemesi tarihsel süreç, toplumumsal ve kültürel yapılar ile metinler arasında bağlantı kurmayı sağlayan bir yaklaşımdır.

Çalışmanın örneklemini oluşturan metinlerin engellilikle ilgili söylemlerinin tarihsel ve kültürel bağlamı vardır. Engelliliğe yaklaşımlarla ilgili olarak yapılan derleme çalışmasında tartışmaların çerçevesini ağırlıklı olarak tıbbi ve sosyal modelin oluşturduğu görülmüştür. Bu tartışmalardan ve anlayışlardan hareketle engelliliğe ilişkin temel söylemler tıbbi ve sosyal söylemler olarak iki başlıkta sınıflandırılmıştır. Tıbbi ve sosyal söylemlerin engelliliğin kurucu söylemleri olduğu öne sürülebilir. Tıbbi söylemlerin korumacılık ve sağlamlılık alt söylemlerini, sosyal söylemlerin ise hak odaklılık ve kapsayıcılık alt söylemlerini belirlediği söylenebilir.

Çalışma 1997-2018 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Çalışmada engellilerle ilgili olarak bürokraside ilk idari kurumsal yapı sayılabilecek Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulduğu 1997 yılı, engellilikle ilgili olarak siyasal alanda söylemlerin değişiminin izlenmeye başlandığı yıl olarak kabul edilmiştir. Siyasal anlamda engellilerle ilgili hukuki düzenleme olan ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı "Özürlüler Kanunu" ve 2014 yılında 6518 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek yürürlüğe giren "Engelliler Kanunu", hukuki metinler olarak engellilik söyleminin üstmetinsel örneklemini oluşturmuştur. Üstmetin örnekleminin ikinci grubu, hükümet programlarının engellilerle ilgili başlıkları, üçüncü grubunu engelli STK'larının kuruluş metinleridir. Çalışmanın altmetin örneklemini siyasi parti programları, Özürlüler Kanunu maddelerinin görüşme tutanakları, AKP ve CHP'nin seçim (2002, 2007, 2011, 2015, 2018) bildirgeleri, engelli STK'larının faaliyetleri ve iletişim araçlarında engellilerle ilgili haber metinleri oluşturmıştır.

2005 yılında görüşülen 5378 sayılı kanunun genel kurul görüşmeleri dilsel ifadeler bakımından incelendiğinde, genel kurulda milletvekilleri tarafından engellilerle ilgili kullanılan dilde örtüşmezliğin ve tutarsızlıkların olduğu görülmüştür. Örneğin bir milletvekilinin 5378 sayılı kanun görüşmelerinde, "Onların da bizim gibi insanca yaşayabilmeleri", "bizim gibi her şeye layıktırlar", "onların sağlam olanlardan bir farkı yok" ve "Unutmayın, her sağlam bir özürlü adaydır; Allah kimseye göstermesin" şeklindeki ifadeler, acıma duygusu barındırmakta ve sağlamlı, tıbbi bir yaklaşımı içermektedir. Buna karşın 2014 yılında 6518 sayılı kanunun görüşme tutanakları incelendiğinde, görüşmelerde konuşmacı olan milletvekillerinin engelliler hakkında sosyal model temelli bir bakışa sahip oldukları gözlemlenmiştir. Yapılan konuşmalarda

engelliliğin geleneksel anlamıyla fiziksel bir eksiklik olarak değil sosyal uyuma vurgu yapan bir anlayışa evrildiği anlaşılmaktadır. Görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla, konuşmacılar engellilikle ilgili güncel tartışma ve yaklaşımlardan haberdar olup, konuşmaların bağlamını bilimsel alanın söylemleriyle oluşturmuşlardır.

2014’de yapılan görüşmelerde -2013 yılında kanun ve kanun hükmünde kararnamelerle özürlü, sakat vb. kavramların değiştiği dönemde- dil kullanımı düzeyinde milletvekillerinin konuşmalarına yansıyan ifadeler bir yandan değişimi yansıtırken bir yandan alışıldık geleneksel ifadelerin kullanılmaya devam ettiğini göstermiştir. Kelimelerin kullanımına dair problemlerin aslında 2014’deki görüşmelerde halen sürdüğüne tanık olunmuştur. Örneğin engellilerin halen toplum için kayıp olduğu düşüncesi, “dezavantajlı kesimlerin mutlak suretle korunması gerektiği” ve “engelliler topluma kazandırılmalı” (s. 57) şeklindeki ifadeler, tıbbi ve korumacılık söylemlerini temsil etmektedir. Konuya bir başka örnek muhtaçlık sözüdür. Bu kanunda birçok yerde eleştirilen muhtaçlık ifadesinin kullanımına ve kanunda yer almasına bazı milletvekilleri karşı çıkmış ve değiştirilmesi için uğraş verildiği görülmektedir: Görüşme sonunda ‘muhtaç’ kelimesi ‘ihtiyacı olan’ şeklinde yumuşatılarak değiştirilmiştir (bkz. s.57).

Engellilik söylemine ilişkin üstmetin olarak kabul ettiğimiz her iki kanun metinleri makro düzeyde incelendiğinde, yapılan karşılaştırmada ilk dikkati çeken, başlangıç kısmında yer alan amaç ve tanımlarda değişikliğe gidilmiş olmasıdır. Kanunun ilk halindeki (2005) amaçta engelliliğe tıbbi yaklaşım belirgin iken, değiştirilen halinde engelliliğe daha sosyal model çerçevesinden yaklaşıldığı görülmektedir: 2005 yılında çıkarılan kanun maddesi ile 2014 yılında kanunun amaç kısmındaki asli değişiklik kavramlarla ilgilidir. İlk kanun maddesindeki “özürlülüğün önlenmesi” tıbbi söylemin bir yansıması iken, 2014 yılındaki kanunda “engelliliği önleyici tedbir alınması” ifadesi korumacı bir söylemi içermektedir.

Yine kanunun 2005’teki halinde yapılan tanımlamalar ile 2014’te yapılan tanım ve nitelemeler belirgin bir farklılık göstermektedir. 2005’te özürlü bireyin kim olduğu, özürlülüğün ölçütlerinin ne olduğu, özürlülüğün dereceleri (hafif-ağır-bakıma muhtaç) ve bunun yanında istihdam konusunda korumalı işyerleri ile rehabilitasyon ve sınıflandırma konularında kavramların tanımları yapılmıştır. Bu kavramların içeriğinden engellilere yaklaşımın tıbbi modele yakın olduğu, dolayısıyla sağlık ve istihdam konularının daha öne çıktığı görülmektedir. 2014’deki değişiklik ile tanımı yapılan kavramların ayrımcılık türleri (doğrudan-dolaylı-engelliliğe dayalı), engellilik durumu, erişilebilirlik, makul düzenleme şeklinde değiştiği görülmektedir. Bu değişiklik, ayrımcılık kavramına vurgu yapıldığı ve insan hakları odaklı bir yaklaşıma doğru geçildiği görülmektedir.

Kanun maddelerinin içeriğini belirleyen kavramsal örgünün nicelik olarak karşılaştırması bile, her iki kanun arasındaki değişimi ve söylemsel zemini hazırlayan anlayıştaki değişimi göstermesi bakımından önemlidir. 2005 ve 2014 yılı karşılaştırıldığında, eğitim, sağlık

ve rehabilitasyon, istihdam, gibi sağlık ve koruyucu/önleyici yaklaşımları karşılayan kavramların daha az geçiyor olması dikkat çekicidir. En belirgin ve yüksek bir oran gösteren, yeni söylemsel bakışı içeren kavramlar ise sosyal politika, ayrımcılık yasağı ve eşitlik, hak, özgürlük, dokunulmazlık, danışmanlık ve destektir.

İcra makamı olarak her kesimin hizmet beklediği hükümet programları, genel bir bakış ve niyet barındırır. Hükümet programları örneğinde yapılan incelemelerde öncelikle engelliliğin yakın döneme kadar hükümet programlarında sınırlı düzeyde yer aldığı görülmüştür. Engellilere yönelik amaç ve hedefler daha çok sosyal yardımlar etrafında yoğunlaşmıştır. Ancak 58. Hükümet (2002-2003) ile birlikte bu amaç ve hedeflerin çeşitlendiği görülmüştür. Hükümet programlarındaki amaç ve hedeflerin engellilerin sorun alanlarına göre incelendiğinde eğitim, en çok bahsi geçen konu olmuş; ardından sağlık, istihdam, hak ve özgürlükler gelmiştir. 55. Hükümet Programı (1997) ile birlikte erişilebilirlik, 58. Hükümet Programı (2002) ile birlikte ise ayrımcılık yasağı ve eşitlik alanları hükümet programlarında yer almaya başlamıştır. 1997 yılında, 55. hükümet programında engellilerin sporla toplumsal hayata dahil edilmesi için “her türlü önlemin alınacağı” ve engellilerin eğitim olanaklarının geliştirilmesi için “gerekli düzenlemeler yapılacağı”, yine 57. hükümet programında, engellilerin ve yaşlıların yaşama uyum sağlayabilmeleri için “her çaba gösterileceği” şeklindeki genel ifadeler program dili bakımından genel bir niyeti ve kararlılığı vurgulasa da, programda belirtilen hedeflerin uygulamadaki karşılığı olan planlama açık olarak tanımlanmamıştır.

Hükümet programlarında dikkati çeken kelime gruplarından biri, engellileri “üretken hale getirmek”tir. “Üretken hale getirmek” ifadesi bu kişileri atıl durumdan kurtarıp verimli kılmaya yönelik bir anlam içermektedir. Bu söylem, engelliğin tarihsel bağlamı olarak aktarılan kapitalist toplumlarda öne çıkan engelli bireylerin “kendisinden verim alınamayan/üretim için kayıp bireyler şeklinde algılanmasının söylemsel pratikleri olarak görülebilir. Programlarda “aktif katılım”, “insan onuruna yakışır” “evrensel yaklaşımlar” ve “ayrımcılık” gibi kelimelerin daha az kullanıldığı da yapılan tespitler arasındadır. Bu da hükümet programlarında engellilere yönelik korumacı bir söylemin daha baskın olarak yer aldığını göstermektedir (bkz. s.69-70).

61. Hükümet programında engelliler için “özel ilgi bekleyen kesimler” şeklinde ifadenin yer alması, önemli bir değişime işaret etmektedir. Bu programda engellileri bakıma muhtaç kesimler olarak nitelemekten uzaklaşıldığı görülmektedir. Buradaki söylemsel değişim, “bakıma muhtaç” yerine “özel ilgi bekleyen kesimler” ifadesidir. Bu dilsel yumuşatmalar olumlu olarak da görülse, engelliliğe korumacı söylemin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Siyasal alanda öne çıkan bir diğer metin türü, siyasi partilerin seçim beyannameleridir. Seçim beyannameleri konu öbekleri ve konu başlıkları temelinde incelenmiştir. İncelemede AKP’nin engellilerle ilgili konu başlıklarına sayıca daha çok yer verdiği, bu başlıkların çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. CHP’de ise her geçen seçim döneminde engellilerle ilgili madde ve konu

başlıklarının arttığı görülmüştür. AKP engellilerle ilgili olarak eğitim, bakım, istihdam gibi daha temel gereksinim duyulan konulara ağırlık verirken, CHP bunların yanı sıra sağlık, ayrımcılık ve destek gibi konular üzerinde daha fazla durmuştur. AKP sosyal yardıma, CHP ise sosyal güvenliğe daha çok vurgu yapmıştır. Her iki partinin engelliliğe ilişkin söylemlerinin korumacı ve kısmen hak temelli olduğu söylenebilir.

Çalışmada çıkan sonuca göre, 2011-2015 yılları engellilere ilişkin politika geliştirme ve söylem üretme bakımından en yoğun yıllar olduğu görülmüştür. Seçim bildirgelerinin engellilikle ilgili maddelerinin konu başlıkları niceliksel bakımdan karşılaştırıldığında, eğitim konusunun birinci sırada yer aldığı, onu sağlık, destek/teşvik, istihdam, sosyal güvenlik konularının izlediği, ardından ise ayrımcılığın geldiği görülmektedir (bkz.Tablo 5.6.). Bu ifadelerin, dilin ve çabaların korumacılık söylemleriyle biçimlendiği görülmektedir. Örneğin ayrımcılıkla mücadele altıncı konu başlığı olarak yer almaktadır. Bu başlığın nicelik olarak az geçmesi, hak temelli bir yaklaşımın henüz yerleşmediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Siyasal iktidarın söylemsel pratikleri, engelliliğin güncel yaşamın içinde nerede ve nasıl konumlandığı konusunda önemli ipuçları barındırmaktadır. Burada engellilere yönelik olarak yapılan hukuki düzenlemeler, tanımlanan yasal haklar ve yapılan hizmetlerle ilgili ifade ve söylemlerin sosyal ve kültürel pratikte ne şekilde yansıdığı incelenmiştir. İnceleme üç olay ve olayda geçen ifadeler temelinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında dönemin sağlık bakanının, “gözlerin görmediği halde sana iş vermişiz” ifadesinde (s.78), hep istemeyi değil, yetinmeyi de bilin, tavrı vardır. Diyalogda öne çıkan bir başka husus, “gözlerin görmediği halde” sözüdür. Çalışmak, toplumsal hayata, iş hayatına katılmak için “bedensel uygunluk” vurgusu, engellinin istihdama uygun bulunmadığının bir yansımasıdır. Engellilik sabredilmesi gereken ve cennetle müjdelenen “ilahi bir test” olarak görülmektedir. Söylemde yer alan “onların yüzü suyu hürmetine” ifadesi engelliliğin kutsal bir işaret olarak görüldüğünü açığa çıkarmaktadır. Bu ifadelerde dini ve ahlaki öğelerden etkilenen bir kültürel yaklaşım söz konusudur. Toplumun engelliliğe bakış açısının kültürel yansıması olan söylem pratikleri olarak görülebilirler. Bu örnek olaylarda söylemlerin hak odaklı değil, siyasal iktidarın hiyerarşik üst, merhamet ve şefkat gösteren, koruyucu ve sahiplenici olduğu ve engelliliğin acınan, topluma yük olan ve düzeltilmesi gereken bir şey olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır. Yapılan düzenlemeler hak temelli olarak yansıtılmamış, bir “lütuf” olarak dile getirilmiştir. Dolayısıyla siyasal alan metinlerinde kanuni düzenlemeleri temel alan korumacı ve hak temelli söylemler ile açılışlarda, toplantılarda, vatandaşla kurulan diyaloglarda aynı şekilde olmadığı görülmüştür.

Engelli STK’larının tüzükleri ve vakıfların senetleri, üslup ve retorik açıdan formel metinlerdir ve benzer bir üslubu barındırmaktadırlar. Buna rağmen amaç ve çalışma alanlarını tanımlarken kullanılan bazı ifadeler metnin arka planıyla ilgili fikirler verebilmektedir. Örneğin TOHAD’ın tüzüğünün 3. Maddesinde yer alan “bu sorunlu sosyal grupların sorunlarının çözümü”

ifadesi korumacı bir söylemi barındırmaktadır. Dernek burada kendini koruyucu pozisyonda konumlandırmış, ayrıca dezavantajlı grupları “sorunlu” olarak tanımlamıştır. ENKAD’ın tüzüğü madde 2.2’de geçen “kadınlararası diyalog, iletişim, dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamak, toplumun her kesiminden engelli ve engelsiz kadınlarla onurlu bir yaşam ortak paydasında bir araya gelmek” ifadesi, eşitlikçi ve sosyal söylemle kurulmuştur.

Yapılan incelemede metinlerde, yürütülen faaliyetler ve amaçların en çok proje geliştirme, araştırma, kültürel faaliyet ve yardım/bağış alma konularında olurken; ayrımcılıkla mücadele ve istihdam konularının STK örgütlerinin amaç ve çalışma alanlarında daha az olarak yer aldığı görülmüştür. Bazı engelli STK’larının bağış, yardım gibi etkinliklere sıkça başvurduğu görülmektedir. Bu da onların korumacı bir söylemle faaliyet yürüttüklerini göstermektedir. Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği, bir taraftan internet sitesinde; “toplumumuzda engelli konusundaki 'yardıma muhtaç, acınacak insan' algısını kırmamız gerekiyor” ifadesine yer vermiş, diğer taraftan da “bizimle ol” başlığıyla felçli bireylere akülü sandalye temin etmek için bağış kampanyası düzenlemiştir. Bu durum, engelliliği daha geleneksel yaklaşım biçimiyle, hayırseverlik/yardımseverlikle aşmaya çalışmanın önemli bir göstergesidir.

Engellilerle ilgili kurulan ilk derneklerin kuruldukları zamanlarda engelli yoksulluğuyla uğraşan bir yapıda olması, onları yardım odaklı bir örgütlenme olmaya zorlamıştır (Yılmaz, 2014), dolayısıyla başlangıçta engelli STK’ları biyolojik/tıbbi ve korumacı bir söylem pratiğini üstlenmişlerdir. Engelli STK’ları arasında sosyal ve hak odaklı yaklaşımları esas alan genellikle 2000 sonrası kurulmuş dernek ve vakıflar (TOHAD, ENKAD, DSD gibi) olsa da engelli yoksulluğu ile ilgili geleneksel rolleri birçok örgütlenmelerin (TSD, ÖZEV, TOFD gibi) yardım ve bağış kampanyalarında sürdürdükleri görülmektedir. Bu durumun kuruluş dönemlerindeki engellilik anlayışıyla ve sosyal, kültürel dinamiklerle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Genel olarak bakıldığında, engelli STK’larında sosyal model ağırlıklı bir söylemsel yaklaşım öne çıksa da, bazı noktalarda tıbbi modelin izlerinin “bugün sağlıklısın ya yarın?”, “engelliler sağlıklı insanı hayattan alır”, “Engelliye eğitmek görevimiz, engeli önlemek ödevimiz” gibi söylemlerde devam ettiği görülmektedir. Bazı STK’lar sosyal model ve insan hakları söylemlerini bir arada kullanmaktadır. Bazı derneklerin ise tüm söylemlerle ilişkili ifadelere yer verdiği, bu bakımdan STK’ların engelliliğe olan yaklaşımlarının bir birlik göstermediği söylenebilir. İnternet sitelerindeki kelimeler incelendiğinde ise genel olarak eğitim, destek, proje hak gibi olumlu sözcüklerin sıklıkla tekrarlandığı görülmektedir. Ancak bununla birlikte sıklıkla tekrarlanmasa da “tekerlekli sandalyeye mahkum”, “yardıma muhtaç”, “Sizin için altı üstü bir kapak onlar içinse özgürlük”, gibi olumsuz yargı oluşturabilecek, acıma duygusuna yönelik korumacı söylemlere rastlanmıştır.

Çaha vd. (2013:22) belirttiği üzere Türkiye’de STK’lar, günümüzde daha çok ideolojik temelden uzaklaşarak Avrupa Birliği’nin sağladığı finansal desteklerle projeci bir yaklaşıma

yönelmekte ve sivil toplum örgütleri özerklikten ve misyonlarından uzaklaşmaktadır. Buna rağmen İZEV'in protest bir duruşu olan "Hayat ve Biz" projesi, ENKAD'ın "Hak Temelli Aktif Destek Projesi", sosyal baskıyı bir araç olarak kullanan TOFD'un "Buradaengellendim.com" projesi, öz savunuculuk alanında DSD'nin "Söz +1 Projesi" ve TOHAD'ın "Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi", İZEV'in "Yıkılmak zorunda olan zihinlerdeki duvar! Yürüyüşü" TOHAD'ın "erişilebilirlik düzenlemelerinin süresini uzatan bakanlık genelgesinin iptali talebiyle Kamu Denetçiliği Kurumu'na başvurusu" gibi baskın/yerleşik söylemleri dönüştürmeye yönelik olan eşitlikçi söylemsel pratiklere birkaç örnek verilebilir. Bazı sözlü eylemlerde ise siyasal iktidarın söylemlerinde de görülen dini yaklaşımların ön planda olduğu ve engelli bireyin korunması gerektiği yönünde anlayış oluşturan TSD'nin "Engelli olmak Allah'ın bize verdiği bir lütuftur, ödüldür, imtihandır. Hepimize bir imtihandır. Rabbim bu imtihanı geçmek nasip etsin", "engellilere hizmet ibadettir, kardeşlik hukuku gereğidir.", Altınokta Körler Derneği'nin "Biz resullullahın mirasıyız. Bizleri sahiplenin" gibi tıbbi ve korumacı söylemin engelli STK'ları tarafından da kullanıldığını göstermektedir. Bu aynı zamanda içselleştirilmiş sağlamlık söyleminin de bir göstergesidir. Çünkü sağlamlık sadece engelli olmayan bireyler tarafından değil engelli bireylerin kendisi tarafından da benimsenen bir olgudur.

Engellilik söylemleri kitle iletişim araçlarında incelendiğinde, toplumun engellilere ilişkin hangi anlayışlarla, söylemlerle bilgilendirildiği ve nasıl bir kamuoyu düşüncesinin olduğu konusunda bir fikir edinmek mümkündür. Medyada engellilere ilişkin hak odaklı habercilikten uzak bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Haberler daha çok engelli bireylerin bireysel başarı hikayeleri veya yardıma muhtaçlık üzerinedir. Harnett'a (2000:21-29) göre, dramatik olarak engelli bir insanın "engeline" rağmen büyük başarılar kazanması, engelsiz bir insanın günlük hayatın sıradan sorunlarını aşip başarı kazanmasından daha etkili bir metafor olarak görülmektedir. Bu nedenle haberlerde daha çok yer bulmaktadır. Çalışmada varılan sonuçlar bu yargıyla örtüşmektedir.

Haberin yaklaşımının geleneksel mi yoksa yenilikçi mi olduğu ve haberin içeriğinde konunun ele alınışı, incelenen konular arasındadır. Haberlerde engelli bireyler çoğunlukla geleneksel bir yaklaşımla ve korumacı bir söylemle "yardıma muhtaç bireyler" olarak konumlandırılmaktadır. Bunu yaparken de haber içeriklerinde olayın, durumun dramatik/trajik yönleri ve kişilerin yoksulluğu öne çıkarılmış, bazı haberlerde ise engellilere yardımların sosyal sorumluluk çerçevesinde yapıldığı vurgulanmıştır. Engelliliğe dramatik/trajik yaklaşımlara 2017 yılında da rastlanması, engelliliğin dramatikleştirilerek haber değerinin artırılması anlayışının devam ettiğini göstermektedir.

Yenilikçi söylemlere sahip olan haber metinlerinde ise engellilik konusunda geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak sosyal modeli ve insan haklarını dikkate alan içerikler bulunmaktadır. Yenilikçi yaklaşımlardan biri olan hak temelli yaklaşıma örnek olarak "eşit

yurttaşlık” taleplerini gündeme getiren, engelli STK’ların eylemlerini gazete sütunlarına taşıyan haberler, engellilerin yasal haklarına değinen veya yasal düzenlemelerdeki aksaklıkları gündeme getiren, engel durumu ve engelli haklarıyla ilgili veya sorunlarına çözüm için bilgilendirmeler yapan, bilinçlendirici içerikte olan haberler örnek olarak verilebilir.

Bu çalışma engellilerin temsili veya imajı üzerine olmamakla birlikte, bu konuda bazı ipuçlarına ulaşılmıştır. Haber metinlerinin içeriğini oluşturan kavramlar ve içerikleri (Tablo 7.4. s.130) incelendiğinde, engellilerin haberlerde halen “tıbbın öznesi” olarak yer almaları, onlarla ilgili sorunun tıbbi olduğuyla ilgili algının 2017 yılında halen sürdüğünü göstermektedir. Engellilerin temsili öne çıkaran diğer kavramlar kurban, ayrımcılığa uğrayan, pasif, dezavantajlı şeklindedir. Bu kavramlar engellilerin durumuyla ilgili olarak toplumda bir farkındalık oluşturmaya yönelik olduğunu göstermesi bakımından dikkate değer olmasına karşın, haber metinlerinde engellilerin ihtiyaçlarının artarak sürdüğünün anlaşılmasının da bir yansımasıdır. Biklen ve Bogdan’ın “Engellilerin Medyadaki Temsilleri” çalışması göz önüne alındığında, 1977 yılında medyada öne çıkan “acınası ve zavallı, tekinsiz veya şeytani, şiddetin nesnesi, atmosfer, süper engelli, gülünecek kişi, kendinin en büyük ve tek düşmanı, yük, asexual ve günlük hayata tam olarak katılamayan kişiler” gibi temsillerin bizim ülkemizdeki engelli imajlarıyla pek örtüşmediği, ülkemizdeki engelli temsillerinin daha farklı olduğu görülmektedir. Bu da aslında 40 yıllık bir süreçte engellilikle ilgili oldukça yavaş ama bir o kadar da önemli bir yol alındığını göstermesi bakımından önemlidir. Medyada acınası, zavallı, mağdur, pasif gibi temsillerin devam etmesi kapsayıcı, sosyal ve hak temelli bir söyleme duyulan ihtiyacı göstermesi bakımından önemlidir.

Sözcük seçimleri sosyal aktörler hakkında toplumdaki yaygın inanç ve ideolojileri ortaya koyması açısından çözümlemenin en önemli bölümlerinden biridir. Engellilerle ilgili sıkça kullanılan kalıpları “engelleri aşanlar”, “engel dinlemeyenler”, “herkesin engelli adayı olduğu” ve “engellilerin kardeşimiz olduğu” gibi örnekler oluşturmaktadır. Haber metinlerinde dramatik içeriklerle “yatağa ve tekerlekli sandalyeye mahkum” ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Hak odaklı söylem Yaşadıkça’da daha fazladır. Sorun alanları ise en çok eğitim ve istihdam alanındadır. Haber metinlerinde “yardım/destek/bağış/kampanya” gibi sözcüklerde yıllar geçtikçe bir artışın olduğu görülmektedir. Bu da tıbbi ve koruyucu söylemin anılan metinlerde sürdüğünü göstermektedir.

Haberlerde “Sağlamları Engelliler Düzeltecek”, “Görmezlere Umut Olan Gören Göz Projesi Tartışılıyor”, “Akıllı ilaçlar geliyor”, “3 Aralık’ın elini, kolunu, gözünü ve organlarını kullanamayan insanların günü”, “Doktorlar ‘Yürüyemez ve konuşamaz’ dedi ama otizm hastası Dursun iyileşti”, Yeşilyurt: Down Sendromlu Hastalarda Türkiye Geride, ‘Korkma, ikincisi sağlıklı olur’ dediler.”, “Özürlü dediler; sapasağlam doğdu” gibi başlıklarda sağlamlık söylemlerinin başat olarak yer aldığı görülmektedir. Haberlerde dramatik bir üslubun de ön

plana çıktığı "Saliha'nın Dramı Yürek Burkuyor," "Özürlü Dram", "Gecekondudaki Ailenin Dramına Bakanlık El Uzattı", "Çivici ailesinin içinde bulunduğu yürek dağlayan dram", "Yükü sırt çantasından ağır", "sokağa giden yolu leğenle aşıyor" gibi korumacı söylemlerde görülmektedir.

Yaşadıkça'nın 2012 yılı için haberleri incelendiğinde Hürriyet'e ve 2007 yılına göre daha olumlu başlıklar attığı dikkati çekmektedir. Başlıkların amacı, engellilik ile ilgili doğru, yerinde bir kavram farkındalığıdır, denebilir. Örneğin; "Özürlü" yerine "Farklı Gelişen Çocuk Kelimesi Kullanılmalı", "Sakat, Özürlü, Çürük Yok, Engelli Var" gibi başlıklar olumlu gelişmeleerdir. Ancak "düzenin sakat olması", "sakat düşünce", "sakat iş" gibi olumsuz örnekleri sakatlıkla ifade eden dilsel ifadeler, dilin engellilere ilişkin barındırdığı olumsuzluk içeren anlamların varlığı daha farklı bir sorun olarak belirmektedir. Bu sorun dilsel olduğu kadar kültürel de. Örneğin gece işi körler işi, körle yatan şaşı kalkar, körler sağırılar birbirini ağırlar, kör topal gidiyor, eli ayağı düzgün olsun da, sakatlık yapma, kör müsün? gibi deyimler ve ifadeler her ne kadar dilsel ve mecazi bir zenginlik gibi görünse de, engelliler açısından oldukça ayrımcı ifadelerdir ve önyargılar içermektedir. Bu ifadelerin olduğu bir kültürde ve toplumda bir engelli olarak eşit insani bir konuma gelmek, pek kolay olmayabilir. Yine de oldukça önemli bir mesafe ve aşama katedildiği aşıkardır. Engelli bireylerin duyarlılıklarına, haklarına, eşit yaşam olanaklarının oluşturulmasına ilişkin kamuoyu oluşmasında, her türlü eksikliğe, bilgisizliğe rağmen, haberlerin azımsanmayacak bir katkısının olduğu da bir gerçektir. Bu da gelecekte engelliler açısından hak temelli ve kapsayıcı bir yaşamın kurulacağı yönünde beklentileri ve umutları artırmaktadır.

Genel olarak günümüzde engellilik söylemlerinin engelli bireylerin hayatlarını iyileştirmeye yönelik bir çaba içerdiği söylenebilir. Yakın geçmişin tıbbi engellilik söylemleri bu iyileştirmeyi korumacılık ve rehabilitasyonla sağlamaya çalışırken, günümüzde öne çıkan sosyal ve kapsayıcı engellilik söylemleriyle engelliliğe ilişkin yapılacak düzenlemelerde toplumsal yaşamın daha bütüncül ve esnek düzenlenmesini ve yaşam pratiklerinde herkese yer açmaya çalışan bir anlayışla dönüştürülmeye çalışıldığı söylenebilir. Ülkemizde de engelli bireyler başta olmak üzere tüm farklılıkları kapsayan özel ve kamusal yaşamın oluşması, insanın yaşama hakkının hakkaniyetli ve onurlu biçimde kurulmasını sağlayabilir.

Siyasal, engelli STK'ları ve medya alanından metinler üzerinden yapılan bu çalışma, dil üzerinden bir kamusal alan çalışması olarak görülebilir. Kamusal alanda yer alan söylemler, kamusal alanın özelliği göz önüne alındığında, bir bakıma düzenleyicilik özelliğine sahiptir. Bu çalışmada kamusal alanda engellilik söylemlerinin mevcut şimdiki durumu ortaya konabilmiştir. Engellilik söyleminin içerdiği bilginin gündelik ve sosyal hayatta, bir başka deyişle, yerelde de izlenmesi ve sürdürülmesi, engellilik söylemlerinin içerdiği bilginin yayılma ve yaygınlaşma sürecine ilişkin önemli bilgilere ulaşılmasını sağlayabilir. Toplum kesimlerinde engelliliğe ilişkin hangi söylemlerin benimsenip sürdürüldüğünün çalışılması ve ortaya konması, birlikte yaşama

kültürünün daha iyi ve anlamlı kurulması, tutum ve davranış geliştirilmesi bakımından önemli ipuçları barındırdığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- [1]. Abberley, P. (1998). The spectre at the feast: Disabled people and social theory, in T. Shakespeare (Eds.), *The Disability Reader: Social Science Perspectives*, Newyork: Cassel Publication.
- [2]. Acı, Y.E. (2008). Sosyal devletten üçüncü sektöre doğru kalkınma sürecinin değişen aktörleri: Proje örneklerinden Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 1-20.
- [3]. ACTUS Projesi (2009). *Accessibility culture evolution, present situation and prospects concerning policy and practices*. 12 Mayıs 2019 tarihinde <http://actus.mersin.edu.tr/> adresinden alınmıştır.
- [4]. Ağalday, B. (2018). Oksidental ve oryantal kültürlerde paternalizm: Karşılaştırmalı bir bakış. düşünce bilimleri klasik sorunlar - güncel tartışmalar. 333-350.
- [5]. Aile ve sosyal politikalar bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. (2014, 19 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 6518). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/02/20140219-1.htm>
- [6]. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2010). *Özürlülüğe dayalı ayrımcılığın ölçülmesi araştırması*. 22 Nisan 2019 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5597/ozurluluge-dayali-ayrimciligin-olculmesi-arastirmasi.pdf> adresinden alınmıştır.
- [7]. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2016). *Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme kapsamında engelli hakları ulusal göstergeleri kitabı*. 22 Nisan 2019 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5599/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme-kapsaminda-engelli-haklari-ulusal-gostergeleri-kitabi-turkce.pdf> adresinden alınmıştır.
- [8]. Akan, A. (2009). *Türkiye'de gayri müslimlere karşı ayrımcı basın söylemi: 1934 Trakya olaylarının 1942 varlık vergisinin ve 6/7 eylül olaylarının basında yansımalarının eleştirel söylem analizi*. Yayımlanmamış doktora tezi, ODTÜ, Ankara.
- [9]. Akbulut, S. (2012). Gerçekten eşit miyiz? Acı(ma), zayıf gör(me) ve yok say(ma) ekseninde engelli ayrımcılığı. K. Çayır ve M. Ayan Ceylan (Eds.). *Ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (ss. 149-162). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [10]. Akçalı, Ş. (2015), *Görme engellilere yönelik tasarlanan mekânların erişilebilirlik kapsamında irdelenmesi: Görme engelli kütüphaneleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- [11]. AKP seçim bildirgesi. (2002). 15 Nisan 2018 tarihinde <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/954> adresinden alınmıştır.
- [12]. AKP seçim bildirgesi. (2007). 15 Nisan 2018 tarihinde <http://www.akparti.org.tr/media/272213/2007-2007-secim-beyannamesi-ozet.pdf> adresinden alınmıştır.
- [13]. AKP seçim bildirgesi. (2011). 15 Nisan 2018 tarihinde <http://www.akparti.org.tr/media/272799/secim-beyannamesi-2011.pdf> adresinden alınmıştır.
- [14]. AKP seçim bildirgesi. (2015). 15 Nisan 2018 tarihinde <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/1-kasim-secimbeyannamesi-rgb-rev-06-10-15.pdf> adresinden alınmıştır.
- [15]. AKP seçim bildirgesi. (2018). 15 Nisan 2018 tarihinde <https://www.trthaber.com/pdf/Beyanname23Mays18 icSayfalar.pdf> adresinden alınmıştır.

- [16]. Aktel, M., ve Erten, Ş. (2017). Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin engellilik alanına yaklaşımı: Hükümet programları üzerinden bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 165-177.
- [17]. Alankuş, S. (2009). Yeni habercilik arayışları: Hak odaklı habercilik, yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği. S. Alankuş (Ed.). *Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına* içinde (ss.98-134). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- [18]. Alemdar, K., ve Erdoğan, İ. (2010). *Popüler kültür ve iletişim*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- [19]. Albert, B. (2004). *The social model of disability, human rights and development*. Disability Knowledge and Research Project. 11 Kasım 2019 tarihinde http://www.codkosovo.org/wp-content/uploads/2018/03/pitanjaSocial_Model_Briefing_KaR_2004.pdf adresinden alınmıştır.
- [20]. Alper, Y., ve Özgökçeler, S. (2010). Özürllüler Kanunu'nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54. ISSN: 1309-2448
- [21]. Althusser, L. (1971). Ideology and Ideological state apparatuses. in *lenin and philosophy and other essays* (pp. 279-313). Londra: New Left Books.
- [22]. Althusser, L.(1994). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [23]. Altı Nokta Körler Derneği (2005). *Altınokta Körler Derneği Faaliyet Raporu*. 6 Aralık 2018 tarihinde <http://www.altinokta.org.tr/sayfalar.asp?sayfa=72> adresinden alınmıştır.
- [24]. Altı Nokta Körler Derneği (2010). 5 Nisan 2010 Basın Açıklaması. 6 Aralık 2018 tarihinde <http://www.altinokta.org.tr/sayfalar.asp?sayfa=64> adresinden alınmıştır.
- [25]. Altı Nokta Körler Derneği (t.y.). 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Basın Bildirisi. 6 Aralık 2018 tarihinde <http://www.altinokta.org.tr/sayfalar.asp?sayfa=67> adresinden alınmıştır.
- [26]. Altı Nokta Körler Derneği (t.y.). Altınokta Körler Derneği Tüzüğü. 20 Kasım 2019 tarihinde <http://www.altinokta.org.tr/sayfalar.asp?sayfa=15> adresinden alınmıştır.
- [27]. Arda, B., ve Aksu, M. (2004). What the Hittites' tablets tell us? A short historical view of deafness on the basic of genetics. *Turk J Med Sci*, 34(5),357-8.
- [28]. Arıkan, Ç. (1995). Fiziksel sakatlığı olanların gözüyle Türkiye'de sakatlık sorunu: Değerlendirmeler-öneriler. 1. *Sistem Mühendisliği ve Savunma Uygulamaları Sempozyumu. Bildiriler II*. Ankara: Kara Harp Okulu Yayını. 269-286.
- [29]. Arıkan, Ç. (2001). Aile ve özürllülük: Görme Özürllüler derneğine üye özürllü aileleri üzerine bir araştırma. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 1, 45-60.
- [30]. Arıkan, Ç. (2001, Mart). Türkiye'de Görme özürllü kadınlar: Sorunlar, beklentiler, çözüm önerileri. *Ankara, Körler Federasyonu Yayını No: 1*.
- [31]. Arıkan, Ç. (2002). Sosyal model çerçevesinde özürllülüğe yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 11-25.
- [32]. Arkonaç, S. (2012). *Söylem çalışmaları*. Ankara: Nobel Yayınları.
- [33]. Aswegen, J. V. (2019). Disabling discourses and charitable model of disability: Labour market activation for people with disabilities, Ireland-a critical policy analysis-. *Disability&Society*, 35 (3), 435-459, DOI: [10.1080/09687599.2019.1634519](https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1634519)
- [34]. Atabek, G. Ş.,ve Atabek, Ü. (2007). *Medya metinlerini çözümlemek: İçerik, göstergebilim ve söylem çözümleme yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- [35]. Atalay, A. (2011). Hak odaklı gazetecilik perspektifinden günlük gazetelerde kadının temsili. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

- [36]. Atasü, T. R. (2014). 1900- 2000 yılları arasında Avusturya’da engellilere yönelik sosyal politika ve sosyal hizmetler: Medikal modelden sosyal modele geçiş. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 127-144.
- [37]. Avrupa Özürlüler Stratejisi 2010-2020. (2010). *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Daire Başkanlığı Bülteni*, 55(1), 27-30.
- [38]. Ayan, B. (2017). Ableism in turkey through the eyes of families with disabled children. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- [39]. Aycan, Z. (2001). Paternalizm: Yönetim ve Liderlik Anlayışına İlişkin Üç Görgül Çalışma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-19.
- [40]. Bahtin, M. (2016). *Söylem türleri ve başka yazılar*. İstanbul: Metis Yayınları
- [41]. Bakan, S., ve Özdemir, H. (2012). Sosyal politika Açısından CHP ile AKPnin Karşılaştırılması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 22-50.
- [42]. Bal, H. (2012). *Nitel araştırma yöntemleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- [43]. Balcı, B. (2017). *İngilizce ders kitaplarının Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programındaki genel yetkinlikler bağlamında eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- [44]. Balcı, S. (2013). *Osmanlı Devletinde engelliler ve engelli eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*. Libra Yayıncılık: İstanbul
- [45]. Balıkcıoğlu, B., ve Karacaoğlu K. (2007). Sosyal bir ürün olarak topluma pazarlanan hayırseverlik: Stratejik hayırseverlik. *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (9), 121-141.
- [46]. Barnes, C. (1992). *Disabling imagery and the media: The British Council Of Organisation Of Disabled People*. Ryburn: Publishing,
- [47]. Barnes, C. (1998), The social model of disability: A sociological phenomenon ignored by sociologists. In T. Shakespeare (Eds.), *The disability reader: Social science perspectives* (pp. 65-78). London: Cassell Publications.
- [48]. Barnes, C. (2006). Bağımsız yaşam, politikalar ve İngiltere’nin politikası : Sosyal model tanımı (Çev. B. Uğurlu). *OZ-VERİ Dergisi*, (1), 639-646.
- [49]. Barnes, C. (2012). Understanding the social model of disability: Past, present and future. In A. Roulstone & C. Thomas & N. Watson (Eds.). *Routledge Handbook of Disability Studies* (pp. 12-29). USA & Canada: Routledge.
- [50]. Barnes, C. (2018). Theories of disability and the origins of the oppression of disabled people in western society. *Literature and Disability*, 43-60. DOI: 10.4324/9781315841984-4.
- [51]. Barnes, C., & Mercer, G. (2003). *Disability*. Cambridge: Polity.
- [52]. Barnes, C., Mercer, G., & Shakespeare, T. (1999). *Exploring disability: A sociological introduction*. Cambridge: Polity Press.
- [53]. Barthes, R. (1997). *Anlatıların yapısal çözümlemesine giriş* (Çev. M. Rifat). İstanbul: Gerçek Yayınları.
- [54]. Barthes, R. (1997). *Göstergebilimsel serüven*. (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). İstanbul: Kof.
- [55]. Barthes, R. (2003) *Çağdaş söylenler*. (3.Bsk). (Çev. T.Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.
- [56]. Barthes, R. (2009). *Yazı ve yorum*, (Çev. T. Yücel). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- [57]. Barthes, R. (2013). *Dilin çalışma sesi*. (Çev. A. Ece). İstanbul: YKY yayınları.
- [58]. Başbakanlık İdaresi Başkanlığı (2016). 65. Hükümet Programı. <https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Global/Government> adresinden alınmıştır.

- [59]. Başbakanlık İdaresi Başkanlığı. (2014). 62. Hükümet Programı. <http://strateji.gtb.gov.tr/data> adresinden alınmıştır.
- [60]. Başbakanlık İdaresi Başkanlığı. (2016). 64. Hükümet Programı. <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/64.hukumet> adresinden alınmıştır.
- [61]. Bauman, Z. (2018). *Iskarta hayatlar: Modernite ve safraları* (Çev. O. Yener). İstanbul: Can Yayınları
- [62]. Berghs, M., Atkin, K., Hatton, C., & Thomas, C. (2019). Do disabled people need a stronger social model: A social model of human rights? *Disability & Society*, 34(7-8), 1034-1039, DOI: 10.1080/09687599.2019.1619239
- [63]. Bezmez, D., ve Yardımcı, S. (2008, Mart). Bir vatandaşlık hakkı olarak sakat hakları. Birikim Dergisi. 17 Haziran 2019 tarihinde <https://www.birikimdergisi.com/guncel/697/bir-vatandaslik-hakki-olarak-sakat-haklari-ve-sakat-hareketi> adresinden alınmıştır.
- [64]. Bezmez, D., Yardımcı, D., Şentürk, Y. (Ed.) (2011). *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- [65]. Biklen, D., & R. Bogdan. (1977). Media portrayals of disabled people: a study in stereotypes. *Interracial Books for Children Bulletin*. 8 (7), 4-9.
- [66]. Bilgin, A.C. (2003). *Bayraklı 1 nolu sağlık ocağı bölgesinde 18-58 yaş engellilik sıklığı ve engellilerin çalışma yaşamı özelliklerinin değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- [67]. Blackmore T., & Hodgkins S. L. (2012). Discourses of disabled peoples organisations: Foucault, Bourdieu and future perspectives. In D. Goodley, B. Hughes & L. Davis (Eds.), *Disability and social theory* (pp. 70-87). London: Palgrave Macmillan.
- [68]. Bond, J. B. (2013) Physical disability on children's television programming: A content analysis. *Early Education and Development*, 24(3), 408-418. DOI: [10.1080/10409289.2012.670871](https://doi.org/10.1080/10409289.2012.670871)
- [69]. Braddock, D. & Parish, S. L. (2002). An institutional history of disability. In D. Braddock (Eds.), *The state of the states: Public policy toward disability at the dawn of the 21st century* (pp. 1-82). Washington, DC: American Association on Mental Retardation
- [70]. Braddock, D. L., & Parish, S. L. (2011). Sakatlığın kurumsal tarihi (Çev: F. B. Aydar). D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Ed.). *Sakatlık çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 101-187). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- [71]. Bredberg, E. (1999). Writing disability history: Problems, perspectives and sources. *Disability & Society*, 14 (2). 189-201. DOI: [10.1080/09687599926262](https://doi.org/10.1080/09687599926262)
- [72]. Brown, J. V. (1989). societal responses to mental disorders in prerevolutionary russia. In W. O. McCagg and L. Siegelbaum (Eds.). *People with disabilities in the Soviet Union: Past and Present, Theory and practice* (pp. 13-37). Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- [73]. Burcu, E. (2002). Üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 83-103.
- [74]. Burcu, E. (2001). Gençlik ve intihar ilişkisi çerçevesinde özürlü olma: Bir grup özürlü üniversite öğrencisinin intihar hakkındaki düşünceleri. *Polis Bilimleri Dergisi*, 3 (3-4): 13-38.
- [75]. Burcu, E. (2004a). "Görme Özürlü Öğrencilerin Eğitimlerine İlişkin Düşünceleri ve Sorunları: Ankara Örneği. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 4 (2), 23-47.
- [76]. Burcu, E. & Çetin, M. (2004b). Özürlülüğe İlişkin Düşüncelerin Homojenleştirme Analizi ile İncelenmesi: Ankara Örneği. 4. İstatistik Günleri Sempozyumu Bildiri Özet Kitabı içinde (Poster Bildiri).

- [77]. Burcu, E. (2005). Görme özürlü çocukların geleceğe ilişkin düşüncelerinde ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyinin önemi: Ankara örneği. *Sosyoloji Konferansları*, 37-54.
- [78]. Burcu, E. (2006a). "Türkiye'de Özürlü Bireylerin Köken Ailelerinin (Anne- Baba Ailelerinin) Yapısal Özelliklerinin Sosyolojik Betimlemesi", *Öz- Veri*, 2(3), Aralık, s. 783-805.
- [79]. Burcu, E. (2006b). Özürlülük kimliği ve etiketlenmenin kişisel ve sosyal söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24(2), 61-84.
- [80]. Burcu, E. (2007). Türkiye'de özürlü birey olma: temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma, *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*
- [81]. Burcu, E., Kamanlıoğlu, M. & Şahin, B. (2008) "Özürlü Bireylerin Eş Seçiminde Yaşadıkları Sorunların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması", *Woman* 2000, VII(1), 3-30.
- [82]. Burcu, E. (2010). Engellilik Modelleri Üzerine. Hüseyin Yalçın'a Armağan: Sosyoloji Yazıları içinde 3, N. Güngör Ergan, E. Burcu, B. Şahin (Ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- [83]. Burcu, E. (2011a). Türkiye'de engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (1), 37-54.
- [84]. Burcu, E. (2011b). "Engelli Bireyi Anlamak İçin", *Popüler Bilim Dergisi*, 208, s. 62-67.
- [85]. Burcu, E. (2013). "Engelli Gençlik ve Sosyal Riskler", *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s. 32-45.
- [86]. Burcu, E. (2014). "Yaşa ve Engelliliğe Bağlı Toplumsal Eşitsizlikler", (içinde) *Sosyoloji*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları.
- [87]. Burcu, E. (2015a). *Engellilik Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- [88]. Burcu, E. (2015b). Türkiye'de Yeni Bir Alan: 'Engellilik Sosyolojisi' ve Gelişimi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 1(2), 32-45.
- [89]. Burcu, E. (2016). Türkiyede yeni bir alan: Engellilik sosyolojisi ve gelişimi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 2 (52), 317-339. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.21828>.
- [90]. Burton, G. (1995). *Görünenden fazlası: Medya analizlerine giriş*. (Çev. N. Dinç). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- [91]. Büyükkantarcıoğlu, S. N. (2012). Söylem incelemelerinde eleştirel dilbilimsel boyut: Eleştirel söylem çözümlemesi ve ötesi. Ö. Özer (Eds.). *Haberi Eleştirmek* içinde (ss. 161-199). Konya: Literatürk.
- [92]. Campbell, F. (2009). *Contours of ableism: The production of disability and abledness*. London and New York: Palgrave Macmillan.
- [93]. Canpolat, N. (2005). *Foucault, kadife karanlık: 21. yüzyıl iletişim çağını aydınlatan kuramcılar*. Ankara: Su Yayınları.
- [94]. Cavkaytar, A., ve Diken, H. (2007). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- [95]. Chomsky, N., & Herman, E. (1988). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books.
- [96]. CHP seçim bildirgesi (2007). 15 Nisan 2018 tarihinde <https://chp.azureedge.net/a8a787fdd8024b5e8753a33a81fd0a40.pdf> adresinden alınmıştır.
- [97]. CHP seçim bildirgesi (2011). 15 Nisan 2018 tarihinde <https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf> adresinden alınmıştır.
- [98]. CHP seçim bildirgesi (2018). 15 Nisan 2018 tarihinde <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3> adresinden alınmıştır.

- [99]. CHP seçim bildirgesi. (2002). 15 Nisan 2018 tarihinde <https://chp.azureedge.net/b6bdceb40e6f4f4d8fe40f11ce4cbd30.pdf> adresinden alınmıştır.
- [100]. CHP seçim bildirgesi. (2015). 15 Nisan 2018 tarihinde <https://chp.azureedge.net/41d1fed67c144d45b4b3d5f770e3e243.pdf> adresinden alınmıştır.
- [101]. Cinisli, N. A. (2012). *Ulusal basında özrürlük imajının sosyal model açısından değęrlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- [102]. Clabaugh, G. K. & Rozycki, E. G. (2007). *Analyzing controversy*. Orelanđ: New Foundations Press.
- [103]. Cooper, J. (2000). Improving the civil rights of people with disabilities through international law. In J. Cooper & J. Kingsley (Eds.), *Law rights and disability* (pp. 59-81). London: Publisher.
- [104]. Corbin, A., Courtine, J.J.& Vigarello, G. (2013). *Bedenin tarihi III bakıştaki değışim: 20.yüzyıl* (Çev. S. Özen). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul
- [105]. Corker, M. (1998). Disability discourse in a postmodern world. T. Shakespeare (Eds.), in *The Disability Reader: Social Science Perspectives*, NewYork: Cassell Publication.
- [106]. Corker M., French, S. (1999). *Disability discourse*. Londra: Sage Publication.
- [107]. Coşansu, Y. İ. (2002). An overview of services for people with disabilities in Turkey, *Access Press Online*, 13 (52).
- [108]. Covey, H. (1998). *Social perceptions of people with disabilities in history*. USA, Springfield: Charles C. Thomas Publications.
- [109]. Çaha, H. (2016). Engellilerin toplumsal hayata katılmasına yönelik politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya örnekleri. *İnsan ve Toplum*, 5 (10), 123-150.
- [110]. Çaha, Ö., Çaylak, A., ve Tutar, H. (2013). *Sivil toplum kuruluşları profili*. 20 Mayıs 2018 tarihinde <https://www.serka.gov.tr/store/file/common/%2060fadba6b6bcec97b0c07f5b2f41137f3.pdf> adresinden alınmıştır.
- [111]. Çakmak, M. (2008). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki engelli tanımı hakkında bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi*, 57(2), 51-62.
- [112]. Çarkçı, Ş. (2011). *Engellilerin mesleki eğitimi ve istihdamı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [113]. Çelenk, S. (2005). *Televizyon, temsil, kùltür*. Ankara: ÜtopyaYayınevi
- [114]. Çelik, H., ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27 (1), 99-117.
- [115]. Çetin, B.İ. (2017). Sanayi devriminden 21. yüzyıla batı dünyasında engellilik. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (1), 91-121.
- [116]. Çoban B.,ve Özarslan Z. (2003). *Söylem ve ideoloji*. Su Yayınları, İstanbul
- [117]. Çoban, K. H . (2016). Punky ve afacan toto isimli çizgi filmlerde "öteki"nin temsili. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakóltesi Dergisi*, 10 (49), 31-50 .
- [118]. Davies, N. (2006). *Avrupa tarihi*. (1. Bs). Ankara: İmge Yayınları
- [119]. Davis, L.J., Linton, S. (1995). Introduction Disability studies, *Radical Teacher*, 47,2-3.
- [120]. Davis, L.J. (1995). *Enforcing normalcy: Disability, deafness, and the body*. Londra: Verso.
- [121]. Davis, L. J.(2011). Normallığın inşası: Çan eğrisi, Roman ve 19. yüzyılda sakat bedenin icadı. *Sakatlık Çalışmaları. Sosyal Bilimlerden Bakmak* içinde (ss. 187-208) der. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- [122]. Degener, Theresia. (2014). *A human rights model of disability*. Routledge Handbook of Disability Law and Human Rights.
- [123]. Demircioğlu, M. (2010). *Üretim sürecinde sakat emeği* (2. Bs). İstanbul: Kibele Yayınları.
- [124]. Demircioğlu, M. (2017). Sakatlık olgusunda hayırseverlik: Tarih; sil baştan mı? 9 Eylül 2019 tarihinde <https://sakattavir.blogspot.com/2017/02/sakatlik-olgusunda-hayirseverlik-tarih.html> adresinden alınmıştır.
- [125]. Demirtaş, M. (2006). Osmanlı Başkenti'nde dilenciler ve dilencilerin toplum hayatına etkileri. *Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi*, 20, 81-104.
- [126]. Derrida, J. (2010). *Gramatoloji*, (Çev. İ. Birkan). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- [127]. Derrida, J. (1974). *Of grammatology*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- [128]. Devlet Denetleme Kurulu (2009). *T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı faaliyetlerinin denetimi ile özürlü bireyler, yakınları ve toplumun bütün kesimlerinde özürlülük konusunda toplumsal bilinç ve duyarlılık oluşturulması amacıyla yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ve bu tür çalışmaların düzenli ve verimli şekilde yürütülmesi ve geliştirilmesi için alınması gereken tedbirler* (Rap. No:5). 16 Temmuz 2019 tarihinde <http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ddk30.pdf> adresinden alınmıştır.
- [129]. Devlet İstatistik Enstitüsü/Özürlüler İdaresi Başkanlığı, (2009). *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002* (2. bs). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- [130]. Devran, Y. (2010). *Haber söylem ideoloji*. İstanbul: Başlık Yayınları.
- [131]. Dinçer, E. H. (2006). *Türkiye'de siyasal parti ideolojileri: demokrasi ve ekonomi temel kategorileri ekseninde parti programları üzerine bir içerik analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- [132]. Diyarbakır Kent Konseyi Engelliler Meclisi. (2012). *Engelli hakları anayasa taslağı*. 4 Nisan 2020 tarihinde <https://www.slideshare.net/BizsizAnayasaOlmaz/diyarbakir-yerel-gndem-21-kent-konseyi-engelliler-meclisi-anayasa-tasla> adresinden alınmıştır.
- [133]. Doğan, Ç. (2008, Mayıs). Engelliler: Postmodern kapitalizmin sakatları. *Birikim Dergisi*, 229, 36-44.
- [134]. Doğan, Ç. (2015, Ocak, 15). 'Ö' sakattan 'e' sakata: dahil olmak mı istemiştiniz? 13 Temmuz 2019 tarihinde <https://sakattavir.blogspot.com/2015/01/o-sakattan-e-sakata-dahil-olmak-m.html> adresinden alınmıştır.
- [135]. Doğruer, S. (2010). *Eleştirel söylem çözümlemesi ve ikinci dil öğretimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- [136]. Down Sendromu Derneği (t.y). *Neden up değil Down Sendromu*. 5 Ocak 2020 tarihinde <https://www.downturkiye.org/neden-up-degil-down-sendromu> adresinden alınmıştır.
- [137]. Döşkaya, Ç. F. (2001). *Amerikan politik metinlerinde iktidar ve ideoloji: Bir eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- [138]. Duğan, Ö., Balcı, E. V. (2016). *Partilerin seçim bildirgelerinde kadın politikası: Akp, Chp, Mhp ve Hdp örneği*. II. Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi. Akdeniz Üniversitesi, Antalya. 672-682.
- [139]. Duman, D. (2006). *Türk kadın dergilerinde kadın imgesinin söylemsel oluşumu: Eleştirel söylem çözümlemesine toplumsal ve tarihsel bir yaklaşım*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [140]. Durmuş, S. (2015). *İngilizce olarak yayınlanan Türk gazetelerinin eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.

- [141]. Durna, T., Kubilay, Ç.(2010). Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri. T. Durna (Eds.). *Medyadan Söylemler içinde*(ss. 47-81). İstanbul: Libra Kitap.
- [142]. Dursun, Ç. (1998, Güz). İdeoloji, dil, söylem ve anlam ilişkisi. *Teori ve Politika*, İstanbul: Güz, 167- 18.
- [143]. Dursun, Ç. (2007). Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanğı. S. Alankuş(Ed.). *İnsan Hakları Haberciliği içinde* (ss. 105-127). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- [144]. Dünya Sağlık Örgütü (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICFDH)*. Geneva: World Health Organization. 22 Ekim 2019 tarihinde <https://www.who.int/classifications/en/> adresinden alınmıştır.
- [145]. Eagleton, T. (1996). *İdeoloji* (Çev. M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları(Özgün çalışma 1985).
- [146]. Eagleton, T. (2011). *İdeoloji*. (4. Bs). (Çev. M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [147]. Eco, U. (1995). *Ur-fascizm*. The Newyork Review of Books. 28 Mart 2020 tarihinde <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/> adresinden alınmıştır.
- [148]. Elbirlik, T. (2015). *Söylem kuramı ve XVI. yüzyıl siyasetnamelerinde söylem analizi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- [149]. Elbirlik, T., ve Karabulut, F. (2015, Güz). Söylem kuramları: Bir sınıflandırma çalışması. *Dil Araştırmaları*, 17, 31-50.
- [150]. Elliott, T. R., & Byrd, E. K. (1982). Media and disability. *Rehabilitation Literature*, 43(11-12), 348-355.
- [151]. Engels, F. (2011). The Condition of the Working-Class in England in 1844. (Tr. F. K.Wischnewetzky).Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CB09780511792700>.
- [152]. Erben, G. S.(2004).Toplumsal kültür aile kültürü etkileşimi bağlamında paternalizm boyutuyla işletme kültürü: Türkiye Örneği. 1. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları: 345-356, 17- 18 Nisan.
- [153]. Erben, G., S. ve Güneşer, A., B. (2008). The relationship between paternalist leadership and organizational commitment: investigating the role of climate regarding ethics. *Journal of Business Ethics*, 82, 955-968.
- [154]. Erdoğan, Y. (2014). *Toplumsal cinsiyetin politik söylemlerde üretimi ve dilsel temsilleri: Türkiye'de iktidar düzeyinde siyasi konuşmaların eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ, Ankara.
- [155]. Eriksson P. (1998). *The history of deaf people: A source book*. Orebro: SIH Laromedel.
- [156]. Ertürk, E. (2013). *Özürlülüğün tarihi: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- [157]. Evre, B. (2007). Bir düşünüş biçimi olarak postmodernizm ve temel parametreleri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 7 (13), 1-23.
- [158]. Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- [159]. Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London:Longman.
- [160]. Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.
- [161]. Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- [162]. Fairclough, N. (2003). Söylemin diyalektiği. B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.). *Söylem ve ideoloji içinde* (ss. 179-184). İstanbul: Su Yayınları.

- [163]. Fairclough, N. (2004). Critical discourse analysis in researching language in the newcapitalism: Overdetermination, transdisciplinary and textual analysis. In C. Harrison, & L. Young (Eds.). *Systemic Linguistics and Critical Discourse Analysis* (pp. 103-122). London: Continuum.
- [164]. Fairclough, N., & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. A. van Dijk (Eds.). *Discourse as social interaction* (pp. 258-284). London: Sage Publications.
- [165]. Finkelstein, V. (1980). *Attitudes and Disabled People: Issues for Discussion*. New York: World Rehabilitation Fund.
- [166]. Ford, H. (2005) *My life and work*. New York: Cosimo.
- [167]. Foucault, M. (1979). *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. (A. Sheridan Trans.). London: Penguin.
- [168]. Foucault, M. (1981). The order of discourse. In R. J. Young, (Eds.). *Untying the text: A poststructuralist reader*. Londra: Routledge.
- [169]. Foucault, M. (1987). *Söylemin düzeni* (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: Hil Yayınları (Özgün çalışma 1981).
- [170]. Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve şeyler*. (Çev. M.A. Kılıçbay). Ankara, İstanbul: İmge Yayınları.
- [171]. Foucault, M. (2003). *Ders özetleri: Söylemin düzeni* (Çev. S. Hilav). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [172]. Foucault, M. (2007). *The archaeology of knowledge*. London and New York: Routledge.
- [173]. Foucault, M. (2011). *Bilginin arkeolojisi* (Çev. V. Urhan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Özgün çalışma 1969)
- [174]. Foucault, M. (1992). *Deliliğin tarihi* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi (Özgün çalışma 1961)
- [175]. Fowler, R. (1991). *Language in the news: Discourse and ideology in the press*. London: Routledge.
- [176]. Fraser, N. (2014). Tanınma politikasını yeniden düşünmek. In F. Mollaer (Ed.&Çev.). *Kimlik Politikaları*. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- [177]. Gadamer, H. G. (1960). *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Tübingen: Mohr (Paul Siebeck) Verlag.
- [178]. Gadamer, H.G. (2002). Metin ve yorum. H. Aslan (Ed.). *Hermeneutik Ve Hümaniter Disiplinler içinde* (ss. 284-319). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- [179]. Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method* (2nd Eds). New York: Routledge.
- [180]. Gee, P. J. (1999). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. London: Routledge.
- [181]. Gee, P. J. (2010). *How to do discourse analysis: A toolkit*. London: Routledge.
- [182]. Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (Çev. C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları
- [183]. Gleeson, B. J. (1997.) Disability studies: A historical materialist view. *Disability & Society*, 12(2), 179-202, DOI: [10.1080/09687599727326](https://doi.org/10.1080/09687599727326)
- [184]. Gökmen, F. (2007). Türkiye’de özürlü haklarının gelişimi. *ÖZVERİ, IV (2)*. 20 Ekim 2019 tarihinde <http://www.ozida.gov.tr/default20.aspx?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8makaleler> adresinden alınmıştır.

- [185]. Gölcü, A. (2009, Güz). Haber söyleminde medya-siyaset ilişkisi: 29 MART 2009 yerel seçimleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 29, (7), 81-101.
- [186]. Göregenli, M. (2013). Temel kavramlar: Önyargılar, özcü inançlar ve ayrımcılık. M. Çınar (Ed.). *Medya ve Nefret Söylemi* içinde (ss.23-38). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- [187]. Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. (Q. Hoare ve G. N. Smith v). Londra: Lawrence & Wishart.
- [188]. Grue, J. (2015). *Disability and discourse analysis*. Surrey UK: Ashgate Publishing Limited.
- [189]. Gulkarni M. , Gopakumar, K. V., & Vijay, D. (2017). Institutional discourses and ascribed disability identities. *IIMB Management Review*, 29, 160-169.
- [190]. Gül, İ. I. (2006). *Fiziksel engellilerin uluslararası hukukta korunması ve uluslararası standartların iç hukuka yansımaları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [191]. Gül, Z. (2018). *Nefret söylemi bağlamında Türk basınındaki Suriyeli mülteci haberlerinin eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi. İstanbul.
- [192]. Güloğlu, K. F. (2015). Türkiye’de engelli hakları alanında yeni bir örgütlenme: engelli kadın hareketi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 477-489.
- [193]. Günay, D. (2001). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
- [194]. Günay, D. (2013). *Söylem çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- [195]. Gür, T. (2013). Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. *Journal Of World of Turks*, 5 (1),185-202.
- [196]. Haeghele, J. A., Hodge, S. (2016). Disability discourse: Overview and critiques of the medical and social models. *Quest*, 68 (2), 193-206, DOI: [10.1080/00336297.2016.1143849](https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1143849)
- [197]. Hall, S. (1983). The problem of ideology: Marksizim without guarentees. In B. Matthews (Eds.). *Marx 100 years on* (pp. 57-86). Londra: Lawrence & Wishart..
- [198]. Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., & Roberts, B. (1978). *Policing the crisis: Mugging, the state, and law and order*. New York: Palgrave Macmillan
- [199]. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic*. London: Edward Arnold.
- [200]. Harnett, A. (2000). Escaping the 'Evil Avenger' and the 'Supercrip': Images of disability in popular television. *Irish Communications Review*, 8 (1), 21-29.
- [201]. Harris, L. J. (1999). The Americans with Disabilities Act And Australia’s Disability Discrimination Act: Overcoming the inadequacies. *Loyola of LosAngeles International and Comparative Law Review*, 22(51), 51-98.
- [202]. Hayes, M. T., & Black, R. S. (2003). Troubling signs: Disability, Hollywood movies and the construction of a discourse of pity. *Disability Studies Quarterly*, 23(2). 16 Eylül 2019 tarihinde <http://dsq-sds.org/article/view/419/585> adresinden alınmıştır.
- [203]. Hekman, S. (1999). *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik: Mannheim, Gadamer ve Derrida* (Çev. B. Balkız). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- [204]. Heyer, K. (2015), *Rights enabled:The disability revolution, from the US, to Germany and Japan, to the United Nations*. USA: University of Michigan Press.
- [205]. Hirsch, K. (1995). Culture and disability: The role of oral history. *The Oral History Review*, 22(1), 1-28.
- [206]. Hughes, B., & Paterson, K. (1997). The social model of disability and the disappearing body: Towards a sociology of impairment. *Disability and Society*, 12(3), 325-340.
- [207]. Hunt, P. (Eds.). (1966). *Stigma: The experience of disability*. London: Geoffrey Chapman.

- [208]. Iwakuma, M. (2005). Culture, disability, and disability community: Notes on differences and similarities between japan and united states. *Atenea (Special Issue on the Discourse of Disability)* 15 (1), (131-142). 15 Eylül 2009 tarihinde <http://ece.uprm.edu/artsscience/atenea/Atenea-XXV-1.pdf> adresinden alınmıştır.
- [209]. İlhan, V., ve Civelek, S. (2014). Televizyon ana haber bültenlerinin ikonografik analizi: kadının yeri ve temsili. *NWSA-Humanities*, 4C0180, 9, (2), 59-81.
- [210]. Jaeger, Paul T., & Bowman, C. A. (2005). *Understanding disability: Inclusion, access, diversity and civil rights*. USA: Praeger Publishers.
- [211]. Jenson, K.(2018). Discourses of disability and inclusive education. He Kupu-The Word.Volume 5 Number 4 52-59. <https://www.hekupu.ac.nz/sites/default/files/2018-11/09%20Jenson.pdf> adresinden alınmıştır.
- [212]. Jones, J.,& Peccei, J. S. (2004). Language and politics. In L. Thomas (Eds.), *Language, society, and power*. New York: Routledge.
- [213]. Kabasakal, K. (2007). *Zihinsel engellilik, zihinsel ruhsal ve duygusal engellilik*. Konya: Lokomotif Medya.
- [214]. Kalaycıoğlu, E. (2008). *Türkiye’de demokrasi’nin pekişmesi: Bir siyasal kültür sorunu, Ergun Özbudun’a armağan*. İstanbul: Yetkin Yayınevi.
- [215]. Kamanlıoğlu, M. (2007). *Feminist perspektifte özürlü kadına bakışın sosyolojik değerlendirmesi üzerine kuramsal bir çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [216]. Karakoç, E. (2018). *Türk medyasında kadına yönelik ableist tutumun okunması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [217]. Karademir, Ş. (2008), *Özürlülük sınıflaması için bir model oluşturma*. Tıpta Uzmanlık tezi Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- [218]. Keller, C. E. , Hallahan, D. P. , McShane, E. A. , Crowley, E. P. , & Blandford, B. J. (1990). The coverage of people with disabilities in American newspapers. *The Journal of Special Education*, 24, 271–282.
- [219]. Kelly, J.B. (2002). *Queer ve sakatlık kuramının özgürleştirici etiği* (Çev. Kambur). Queer-Sakatlık Konferansı’nda sunulan bildiri. 12 Ocak 2018 tarihinde <https://www.sakatlikcalismalari.net/2010/04/bir-baska-kose-tas-konferansa-sunulan.html> adresinden alınmıştır.
- [220]. Kemaloğlu, Y., Kemaloğlu, P., ve Mengü, G. (2013). The idea of rehabilitation began with the Sumerians. *Turk J Med Sci*,43(1),185.
- [221]. Kemaloğlu, Y.K., ve Kemaloğlu, P.Y. (2012). The history of sign language and deaf education in Turkey. *Kulak Burun Bogaz Ihtisas Dergisi*, 22(2), 65-76.
- [222]. Keskin, F. (1999). Söylem, arkeoloji ve iktidar. *Doğu Batı*, 9,15-22.
- [223]. Kıran, Z. (1981). Dilbiliminde yeni yönelimler: Sözcükten söyleme. *FDE Yazın ve Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 8, (2).
- [224]. Kincheloe, J. L., & McLaren, P. (2000). Rethinking critical theory and qualitative research. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.). *Handbook of Qualitative Research* (pp. 279-313). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- [225]. Kocaman, A. (2009). *Söylem üzerine*. Ankara: Odtü Yayıncılık.
- [226]. Kocaömer, Y. (2008). *Engelliler tarihi*. 05 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.engelsizerisim.com/detay/engelliler-tarihi/> adresinden alınmıştır.

- [227]. Koç, M. (2014). *Kent hakkı bağlamında down sendromlu bireylerin kente entegrasyonu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [228]. Koç Y. (2016). *Kurbanlaştırılan öteki beden söyleminden sokağı ötekileyen haber diline eleştirel söylem analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [229]. Koçu, R.E. (1996). *Dilenci, dilenciler*. İstanbul: Koç Yayınları.
- [230]. Koray, M. (2008). *Sosyal politika* (3. Bs). Ankara: İmge Kitabevi.
- [231]. Korkut, T. (2007). *Hak Haberciliği Ne İşe Yarar? İnsan Hakları Haberciliği*, (Haz:S. Alankuş) İstanbul:IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- [232]. Kökkaya, Z. (2006). *Avrupa Birliği yolunda Türkiye’de özürlü insanların ekonomik ve sosyal hakları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- [233]. Köksal, O. (2014). Bir Kültürel Liderlik Paradoksu: Paternalizm. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (15), 101-122. 20.05.2018 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/19555/208664> adresinden alınmıştır.
- [234]. Köse, H. (2014). *Kronolojik engelli tarihi ve eğitimi, engelliler eğitiminin tarihsel gelişimi*. İstanbul: İstanbul MEB Yayınları.
- [235]. Köseler, H. (2011) *Özürlülüğün dünü bugünü ve yarını*. Engelsiz Erişim Derneği. <https://www.engelsizerisim.com/detay/ozurlulugun-dunu-bugunu-ve-yarini/> adresinden alınmıştır.
- [236]. Kramer S. N. (2000). *Enki ve Ninmah, insanın yaratılışı: Sümerlerin kurnaz tanrısı Enki*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- [237]. Kress, G. (1985). Ideological Structures in Discourse. In Van Dijk, T. (Eds.), *Handbook of Discourse Analysis* (pp. 27-42). London: Academic Press.
- [238]. Kurtişoğlu, B. (2011). Flashmob dansı: Toplumsal muhalefet. *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 46-53.
- [239]. Laclau, E., & Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve sosyalist strateji radikal demokratik bir politikaya doğru*. İstanbul: İletişim Yayınları
- [240]. Laclau, E.,& Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*, London: Verso
- [241]. Lang, R. (2001). *The development and critique of the social model of disability* (working paper). London: Leonard Cheshire Disability And Inclusive Development Centre.
- [242]. Laughey, D.(2010). *Medya çalışmaları: Teoriler ve yaklaşımlar*. İstanbul: Kalkedon
- [243]. Levi-Straus, C. (2010). *Yaban düşüncesi*. (Çev. T. Yücel). İstanbul: YKY(Özgün Çalışma 1966).
- [244]. Longmore, P. K. (2001). Screening stereotypes: Images of disabled people. In A. Enns & C. R. Smith (Eds.). *Screening disability* (pp. 1-17). Oxford: University Press of America.
- [245]. Mahmudova, G. (2019). *Uluslararası ilişkilerin diplomatik söyleme yansıması: Zürih protokolleri örneğinde Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan'ın eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [246]. Malthora, R. (2001). Sakat Hakları Hareketinin Siyaseti. *New Politics*, 8 (3). 17 Ekim 2018 tarihinde <http://www.sakatlikcalismalari.net/2009/01/r-malhotra.html> adresinden alınmıştır.
- [247]. Markides, A. (1982). Some unusual cures of deafness. *J Laryngol Otol*, 96(6), 479-490.
- [248]. May, T. (2000). *Post-yapısalcı anarşizmin siyaset felsefesi*. (Çev. R. G. Ördül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- [249]. Mcclish, C. L. (2007). *Social protest, freedom, and play as rebellion*. Unpublished PhD Dissertation, Graduate School of the University of Massachusetts Amherst, Massachusetts.
- [250]. Metin, O. (2010). Sosyal politika açısından AKP Dönemi: Sosyal yardım alanında yaşananlar. *Çalışma ve Toplum*, 28(1), 179-200.
- [251]. Meşe, İ. (2014). Engelliliği açıklayan sosyal model nedir? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 79-92.
- [252]. Mills, S. (2003). Söylem ve ideoloji (Çev. Z. Özarslan ve B. Çoban).(Der.). *Söylem ve ideoloji* içinde (ss. 113-130). İstanbul: Su Yayınevi.
- [253]. Mitra, S. (2012, Şubat). *Engellilik modelleri ve ölçüleri: Engellilik ölçümünün ve engellilerin fiziksel erişiminin iyileştirilmesi*. Uluslararası Deneyimlerden Çıkarılan Dersler Konferansı'nda sunulan bildiri. Fordham Üniversitesi, Newyork, ABD. 14 Nisan 2019 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/4333644-Engellilik-modelleri-ve-olculeri.html> adresinden alınmıştır.
- [254]. Mooney, A., Peccei, J. S., Labelle, S. Henriksen, B. E., Eppler, E., Irvin, A., Pichler, P., Preece, S., Soden, S. (2011). *Language, society and power: An Introduction* (3. Eds), London & New York: Routledge.
- [255]. Morris, J. (1991). *Pride against prejudice*. Londra: The Womens Press.
- [256]. Murat, S. (2009). *Genel olarak özürllülere yönelik çalışmalar ve İsmek örneği*. 1 Nisan 2019 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905795.pdf> adresinden alınmıştır.
- [257]. Neille, J. (2019). The use of rights-based discourses in the narrative construction of identity by disabled adults in rural South Africa. *Disability & Society*, DOI: [10.1080/09687599.2019.1688645](https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1688645).
- [258]. Neziroğlu, İ., ve Yılmaz, T. (2013). 55. Hükümet Programları. *TBMM Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 9 (30 Ekim 1995-11 Ocak 1999)*, içinde ss. 7567-7747. Ankara: TBMM Basımevi. 12 Şubat 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_9.pdf adresinden alınmıştır.
- [259]. Neziroğlu, İ., ve Yılmaz, T. (2013). 56-61 Hükümet Programları. *TBMM Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 10 (1999-)* içinde ss. 7767-8447. Ankara: TBMM Basımevi. https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_10.pdf adresinden alınmıştır.
- [260]. Nielsen, K. (2012). *A Disability history of the United States*. USA: Beacon Press.
- [261]. O'Halloran, K. (2010). Critical discourse analysis. In K. Malmkjaer (Eds.), *The Routledge linguistics encyclopedia*. London & New York: Routledge.
- [262]. Okur, N. (2001). *Özürllülere yönelik örgütlenmenin incelenmesi*. Ankara: ÖZİDA Yayınları
- [263]. Okur, N., ve Erdugan, F. E. (2010). *Sosyal haklar ve özürllüler: Özürllülük modelleri bağlamında tarihsel bir değerlendirme*. II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumunda sunulan bildiri. Denizli, 20 Şubat 2019 tarihinde <http://www.sosyalhaklar.net/2010/2010index.html> adresinden alınmıştır.
- [264]. Oliver, M. (1990) *The politics of disablement*. London: MacMillan Press.
- [265]. Oliver, M. (1996). *Understanding disability*. London: Macmillan Press.
- [266]. Oliver, M. (2011). Sakatlık ve kapitalizmin yükselişi. D.Bezmez,S. Yardımcı, Y. Şentürk (Ed.). *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* (ss. 209-225). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

- [267]. Orhan, S. (2015). Engellilere ilişkin politika ve uygulamaların belirlenmesinde bir aktör olarak engelli dernekleri: Ortak bir engelli politikası vizyonundan bahsedilebilir mi? *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(2), 208-231.
- [268]. Özer, Ö. (2001a). *Haber söylem ideoloji: Eleştirel haber çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınevi.
- [269]. Özer, Ö. (2008). İdeolojik atmosferin kapsama alanı: Bozüyük olaylarının Ortadoğu ve Ülkede Özgür Gündem gazetelerinde sunumu örneğinde haber söyleminde yapılan ideolojik üretime ilişkin yeni bir çözümleme. E. Dağtag (Ed.). *Türkiye’de Sivil İtaatsizlik Toplumsal Hareketler Ve Basın* içinde (ss. 377-432). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- [270]. Özer, Ö. (2011), *Haber söylem ideoloji eleştirel haber çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınları.
- [271]. Özer, S. (2015). İslam ve diğer medeniyetlerin engelliliğe bakışı. *Bilimname*, 28(1), 55-65.
- [272]. Özgöbek, H. R. (2007). *Türkiye’nin engelliler politikası analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [273]. ÖZİDA. (1999a). *I. Özürlüler Şûrası kararları*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [274]. ÖZİDA. (1999b). *I. Özürlüler Şûrası: Komisyon raporları, genel kurul görüşmeleri*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [275]. ÖZİDA. (2005). *II. Özürlüler Şûrası: Komisyon raporları, genel kurul görüşmeleri*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [276]. ÖZİDA. (2007a). *III. Özürlüler Şûrası kararları*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [277]. ÖZİDA. (2007b). *III. Özürlüler Şûrası: Komisyon raporları, genel kurul görüşmeleri*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [278]. ÖZİDA. (2009). *IV. Özürlüler Şûrası: Komisyon raporları ve genel kurul görüşmeleri*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları
- [279]. Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*. İstanbul: Müsiad Cep Kitapları.
- [280]. Öztürk, Ş. (2011). Sosyal politikada aktifleşme stratejisi: Refah devletinden çıkış yolu mu, çöküş yolu mu? *Kamu İş Dergisi*, 12(1), 101-146.
- [281]. Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2005, 1 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 5378). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>
- [282]. Paftalı, E. (2013). *Yakın dönem (196-2013) Türk Sinemasında engellilerin temsili*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- [283]. Panol, Z. S., ve McBride M. (2004). Basılı yayınlarda özürlülük imajı: Tutumun etkileri hakkında inceleme (Çev. B. Yalçın). *ÖZ-VERİ Dergisi*, 1 (1), 111-128.
- [284]. Patır, Ç. (2012). *Özürlülük olgusunun tarihsel sürecinde 1980 sonrası söylem ve politikaların küresellesme ortamında hayata geçirilebilirliği üzerine bir tartışma: Türkiye örneği*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi, İstanbul.
- [285]. Pecheux, M. (1969). *Analyse automatique du discours*. Paris: Dunod.
- [286]. Pecheux, M. (2011). İdeolojik yanlış tanıma mekanizması (Çev. S. Kibar). S. Zizek (Ed.). *İdeolojiyi Haritalamak* içinde (ss. 211-226). Ankara: Dipnot Yayınları.
- [287]. Pekdemir, Ş. (2006). *İslam’da özürlü hukuku*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

- [288]. Phillips, N., & Hardy, C. (2002). *Discourse analysis*. Londra: Sage Publications.
- [289]. Plann, S. (1997). *A silent minority: Deaf education in Spain, 1550-1835*. Berkeley: University of California Press.
- [290]. Pointon, A., & Davies, C. (Eds.). (1997). *Framed interrogating disability in the media*. London: BFE Publishing.
- [291]. Polat, Ç. S. (2011). *Engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamaların Başka Dilde Aşk filmi üzerinden incelemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [292]. Potter, J. (1997). Discourse analysis as a way of analysing naturally occurring talk. In D. Silverman (Eds.). *Qualitative Research* (pp. 144-160). Londra: Sage Publications.
- [293]. Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- [294]. Purvis, T. & Hunt, A. (1993). Discourse, Ideology, discourse, ideology, discourse, ideology... *British Journal of Sociology*, 473-499.
- [295]. Quinn, G., & Degener, T., & Bruce, A. (2002). *Human rights and disability: The current use and future potential of United Nations human rights instruments in the context of disability*. New York: United Nations Publications.
- [296]. Raddon, M.B. (2008). Neoliberal legacies: Planned giving and the new philanthropy. *Studies in Political Economy*, 81(1), 27-48.
- [297]. Ricoeur, P. (2007). *Yorum teorisi*, (Çev. G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- [298]. RTÜK. (2007). *Özürlülerin televizyon izleme/dinleme eğilimleri araştırması*. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınları.
- [299]. RTÜK. (2009). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması II*. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayınları.
- [300]. Russel, J. B. (1980). *A history of Witchcraft: Sorcerers, Heretics, and Pagans*. New York: Thamaes and Hudson.
- [301]. Safran, S. P. (1998). Disability portrayal in film: Reflecting the past, directing the future. *Exceptional Children*, 64(2), 227-238.
- [302]. Sakallı, C. (2016). *Günümüz edebiyat ve eleştiri kuramları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- [303]. Saki, A. (2015). *Çeviride sansüre eleştirel söylem çözümlemesi perspektifinden bir bakış: Vaka çalışması olarak Grey Wolf'un Türkçe çeviriler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- [304]. Saltes, N. (2012). Capturing disability on camera : An analysis of disability representation in television programming with a focus on canadian regulatory initiatives. 20 Aralık 2019 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/1a16/35a0bef0ea730683e161ca8c6e1cb5ab67d9.pdf? ga=2.242668930.1090591663.1589198386-819005588.1588430277> adresinden alınmıştır.
- [305]. Sancar, S. (1997). *İdeolojinin serüveni: Yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*. Ankara: İmge Yayınevi
- [306]. Sancar, S. (2008). *İdeolojinin serüveni*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- [307]. Saussure, F. (1985). *Genel dilbilim dersleri* (Çev. B. Vardar). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları
- [308]. Savaşçı, Y. (2013). *Paternalizm Gerçekten Paternalist Mi?* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- [309]. Saygın, T. (2010). Yapısalcılıktan post-yapısalcılığa. A. Öztürk (Ed.). *Postyapısalcılık* içinde (ss. 7-35). İstanbul: Phoenix Yayınları.

- [310]. Sazyek, Ö. (2003). *Türkçe gazetelerde Şubat 2001 ekonomik krizinin eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [311]. Scherman, E. L. (2011). *Delightful disruptions: Rhetorical and semiotic constructions of disability in children's cinema*. Unpublished PhD Dissertation, University of Washington, Washington.
- [312]. Schiffrin, D. (2004). Discourse. In U. Ammon, A. Et (Eds.), *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society* (pp. 597-605). Berlin, New York: Walter DeGruyter.
- [313]. Scior, K. (2003). Using discourse analysis to study the experiences of women with learning disabilities. *Disability & Society*, 18(6), 779-795, DOI:[10.1080/0968759032000119514](https://doi.org/10.1080/0968759032000119514)
- [314]. Serttaş, A., ve Güngör Eral, A. (2017). Türkiye'de yayınlanan çizgi dizilerde engelli bireylerin temsili: TRT Çocuk Kanalı örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 44.
- [315]. Sevil, N. (1985). *Bilimsel ve uygulamalı söylem çözümlemesi uygulamalı sözlük bilim denemesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [316]. Shakespeare, T. (2006). The social model of disability. In L. J. Davis (Eds.). *The disability studies reader* (pp. 197-203). New York: Taylor&Francis Group.
- [317]. Shakespeare, T. (2011). Sakatlık sosyal modeli. (Çev: F. B. Aydar). D.Bezmez,S. Yardımcı, Y. Şentürk (Ed.). *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak içinde* (ss. 51-62). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- [318]. Shakespeare, T., Watson, N. (2011). Farkı yaratmak: Sakatlık, siyaset ve tanınma. Bezmez, D., Yardımcı S., ve Şentürk Y. (Ed.) *Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak içinde* (ss.299-323). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- [319]. Shildrick, M. (2009). *Dangerous discourses of disability, subjectivity and sexuality*. London: Palgrave Macmillan.
- [320]. Shoemaker, J., & Reese, S. (2002). İdeolojinin medya içeriği üzerindeki etkisi. S. İrvan (Ed.). *Medya, Kültür, Siyaset içinde* (ss. 127-181). Ankara: Alp Yayınevi.
- [321]. Siebers, T. (2001). Disability in theory: From Social constructionism to the new realism of the body. *American Literary History*, 13, (4), 737-754.
- [322]. Siebers, T. (2008) *Disability theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- [323]. Smart, J. F., Smart, D. W. (2006). Models of disability:Implications for the counseling profession. *Journal of Counseling and development*, 84, 29-40.
- [324]. Sözen, E. (1999). *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları
- [325]. Sözen, E. (2017). *Söylem: Belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Profil Yayınları.
- [326]. Stiker, H. J. (1999). *A history of disability*. Ann Arbor: University of Michigan Press,
- [327]. Stop Ableism (t.y.). What is ableism. 20 Mart 2020 tarihinde <http://www.stopableism.org/p/what-is-ableism.html> adresinden alınmıştır.
- [328]. Suber, P. (1999). *Philosophy of law: An encyclopedia*. Massachusetts: Garland Pub. Co.
- [329]. Sutherland, A. T. (1981). *Disabled we stand*. London: Souvenir Press.
- [330]. Swain, J. & French, S. (2000). Towards and affirmative model of disability. *Disability & Society*, 15(4), 569-582
- [331]. Şahin, H. (2005). Engellilik: Sağlık çalışanlarının ve tıp eğitiminin bakış açısı nedir? *Toplum ve Hekim, Mayıs-Haziran 3*, 219-228, 220.

- [332]. Şentürk, Y. (2010, Eylül). *Sakatlık ve sosyal teori:Toplumbilim kuramlarındaki "normal" özneyi yeniden düşünmek* (Taslak). Karaburun Bilim Kongresi, İstanbul.
- [333]. Şimşek, H., Dağıstan, A., Şahin, C., Koçyiğit, E., Dağıstan Yalçinkaya G., Kart, M. ve Dağdelen, S. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında Türkiye’de temel eğitim programlarında çokkültürlülüğün izleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 177-197.
- [334]. Şişman, Y. (2012). Özürlülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7 (28) , 69-85 .
- [335]. T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2002). *Türkiye özürlüler araştırması* Ankara: T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [336]. T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2005). *Özürlülük araştırmaları - RTÜK raporu televizyon yayınları ve özürlülük anketi*. Ankara: T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [337]. T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2006). *Özürlülerin yazılı basında yer almasına ilişkin araştırma ve analiz raporu*. Ankara: T.C Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [338]. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2005). *II. Özürlüler Şurası: Yerel yönetimler ve özürlüler komisyon raporları ve genel kurul görüşmeleri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- [339]. Taylor, S. (1999). Health, illness and medicine. In S, Taylor (Eds). *Sociology: Issues and debates*. London: MacMillanPress.
- [340]. TBMM katalog tarama (t.y.). 5378 sayılı kanun 122. Birleşim. 5 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=14906&p5=B adresinden alınmıştır.
- [341]. TBMM katalog tarama (t.y.). 5378 sayılı kanun 123. Birleşim. 5 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=14925&p5=B adresinden alınmıştır.
- [342]. TBMM katalog tarama (t.y.). 6518 sayılı kanun 53. Birleşim. 5 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=22073&p5=B adresinden alınmıştır.
- [343]. TBMM katalog tarama (t.y.). 6518 sayılı kanun 54. Birleşim. 5 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=22075&p5=B adresinden alınmıştır.
- [344]. TBMM katalog tarama (t.y.). 6518 sayılı kanun 55. Birleşim. 5 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=22076&p5=B adresinden alınmıştır.
- [345]. TBMM katalog tarama (t.y.). 6518 sayılı kanun 56. Birleşim. 5 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=22077&p5=B adresinden alınmıştır.
- [346]. TBMM katalog tarama (t.y.). 6518 sayılı kanun 57. Birleşim. 5 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=22079&p5=B adresinden alınmıştır.
- [347]. Terzi, L. (2014). Reframing inclusive education: educational equality as capability equality. *Cambridge Journal of Education*, 44 (4), 479-493.
- [348]. Thomas, C. (2002) Disability theory: Key ideas, issues and thinkers. In C. Barnes & M. Oliver & L. Barton (Eds.). *Disability studies today* (pp. 38-54). Cambridge: Polity Press.

- [349]. Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. (Çev.S. Öztürk). İstanbul: Kırmızı Yayınları. (Özgün kaynak 1995).
- [350]. Threadgold, T. (2003). Cultural studies, critical theory and critical discourse analysis: Histories, remembering and futures. *Linguistics Online*, 14(2), 5-33.
- [351]. Tokgöz, O (2006). *Temel gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi
- [352]. Toplumsal Haklar Derneği (t.y.). TOHAD Dernek Tüzüğü. 20 Kasım 2019 tarihinde <http://www.tohad.org/tohad/tuzugumuz/> adresinden alınmıştır.
- [353]. Toruk, İ. (2008). *Gutenberg'den dijital çağa gazetecilik*. Konya: Literatürk.
- [354]. Tosun, E. (2016). *Barış gazeteciliği bağlamında Ankara Garı saldırısı haberlerinin eleştirel söylem çözümlemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- [355]. Tremain, S. L. (2005). *Foucault and the government of disability*. USA: The University of Michigan Press.
- [356]. Tuğan, N. H. (2015). *Türk sinemasında engellilik ve hastalık*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayıncılık.
- [357]. Turner, C., Louis, K. (1996). Societys response to differences: A sociological perspective, *Remedial and Special Education*, 17(3), 134-142.
- [358]. TÜİK (2011). *Nüfus ve konut araştırması*. 16 Aralık 2018 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5677/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilik-arastirma-sonuclari.pdf> adresinden alınmıştır.
- [359]. Türkiye İştme Engelliler Derneği, (t.y.) TİED Dernek Tüzüğü. 20 Kasım 2019 tarihinde <https://tied.org.tr/sayfa/tied-tuzuk/> adresinden alınmıştır.
- [360]. Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği (t.y.). TOFD Tüzüğü. 20 Kasım 2019 tarihinde <https://www.tofd.org.tr/tuzuk> adresinden alınmıştır.
- [361]. Türkiye Sakatlar Derneği (t.y.). Türkiye Sakatlar Derneği Tüzüğü. 20 Kasım 2019 tarihinde <http://www.tsd.org.tr/hakkimizda/turkiye-sakatlar-dernegi-tuzugu> adresinden alınmıştır.
- [362]. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu. (1995). Türkiye'de özürllülerin sorunları ve çözümünde izlenecek politikalar sempozyumu: Açılış konuşmaları, raporlar, kararlar. Ankara: Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Yayınları.
- [363]. Türköne, M. (2003). İdeolojiler ve sistemler. M. Türköne (Eds.). *Siyaset içinde* (ss. 106-119). Ankara: Lotus Yayınevi.
- [364]. TÜSEV, (2006). *Türkiye'de sivil toplum: bir değişim süreci - Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye ülke raporu*. İstanbul: TÜSEV Yayını.
- [365]. TÜSEV, (2011). Türkiye'de sivil toplum: bir dönüm noktası CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye ülke raporu II. İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- [366]. Uçar, S. (2018). *Avusturya Özgürlük Partisi'nin Türkiye karşıtı söylemlerinin eleştirel söylem analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Türk Alman Üniversitesi, İstanbul.
- [367]. Ulu, E. (2013). *Televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerinin alımlanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- [368]. Ünal, B. (2018). The development of disability pride through challenging internalized idealist and ableist norms in turkish society: a grounded theory study.Yayımlanmamış doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- [369]. Ünsal, B., Babacan, E., ve Ateşoğlu, L. (2006, Mayıs). *Gelişmekte olan bir turizm pazarı: engelli turizmi*. III. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Kongresinde sunulan bildiri. Çanakkale, Türkiye:813-830.
- [370]. Üşür, S. (1997). *İdeolojinin serüveni: Yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- [371]. Vaidya S. (2016). Mapping the terrain: Examining discourses on disability and the family. In S. Vaidya (Eds.) *Autism and the family in urban India* (pp.1-45). New Delhi: Sprinder
- [372]. Van Dijk, T. A. (1985). Structures of news in the press. In Van Dijk A.T. (Eds.). *Discourse and Communication*(pp. 69-93). Berlin: De Gruyter.
- [373]. Van Dijk, T. A. (1988a). *News as discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- [374]. Van Dijk, T. A. (1988b). *News analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- [375]. Van Dijk, T. A. (1989). Social cognition and discourse. In H. Giles & R. P. Robinson (Eds.). *Handbook of Social Psychology and Language* (pp. 163-183). Chichester: Wiley.
- [376]. Van Dijk, T. A. (1992). Discourse and the denial of racism. *Discourse & Society*, 3(1),87-118.
- [377]. Van Dijk, T. A. (1993). Principal of critical discourse analysis. *Discourse& Society*, 4 (1), 249-283.
- [378]. Van Dijk, T. A. (1993a). *Elite discourse and racism*. Newbury Park: Sage Publications.
- [379]. Van Dijk, T. A. (1993b). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249-283.
- [380]. Van Dijk, T. A. (1995). Aims of critical discourse analysis. *Japanese Discourse*, 1(1), 17-28.
- [381]. Van Dijk, T. A. (1995). Discourse Analysis as Ideology Analysis. In C. Schaffner & A. Wenden (Eds.). *Language and Peace* (pp. 17-33). Aldershot: Dartmouth Publishing.
- [382]. Van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as Structure and process*. Londra: Sage.
- [383]. Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- [384]. Van Dijk, T. A. (1998). Opinions and ideologies in the press. In A. Bell & P. Garrett (Eds.). *Approaches to media discourse*. Oxford: Blackwell Publisher.
- [385]. Van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse analysis. In D. Schiffrin, D. Tannen, Heidi E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 466-485). USA: Blackwell.
- [386]. Van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım. (Çev. N. Ateş), B. Çoban (Der.), *Söylem ve ideoloji içinde* (ss. 13-112).İstanbul: Su Yayınevi.
- [387]. Van Dijk, T. A. (2007). Bir söylem olarak haberin disiplinlerarası çözümlenmesi. G. Ş. Atabek ve Ü. Atabek (Eds.). *Medya metinlerini çözümlemek içinde* (Çev.Ü. Atabek). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- [388]. Van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. In D. Tannen, H. Hamilton & D. Schiffrin (Eds.), *Handbook of Discourse Analysis* (pp.466-485). Chichester: Wiley- Blackwell.
- [389]. Van Dijk, T. A.(1983). Discourse analysis: its a development and application to the structure of news. *Journal of Communication*, 33(2), 20- 43.
- [390]. Van Dijk, T.A. (Eds.). (1997). *Discourse as structure and process, the study of discourse*. London: Sage Publication,

- [391]. Vardar, B. (2003). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Dilbilim..
- [392]. Widdowson, H. G. (2007). *Discourse analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- [393]. Williams, G. (1998). The Sociology of disability: Towards a materialist phenomenology, in *The disability reader: Social science perspectives*, T. Shakespeare (Eds), New York: Cassell Publications.
- [394]. Whyte, S.R., & Ingstad, B. (1995). Disability and culture: An overview. In S.R. Whyte & B. Ingstad (Eds.), *Disability and culture* (pp. 1-5). California: University of California Press.
- [395]. Winter, J.A. (2004). Toplumsal bir sorun çözümleyici olarak özürlü hakları hareketinin gelişimi (Çev. Mehmet Ergün). *ÖZ-VERİ*, 1(2), 341 – 56.
- [396]. Wodak, R., & Weiss, G. (2003). (Eds.), *Critical discourse analysis theory and interdisciplinarity*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- [397]. Wodak, R. (1996), *Disorders of discourse*. London: Longman Publications.
- [398]. Wodak, R. (2001). The discourse-historical approach. In R. Wodak , & M. Meyer (Eds.), *Methods of CDA* (pp. 81-115). London: Sage.
- [399]. Wodak, R. (2009a). Critical discourse analysis: History, agenda, theory, and methodology. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.). *Methods for Critical Discourse Analysis* (pp. 1-33). London: Sage Publications.
- [400]. Wodak, R. (Eds.). (2009b). *The discursive construction of national identity* . Edinburgh: Edinburgh University Press.
- [401]. Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London; Thousand Oaks [Calif.]: Sage Publications.
- [402]. Wodak, R., Chilton, P. A., & Wodak-Chilton (Eds.). (2005). *A new agenda in (critical) discourse analysis: Theory, methodology, and interdisciplinary*. Amsterdam: Benjamins.
- [403]. Wodak, R., Meyer, M. (2002). *Methods of critical (discourse analysis)*. London: Sage.
- [404]. Wodak, R., Meyer, M. (2009). Critical discourse analyses: History, agenda, theory and methodology. In Wodak, R., Meyer, M (Eds.). *Methods of critical discourse analyses* (pp. 1-33). Sage: London,.
- [405]. Ymanoğlu, M. A., ve Özdemir, B.P. (2010). Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları web sitelerinin diyalojik iletişim kapasiteleri üzerine bir inceleme. *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 3-36.
- [406]. Yardımcı, S. (2015). Sakatlığın tarihsel inşası. K. Çayır ve M. Soran M. Ergün (Eds.). *engellilik ve ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler Ve Örnek Dersler* içinde (ss.7-17). İstanbul: Karekök Akademi.
- [407]. Yardımcı, S., Bezmez, D. ve Şentürk, Y. (2011). *Engelli hakları ve kent vatandaşlığı: İstanbul özelinde engelli kişilerin yaşamlarını şekillendiren aktörler ve dinamikler (Rap. No: 109K074)*. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.
- [408]. Yemenici, A. (1995). Söylem çözümlemesinde üç temel yaklaşım ve kültürlerarası iletişimde söylem çözümlemesinin önemi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 6, 152-166.
- [409]. Yıkıncı, G. (2018). Michel Foucault'da episteme ve süreksizlik kavramlarının İncelenmesi *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16) 625-636.
- [410]. Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [411]. Yıldırım, Ş. B. (2011). *Engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- [412]. Yılmaz, E. (2016). Bana bozuk bir şeymişim gibi davranma. *Eşit, Erişilebilir, Engelsiz Hayat* (EHHH) *Dergisi* 30 (1). 25 Ağustos 2019 tarihinde https://eeeh.engelsizerisim.com/yazi/41/bana_bozuk_bir_seymisim_gibi_davranma adresinden alınmıştır.
- [413]. Yılmaz, E. (2016). Hepimiz potansiyel engelli adayysa seçmen kim? Bir söylem analizi. *Eşit, Erişilebilir, Engelsiz Hayat* (EHHH) *Dergisi* 23 (1). 25 Ağustos 2019 tarihinde https://eeeh.engelsizerisim.com/yazi/34/herkes_potansiyel_engelli_adayiysa_secmen_kim_bir_s_oylem_anomalisi adresinden alınmıştır.
- [414]. Yılmaz, S. H. (2007). İdris Küçükömer'in siyasal tezleri bağlamında AKP ve CHP parti programlarının analizi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5(1), 156-173.
- [415]. Yılmaz, V. (2011). *The political economy of disability in turkey: disability and social policy reform in Turkey*. Almanya: LAP-Lambert Academic Publishing.
- [416]. Yılmaz, V. (2014). Tarihsel gelişimi ve güncel ikilemleriyle Türkiye'de engellilik ve sosyal politikalar. B. Arslantaş (Ed.). *Dezavantajlı Gruplar Ve Sosyal Politika* içinde (ss. 57-79). Ankara: Nobel Yayınları.
- [417]. Yılmaz, V., ve Yentürk, N. (2017). Türkiye'de engellilere yönelik kamu harcamalarının on yıllık seyri. *Çalışma ve Toplum*, 52(1), 59-74.
- [418]. Yılmaz, B. (2018). *Yeni Türkiye söyleminin inşası ve yeniden inşası: Köşe yazılarının eleştirel söylem analizi (2010-2016)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul.
- [419]. Yılmaz, V. (2014). Tarihsel gelişimi ve güncel ikilemleriyle Türkiye'de engellilik ve sosyal politikalar. Arslantaş, B. (Eds.). *Dezavantajlı Gruplar Ve Sosyal Politika* içinde (ss. 57-79). Ankara: Nobel Yayınları.
- [420]. Yurdigül, A. (2014). Olumsuz Olayların Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Sunumu: "Soma Faciası" Üzerine Bir İnceleme Çalışması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 2(4), 71-99.
- [421]. Yücel, T. (1998). *Söylemlerin içinden*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- [422]. Yüksel, D., ve Duyan, V. (2016). Öz- savunuculuk hareketi: Sosyal hizmet perspektifiyle değerlendirme. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, (1-2-3), 17-30.
- [423]. Zastrow, C. (2013). *Sosyal hizmete giriş*. (Çev. D. B. Çiftçi). Ankara: Nika Yayınları.
- [424]. Zengin, E.S. (2017). *Özneden nesneye: Söylem analizi üzerinden hayvanın değişen statüsü hakkında bir inceleme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [425]. Zeyrek, D. (2009). Söylem ve toplum. A. Kocaman (Eds.). *Söylem üzerine* içinde (ss 27-47). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- [426]. Zidjaly, A.N. (2015) . *Disability discourse and tecnology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan,
- [427]. Zizek, S. (2013). *İdeolojiyi Haritalamak* (Çev. S. Kibar). Ankara: Dipnot Yayınları.
- [428]. Zola, I. K. (1989). Toward the necessary universalizing of a disability policy. *Milbank Quarterly*, 67(2), 401-428.

Haber Kaynakları

- [429]. 21. yüzyıl Türkiye'sinde engelli, maaşını almaya el arabasıyla götürülürse (2007, 4 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>

- [430]. AB Bakanı Egemen Bağış Göz Kulak Oluyoruz Projesi'ne katıldı. (2012, 14 Kasım). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [431]. ABD'nin tuhaf vize uygulaması. (2007, 3 Eylül). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [432]. AİHM Görme Engelli Ceyda'yı Türkiye'ye Karşı Haklı Buldu (2017, 27 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [433]. Alkaç, F. (2012, Eylül 9). Engelli gençler sokağa indi. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [434]. Alkaç, F. (2017, 23 Ekim). Aşk engel dinlemedi. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [435]. Alp, A. (2012, 2 Aralık). Başka Nevzatlar ölmesin diye ağzıların bantladılar. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [436]. Altınokta Körler Derneği Şube Başkanı Erdoğan: Biz Toplumun Aynasıyız. (2017, 2 Aralık). *Karamangundem.com*. Erişim adresi: <https://www.karamangundem.com/>
- [437]. Ama Belçikalı dilsiz yardım için yarış arabası kullandı. (2007, Ekim 14). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [438]. Ampute Futbol Milli Takımı ödül alamıyor! Neden mi? (2017, 12 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [439]. Ampute milli takımımız seni gururlandırdıysa kaldırırma park etme (2017, 19 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [440]. Anne-kız arasında sessiz sevgi. (2017, 13 Mayıs). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [441]. Annenin kolu kanadı kırıldı. (2007, 26 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [442]. Arıkan, F. (2007, 20 Haziran). Bakan tekerlekli sandalye dağıtımında.[Fotoğraf] *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [443]. Armağan, dünyada örneği olmayan istisnai yetenek. (2007, 15 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [444]. Arna, S. (2012, 11 Şubat). Hayatlarımızın rengi için sakatlara muhtacız. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [445]. Arslan, A. (2011, 15 Mayıs). Bakan Akdağ: "Gözlerin görmüyor sana iş vermişiz." *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/>
- [446]. Arslan, G. (2019, Eylül, 17). Tohum Otizm Vakfı Genel Müdürü Özer: Otizm yaşam boyu devam eden bir süreçtir. *Haberler.com*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/>
- [447]. Ashley tedavisi tartışması sürüyor. (2007, 25 Nisan). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [448]. Askerlik gururu. (2012, 11 Mayıs). [Fotoğraf]. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [449]. Avcı, H.Ü. (2017, Kasım, 11). Sivas'ta kaldırımındaki görme engelli bandı şaşırttı. [Fotoğraf]. *Hürriyet*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/>
- [450]. AVM'nin engelli tuvaletinde tecavüz dehşeti. (2017, 3 Şubat). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [451]. Ayakları ile resim yapıyor ve şiir yazıyor. (2007, 11 Eylül). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>

- [452]. Babacan, N. (2017, 7 Haziran). İstihdamın sacayağı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [453]. Bakan o sözler için özür diledi. (2011, Mayıs, 17). *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/>
- [454]. Bakan Şahin: Devlet Personel'e gelen engelli istihdam rakamı bizi bağlamaz. (2012, 19 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [455]. Balık adam Beytullah Eroğlu'nun hedefi 2020 Tokyo. (2017, 25 Mayıs). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [456]. Balta: Beyinlerdeki engelleri kaldırılmalı. (2007, Mayıs 17). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [457]. Barış, Z. (2017, 10 Mayıs). Müftü Güven: Engelli evlat, ceza değil. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [458]. Belmondo Travel, bu yıl 5 bin engelli turisti ağırlayacak. (2007, 7 Haziran). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [459]. Ben sakat değilim. (2007, 4 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [460]. Bilgin, B. (2007, 21 Ağustos). İsmail'in hayatı da Christy Brown gibi. [Fotoğraf]. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [461]. Bitlis'te engelli 20 genç topluma kazandırılıyor (2007, 11 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [462]. Bıyıklı, S. (2007, 26 Mart). Çocuğumun bakımı değil gördüğümüz muamele yordu. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [463]. Biyonik adamın hedefi olimpiyatlar. (2012, 11 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [464]. Bize bakışınızı değiştireceğiz. (2007, 26 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [465]. Boğaziçi'ne geldiğimde baston kullanmayı bile bilmiyordum. (2017, 9 Mart). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [466]. Bolat, A. (2007, 16 Mayıs). Sağlıklı çocuk yetiştirme formülü. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [467]. Bulunç, A. (2019, 2 Ekim). Mural Ankara, engelli kadınların hikayesini aktarıyor. *Bianet*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/bianet>
- [468]. Çağdaş ve yeni bir 'engelli' tanımı yapılıyor. (2012, 16 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [469]. Çağrı Doğan'ın kaleminden aynı film. (2007,t.y.). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [470]. Canko, C, E. (2018, 12 Eylül). [Röportaj: Tohum Otizm Vakfı Genel Müdürü Betül Selcen Özer](#). *Sosyalup.com*. Erişim adresi: <http://sosyalup.net/>
- [471]. Çayır, H. (2017, 21 Mart). Kırk yedinci kromozom.T24. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/>
- [472]. Çayırılı, O. (2012, 20 Aralık). Elektrik isyanı. [Fotoğraf] *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [473]. Çetin, R. (2007, 11 Kasım). Engelliler için meslek projesi. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>

- [474]. Çetin, R. (2012, Nisan 11). Down Sendromu her ailenin başına gelebilir. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [475]. CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'ndan 'Engelliler Günü' mesajı. (2017, 3 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [476]. Çılgin Sedat, oğlu hakkındaki iğrenç yoruma sert tepki gösterdi. (2017, 3 Temmuz). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [477]. Çınar, Y. (2012, 19 Eylül). Engelli kızını koltukla gezdiriyor. [Fotoğraf]. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [478]. Coşkun, N. (2007, 12 Mart). Sitede engelliye Ortaçağ işkencesi. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [479]. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın '3 Aralık Dünya Engelliler Günü' mesajı" (2017, 2 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [480]. Dehşet odası! Tecavüz ederken çikolata veriyorlarmış. (2017, 6 Nisan). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [481]. Demirbaş, H. (2017, Nisan 26). Gecekondualarını Suriyelilere açan aileye destek yağdı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [482]. Dernekler ne iş yapar. (2007, 31 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [483]. Dilenmiyoruz, direniyoruz. (2015, 11 Mayıs). *Odatv.com*. Erişim adresi: <https://odatv.com/>
- [484]. Doktorlar 'Yürüyemez ve konuşamaz' dedi ama otizm hastası Dursun iyileşti. (2017, 27 Temmuz). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [485]. Dörtkardeş, İ. (2017, Aralık 11). Engelli Cansu ve annesinin göz yaşartan öyküsü. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [486]. Down sendromlu Berk Canbulat üniversiteli olmak istiyor. (2012, 2 Eylül). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [487]. Down Sendromlu hastalarda Türkiye geride. (2012, 17 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [488]. Down sendromlulara 'öz savunuculuk' eğitimi. (2018, 8 Kasım). *Timeturk*. Erişim adresi: <https://www.timeturk.com/>
- [489]. Dünya Dans Günü'nde engelsiz flashmob sürprizi. (2019, 29 Nisan). *Posta*. Erişim adresi: <https://www.posta.com.tr/>
- [490]. Eğitim engelsizler kadar engellilerin de hakkıdır. (2007, 29 Ekim). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [491]. Emine Erdoğan: Kalplerimizdeki engelleri kaldırabilirsek, tüm engelleri daha rahat aşabiliriz. (2016, 20 Mayıs). *Sözcü*. Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/>
- [492]. Engelleri kaldıralım. (2007, 5 Nisan). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [493]. Engellerini havalı silahla atış yaparak unuttular. (2014, 3 Aralık). *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/>
- [494]. Engelli çocuk ve babası özel halk otobüsünden zorla indirildi. (2017, 26 Şubat). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [495]. Engelli çocuklarının eğitiminde sorumluluk üstlenmek istemeyen o kadar çok babalar var ki. (2007, 29 Kasım). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>

- [496]. Engelli genci işkenceyle öldüren 3 sanığa ömür boyu hapis. (2017, 5 Mayıs). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [497]. Engelli kişiler yasayla bir gecede engelsiz yapıldı. (2012, 23 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [498]. Engelli oğlunun eğitiminde yanında olmak için hademeliğe başladı (2017, 5 Haziran). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [499]. Engelli öğrenciler üzerinden devleti 10 milyon lira zarara uğratan merkeze operasyon (2012, 9 Mart). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [500]. Engelli vatandaş oyunu güçlkle kullandı. (2017, 16 Nisan). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [501]. Engelli yurttaşları sevindirecek teklif. (2012, 20 Mayıs). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [502]. Engelliler 24 saatlik oturma eylemi başlattı. (2015, 28 Mart). *Demokratikhaber.com*. Erişim adresi: <https://www.demokrathaber.org/>
- [503]. Engelliler gerçekten 'kardeşimiz ' midir? neden en temel hakkımızı alamıyoruz? (2017,17 Mart). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [504]. Engellilerden 'Başkanlar bizi fotoğraf için kullanıyor' tepkisi. (2012, 14 Kasım). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [505]. Engellilerin de çalışma hakkı var (2012, 3 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [506]. Engelliye hem tecavüz hem gasp. (2007, 18 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [507]. Eşi görülmemiş tecavüz davası. (2012, 25 Haziran). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [508]. Eski vekil Lokman Ayva'dan milletvekillerine sitem dolu mektup. (2012, 27 Haziran). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [509]. Evinin önünden sokağa giden yolu plastik leğenle katediyor (2017, 6 Ocak). [Fotoğraf]. *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [510]. Evlat sevgisi engel tanımıyor (2012, 17 Haziran). *Takvim*. Erişim adresi: <https://www.takvim.com.tr/>
- [511]. Fedakar annenin evlat sevgisi (2017, 7 Mart). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [512]. Gençlik Parkı evleri oldu (2012, 28 Ağustos). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [513]. Göğem, E. (2012, 27 Şubat). Tercüman engeli. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [514]. Gölcük'te 96 engelli genç bahriyeli oldu. (2017, Mayıs 12). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [515]. Göndere tekerlekli sandalye çektiler. (2012, 5 Eylül). [Fotoğraf]. *Hürriyet*. Erişim adresi: www.hurriyet.com.tr
- [516]. Gören ve duyan ilaçlar geliyor. (2012, 9 Ağustos). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [517]. Görgülü, Z. (2017, 25 Ocak). Gecekonudaki ailenin dramına bakanlık el uzattı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>

- [518]. Görme Engelli Can Kırca'nın Sıra Dışı Hayat Hikâyesi! (2017, 13 Ocak). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [519]. Görme engelli öğretmene röntgenci suçu. (2012, 7 Şubat). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [520]. Görme engelliler için değil görüntü için hizmet! (2012, 25 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [521]. Görme engellilerin 70 binlik imza kampanyası hedefe ulaştı. (2016, 3 Haziran). *CnnTürk*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/>
- [522]. Görmezlere Umut Olan Gören Göz Projesi Tartışılıyor. (2012, 22 Mart). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [523]. Gülersöyler, S. (2017, 14 Temmuz). Sessiz dünyanın engelleri kalkacak. *İstanbulgazetesi*. Erişim Adresi: <http://www.istanbulgazetesi.com.tr/>
- [524]. Güner, S. (2017, 28 Haziran). Engelli Zeliha'ya damatsız düğün. [Fotoğraf] *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [525]. Gürkan, M. (2012, 23 Temmuz). Tayyip amca protez bacak gönderir misin. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [526]. Halep'li Muhammed Ali: 'Cennetteki annem artık üzülmecek (2017, 28 Ocak). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [527]. Hatipoğlu, N. (2007, 29 Eylül). Peygamber neden uyarıldı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [528]. İki engelli tekerlekli sandalyeyle sevindirildi. (2012, 20 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [529]. İki kardeş Friedreich's Ataksi hastalığıyla mücadele ediyor. (2017, 17 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [530]. İmam çocuğa tecavüz etti. (2007, 31 Mayıs). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [531]. İşe Savaşarak Giden Ramazan Şimdilik Mutlu, Ya Diğerleri? (2007, 14 Ocak). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [532]. İşitme Engelliler Okulu'nda öğrencilerin gözü önünde tecavüz! (2007, Mart 20). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [533]. Karadağ, N. (2007, 15 Kasım). Down sendromlu bebek için 210 bin YTL tazminat talebi. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [534]. Kardeş, Ş. (2013, 17 Eylül). AK Partili vekil: Engellileri adam yerine koyduk. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [535]. Kaya, O. (2017, 1 Haziran). "Hepimiz birer engelli adayız" ödülleri verildi. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [536]. Kaza mı intihar mı sorusuna cevap aranıyor. (2012, 19 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [537]. Kelebek hastası Büşra Karpuz: Hayatımız bir odada geçiyor. (2017, 31 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [538]. Kenarlı, G., Tiftikçi, İ. (2018, 14 Mayıs). Bakan Kaya'dan engelli istihdamı açıklaması. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [539]. Kendilerini çok akıllı, el alemi kör ve sağır zannetmesinler. (2017, 16 Mart). *Son dakika.com*. erişim adresi: <https://www.sondakika.com/>

- [540]. Kentsel mekanın ötekileri konuşuldu. (2017, 5 Ocak). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [541]. Keser'in Taklidiyle Dokuz Akülü Sandalye Desteği Yaptı. (2012, 21 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [542]. Kesler, M. (2014, 9 Temmuz). Yakında ölüm haberleri gelir. *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/>
- [543]. Kızılkoyun, F. (2012, 14 Kasım). Kaldırım cinayeti. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [544]. Konuşan eller projesi sayesinde işitme engelliler para kazanıyorlar. (2017, 9 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [545]. Küçük Osman, sığır damarıyla hayata döndü. (2007, Mart 3). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [546]. Makas görevlisinin iki bacağı koptu (2007, 14 Mart). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [547]. Melih ile Adile'nin aşkı engel tanımadı. (2012, 16 Ocak). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [548]. Mustafa Erol hiç okula gidmeden iki üniversite bitirdi. (2012, 30 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [549]. Niğde Belediyesi 50 engelli çocuğa 'Sevgi İzi' dövmesi yaptırdı. (2017, 12 Mart). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [550]. O tweet deprem etkisi yarattı. (2012, 23 Aralık). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [551]. Öğretmeni Otizmlı Eren'i sınıfında istemedi iddiası. (2017, 21 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [552]. Oğuz, M. (2017, 8 Haziran). Engelli yollarında manzara değişmiyor. [Fotoğraf]. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [553]. Oks girecek öğrencilere servis. (2007, 11 Haziran). [Fotoğraf]. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [554]. Önce zincir sonra gelinlik. (2007, 1 Ağustos). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [555]. Onda Mozart kulağı var! Hayali konservatuvar. (2017, 14 Haziran). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [556]. Onların dili sevgi (2017, 17 Ocak). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [557]. Otogarda tecavüz dehşeti! (2017, Mart 29). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [558]. Oy için basamakları çıkan engelli: "Sitemim Eğitim Bakanlığı'naydı. (2017, 18 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [559]. Özbayır, M. H. (2012, 15 Eylül). Ama aşkları büyük. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [560]. Özel çocuklara özel eğlence. (2017, 19 Mayıs). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [561]. Özel çocuklara özel gıda yardımı yapılsın. (2012, 31 Ocak). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>

- [562]. Özkan, H. (2019, 11 Mart). Türkiye Sakatlar Derneği İzmir Şube Başkanı İlknur Peder: Engelliler dilenci muamelesi görüyor. *Haber ekspres*. Erişim adresi: <https://www.haberekspres.com.tr/>
- [563]. Özürlü dediler sapasağlam doğdu. (2007, 25 Temmuz). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [564]. Özürlü dram. (2007, 22 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [565]. Özürlü yerine farklı gelişen çocuk kelimesi kullanılmalı. (2012, 4 Şubat). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [566]. Özürlüler parti kuruyor. (2007, 20 Şubat). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [567]. Prof. Dr. Rümeyza Kazancıoğlu, "Engellilik bireysel değil toplumsal bir problemdir" (2017, 1 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [568]. Rahmi alınsın mı tartışması. (2007, 10 Ekim). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [569]. Rampası olmayan mimari engellerle dolu mekanda tekerlekli sandalye dağıtımı çilesi. (2007, Kasım 16). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [570]. Şafak Pavey'in ses getiren Thy mektubu *Yaşadıkça*' da. (2007, t.y.). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [571]. Sağlamları engelliler düzelterek. (2007, 14 Eylül). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [572]. Sağlık Bakanı Akdağ Erzurum'da. (2011, Mayıs 26). *Haberler.com*, erişim adresi: <https://www.haberler.com/>
- [573]. Sakat özürlü çürük yok engelli var. (2012, 16 Kasım). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [574]. Saliha'nın dramı yürek burkuyor. (2012, 24 Temmuz). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [575]. Şehirde engelli olmak. (2014, 7 Aralık). *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/>
- [576]. Sevindik, D. (2012, 18 Mayıs). Sevgi Bağı okulunda uygulamalı şiddet. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [577]. Skolyoz Hastalığının Tedavisi İçin 6 Yıldır Bekliyor (2012, 22 Temmuz). [Fotoğraf]. *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [578]. Son arzusu sex oldu. (2007, Ocak 28). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [579]. Sosyal sorumluluk değil, spora destek istiyoruz. (2012, 10 Kasım). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [580]. Sosyal yardımlar 15 yılda 28 kat arttı. (2017, 29 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [581]. Sponsor Bulamayan Engelli Basketçi Sporu Bırakıyor. (2007, 15 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [582]. Suriye'de 6 Yıldır Süren Savaşın Engelli Mağdurları. (2017, 6 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [583]. Tabloları renklendiren downlu gençlerin yüzü dünyaca ünlü tablolarla. (2017, 5 Nisan). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>

- [584]. Tacizci sanılan görme engelli gence cadde ortasında dayak. (2017, 6 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [585]. Taksim Tünel’de bir araya gelen engelliler taleplerini dile getirdi (2017, 14 Mayıs). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [586]. Tatar, H. (2017, 22 Temmuz). Engelliler 'ayrımcılığa' karşı toplandı. *Sondakika.com*. Erişim adresi: <https://www.sondakika.com/>
- [587]. Tekeci, F. (2012, Nisan 10). Engellileri anlamak için engelli olacaklar. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [588]. Televizyon yayınları ve özürllülük anketi (2007, 27 Aralık). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [589]. THY'den, özürllü yolculara %25 indirim. (2007, 11 Temmuz). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [590]. Tıp literatüründe ender 3 çocuğu da otizimli olan baran ailesi. (2017,4 Ocak). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [591]. Tıraş, H. (2014, 2 Aralık). Engellilerin eğitim sorunu paneli. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [592]. TOFD 53 engelliye 'özgürlüğüne' kavuşturdu. (2018, 1 Nisan). *A Haber*. Erişim adresi: <https://www.ahaber.com.tr/>
- [593]. TOFD Başkanı Baş: Yılda 2 bin 500 kişi omurilik felçlisi oluyor. (2018, 16 Kasım). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [594]. Tofd'den engellilere tekerlekli sandalye desteği. (2013, 3 Aralık). *Haberler.com*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/>
- [595]. Tok, H. (2019, 12 Mayıs). Engelli Kadınlar: Eksik değil farklıyız. *Ekmekvegül.net*. Erişim adresi: <https://ekmekvegul.net/>
- [596]. Topal, O. (2012, 13 Eylül). Türkiye Sakatlar Derneği Genel Başkanı Boyraz Açıklaması. *Haberler.com*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/>
- [597]. Topbaş'dan Engellilere: Bedelini ödeyeceksiniz! (2007, Haziran 29). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [598]. Toplum olarak işitme engellilerin sorunlarının farkında değiliz. (2017, Ağustos 21). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [599]. Toplumun yüzde 50'sinin hiç engelli arkadaşı olmamış. (2017, 20 Şubat). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [600]. Trabzonlu kadın Hawking 'Sibel Sakallıoğlu' (2017, 31 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [601]. Türkiye Sakatlar Derneği Başkanı Şükrü Boyraz Açıklaması. (2019, 15 Şubat). *Haberler.com*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/>
- [602]. Türktan, H., Yörükçü, S. (2017, 2 Ocak). 22 yıl sonra akülü arabası oldu. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [603]. Ulagay, A. (2007, 27 Mayıs). Dünyanın en hızlı bacaksız'ı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [604]. Ulkar, E. (2017, 18 Mayıs). Biz doğru anlaşılmıyoruz. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [605]. Unakıtan, sıkı para politikalarına rağmen engellilere kesenin ağzını açtık. (2007, Şubat 19). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>

- [606]. Unakıtan, sıkı para politikalarına rağmen engellilere kesenin ağzını açtık. (2007, 19 Şubat). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [607]. Vahim olan, insanın sakat olması değil düzenin sakat olmasıdır! (2012, 31 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [608]. Vardar, N. (2012, 6 Aralık). Sakat, özürlü, engelli? *Bianet*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/bianet>
- [609]. Vardar, N. (2013, 4 Kasım). Engelli kadınlar yola çıktı. *Bianet*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/bianet>
- [610]. Vardar, N. (2014, 3 Aralık). Engelliye "iyi niyetten" kiralık ev bile vermezler. *Bianet*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/bianet>
- [611]. Yalçın, M. S. (2017, 30 Nisan). Trafik kazası yatağa bağladı, hayatı karardı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [612]. Yardımcı, S. (2010, 5 Mayıs). Sakatlık ve mekan ilişkisi üzerine. *Birgün Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/>
- [613]. Yıldırım C. (2007, 12 Temmuz). Bana önce iş lazım. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [614]. Yok böyle bir üst geçit! Bir ayağı rampa bir ayağı merdiven (2017, 19 Ağustos). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [615]. Yüksel, M. (2013, 8 Kasım). Meclisin 11 kara kutusu. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [616]. Yüğü sırt çantasından ağır. (2007, 7 Mayıs). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [617]. Yunuslar doktor değildir. (2012, Haziran 23). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [618]. Yurin, M. (2017, 10 Mayıs). Yurdseven: Yüzbinlerce engelli evlerinde hapis hayatı yaşıyor. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [619]. Yüzde 98 engelli gazinin başına gelenler! (2017, 26 Ocak). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [620]. Zeybekci: Engelli kardeşlerimiz tüm ülke, millet için cennet fırsattır. (2018, 3 Aralık). *Haberler.com*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/>
- [621]. Zihinsel engelli genç el ve ayakları bağlanarak öldürüldü. (2017, 5 Mayıs). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>
- [622]. Zihinsel engelli gencin dramı. (2007, Ağustos 10). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/>
- [623]. Zihinsel engellilerin çalıştığı Ç'engel Kafe arı gibi çalışıyor. (2017, 24 Ekim). *Yaşadıkça*. Erişim adresi: <http://www.yasadikca.com/>

EKLER**EK.1. Hükümet Programlarında Engellilerle İlgili Maddeler**

HÜKÜMET PROGRAMI	AMAÇ VE HEDEFLER
55. Hükümet Programı III. Yılmaz Hükümeti (30.06.1997- 11.01.1999)	Bedensel engellilerin toplumsal yaşamında sporun da yer alabilmesi için gereken her türlü önlem alınacaktır. Özürlülerin eğitim ve öğrenim olanaklarının çağdaş ülkeler düzeyine çıkarılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkili verimli bir şekilde yürütülmesi temin edilecektir. Bu amaçla yasal ve idari tedbirler biran önce uygulamaya konulacaktır. Özürlülerle ilgili yasalarda mevcut düzenlemelere işlerlik kazandırılacak, özürlülere mesleki eğitim verecek merkezlerin kurulması sağlanacaktır. Böylece bu vatandaşlarımızın yaşamlarının kolaylaştırılması, günlük ekonomik ve sosyal yaşama aktif katılımlarının sağlanmasına zemin hazırlanacaktır (55. Hükümet Programı, 1997).
56. Hükümet Programı IV. Ecevit Hükümeti (11.01.1999- 28.05.1999)	Özürlü yurttaşlarımızın ve yetişkinlerin eğitimine büyük önem verilecektir. Kimsesiz çocuklar ile kadınların ve bakıma muhtaç özürlüler ile yaşlıların sağlıklı ve güvenli bir yaşama kavuşmaları için devletin tüm olanakları seferber edilecektir. Özürlülerle ilgili yasal düzenlemeler hızla uygulamaya geçirilecektir (56. Hükümet Programı, 1999).
57. Hükümet Programı V. Ecevit Hükümeti (28.05.1999- 18.11.2002)	Engellilerin, yaşlıların ve muhtaç durumdakilerin yaşama uyum sağlayabilmeleri için her çaba gösterilecektir. O arada, engellilerin istihdamı için getirilmiş olan yasal zorunluluklara uyulması sağlanacaktır. Kaynaştırmalı eğitimden yararlanamayan engelli çocuklarımıza yönelik temel eğitim kurumlarının sayısı süratle arttırılacaktır. Engelli gençlerimizin de üretken beceri kazanabilmeleri için meslekî-teknik eğitim olanaklarının bu gençlere de ulaşmasına özel bir önem verilecektir (57. Hükümet Programı, 1999).
58. Hükümet Programı Gül Hükümeti (18.11.2002- 14.03.2003)	Çağımızın devlet anlayışında, özürlülerin kendi kendine yetmesi, belli bir bilgi ve kültür düzeyine ulaşması, meslek edinip üretken hale gelmesi ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal hayata katılmasının sağlanması devlete yüklenen anayasal bir görevdir. Devlet, özürlü vatandaşlarının eğitim, rehabilitasyon, sağlık, hukuk, yönetim gibi alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle, başkalarına en az muhtaç olarak yaşamlarını sağlayacaktır. Bedensel ve zihinsel özürlüleri nedeniyle insanlar arasında ayırım yapılmasına izin verilmeyecektir" ilkesi, Hükümetimizin özürlülerle ilgili politikasının temelini oluşturacaktır. Bunların gerçekleştirilmesi için her türlü tedbir alınacaktır (58. Hükümet Programı, 2002).
59. Hükümet Programı I. Erdoğan Hükümeti (14.03.2003- 29.08.2007)	Hükümetimiz, işsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, özürlüleri gözetken, onların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamlarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışını uygulamaya koyacaktır. Çağımızın devlet anlayışında, özürlülerin kendi kendine yetmesi, belli bir bilgi ve kültür düzeyine ulaşması, meslek edinip üretken hale gelmesi ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal hayata

	katılmasının sağlanması devlete yüklenen anayasal bir görevdir. Devlet, özürlü vatandaşlarının, eğitim, rehabilitasyon, sağlık, hukuk, yönetim gibi alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle, başkalarına en az muhtaç olarak yaşamalarını sağlayacaktır. Bedensel ve zihinsel özürlüleri nedeniyle insanlar arasında ayırım yapılmasına izin verilmeyecektir. Bu ilke, hükümetimizin özürlülerle ilgili politikasının temelini oluşturacaktır. Bunların gerçekleştirilmesi için her türlü tedbir alınacaktır (59. Hükümet Programı, 2003).
60. Hükümet Programı II. Erdoğan Hükümeti (29.08.2007-06.07.2011)	Çocuk, genç, yaşlı ve özürlülerimize verilen hizmetler katlanarak artmıştır. Özürlüler Kanunu çıkarılarak dünyadaki birçok ülkeye örnek olacak şekilde, toplumda özürlü bireylere hak ettikleri değer verilmiştir. Önümüzdeki dönemde, özürlüler konusunda yapılan reform niteliğindeki düzenlemelerin en iyi şekilde hayata geçirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, özürlülerimizin toplumla bütünleşmeleri, refah seviyelerinin, huzur ve mutluluklarının artırılması için önümüzdeki dönemde de yeni düzenlemeler yapmaya devam edilecektir. Özürlü vatandaşların istihdamını artırmak amacıyla, özel sektörde çalışan özürlülerin sosyal sigorta primleri hazine tarafından ödenecektir. İşverenlerin zorunlu özürlü istihdamında SSK işveren prim tutarı hazine tarafından karşılanacaktır (60. Hükümet Programı, 2007).
61. Hükümet Programı III. Erdoğan Hükümeti (06.07.2011-29.08.2014)	Bütün etnik gruplara, Müslim veya gayrimüslim, Sünni veya alevi, başörtülü veya başı açık, yoksul veya zengin, kadın veya erkek, engelli veya engelsiz, şu veya bu siyasi görüşten tüm vatandaşlara aynı nazarla bakıyor, her bir bireyin temel hak ve özgürlüğünü en ileri düzeyde hayata geçireceği bir ortamı hedefliyoruz. Toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı vatandaşlarımızın güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıran politikalar uygulamaya devam edilecektir. Hükümetimiz döneminde kamu ve özel sektördeki özürlü kontenjanlarının doldurulmasına yönelik tedbirleri almaya devam edilecektir. İstihdam imkânı bulamadığı için sosyal yardım alarak hayatını idame ettirmek zorunda olan vatandaşlarımızdan çalışabilir durumda olanların işgücü yetiştirme kurslarından ve işe yerleştirme hizmetlerinden öncelikle yararlanmalarını sağlayan uygulamalar kararlılıkla sürdürülecektir. Sosyal hizmet ve yardımlarda yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı uhdesinde daha etkili yeni programlarla insanımıza ulaşılabilecektir. Aile bütünlüğü içinde yaşlılara, engellilere, öğrencilere, dul ve yetimlere, yoksula sahip çıkılacaktır. Şehirlerin kültürel kimliklerinin geliştirilmesi ve vatandaşların kültürel ihtiyaçlarının dünya standartlarının üzerine çıkarılabilmesi için finansal destek sağlanacak, özellikle kadınlara, çocuklara, gençlere, yaşlılara, engellilere yönelik kurumsal düzenlemeler ve altyapı destekleri artırılabilecektir. Sosyal yardımlar, sosyal hizmetlerle eşzamanlı bir biçimde uygulanacaktır. Örneğin, engellisi olan bir aileye sosyal yardım verilirken, ailenin başvurusuna gerek kalmadan o ailedeki engelliye de gerekli rehabilitasyon hizmetleri verilecektir. Sosyal yardımlarda ailenin durumu esas olacaktır. Her aileye aynı tür ve aynı miktar yardımı yapmak yerine o ailedeki kişi sayısı, kişilerin yaşları, sağlık ve özürlülük durumları dikkate alınacaktır. Ailede çalışabilecek durumda ama çalışmayan kişiler varsa işgücü piyasasına yönlendirilecektir. Özel ilgi bekleyen kesimleri toplumun saygın, aktif ve üretken unsurları yapmak Hükümetimizin başlıca hedefidir.

	Önümüzdeki dönemde Türkiye'yi sosyal hizmet alanında evrensel yaklaşımlarla model ülke haline getireceğiz. Bakım hizmetlerinin profesyonelleştirilmesi, sosyal hizmetlere tüm vatandaşların kolay erişimini sağlayacak İnteraktif Sosyal Hizmet Sunumu, evsizlere yönelik hizmetlerin geliştirilmesi gibi alanlarda kamu hizmetleri güçlendireceğiz. Ailesi yanında bakılan engellilerimiz için aylık asgari ücret tutarında ödeme yapılmaktadır. İhtiyacı olan tüm engelli çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden ücretsiz yararlanması sağlanmıştır. "Özürlü Sosyal Destek Programı" (ÖDES) ile engellilerin kendi projelerini hayata geçirmelerini sağlanmıştır. Özürlülerimize kendi evlerinde, özel kuruluşlarda ve SHÇEK'e bağlı kurumlarda bakım programları uygulanmıştır. Özürlülerin eğitim kurumlarına taşınması ve özel eğitim hizmeti programlarını uygulanmıştır. Önümüzdeki dönemde, engellilerimize başvurularına gerek kalmaksızın rehabilitasyon ve sosyal destek alanlarında Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) çerçevesinde hizmet verilecektir. Dört ilde pilot uygulama olarak başlayan Engelsiz Kent Projesi genişletilecektir. Uygun büyüklükteki yerel yönetimlerin özel durumdaki engellilerin taşınması için donanımlı araç bulundurmaları sağlanacaktır. Engelli, yaşlı, hareket kısıtlılığı olanlar gibi özel ilgi bekleyen kesimlerin kentsel hizmetlere erişimini kolaylaştıracağız. Kamu hizmet binalarıyla kültürel ve sosyal tesislerin engelli kullanımına uygun projelendirilmesi sağlanacaktır. Engellilerin sosyal ve ekonomik hayatlarını daha kolay sürdürebilmeleri amacıyla eğitim, sağlık, barınma, ulaşım, iletişim ve çalışma şartlarına dair asgari standartların sağlandığı ve bu standartların ülke geneline yaygınlaştırıldığı, engellilerin sosyal dışlanmışlık duygusundan kurtulduğu bir Türkiye hedefliyoruz (61. Hükümet Programı, 2011).
62. Hükümet Programı I. Davutoğlu Hükümeti (29.08.2014-28.08.2015)	Adalet hizmet binalarının tasarımında avukatlar, engelli vatandaşlar ve diğer yararlanıcıların memnuniyetleri de hedeflenmiştir. Bu bağlamda, toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı vatandaşlarımızın güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıran politikaları uygulanmaya devam edecektir. Bu bağlamda öncelik verilen konulardan bir tanesi de özel yetenekli çocuklarımız ile engelli çocuklarımız olmuştur. Nite-kim engellilerin eğitim ve rehabilitasyonuna ilişkin olarak 2006 yılından bugüne bütçemizden yaklaşık 8 milyar TL kaynak ayrılmıştır. İlave olarak hükümetlerimiz döneminde bugüne değin 1311 engelli öğretmenimiz bakanlık bünyesinde istihdam edilmiştir. Özel yetenekli çocuklarımıza ve engelli çocuklarımıza yönelik özel ilgi ve çalışmalarımız hükümetimiz döneminde de artarak devam edecektir. Engelli vatandaşlarımızın yaşamlarını kolaylaştırmak için kentlerimizin fiziki çevrelerini engellilere uygun hale getirmek amacıyla çeşitli projeler yürütülmektedir. Uygun büyüklükteki yerel yönetimlerin özel durumdaki engellilerin taşınması için donanımlı araç bulundurmalarını sağlanacaktır. Kamu hizmet binalarıyla kültürel ve sosyal tesislerin engelli kullanımına uygun projelendirilmesini sağlanacaktır. Engellilerin sosyal ve ekonomik hayatlarını daha kolay sürdürebilmeleri amacıyla eğitim, sağlık, barınma, ulaşım, iletişim ve çalışma şartlarına dair asgari standartların sağlandığı ve bu standartların ülke geneline yaygınlaştırıldığı, engellilerin sosyal dışlanmışlık duygusundan kurtulduğu bir Türkiye hedefliyoruz. Yaşlı,

	engelli ve yoksul vatandaşlara yönelik sunulan hizmetlerin kalitesini artırmaya ve bu hizmetleri çeşitlendirip yaygınlaştırmaya önümüzdeki dönemde de devam edeceğiz. Bu doğrultuda, imar mevzuatı günün ihtiyaçlarına uygun olarak revize edilecektir. Kentsel tasarım ilkeleri ve uygulamaları engelli, yaşlı, hareket kısıtlılığı olanlar gibi özel ilgi bekleyen kesimlerin hizmetlere erişimini kolaylaştırmak üzere geliştirilecektir (62. Hükümet Programı, 2014).
64. Hükümet Programı III. Davutoğlu Hükümeti (24.10.2015-24.05.2016)	Adalet sisteminde kadınlar, çocuklar ve engellilere yönelik kolaylaştırıcı uygulamaları hayata geçirilecektir. Toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı vatandaşlarımızın güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıran politikaların uygulanmasına devam edilecektir. Engelli genç ve çocukların kısa süreli gündüz ve yatılı bakımı için güvenli bir biçimde bırakılabilecekleri 'Engelli Yaşam Merkezleri' kurulacaktır. Engelli genç ve çocukların gün içerisinde sosyal faaliyet yapabilmelerine imkân verecek şekilde gençlik merkezlerinde ortam oluşturulacaktır. Engellilere özel Bilgi ve İletişim Teknolojileri yazılım ve donanımlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Engellilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim imkânları artırılacaktır. Engelli gençlerin yaşamlarını kolaylaştırmak, toplumla bütünleşmelerini sağlamak amacıyla gerekli fiziksel ve sosyal altyapılar güçlendirilmeye devam edilecektir. Toplumsal alan ve hizmetler, engelli genç bireylerin katılımına olanak verecek şekilde düzenlenecektir. Kentsel tasarım ilkeleri ve uygulamaları engelli, yaşlı, hareket kısıtlılığı olanlar gibi özel ilgi bekleyen kesimlerin hizmetlere erişimini kolaylaştırmak üzere geliştirilecektir (64. Hükümet Programı, 2015).
65. Hükümet Programı Yıldırım Hükümeti (24.05.2016-2018)	Adalet sisteminde kadınlar, çocuklar ve engellilere yönelik kolaylaştırıcı uygulamaları hayata geçirilecektir. Toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı vatandaşlarımızın güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıran politikalar uygulamaya devam edilecektir. Engelli genç ve çocukların kısa süreli gündüz ve yatılı bakımı için güvenli bir biçimde bırakılabilecekleri 'Engelli Yaşam Merkezleri' kurulacaktır. Engelli genç ve çocukların gün içerisinde sosyal faaliyet yapabilmelerine imkân verecek şekilde gençlik merkezlerinde ortam oluşturulacaktır. Engellilere özel Bilgi ve İletişim Teknolojileri yazılım ve donanımlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Engellilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim imkânları artırılacaktır. Engelli gençlerin yaşamlarını kolaylaştırmak, toplumla bütünleşmelerini sağlamak amacıyla gerekli fiziksel ve sosyal altyapılar güçlendirilmeye devam edilecektir. Toplumsal alan ve hizmetler, engelli genç bireylerin katılımına olanak verecek şekilde düzenlenecektir. Kentsel tasarım ilkeleri ve uygulamaları engelli, yaşlı, hareket kısıtlılığı olanlar gibi özel ilgi bekleyen kesimlerin hizmetlere erişimini kolaylaştırmak üzere geliştirilecektir (65. Hükümet Programı, 2016).

EK.2. Farklı Gazetelerin Örneklem Haber Karşılaştırması

Medyanın engellilere yönelik söylemlerinin incelendiği bölümde haberlerin alındığı kaynakların seçilirken, Hürriyet gazetesi ve engellilerle ilgili haber ve bilgi ve platformu olan Yaşadıkça sitesinden örneklemeler alınmıştı. Yaşadıkça, birçok farklı yerel ve ulusal düzeyde haber kaynaklarına sitelerinde yer vermektedir. Bu nedenle çalışma farklı gazeteleri araştırmaya dahil etmiş oldu. Ancak buna rağmen çalışmanın genellenabilirliğini göstermek için aşağıda diğer gazetelerden iki örneklem habere yer verilmiştir. Böylece engellilik konusunda gazetelerin birbirine benzer yaklaşımlar içerisinde olduğu vurgulanmıştır.

Örnek 1: Aksaray'da Otizmli Öğrencilerin Yuhalanması Hakkındaki Haberler

Otizmli öğrencilerin diğer veliler tarafından okulda istenmemesini konu alan haberde haberlerin başlıkları ve içerikleri ninçoğu zaman aynı olduğu aşağıdaki örneklerde görülmektedir. Zaman zaman açıklamalarla ilgili bilgi kıstlamasına gidilmiştir. Ancak engelliliğe yaklaşımda bir fark görülmemektedir.

HABER TÜRK	Aksaray'da "Otizmli çocukları yuhalama" tartışması
	07.11.2019 16:53
Aksaraydaki Mehmetçik İlkokulunda 42 özel eğitim öğrencisinin, diğer öğrencilerin velileri tarafından yuhalanıp, okulda istenmediği iddia edildi. Milli Eğitim Bakanlığı, olayla ilgili müfettiş görevlendirirken, taraflar bugün okuldaydı. Otizmli çocukların aileleri çocuklarını koridora dahi çıkarmadıklarını iddia ederek okulu protesto etti. Çirkin eylemi gerçekleştirdikleri iddia edilen veliler ise okulda otizmli öğrenci sayısının arttığını, okulun iki katının o öğrencilere ayrılıp kendi çocuklarının en üst kata çıkarılmasına itiraz ettiklerini söyledi. Okul tartışmalar sebebiyle bugün tatil edildi.	
	
Aksarayda vicdanları yaralayan olay önce sosyal medyada duyuldu. Mehmetçik İlkokulunda 42 özel eğitim öğrencisinin okul çıkışında veliler tarafından "yuhalandığı" ileri desteklediği iddialar arasındaydı... Olayın duyulmasının ardından önce valilik ardından da Milli Eğitim Bakanlığı konuyla ilgili soruşturma başlatıldığını duyuyordu. Eylem yapan velilerin otizmli öğrencilerin eğitim gördüğü sınıfların kapatılması için mahalle muhtarıyla birlikte valiliğe gittiği öne sürülüyor. "Yuhalandığı" iddia edilen öğrencilerin velileri bugün okuldaydı Veliler çocuklarının koridora dahi çıkarılmak istenmediğini, çocukların diğer veliler tarafından okuldan gönderilmek istendiğini ifade etti. Taraflar arasında okulda gerçekleşen toplantıda veliler arasında itiş kakış yaşandığı dda anlatıldı. Çirkin eylemi gerçekleştirdikleri ileri sürülen veliler de Habertürke konuştu. Veliler, "yuhalama" iddialarının gerçeği yansıtmadığını belirterek, sosyal medyada haksız yere linç edildiklerini savundu.	
"ÇOĞALDILAR, İKİ KATIMIZI ALDILAR" Olayın gerçekleştiği gün okula vali geleceği söylendiği için toplandıklarını anlaan bir veli, otizmli çocukların sayısı artınca okulun iki katının özel eğitim gören öğrencilere verildiğini, bu durumun kendi çocuklarının en üst kata çıkarılmasına yol açtığını söyleyerek, "Fotoğrafımızı çektiler, videoyla da isptat etsinler. Bu güne kadar çocuklar birlikteydi. İki katımızı aldıkları için tepki gösterdik. Hepimiz bir engelli adayız. Tartışma olmadı" diye konuştu. "ÇOCUĞUMUN KOLUNU KIVIRDIĞI İÇİN MÜDÜRE ŞİKAYET ETTİM" Okulda şiddet olaylarının da yaşandığını ileri süren veli, çocuğunun kolunu kıvrıran bir otizmli öğrenciyi müdüre şikayet ettiğini, müdürün de "bir şey yapamıyoruz" demesi üzerine velilerin kendi aralarında konunun çözümü için bir araya gelmeye başladığını anlattı.	
"BU OKULDA KALKMAK İSTEME NEDENLERİNİ ANLAMİYORUM" Bir başka veli ise okulun özel eğitim olması gereken çocukları için yetersiz kaldığını iddia edip, "O çocuklar için bu okulda materyal yok. Özel bir öğretmenleri bile yok. Başka bir okulda daha güzel eğitim görebilirler. Bu okulda kalmak istemelerini anlamıyoruz" diye konuştu. Velilerden biri de tepkilere neden olan uygulamayı savunarak öğrencilerin okula ayrı kapılardan girip çıkmasının daha doğru olabileceğini savundu.	

	Aksaray'da insanlık ayıbı: Otizmliler çocukları yuhalandılar
07:52 - 7 Kasım 2019	
Aksaray'da bulunan Merkez Mehmetçik İlkokulu'nda bir grup veli, otizmliler öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep etti. Bununla da yetinmeyen grup, okul çıkışında otizmliler öğrencileri yuhalandı. Aksaray'da vicdanları yaralayan bir olay yaşandı. Mehmetçik İlkokulu'nda otizmliler çocuklarla aynı binada eğitim gören diğer çocukların velileri otizmliler çocuklara karşı eylem yaptı. Veliler, otizmliler çocukların kendi çocukları ile aynı okulda eğitim görmesine karşı çıktı. Okul müdürünün bu eylemi desteklediği, otizmliler çocuklara kumpas kurulduğu, velilerin yanlış bilgilendirilip yönlendirildiği iddia ediliyor. 'BU NASIL BİR KANDIRMACA?' Otizmliler bir öğrencinin velisi ise isyan etti. Veli, "Bu nasıl bir kandirmacadır, normal öğrencilerin gönderilmesi mümkün mü?" diye sordu ve şu açıklamaları yaptı: Oraya normal çocuklarının ellerinden tutup "otizmliler çocukları istemiyoruz" diyerek slogan atan ailelere sormak istiyorum; o çocuklar sizin çocuklarınız olsaydı ne yapacaktınız? Hiç düşündünüz mü siz orada toplanıp, eylem yaparken içerideki otizmliler çocuklar ne düşündü? Anadolu Otizm Federasyonu (ANOFED) şu açıklamayı yaptı: Türkiye Otizm Meclisi @TrOtizmMeclisi #otizm #otizmteyemplanı #turkiyeotizmmeclisi #ziyasetilçuk TÜRKİYE OTİZM MECLİSİ AÇIKLAMASI Her bireyin olduğu gibi otizmliler bireylerin de bütüncül ve bütüncül ortamlarda eğitim alma hakkı Başta T.C. Anayasası olmak üzere ilgili yasa ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. 5378 sayılı engelliler yasası ile de güvence altına alınan eğitim hakkının engellenmesi hiç bir kişi, kurum, idarecinin ve ailenin inisiyatif ve kararıyla değil, devlet politikasıyla ve bütüncül politikasıyla mümkündür. Aksi hareketlerin ayrımcılık ve nefret suçunu oluşturacağı yasalar da ektir. Aksaray'da otizmliler bir okulunda yaşanan gelişmelerle ilgili girişimlere bağlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığımızın gerekli önlemleri en kısa sürede alacağına inanıyoruz. Söreci sonuna kadar takip edeceğimizi belirterek öğrenci ve ailelerimizin yanında olduğumuzu bildiririz. 32 13:16 - 6 Kas 2019 22 kişi bunun hakkında konuşuyor	

	Aksaray'da tepki çeken olay: Otizmliler öğrencileri yuhalandılar
Perşembe, 07 Kasım 2019 08:12	
Aksaray'da bulunan Merkez Mehmetçik İlkokulu'nda bir grup veli, otizmliler öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep etti. Bununla da yetinmeyen grup, okul çıkışında otizmliler öğrencileri yuhalandı. İstanbul Otizm Gönüllüleri Derneği Başkanı Sedef Erken, 'Bugün otizmliler çocuklar okuldan çıkarken veliler toplanıp çocukları yuhalamışlar, keşke biraz insan olabilseniz' dedi. Aksaray Merkez Mehmetçik İlkokulu'nda bir grup veli, otizmliler öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep etti. Okulun çıkış saatinde bir araya gelen bir grup veli, tepki çeken talepleriyle yetinmeyip otizmliler çocukları yuhalandı. İstanbul Otizm Gönüllüleri Derneği Başkanı Sedef Erken, yaşananlara tepki gösterirken, şu ifadeleri kullandı: Aksaray'da bir okulda otizmliler çocukların özel eğitim sınıfı kapatılsın diye tüm veliler ayaklanmış durumda, bugün otizmliler çocuklar okuldan çıkarken veliler toplanıp çocukları yuhalamışlar, keşke biraz insan olabilseniz ve bu birlik halinizi, gücünüzü faydalı işlerde kullansanız. Oğlum otizmliler olduğu için okula alınmadığında, 9 yıl önce AİHM'de dava açtığımızda bu işi ciddiye almayıp o günden bugüne yıllardır hiçbir gerçek önlem almayan yetkililer, konunun bu hale gelmesinden siz sorumlusunuz. Günahı vebalı sizin boynunuza. Biz çok uyardık, çok çalıştık. Öyle çok çalıştık, sizin yapmadıklarınızı telafi etmek için öyle çok çile çektik ki artık sağlığımızı kaybedecek noktaya geldik, sizlerse gülümseyerek kameralara pozlar vermek dışında pek bir şey yapmıyorsunuz maalesef, yazıklar olsun size giden her kuruş vergime, helal etmiyorum.	

	Son dakika: Okulda skandal iddia Veliler otizmlı çocukları yuhalandı
	07.11.2019 - 10:42 Son Güncellenme: 07.11.2019 - 14:14 DHA
Aksaray'daki Merkez Mehmetçik İlkokulu'nda 42 özel eğitim öğrencisinin, diğer öğrencilerin velileri tarafından yuhalanıp, okulda istenmediği iddia edildi. Milli Eğitim Bakanlığı iddia ile ilgili soruşturma başlattı. Bakanlıktan, "Aksaray'da özel eğitim sınıflarının kapatılmasını isteyen veliler otizmlı öğrencileri yuhalandı" başlıklı haberle medyaya yansıyan olayla ilgili açıklama yapıldı. MEB müfettişleri tarafından olaya ilişkin inceleme ve soruşturma başlatıldığı bildirilen açıklamada, şunlar kaydedildi: "Söz konusu okulumuzda özel eğitim sınıfı uygulamasının gerektirdiği hassasiyetler dikkate alınarak okul içerisinde alanlarda ilgili düzenlemeler yapılmış olup, eğitim öğretim faaliyetleri devam etmektedir. Aksaray Rehberlik Araştırma Merkezi uzmanları tarafından okul velilerimiz için özel eğitim kapsamındaki öğrencilerimizle ilgili bilgilendirme çalışmaları başlatılmıştır." AK PARTİ SÖZCÜSÜ ÇELİK'TEN AÇIKLAMA AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik konuyla ilgili yaptığı açıklamada şu ifadelerle yer verdi: Otizm başlığı altında gündeme gelen, Özel Eğitim İhtiyacı olan çocuklarımızı ve kıymetli ailelerini inciten olayları hassasiyetle takip ediyoruz. Özel Eğitim İhtiyacı olan çocuklarımızın eğitiminde kesinlikle aksama olmayacaktır. Bir dışlamaya maruz kalmalarına izin verilmeyecek. Özel Eğitim İhtiyacı olan çocuklarımızın akranlarından ayrılmadan bulundukları ortamda eğitimlerini sürdürmeleri esastır. Hepsi çocuktur. Kardeşçe, beraberce, aynı sosyal ortamda tüm akranlarıyla beraber Türkiye'nin her yerinde en iyi eğitimi görmeye devam edeceklerdir. Çocuklarımızın eğitimlerinde en üst düzeyde yarar sağlamak için bütünleştirici ve kapsayıcı eğitim politikası çerçevesinde hizmetler Bakanlığımız tarafından hassasiyetle sürdürülmektedir. Bakanımız ve Bakanlığımız ve hepimiz bu konuda çok hassasız. Özel Eğitim İhtiyacı olan çocuklarımız için akranlarıyla kaynaştıkları ve sosyal ortamla bütünleştikleri özel eğitim kendilerine verilmektedir. Çocuklarımızın dışlanması söz konusu olamaz. Bazı vatandaşlarımızın eksik bilgilerden kaynaklanan yanlış yaklaşımları varsa, onlar da bilgilendirilecektir. Bazı velilerin yeterli derecede bilinçli olamamasından kaynaklanan durumlar varsa, doğru bilgilencikleri için çalışmalar yapılmaktadır. Özel Eğitim ihtiyacı olan çocuklarımız ile normal gelişim gösteren çocuklarımızın bir arada eğitim görmeleri eğitimde fırsat ve imkan eşitliği kapsamında olan ve Bakanlığımız tarafından güçlü şekilde gözetilen bir hakktır. Ayrıca, değerli velilerimize, özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarımız ile normal gelişim gösteren çocuklarımızın bir arada eğitim görmelerinin tüm çocuklar üzerindeki olumlu gelişim özelliklerinin yeniden hatırlanması gerekir. Tüm çocuklar tek bir evrendir. Hiçbiri diğerinden ayrılmaz. Tüm çocuklarımızın nitelikli ortamda eğitim görmesi, çocukların herhangi bir koridorla veya başka uygulamayla ayrılmaması esastır. Hepsi tek bir evrendir. Bu bilinçle hassasiyet gösteren ve yakından ilgilenen Sn Bakanımıza, tüm öğretmenlerimize ve velilerimize teşekkür ediyoruz. Bu topraklar, ayrımcılığın değil kaynaşmanın yurtdur. Her kesimden vatandaşımızın, medyanızın ortaya koyduğu hassasiyet bunu bir kere daha ispat etmiştir. VALİLİKTEN AÇIKLAMA Aksaray Valiliği, açıklamada bulundu. Valilikten yapılan açıklama şöyle: "Özel eğitim öğrencileri burada 5 yıldır öğretilmesine devam etmektedirler. Bazı medya organlarında yayımlanan 'Aksaray'da otizmlı çocuklar yuhalandı' haberi gerçeği yansıtmamakta olup, çocuklar okullarında normal öğretilmesine devam etmektedirler. 2020 yılı yatırım programında 12 derslikli bir Özel Eğitim Okulu planlanmış olup, konuyla ilgili gerekli inceleme başlatılmıştır" denildi. ÇOCUKLARIN YUHALANDIĞI İDDİASI Aksaray'da Mehmetçik İlkokulunda iddiaya göre, okulun çıkış saatinde bir araya gelen veliler, otizmlı çocukları yuhalandı. Yaşanan bu olay ise büyük tepkiye neden oldu. Otizmlı çocukların velileri bugün de okula gelerek yaşananlara tepki gösterdi. Bazı veliler ağlayarak sınıflara girdi. Polis ekipleri de okulda geniş güvenlik önlemleri aldı. Otizmlı çocuklarının okulda ve diğer öğrenci velileri tarafından istenmediğini belirten veliler, okulda otizmlı yazısının da kaldırıldığını iddia etti. "ÇOCUĞUMUN RESMEN HAYATIYLA OYNUYORLAR" İsmi vermek istemeyen otizmlı öğrenci velisi, "Müdür otizmlı yazısını sildi. Daha sabah sildi. Müdür emir vermiş otizmlı yazısını bildirdi. Benim çocuğumun kime zararı var. Biz kaynaşmak istiyoruz. Çocuklarımız kaynaşsın diye buradayız biz. Buradaki çocuklar istemiyorlarmış. Normal çocuklar bizim gözümüzde altın gibi. Onlarla kaynaşsınlar, onlardan bir şey öğrensinler diye buradayız. Ben bu okula 2 ay oldu geleli. Geldiğimde müdür bana diyor ki, sen bu okuldan git. Sınıf yok, öğretmen yok. Ben de milli eğitime gittim. Öğretmen ve sınıf istedim, açtılar. Benim çocuğumun başlıyalı 2 ay olmuş 3'üncü öğretmen oldu. Benim çocuğum bir öğretmene alışmadan diğer öğretmene gitti. Daha sonra diğerine geçti. Bununla 3'üncü öğretmen oldu. Çocuğumun resmen hayatıyla oynuyorlar. Çocuklarımız bu okulda istemiyorlar. Okulda, velilerde sıkıntı çıkıyor. Müdür hiç bizim yanımızda değil. Müdür bizi dışlıyor. Onlardan yana oluyor bizi dışlıyor. Otizmlı yazısını oradan sildi" dedi.	

	Veliler otizmlı öğrencileri yuhalandı
	07 Kasım 2019 Perşembe 08:00
Aksaray'da bulunan Merkez Mehmetçik İlkokulu'nda velilerin, okulda eğitim gören otizmlı öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep etti. İddiaya göre, okulun çıkış saatinde bir araya gelen veliler, otizmlı çocukları yuhalandı. Türkiye Otizm Meclisi konuya ilişkin açıklamasında eğitim hakkının anayasanın güvencesi altında bulunduğuna dikkat çekti. Türkiye Otizm Meclisi önlem alınması için gerekli girişimlerin de başlatılacağını duyurdu. İstanbul Otizm Gönüllüleri Derneği Başkanı Sedef Erken de yaşananlara "Keşke biraz insan olabilseniz ve bu birlik halinizi, gücünüzü faydalı işlerde kullanasınız" ifadeleriyle eleştirdi. Yetkililerin önem almadığının altını çizen Erken velilere de "Umarım çocuklarımızda karşınıza çıkmayan otizm ve benzeri nörolojik farklılıklar torunlarınızda karşınıza çıkınca derneklerimize gelir destek isterseniz. Bugünkü bütün kötülüğünüze rağmen o gün yine biz elinizden tutacağız. Çünkü size benzemiyoruz ve hiçbir zaman benzemeyeceğiz" sözleriyle tepki gösterdi.	

 www.evrensel.net	Aksaray'da bazı veliler otizmlı öğrencileri yuhladı!
07 Kasım 2019 02:13	
Merkez Mehmetçik ilkokulunda otizmlı öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını isteyen velilerin otizmlı çocukları yuhladığı iddia edildi.	
	
Aksaray'da bulunan Merkez Mehmetçik ilkokulunda veliler, okulda eğitim gören otizmlı öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep etti. Okulun çıkış saatinde bir araya gelen velilerin, otizmlı çocukları yuhladığı iddia edildi. Türkiye Otizm Meclisi, eğitim hakkının anayasanın güvencesi altında bulunduğuna dikkat çekti. İli eğitim Bakanlığı konuyla ilgili soruşturma başlattı, okul müdürü açığa alındı. Okuldaki pek çok velinin; okul idaresi, muhtar ve Okul Aile Birliğinin de desteğiyle, whatsapp gruplarında diğer sosyal medya platformlarında otizmlı öğrencilere karşı bir araya geldikleri iddia edildi.	
arkadaslar mahalle muhtarına ve okul aile birliğine başkanına destek verelim engelli çocuklarda bizim evlatlarımız ama çok hircinlar ve coj kuvvetliler ALLAH verisin her hangi bir evladimizi tutup 3 kattan atabilirler zaten normal ogrenciler cok kokuyor ve psikojileri bozulur Beğen Yanıtla Ayninsaatde tenefus ve aynı saatde yemek yiyorlar benim torunum korkup kaciyormus millinegitim mudiruyile gorustuk ve bakanlik baş mufettisiyle cozum bulacagiz dedi . lutfen muhtarimiza ve okul aile birligi baskanimiza sahip cikalum bu olavlar buvmeden onlemini vetkililer	
Otizmlı çocukları okulda istemeyen velilerin paylaşımlarından bir örnek.	
MEB SORUŞTURMA BAŞLATTI Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), konuyla ilgili soruşturma başlattı. Bakanlığın, olayı araştırması için müfettiş görevlendirdiği öğrenildi. Müfettişlerin öncelikle okulda otizmlı öğrencilerin bulunduğu sınıfların önündeki paravanda yer alan "Özel Eğitim Bölümü Otistik Öğrenci Sınıfları" tabelasının kaldırılmasını sağlayacağı belirtildi. Milli Eğitim Bakanlığı, tarafından yapılan açıklamada şu ifadeler yer aldı: "Aksaray'da özel eğitim sınıflarının kapatılmasını isteyen veliler otizmlı öğrencileri yuhladı" başlıklı haberle medyaya yansıyan olayla ilgili Bakanlığımız müfettişleri tarafından inceleme- soruşturma başlatılmıştır. Söz konusu okulumuzda özel eğitim sınıfı uygulamasının gerektirdiği hassasiyetler dikkate alınarak, okul içerisindeki alanlarda ilgili düzenlemeler yapılmış olup, eğitim- öğretim faaliyetleri devam etmektedir. Aksaray Rehberlik Araştırma Merkezi uzmanları tarafından okul velilerimiz için özel eğitim kapsamındaki öğrencilerimizle ilgili bilgilendirme çalışmaları başlatılmıştır." 8 Kasım günü de okul müdürü açığa alındı.	
VALİLİK REDDETTE Aksaray Valiliği de, "Özel eğitim öğrencileri burada 5 yıldır öğretimlerine devam etmektedirler. Bazı medya organlarında yayımlanan 'Aksaray'da otizmlı çocuklar yuhlandı' haberi gerçeği yansıtmamakta olup, çocuklar okullarında normal öğretimlerine devam etmektedirler. 2020 yılı yatırım programında 12 derslikli bir Özel Eğitim Okulu planlanmış olup, konuyla ilgili gerekli inceleme başlatılmıştır" denildi. "OTİZMDE EĞİTİM HAKTAN ÖTE TEK İLAÇTIR" Tohum Otizm Vakfı Başkanı Mine Narin yaptığı yazılı açıklamayla Aksaray'da yaşanan olayın maalesef zaman zaman farklı okullarda da yaşandığını ve kronik bir sorun olduğuna vurgu yaptı. Eğitime erişimin her çocuğun anayasal hakkı olduğunu, otizmde ise eğitimin haktan da öte, otizmin tek çaresi, ilacı olduğuna dikkat çeken Narin "Otizmlı çocuklar, ancak eğitim ile topluma kazandırılabilir, bağımsız bireyler olarak hayatlarını sürdürebilirler. Bunda en büyük engel okullardaki diğer çocukların ebeveynlerinin engelleyici tutumlarıdır. Özellikle tüm çocukların kaynaşarak eğitime katılmalarının sağlanması ve engellilikle ilgili önyargıların kırılmasında velilerin tutumu çok önemlidir" dedi. Engelli çocukların hakları olan bu eğitimi, en az kısıtlayıcı ortamlarda, diğer bir deyişle bütünleştirme eğitimi olarak, genel okullarda yeterli akranları ile birlikte almalarının esas olduğuna işaret eden Narin "Kaynaştırma eğitimi yasal ve yönetsel düzenlemelerle güvence altına alınmıştır" hatırlatmasında bulunarak yaşanan bu üzücü ve ötekileştirici olay karşısında ilgili bakanlıkları gereken tedbirleri almaya ve toplumu otizmlilerin yanında olmaya çağırdı. İstanbul Otizm Gönüllüleri Derneği Başkanı Sedef Erken sosyal medya hesabında yaşananları anlattı ve tepki gösterdi. Yuhalama olayına "Keşke biraz insan olabilseniz ve bu birlik halinizi, gücünüzü faydalı işlerde kullansanız" ifadeleriyle tepki gösteren Erken, yetkilileri de gerekli düzenlemeleri yapmama ve ayrımcılığa karşı önlem almamakta eleştirdi. Erken velilere "Umarım çocuklarınızda karşınıza çıkmayan otizm ve benzeri nörolojik farklılıklar torunlarınızda karşınıza çıkınca derneklerimize gelir destek isterseniz. Bugünkü bütün kötülüğünüze rağmen o gün yine biz elinizden tutacağız. Çünkü size benzemiyoruz ve hiçbir zaman benzemeyeceğiz" sözleriyle tepki gösterdi. Sedef Erken'in olayı anlattığı ve yetkililere tepki gösterdiği tweet dizisi şu tweetle başlıyor:	
Aksaray'da bir okulda otizmlı çocukların özel eğitim sınıfı kapatılın diye tüm veliler ayaklanmış durumda, bugün otizmlı çocuklar okuldan çıkarken veliler toplanıp çocukları yuhlamışlar, keşke biraz insan olabilseniz ve bu birlik halinizi, gücünüzü faydalı işlerde kullansanız	
Türkiye Otizm Meclisi konuya ilişkin açıklamasında eğitim hakkının anayasanın güvencesi altında bulunduğuna dikkat çekti. Meclis, önlem alınması için gerekli girişimlerin de başlatılacağını duyurdu	
#otizm #otizmteyemleplani #turkiyeotizmmeclisi #ziyasetcik TÜRKİYE OTİZM MECLİSİ AÇIKLAMASI Her bireyin olduğu gibi otizmlı bireylerin de bütünleştirilmiş ortamlarda eğitim alma hakkı Başta T.C. Anayasası olmak üzere ilgili yasa ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. 5378 sayılı engelliler yasası ile de güvence altına alınan eğitim hakkının engellenmesi hiç bir kişi, kurum, idarecinin ve ailenin inisiyatif ve keyfi kararına bağlı değildir. Aksi hareketlerin ayrımcılık ve nefret suçunu oluşturacağı yasalara da aşıktır. Aksaray ilimizdeki bir okulumuzda yaşanan gelişmelerle ilgili girişimlere başlanmış olup, Milli Eğitim Bakanlığımızın gerekli önlemleri en kısa sürede alacağına inanıyoruz. Süreci sonuna kadar takip edeceğimizi belirterek öğrenci ve ailelerimizin yanında olduğumuzu bildiririz.	

AKSAM	Siz nasıl insansınız
07 Kasım 2019 Perşembe 23:52 Son Güncelleme: 08 Kasım 2019 Cuma 08:07	
Aksaray'daki bir ilkokuldaki öğrencilerin velileri, kaynaştırma eğitimine gelen otizmlı çocukları yuhalayarak kovmaya çalıştı. Aksaray'da önceki gün bir grup veli, Mehmetçik İlkokulu'ndaki otizmlı öğrencilere ait sınıfların kapatılması için eylem yaptı. İddiaya göre otizmlı miniklerin kendi çocuklarıyla aynı binayı ve bahçeyi paylaşmasını istemeyen vicdansızlar, engelli çocukları yuhaladı. Olayla ilgili görüntüler sosyal medyada yayınlanınca tepki çekti. Otizmlı çocukların aileleri okul müdürünün de kendilerine zorluk çıkardığını belirterek yetkililerden yardım istedi. "MÜDÜR 'OKULDAN GİT' DEDİ" Engelli çocuğunu akranlarıyla kaynaşması için okula gönderdiğini belirten bir veli, "Müdür bana 'Sen bu okuldan git. Sınıf yok, öğretmen yok' dedi. Milli Eğitim'e gittim, sınıf açıp öğretmen verdiler. Çocuğun 2 ayda 3 öğretmen değiştirdi" dedi. Aksaray Valiliği ise iddiaları yalanladı. 42 otizmlı öğrencinin eğitimlerine devam ettiği belirtilen açıklamada, "2020'de 12 derslikli bir özel eğitim okulunun yapılması planlanıyor" denildi. MUHTAR: İSTEMİYORUZ Okuldaki 17 ağır otizmlı öğrenciyi istemediklerini belirten Laleli Mahallesi Muhtarı Sükrü Genç, "Hiçbir özürle, hafif otistige karşı değiliz. Ağır otizmliler rahatsızlık yaratıyor" dedi. Geçen hafta görüştüğü valinin kendisine "Bir ay sabret" dediğini iddia eden muhtar, İl Milli Eğitim Müdürü ise 8-9 ay sürecek diyerek işi karıştırıyor" şeklinde konuştu. ANA KAPIDAN GİRİŞLERİ YASAK otizmlı çocuğunun okula arka kapıdan alındığını söyleyen bir veli, normal bahçenin de yasak olduğunu, binanın arkasındaki küçük alanda tenefüse çıktıklarını belirtti. Aynı veli, "Okul yönetimi çocukları ayırıyor. Muhtarı bile bizi atmak için devreye girdi" dedi. Aksaray Otizm Dayanışma Derneği Başkanı Ergül Arık, Vali Ali Mantı ile görüşükten sonra şöyle konuştu: "Okul yönetimi ve muhtarla ilgili soruşturma başladı. Olay tatliya bağlandı. Çocuklarımız okulla gitmeye devam edecek." ANAYASAL HAK Anayasa'nın 42. maddesinde "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" deniliyor.	

Aydınlık	Bu haber 'başkasının yerine utanmanıza' sebep olur: Veliler otizmlı çocukları yuhaladı
7.11.2019 09:45	
 Aksaray'da bulunan Merkez Mehmetçik İlkokulu'nda velilerin, okulda eğitim gören otizmlı öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep etti. İddiaya göre, okulun çıkış saatinde bir araya gelen veliler, otizmlı çocukları yuhaladı. Aksaray'daki Mehmetçik İlkokulu'nda otizmlı çocuklarla aynı binada eğitim gören diğer çocukların velilerinin, otizmlı çocuklara karşı eylem yaptığı iddia edildi. Veliler, otizmlı çocukların kendi çocukları ile aynı okulda eğitim görmesine karşı çıktığı ve okul müdürünün de bu eylemi desteklediği öne sürüldü. 'BU NASIL BİR KANDIRMACA?' Otizmlı bir öğrencinin velisi ise isyan etti. Veli, "Bu nasıl bir kandırmaca, normal öğrencilerin gönderilmesi mümkün mü?" diye sordu ve şunları söyledi: "Oraya normal çocuklarının ellerinden tutup 'Otizmlı çocukları istemiyoruz' diyerek slogan atan ailelere sormak istiyorum; o çocuklar sizin çocuklarınız olsaydı ne yapacaktınız? Hiç düşündünüz mü siz orada toplanıp, eylem yaparken içerideki otizmlı çocuklar ne düşündü?" Anadolu Otizm Federasyonu (ANOFED) ise şu açıklamayı yaptı. TÜRKİYE OTİZM MECLİSİ AÇIKLAMASI Her bireyin olduğu gibi otizmlı bireylerin de bütünleştirilmiş ortamlarda eğitim alma hakkı Başta T.C. Anayasası olmak üzere ilgili yasa ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. SSBZ dahil engeliler yasa ile de güvence altına alınan eğitim hakkının engellenmesi hiç bir kült. kurum, idarecinin ve ailenin inisiyatifli ve karlı kararına bağlı değildir. Aile haklarını aynılık ve nefret duyguları oluşturacak yasalar da yoktur. Aksaray'ta otizmlı bir çocukla ilgili yaşanan gelişmelerle ilgili görüşlere bağlanarak olup, bu eğitim hakkının engellenmesi gerekli düşünülürken en kısa sürede aksayın kanununu, SSBZ sonuna kadar takip edeceğimiz bildirilmektedir öğrenci ve ailelerinin yanında olduğumuzu bildiririz. OLAYLARI HASSASİYETLE TAKİP EDİYORUZ "Parti Sözcüsü Çelik sosyal medya hesabından, "Aksaray'da özel eğitim sınıflarının kapatılmasını isteyen veliler, otizmlı öğrencileri yuhaladı" başlıklı haberlere ilişkin değerlendirmede bulundu. AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik, "Aksaray'da otizmlı öğrencilerin yuhalanması"yla ilgili haberler üzerine yaptığı açıklamada, "Otizm başlığı altında gündeme gelen, Özel Eğitim İhtiyacı olan çocuklarımız ve kıymetli ailelerini inciten olayları hassasiyetle takip ediyoruz. Çocuklarımızın eğitiminde kesinlikle aksama olmayacaktır" dedi. Otizm başlığı altında gündeme gelen, özel eğitim ihtiyacı olan çocukları ve ailelerini inciten OLAYLARI HASSASİYETLE TAKİP ettiklerini belirten Çelik, "Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarımızın eğitiminde kesinlikle aksama olmayacaktır. Bir dışlamaya maruz kalmalarına izin verilmeyecek. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarımızın akranlarından ayrılmadan bulundukları ortamda eğitimlerini sürdürmeleri esastır. Hepsi çocuk. Kardeşçe, beraberce, aynı sosyal ortamda tüm akranlarıyla beraber Türkiye'nin her yerinde en iyi eğitimi görmeye devam edeceklerdir" ifadelerini kullandı. Çelik, açıklamalarına şöyle devam etti: 'ÇOCUKLARIMIZIN DIŞLANMASI SÖZ KONUSU OLAMAZ' "Çocuklarımızın eğitimlerinde en üst düzeyde yarar sağlamak için bütünleştirici ve kapsayıcı eğitim politikası çerçevesinde hizmetler. Bakanlığımız tarafından hassasiyetle sürdürülmektedir. Bakanımız ve Bakanlığımız ve hepimiz, bu konuda çok hassasız. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarımız için akranlarıyla kaynaştıkları ve sosyal ortamla bütünleştikleri özel eğitim kendilerine verilmektedir. Çocuklarımızın dışlanması söz konusu olamaz. Bazi vatandaşlarımızın eksik bilgilerden kaynaklanan yanlış yaklaşımları varsa onlar da bilgilendirilecektir." "Bazi velilerin yeterli derecede bilinçli olamamasından kaynaklanan durumlar varsa doğru bilgilennmeleri için çalışmalar yapılmaktadır" vurgusu yapan Çelik, Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların bir arada eğitim görmelerinin, eğitimde fırsat ve imkan eşitliği kapsamında, Bakanlık tarafından güçlü şekilde gözetilen bir hak olduğunu işaret etti. Çelik, "Ayrıca, değerli velilerimizce, özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarımız ile normal gelişim gösteren çocuklarımızın bir arada eğitim görmelerinin tüm çocuklar üzerindeki olumlu gelişim özelliklerinin yeniden hatırlanması gerekir. Tüm çocuklar tek bir evrendir. Hiçbiri diğerinden ayrılmaz. Tüm çocuklarımızın nitelikli ortamda eğitim görmesi, çocukların herhangi bir koridorla veya başka uygulamayla ayrılmaması esastır. Hepsi tek bir evrendir. Bu bilinçle hassasiyet gösteren ve yakından ilgilenen Sayın Bakanımız, tüm öğretmenlerimize ve velilerimize teşekkür ediyoruz. Bu topraklar, ayrımcılığın değil kaynaşmanın yurdu. Her kesimden vatandaşımızın, medyamızın ortaya koyduğu hassasiyet bunu bir kere daha ispat etmiştir" dedi.	

	Aksaray'da velilerden tepki çeken eylem: Otizmli çocukları yuhalandılar
07 Kasım 2019 Perşembe, 09:02	
Aksaray'da bulunan Merkez Mehmetçik İlkokulu'nda velilerin, okulda eğitim gören otizmli öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep etti. İddiaya göre, okulun çıkış saatinde bir araya gelen veliler, otizmli çocukları yuhalandı. Tepki çeken eylemle ilgili otizm derneklerinden açıklamalar geldi. Bakanlık soruşturma başlattı.	
	
Aksaray'daki Mehmetçik İlkokulu'nda otizmli çocuklarla aynı binada eğitim gören diğer çocukların velilerinin, otizmli çocuklara karşı eylem yaptığı iddia edildi. Veliler, otizmli çocukların kendi çocukları ile aynı okulda eğitim görmesine karşı çıktığı ve okul müdürünün de bu eylemi desteklediği öne sürüldü.	
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI SORUŞTURMA BAŞLATTI!	
Millî Eğitim Bakanlığı'nın yaşanan olayların ardından konuyla ilgili inceleme ve okul müdürü hakkında soruşturma başlattığı öğrenildi. Haber Global Editörü Erdinç Özyılmaz'ın verdiği bilgiye göre, Millî Eğitim Bakanlığı konuyla ilgili bir dizi önlem ve karar da aldı. Olayın organize bir eylem olup olmadığının inceleneceğini belirten Özyılmaz, sonrasında eğitim faaliyetlerinin de gerçekleştirileceğini belirtti. Buna göre öncelikle okul velileri bilgilendirilecek. Hem otizmli çocukların velilerinin hem de diğer çocukların velilerinin eğitime alınacağı öğrenildi. Bu sürecin daha doğru yürütülmesi sağlanacak. Sınıflarda "Otistik öğrencilere ait sınıflar" yazıları bulunmasıyla ilgili de karar alan Millî Eğitim Bakanlığı, bu yazıların kaldırılmasına karar verdi. Hatta olaya sahne olan okulda yazının hemen kaldırıldığı öğrenildi. Bu yazıların öğrenciler arasında ayrışmaya neden olduğunun fark edildiği belirtildi.	
AKSARAY VALİLİĞİ'NDEN 'OTİZMLİ ÇOCUKLARIN YUHALANDIĞI' İDDİALARINA İLİŞKİN AÇIKLAMA	
Aksaray Valiliği, sosyal medyada yayılan 'otizmli çocukların yuhalandığı' iddialarına ilişkin yazılı bir açıklama yaptı. Açıklamada, iddialarının gerçeği yansıtmadığı belirtilerek, konuya ilişkin incelemenin başlatıldığı kaydedildi. Valilik'ten yapılan açıklamada şu ifadeler yer aldı, "Aksaray merkez Mehmetçik İlkokul'unda 32 derslik mevcut olup, 42'si özel eğitim öğrencisi olmak üzere toplam 334 öğrenci öğrenim görmektedir. Özel eğitim öğrencileri burada 5 yıldır eğitimlerine devam etmektedirler. Bazı medya organlarında yayınlanan 'Aksaray'da otizmli çocuklar yuhalandı' haberi gerçeği yansıtmamakta olup, çocuklar okullarında normal eğitim öğretimlerine devam etmektedirler. 2020 yılı yatırım programında 12 derslikli bir özel eğitim okulu planlanmış olup konuyla ilgili gerekli inceleme başlatılmıştır."	
'BU NASIL BİR KANDIRMACA?'	
Otizmli bir öğrencinin velisi ise isyan etti. Veli, "Bu nasıl bir kandırmacadır, normal öğrencilerin gönderilmesi mümkün mü?" diye sordu ve şunları söyledi:	
"Oraya normal çocuklarının ellerinden tutup 'Otizmli çocukları istemiyoruz' diyerek slogan atan ailelere sormak istiyorum; o çocuklar sizin çocuklarınız olsaydı ne yapacaktınız? Hiç düşündünüz mü siz orada toplanıp, eylem yaparken içerideki otizmli çocuklar ne düşündü?"	
Anadolu Otizm Federasyonu (ANOFED) ise şu açıklamayı yaptı:	
	

Örnek 2: Cücelerin Engelli Sayılması Hakkındaki Haberler

Haberler incelendiğinde başlıklar dışında haber içeriklerinde, engelliliğin ele alınmasında ve engelliliğe yaklaşımlarda kullanılan kelimeler ile biçim ve retorikte çok fazla farkın bulunmadığı görülebilir.

	Hükümetten "cücelere" müjde
Giriş Tarihi: 26.2.2019 11:31Güncelleme Tarihi: 26.2.2019 11:38	
Türkiye ile nirlkte tüm dünyada ağır genetik hastalıklarına rağmen engelli olarak kabul edilmeyen cüceler için (akondroplazi hastaları) örnek teşkil edecek önemli bir karar çıktı. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun (KDK) halk arasında "Cücelik" olarak bilinen akondroplazili kişilerin "engelli" sınıfına alınıp, pozitif ayrımcılıktan yararlanması için yaptığı çalışmalar sonuca ulaştı. Hükümetin son iki yıldır KDK aracılığıyla yürüttüğü ve tarihe geçecek olan çalışma mutlu sonlandı. Cüceler yani akondroplazili kişiler engelli statüsüne alındı. Yüzde 40 oran ile tanımlanan yönetmelik ile cüceler artık tüm sosyal haklardan faydalanacak.	
 	
HÜKÜMETTEN CÜCELERE MÜJDE <i>Artık onlar da faydalanacak</i>	
TÜM HAKLARA KAVUŞTULAR	
2016'da KDK'ya mağduriyetlerinin giderilmesi için yapılan başvurunun ardından harekete geçen hükümetin bu kararıyla engelli statüsüne kavuşan cüceler artık erken emeklilik hakkından yararlanabilecek. Çoğu fiziksel nedenlerle iş bulamayan cüceler e-KPSS hakkı da elde etti, böylece artık kamu ve özel her yerde zorunlu istihdam hakkından faydalanacaklar.	
Engelli kadrosu olan yerlerde çalışabilecekler. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığı ile engelli maaşına bağlanacak olan cüceler, doğum yardımı, vergi indirimleri, ÖTV ve engelli araç desteği ile birlikte hastalıkları nedeniyle yoğun ihtiyaç duydukları özel ayakkabı, protez ve çeşitli cihazları da SGK tarafından karşılanacak. Tüm sağlık sigortaları ve ilaçları da devlet tarafından verilecek.	
Dünyada ilk kez cüceleri sosyal haklar noktasında tanıyan tarihi karar için SABAH'a konuşan cüce Umur Kösemen (45), şunları söyledi:	
YILLARCA MÜCADELE VERDİK: Yüzde 54 engelliyim, boyum 1.32. 20 yıldır Aikido sporu yapıyorum, siyah kuşağım var, şimdi 2021'de Almanya'da yapılacak 'cüce oyunlarında' Türkiye'yi okçuluk alanında temsil edeceğim. İki üniversite okudum, iki dil biliyor ve dolu bir CV'm var. Buna rağmen 'boyun kısa' deyip iş vermiyorlar. Yıllarca mücadele verdik, cüceler engellerine bir de manevi yarananma ekleniyor. Araçlara binemiyoruz, inemiyoruz, ev, eşyalar, giysiler kısaca var olan her şey bizden çok büyük. Ortalama ömrümüz 50-55 yıl. Hastalığımızı bilen yok ama bizi gören gülüyor. İşte tüm bu mağduriyetleri hükümet duydu.	
HÜKÜMET ASIRLIK YARAYI KAPATTI: Çok mutluyuz, bu tarihe geçecek bir karar. Yıllarca mücadele ettik, çoğu arkadaşımız bu sonucu göremeden hayatını kaybetti ama Cumhurbaşkanlığı, KDK ve TBMM'nin büyük desteği ile artık devlet bize 'sizin için varız, yanınızdayız' dedi. İnsanlar bize gülüyordu, şehirlerdeki her şey bize büyük, otobüse bile binemiyorduk şimdi devlet artık hayatı bize kolaylaştıracak. Artık yüzde 40 oranla tüm sosyal haklara sahip olduk. Hükümetimiz asırlık yarayı kapattı.	
4 BAKANLIĞI BİR ARAYA GETİRDİ	
İki yıllık yoğun bir mesai yürüten KDK, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler, Sağlık, Maliye, Milli Eğitim olmak üzere dört bakanlığı bir araya getirdi. KDK 2016'da aldığı ilk başvuruya birlikte beş yıldır sekiz tavsiye kararı çıkardığı, dört bakanlığın katılımıyla bir çalıştay yaptığı sorunu başarıyla çözdü. Böylece 'Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik'in ekinde yer alan "Özür Oran Cetveli"nde yüzde 40 engel oranı ile yer aldı.	
AKONDROPLAZİ (CÜCELİK) NEDİR?	
İnsanlarda cüceliğin en sık nedeni olan akondroplazi, FGFR3 genindeki spesifik mutasyonlar sonucu ortaya çıkan otozomal dominant bir hastalıktır. Gövde normal boyutlarda iken kollar ve bacakların normalden küçük ve kısırdır. Halk arasında cücelik olarak bilinir. Genetik bir hastalık olan akondroplazi'de erkeklerde ortalama boy 131 cm, kadınlarda ise 124 cm'dir. Zekaları normaldir.	

HABER TÜRK	Cüceler Engelli Kanununu sevinçle karşıladı
28.02.2019 10:27 İHA	
Türkiyede Pamuk Prenses ve 7 Cüceler masalını tiyatroya uyarlayıp çocuklarla buluşturan 7 cücelerin "Bilgin" karakterli oyuncusu Erdal Görgeç ve arkadaşı Mümin Çavuşoğlu, cücelerin engelli sınıfın alınmasını sevinçle karşıladıklarını söyledi. 	
Toplumda cücelik diye bilinen ve tı literatüründe akondroplazili olarak adlandırılanlar, geçen günlerde çıkarılan kanun ile engelli statüsüne alındı. Cücelerin pozitif ayrımcılıktan yararlanması için Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) çalışmaları sonucunda cüceler artık engelli sınıfında yer alıyor. 2016 yılında gerçekleştirilen ilk başvuruda, akondroplazili bireylerin "Özür Oran Cetveli"nde yüzde 40 engel oranı ile yer alması talep edilmişti. "BÜTÜN CÜCELER ADINA ÇIKAN KANUNA ÇOK SEVİNDİK" İhanın haberine göre; Eskişehirde yaşayan 7 Cüceler grubu oyuncularından Erdal Görgeç, çıkan kanunla ilgili yaptığı açıklamada çok sevindikleri söyledi Görgeç, "Cüceler için çıkan kanunu televizyonda gördüm, çok sevdim. Bizler aynı zamanda 7 cüceler grubunun üyeleriyiz. Bütün cüce arkadaşlar adına çıkan kanuna çok sevindik. Eskiden cüceler işe giremiyordu, rapor alamıyordu. Bizler bu açıdan çok sevindik. Bizler de insan evladınız, bizler de bir anadan doğduk. Cüceler olarak biz çıkan kanuna çok seviniyoruz. Allah razı olsun emeği geçenlerden. Bundan sonra cüce arkadaşların ekmek yemesini çok isteriz. Bizler eskiden çok uğraştık. Cücelerin bir işe giremezsin, iş bulamazsın, evlenemezsin ama şimdi çok seviniyoruz" dedi. "SEN ÇALIŞAMAZSIN ELLERİN; BOYUN UFAK DİYORLAR" Akondroplazili olan bir diğer Mümin Çavuşoğlu ise öncelikle cücelere dışlayıcı ayrımcılıkların yapıldığını vurguladı. Çavuşoğlu, "Boy ufak, elleri kısa sağlam diyorlar. İşe gidiyoruz sağlam diye iş veriyorlar. Cücesin iş yapamazsın diyorlar. Rapor alamıyorsun, rapor alamayınca işe de giremiyorsun. Bu insanlar çok mağdur oldu. Benim mağdur olan çok arkadaşım var. Gidiyor rapor almaya alamıyor. Niye? Sağlam verdi. Gittiği iş yeri niye işe alamıyor. Sen çalışamazsın ellerin, boyun ufak diyorlar. Bu kanunla birlikte çoğu arkadaşımızın maddi durumunun düzeleceğine inanıyorum. Bu kanunu çıkardıkları için çok teşekkür ederim" diye konuştu.	

Türkiye	Cüceler Engelli Kanununu sevinçle karşıladı
28.02.2019 - 09:49 Son Güncelleme: 28.02.2019 - 09:56	
	
Türkiye'de Pamuk Prenses ve 7 Cüceler masalını tiyatroya uyarlayıp çocuklarla buluşturan 7 cücelerin 'Bilgin' karakterli oyuncusu Erdal Görgeç ve arkadaşı Mümin Çavuşoğlu, cücelerin engelli sınıfına alınmasını sevinçle karşıladıklarını söyledi. Toplumda cücelik diye bilinen ve tıp literatüründe akondroplazili olarak adlandırılanlar, geçen günlerde çıkarılan kanun ile engelli statüsüne alındı. Cücelerin pozitif ayrımcılıktan yararlanması için Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) çalışmaları sonucunda cüceler artık engelli sınıfında yer alıyor. 2016 yılında gerçekleştirilen ilk başvuruda, akondroplazili bireylerin "Özür Oran Cetveli"nde yüzde 40 engel oranı ile yer alması talep edilmişti. "BÜTÜN CÜCELER ADINA ÇIKAN KANUNA ÇOK SEVİNDİK" Eskişehir'de yaşayan 7 Cüceler Grubu oyuncularından Erdal Görgeç, çıkan kanunla ilgili yaptığı açıklamada çok sevindiklerini söyledi. Görgeç, "Cüceler için çıkan kanunu televizyonda gördüm, çok sevdim. Bizler aynı zamanda 7 Cüceler Grubu'nun üyeleriyiz. Bütün cüce arkadaşlar adına çıkan kanuna çok sevindik. Eskiden cüceler işe giremiyordu, rapor alamıyordu, iş yapamıyordu, resmi dairede çalışamıyordu. Bizler bu açıdan çok sevindik. Bizler de insan evladınız, bizler de bir anadan doğduk. Cüceler olarak biz çıkan kanuna çok seviniyoruz. Allah razı olsun emeği geçenlerden. Bundan sonra cüce arkadaşların ekmek yemesini çok isteriz. Bizler eskiden çok uğraştık. Cücesin bir işe giremezsin, iş bulamazsın, evlenemezsin ama şimdi çok seviniyoruz" dedi. "SEN ÇALIŞAMAZSIN ELLERİN, BOYUN UFAK DİYORLAR" Akondroplazili olan bir diğer isim Mümin Çavuşoğlu ise öncelikle cücelere dışlayıcı ayrımcılıkların yapıldığını vurguladı. Çavuşoğlu, "Boy ufak, elleri kısa sağlam diyorlar. İşe gidiyoruz sağlam diye iş vermiyorlar. Cücesin iş yapamazsın diyorlar. Rapor alamıyorsun, rapor alamayınca işe de giremiyorsun. Bu insanlar çok mağdur oldu. Benim mağdur olan çok arkadaşım var. Gidiyor rapor almaya alamıyor. Niye? Sağlam verdi. Gittiği iş yeri niye işe almıyor. Sen çalışamazsın ellerin, boyun ufak diyorlar. Bu kanunla birlikte çoğu arkadaşımızın maddi durumunun düzeleceğine inanıyorum. Bu kanunu çıkardıkları için çok teşekkür ederim" diye konuştu. Kaynak: İHA	

	"Cücelik engellilik statüsüne alındı"
15:11 - 26 Şubat 2019	
Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK), halk arasında "cücelik" olarak bilinen akondroplazili vatandaşların engelli sınıfında tanımlanması ve pozitif ayrımcılıktan yararlanması için yaptığı çalışmalar sonuca ulaştı. Halk arasında "cücelik" olarak bilinen akondroplazili vatandaşların engelli sınıfında tanımlanması ve pozitif ayrımcılıktan yararlanması için Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) çalışmalarının sonuca ulaştığı bildirildi. Halk arasında "cücelik" olarak bilinen akondroplazili vatandaşların engelli sınıfında tanımlanması ve pozitif ayrımcılıktan yararlanması için Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) çalışmalarının sonuca ulaştığı bildirildi. KDK'den yapılan açıklamada, 2016 yılında gerçekleştirilen ilk başvuruda, akondroplazili bireylerin "Özür Oran Cetveli"nde yüzde 40 engel oranı ile yer almasının talep edildiği anımsatıldı. Açıklamada, bu ve buna benzer çok sayıda talebi değerlendiren "ombudsman"ın, "Engellilik Ölçütü, Sınıflandırması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik" taslağına ilişkin çalışma yaparak bunun yayınlanması hususunda tavsiye kararı verdiği aktarıldı. Çalışmaların tamamlandığı bildirilen açıklamada, şunlar kaydedildi: "Kamu Denetçiliği Kurumunun, akondroplazili bireylerin engelli haklarından yararlanması için tavsiye ettiği yönetmelik değişikliği konusunda sürdürdüğü çalışmalar, nihayet güzel bir sonuçla taçlandı. 'Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik' ve 'Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik' 20 Şubat 2019 tarihli ve 30692 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı. Böylece akondroplazinin, KDK'nin verdiği tavsiye kararları doğrultusunda 'Engel Oranları Alan Kılavuzunda' yüzde 40 oranıyla yer aldığı görüldü. Vatandaşın ücretsiz avukatlığını yapan KDK, bir kez daha idareyle vatandaş arasında köprü oldu ve akondroplazili bireylerin mağduriyeti giderildi." "TÜM HAKLARIMIZI ALDIK" İzmir'de yaşayan akondroplazili Umut Kösemen, AA muhabirine yaptığı açıklamada, engelli sınıfında tanımlanması için KDK'ye 6 yıl önce ilk kez kendisinin başvurduğunu söyledi. Yapılan çalışmalar sonucu mutlu haberi aldıklarını kaydeden Kösemen, "Yönetmeliğin Resmi Gazete'de yayınlandığını görünce çok mutlu oldum. Aileler de beni aradı, çocuklarının geleceğini artık daha güvencede hissettiklerini söylüyorlar. Bu da beni çok mutlu ediyor. Bundan sonra da mücadeleye devam edeceğim." dedi. Kösemen, hayata hiçbir zaman küsmediğini dile getirerek 20 yıla yakın bir süredir aikido sporuyla ilgilendiğini, 4 yıldan bu yana ise okçuluk sporuyla kendisini zinde tuttuğunu ifade etti. Yönetmeliğin değişmesiyle kalıtsal cücelik hastalığı bulunan kişilerin yeni haklara sahip olacağını altını çizen Kösemen, duygularını şu sözlerle aktardı: "Yeni yönetmeliğe göre artık en az yüzde 40 engelli sayılacağız, engellilere tanınan bütün haklar artık bize de tanımlandı. Bu da bize erken emekli olma şansı verdi. Ev ya da araba sahibi olunmak istenirse de indirim sağlanıyor. Emekli olmak için önümüzdeki günlerde evraklarımızı teslim edeceğim. Tüm arkadaşlarım adına KDK ve Bakanlık yetkililerine çok teşekkür ediyorum." AA	

	Son Dakika: Cüceler Engelli Statüsüne Alındı
AA Haber Giriş: 26.02.2019 - 14:24,Son Güncelleme:26.02.2019 - 15:28	
Halk arasında cücelik olarak bilinen akondroplazili vatandaşların engelli sınıfında tanınlanması ve pozitif ayrımcılıktan yararlanması için Kamu denetçiliği Kurumunun (KDK) çalışmalarının sonuca ulaştığı bildirildi. KDK'den yapılan açıklamada, 2016 yılında gerçekleştirilen ilk başvuruda, akondroplazili bireylerin "Özür Oran Cetveli"nde yüzde 40 engel oranı ile yer almasının talep edildiği anımsatıldı. Açıklamada, bu ve buna benzer çok sayıda talebi değerlendiren "ombudsman"ın, "Engellilik Ölçütü, Sınıflandırması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik" taslağına ilişkin çalışma yaparak bunun yayınlanması hususunda tavsiye kararı verdiği aktarıldı. Çalışmaların tamamlandığı bildirilen açıklamada, şunlar kaydedildi: "Kamu Denetçiliği Kurumunun, akondroplazili bireylerin engelli haklarından yararlanması için tavsiye ettiği yönetmelik değişikliği konusunda sürdürdüğü çalışmalar, nihayet güzel bir sonuçla taçlandı. 'Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik' ve 'Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik' 20 Şubat 2019 tarihli ve 30692 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı. Böylece akondroplazinin, KDK'nin verdiği tavsiye kararları doğrultusunda 'Engel Oranları Alan Kılavuzunda' yüzde 40 oranıyla yer aldığı görüldü. Vatandaşın ücretsiz avukatlığını yapan KDK, bir kez daha idareyle vatandaş arasında köprü oldu ve akondroplazili bireylerin mağduriyeti giderildi." "TÜM HAKLARIMIZI ALDIK" İzmir'de yaşayan akondroplazili Umut Kösemen yaptığı açıklamada, engelli sınıfında tanınlanması için KDK'ye 6 yıl önce ilk kez kendisinin başvurduğunu söyledi. Yapılan çalışmalar sonucu mutlu haberi aldıklarını kaydeden Kösemen, "Yönetmeliğin Resmi Gazete'de yayımlandığını görünce çok mutlu oldum. Aileler de beni aradı, çocuklarının geleceğini artık daha güvencede hissettiklerini söylüyorlar. Bu da beni çok mutlu ediyor. Bundan sonra da mücadeleye devam edeceğim." dedi. Kösemen, hayata hiçbir zaman küsmediğini dile getirerek 20 yıla yakın bir süredir aikido sporuyla ilgilendiğini, 4 yıldan bu yana ise okçuluk sporuyla kendisini zinde tuttuğunu ifade etti. Yönetmeliğin değişmesiyle kalıtsal cücelik hastalığı bulunan kişilerin yeni haklara sahip olacağını altını çizen Kösemen, duygularını şu sözlerle aktardı: "Yeni yönetmeliğe göre artık en az yüzde 40 engelli sayılacağız, engellilere tanınan bütün haklar artık bize de tanındı. Bu da bize erken emekli olma şansı verdi. Ev ya da araba sahibi olunmak istenirse de indirim sağlanıyor. Emekli olmak için önümüzdeki günlerde evraklarımızı teslim edeceğim. Tüm arkadaşlarım adına KDK ve Bakanlık yetkililerine çok teşekkür ediyorum."	

EK.3. Örneklem Haberlerin Tematik Listesi**Hürriyet Gazetesi 2007 Yılına Ait Örneklemeler**

TEMA	HABER	TEMA	HABER
Erişim	-Sitede engelliye ortaçağ işkencesi -Okul yönetimi, özürlü gencin tuvalet talebini bile reddetti - Şimdiki engeli merdivenler	Adli vaka	-Engelli, evinde öldürüldü -Down sendromlu bebek için 210 bin YTL tazminat talebi -Zihinsel engelli genç yarı çıplak ölü bulundu
Farkındalık/ Bilinçlendirme	-Balta: Beyinlerdeki engelleri kaldıralım -Sağlıklı çocuk yetiştirme formülü - Peygamber neden uyarıldı	Hizmetler ve Uygulamalar	-Görmeyenlerin ışığı olun, kitap seslendirin - Camide işaret diliyle cuma hutbesi - OKS'ye girecek engellilere servis
Yardım/destek/ bağış	-Ama Belçikalı dilsiz yardım için yarış arabası kullandı -Bakan tekerlekli sandalye dağıttı - Reklam değil yardım için yola çıkacağız	Proje, kurs, atölye, terapi Etkinlikler	-Çocuklara atla terapi -Görme engellilere bilgisayar kursu - Engelliler için meslek projesi
Hak İhlalleri/ Ayrımcılık	-ABD'nin tuhaf vize uygulaması -Rahmi alınsın mı tartışması - Engellilerden yeni hükümete: "Ayrımcılığı ortadan kaldırın"	İstihdam	- "İş bulmak bizim için çok zor" -Bana Önce iş lazım - Özel sektör 10 bin engelliye görmüyor
Spor	- Dünyanın en hızlı bacaksız'ı Kör atlet	Engelli Sorunları	-Son arzusu seks oldu - Çocuğumun bakımı değil gördüğümüz muamele yordu
Sağlık/Tanı/ Tedavi	- Ashley tedavisi tartışması sürüyor -Özürlü olur dediler sapasağlam doğdu	Eğitim ve Rehabilitasyon	- Eğitim engelsizler kadar engellilerin de hakkıdır -Özürlü çocuklara da eğitim
Başarı/ azim	- İsmail'in hayatı da Christy Brown gibi -Otistik Damla tıp literatürüne geçti	İstismar	-Çocuklara tasma ve tecavüz -İmam çocuğa tecavüz etti
Sivil Eylem	-İşitme engelli gençlerin evlenme eylemi - Sokakta biz de varız yürüyüşü	Engelliler Günü	-Özürlüler sorunlarına çözüm istedi - Engelliler haftasında en güzel proje
Yoksulluk/ muhtaçlık/ dram	-Yükü sırt çantasından daha ağır -Zihinsel engelli gencin dramı	Siyasi (politika, yasal düzenleme)	-Türkiye 'Engelli Hakları Sözleşmesini' imzalayan ilk ülke oldu - 81 ilde 8.5 milyon özürlüye ulaşılacak
Kültür ve sanat	- 8.5 milyon engelliye tek bir TV programı	Kaza	-Zeytinburnu'nda tramvay altında can pazarı
Aşk/evlilik	- Önce zincir sonra gelinlik	Temsili düğün/ polislik/askerlik	-Engelliler için 'temsili askerlik'
Turizm	- Engelliye Tatil İmkânı	Açıklamalar	-Engelleri kaldıralım

Hürriyet Gazetesi 2012 Yılına Ait Örneklemeler

TEMA	HABER	TEMA	HABER
Erişim	-Bir tarafı rampa, diğeri merdivenli üstgeçit - 'Bu araçların camını kırın' - İstanbul Açık mı	Adli vaka	- Zihinsel engelliye korudu canından oldu - Sevgi Bağı okulunda uygulamalı siddet - Annesi öldürülen engelli Sevda 17 gündür kayıp
Farkındalık/ Bilinçlendirme	- Engellileri anlamak için engelli olacaklar - Engelli gençler sokağa indi - Engelli komşu istenmiyor	Hizmetler ve Uygulamalar	- Antalya Büyükşehir Belediyesi'nden 'Alo Engelsiz Taksi' - Hasta bakan aileler eve mahkum olmayacak - İşitme engelliler için Türk işaret dili sözlüğü
Yardım/destek/ bağış	- Engelli kızını, koltukla gezdiriyor - Özel çocuklara özel gıda yardımı yapılsın - Tayyip amca protez bacak gönderiri misin	Proje, kurs, atölye, terapi Etkinlikler	- 3E projesi ile Türkiye'yi temsil edecekler - Engele değil, şenliğe katıl - Down Sendromu her ailenin başına gelebilir
Hak İhlalleri/ Ayrımcılık	- CHP'li Pavey Engin Ardıç'a cevap verdi - 'Sen ben ve diğerleri' - O tweet 'deprem etkisi' yaptı	İstihdam	- Akdağ'la tartışan engelli işsiz kaldı - Engellilerin de çalışma hakkı var! - En Gürültülü İş İşitme Engelliye
Spor	- "Sosyal sorumluluk değil, spora destek istiyoruz." - Boğazda en özel sporcu	Engelli Sorunları	- Tercüman "engeli" - Cezanı Öderiz Sen İşe Gelme
Sağlık/Tanı/ Tedavi	- Gören ve duyan ilaçlar geliyor - Yunuslar doktor değildir	Eğitim ve Rehabilitasyon	- Esenyurt'ta 5 yıldızlı rehabilitasyon - Sınavı kazanamayınca teşekkürle mezun olduğu okulunu şikayet etti
Başarı/ azim	- Cezaevinde engel tanımadı - En alt kadın roman	İstismar	- Eşi 'görülmemiş' tecavüz davası - Engelli kıza tecavüz şok
Sivil Eylem	- Göndere tekerlekli sandalye çektiler - "Başka Nevzatlar ölmesin" diye ağzlarını bantladılar	Engelliler Günü	- Dünyada Engelliler Günü - Engelliler Gün
Yoksulluk/ muhtaçlık/dram	- Elektrik bağlanmıyor - Gençlik Parkı evleri oldu	Siyasi (politika, yasal düzenleme)	- Engelli yasası ertelenmemeli - Engeller meclis gündeminde
Kültür ve sanat	- Zihinsel engelliler korusu büyüledi	Kaza	- Kaldırım cinayeti
Aşk/ Evlilik	Ama aşkları büyük	Temsili düğün/ polislik/ askerlik	- Askerlik gururu
Turizm	Manisaya 5 yıldızlı tatil köyü	Açıklamalar	- Hayatlarımızın rengi için sakatlara muhtacız

Hürriyet Gazetesi 2017 Yılına Ait Örneklemeler

TEMA	HABER	TEMA	HABER
Erişim	- Sivas'ta kaldırımdaki görme engelli bandı şaşırttı - Liselilerden 'engelsiz oyun' - Engelli yollarında manzara değişmiyor	Adli vaka	- Erbaa'da kayıp engelli genç arazide ölü bulundu - Zihinsel engelli genç el ve ayakları bağlanarak öldürüldü - Bastonu silah sanılan görme engelli şok tabancasıyla vuruldu
Farkındalık/ Bilinçlendirme	- Önce algı değişmeli - "Hepimiz birer engelli adayıyız" ödülleri verildi - Biz doğru anlaşılmıyoruz	Hizmetler ve Uygulamalar	- Engelliye bayram ziyareti - Engelliye özel kıyafet satacak - Edirne Belediyesi engelli evi açacak
Yardım/destek/ bağış	-22 yıl sonra akülü arabası oldu -Gecekonducularını Suriyelilere açan aileye destek yağdı -5 yılda 76 engelliye tekerlekli sandalye sahibi yaptı	Proje, kurs,atölye, terapi Etkinlikler	-'Sevgi İzi' ile kaybolmayacaklar - Özel çocuklara özel eğlence - Balya engelleri aşıyor
Hak İhlalleri/ Ayrımcılık	- Kentsel mekanın ötekileri konuşuldu - Engelli çocuk ve babası özel halk otobüsünden zorla indirildi - Çılgın Sedat, oğlu hakkındaki iğrenç yoruma sert tepki gösterdi	İstihdam	- ZEKİ Projesi Manisa OSB'ye ödül getirdi - İstihdamın sacayağı - Down sendromlu öğrenciler iş hayatına hazırlanıyor
Spor	- Klasifikasyon skandalı ! - Annesinin çabasıyla hayata tutunup, jimnastikte başarıya doymadı	Engelli Sorunları	- "Toplum olarak işitme engellilerin sorunlarının farkında değiliz" - Engelli vatandaş oyunu güçlkle kullandı
Sağlık/Tanı/ Tedavi	- Doktorlar 'Yürüyemez ve konuşamaz' dedi ama otizm hastası Dursun iyileşti -25 yıl engelli olarak yaşadı.... Bir esneme hareketiyle hayatı değişti	Eğitim ve Rehabilitasyon	- Sağır ve dilsizler okul istiyor - Engelli Oğlunun Eğitiminde Yanında Olmak İçin Hademeliğe Başladı
Başarı/ azim	- Onda Mozart kulağı var! Hayali konservatuvar - Görme Engelli Can Kırca'nın Sıra Dışı Hayat Hikâyesi!	İstismar	- Çikolata veriyorlarmış - Otogarda tecavüz dehşeti!
Sivil Eylem	- Engelli hakları için yürüdüler - Yurdseven: Yüzbinlerce engelli evlerinde hepis hayatı yaşıyor	Engelliler Günü	-Engelliler Günü mesajları 3 Aralık gününü ihya ediyor -Vali ve başkan 'Empati Günü'nde' tekerlekli sandalyede
Yoksulluk/ muhtaçlık/ dram	- Gecekonduadaki ailenin dramına bakanlık el uzattı - Engelli Cansu ve annesinin göz yaşartan öyküsü	Siyasi (politika, yasal düzenleme)	- Engellilerin gözü bu yasada: Vazgeçin! - Engelli dostu bankacılık için yeni yönetmelik
Kültür ve sanat	-Engelli ressamdan117 tablo	Kaza	- Trafik kazası yatağa bağladı, hayatı karardı
Aşk/evlilik	- Aşk engel dinlemedi	Temsili düğün/ polislik/askerlik	- Engelli Zeliha'ya damatsız düğün
Turizm	- Engelli vatandaşlar için plajlar yapılacak	Açıklamalar	- Müftü Güven: Engelli evlat, ceza değil

Yaşadıkça Platformu 2007 Yılına Ait Örneklemeler

TEMA	HABER	TEMA	HABER
Erişim	-21. Yüzyıl Türkiye'sinde Engelli, Maaşını Almaya El Arabasıyla Götürülürse -Bu İşyerinde Hiçbir 'engel' Yok - Engelliler Engellere Takıldı	Adli vaka	- Görmedim Duymadım Soymadım - Engelliye Hem Tecavüz Hem Gasp - Adana'da Rehabilitasyon Merkezleri Mercak Altında
Farkındalık/ Bilinçlendirme	- 'Bize Bakışınızı Değiştireceğiz' - İşitme Engelli Çocuklarla Uğraşanlara Tavsiyeler - Televizyon Yayınları Ve Özürlülük Anketi	Hizmetler ve Uygulamalar	-322 Özürlüye Evde Hizmet İçin Ücret Verildi - Şafak Pavey'in Ses Getiren Thy Mektubu Yaşadıkça' Da - Thy'den, Özürlü Yolculara %25 İndirim
Yardım/ destek/ bağış	- Bir Tuğla Da Sen Koy - Rampası Olmayan Mimari Engellerle Dolu Mekanda Tekerlekli Sandalye Dağıtımı Çilesi - Unakıtan, Sıkı Para Politikalarına Rağmen Engellilere Kesenin Ağzını Açtı	Proje, kurs, atölye, terapi, etkinlikler	- "Görme Engellilerin Topluma Entegrasyonu Ve Engelsiz Yaşam" Projesi Hayat Verecek - Sağlamları Engelliler Düzeltecek - Bitlis'te Engelli 20 Genç Topluma Kazandırılıyor
Hak İhlalleri/ Ayrımcılık	- Engellileri Dışlamayın - Minibüse Alınmayan Körler Derneği Başkanı Zabıt Tutturdu - "Ben Sakat Değilim"	İstihdam	- Bedensel Engelliler İle Gaziler Evlerinden Çalışabilecek - Engellilerin İstihdam Gerçeği. 2 Kişi Alınacaktı... Bin 181 Kişi Başvurdu - İşe Savaşarak Giden Ramazan Şimdilik Mutlu, Ya Diğerleri?
Spor	- Haşmet Babaoğlu'nun Kaleminden...işte Engelli Sporuna Ve Sporcusuna Verilen Önem!... - Sponsor Bulamayan Engelli Basketçi Sporu Bırakıyor	Engelli Sorunları	- Bu İşte Bir Sakatlık Var - Dernekler Ne İş Yapar?
Sağlık/Tanı/ Tedavi	- Annenin Kolu Kanadı Kırıldı - Küçük Osman, Sığır Damarıyla Hayata Döndü	Eğitim ve Rehabilitasyon	- Engelli Çocuklarının Eğitiminde Sorumluluk Üstlenmek İstemeyen O Kadar Çok Babalar Var Ki. - Engelliler İçin Evde Eğitim- Öğretim
Başarı/ azim	-Ayakları İle Resim Yapıyor Ve Şiir Yazıyor - Armağan, Dünyada Örneği Olmayan İstisnai Yetenek	İstismar	- En Sık Özürlü Çocuklar İstismar Ediliyor - İşitme Engelliler Okulu'nda Öğrencilerin Gözü Önünde Tecavüz!
Sivil Eylem	- Topbaş'dan Engellilere: Bedelini Ödeyeceksiniz! - Yürüyüşümüze Destek Verin, "Kaldırımlarımızı İstiyoruz!"	Engelliler Günü	- Sakatlar Haftası... Devlet Bakanı Çubukçu: "özürlü bireylerin yaşadığı sorunlar yalnızca kendilerine ait değil, ailelerinin, çevrenin, toplumun kısacası tüm insanlarımızın ortak sorunlarıdır" - Sakatlar Haftası... Başbakan Erdoğan: "özürlü

			Vatandaşlarımızın Önündeki Hukuki, Sosyal Ve Fiziki Her Türlü Engelin Kaldırılması İçin Büyük Çaba Sarf Ediyoruz"
Yoksulluk/ muhtaçlık/ dram	- Tekerlekli Sandalyesi Yok, Okula Plastik Leğenle Gidiyor - Özürlü Dram	Siyasi (politika, yasal düzenleme)	- Özürlüler Parti Kuruyor - Yazıcıoğlu Engelliler İçin 5 Ayı Kanun Teklifi Hazırladı
Kültür ve sanat	- Çağrı Doğan'ın Kaleminden 'aynı Film!'	Kaza	-Makas Görevlisinin İki Bacağı Koptu
Aşk/evlilik	- Aşkı İçin Ağlayınca Gözlerini Kaybetti	Temsili düğün/ polislik/askerlik	Yok
Turizm	- Belmondo Travel, Bu Yıl 5 Bin Engelli Turisti Ağırlayacak	Açıklamalar	- "Medeniyet Özürlüye Verilen Değerle Ölçülür"

Yaşadıkça Platformu 2012 Yılına Ait Örneklemeler

TEMA	HABER	TEMA	HABER
Erişim	- Engellilere Yönelik Restore Edilen Tek Cami - İnsan Odaklı Kente İnsan Öncelikli Ulaşım - Görme Engelliler İçin Kokulu Tekstil Ürünü	Adli vaka	- Felçli Kardeşine Bakmak İçin Cezaevine Girdi - Görme Engelli Öğretmene Röntgenci Suçu - Engelli Öğrenciler Üzerinden Devleti 10 Milyon Lira Zarara Uğratan Merkeze Operasyon
Farkındalık/ Bilinçlendirme	- Engellilere Karşı Ailelerin ve Toplumun Üzerine Düşen Görevler - Bursa Kent Konseyi Engellilik ve Engelli Hakları Konusunda Bilgilendiriyor - Özürlü Yerine Farklı Gelişen Çocuk Kelimesi Kullanılmalı	Hizmetler ve Uygulamalar	- Görme Engelliler İçin Değil Görüntü İçin Hizmet! - Görme Engelliler İçin Kabartma Yazı Basabilen Yazıcı Hizmette - Türkiye Engelliler İle İlgili Bir Sınav Verdi ve Sınıfta Kaldı
Yardım/destek/ bağış	- İki Engelli Tekerlekli Sandalyeyle Sevindirildi - Keser'in Taklidiyle Dokuz Akülü Sandalye Desteği Yaptı - Herkesin Topladığı Mavi Kapakların İzini Sürdü	Proje, kurs, atölye, terapi etkinlikler	- Süleyman Demirel Üniversitesi Görme Engellilere Film Festivali Düzenliyor - Görmezlere Umut Olan "Gören Göz" Projesi Tartışılıyor - AB Bakanı Egemen Bağış Göz Kulak Oluyoruz Projesi'ne Katıldı
Hak ihlalleri/ Ayrımcılık	- Engelli Yurttaşları Sevindirecek Teklif - Eski Vekil Lokman Ayva'dan Milletvekillerine Sitem Dolu Mektup - Engelli Kişiler Yasayla Bir Gecede Engelsiz Yapıldı	İstihdam	- İşveren Engelliye Çalıştırmak Yerine Ceza Ödemeyi Seçiyor - Zihinler Engelliler Kültür Mantarı Üretiyor - Bakan Şahin: Devlet Personel'e Gelen Engelli İstihdam Rakamı Bizi Bağlamaz!
Spor	- Biyonik Adamın Hedefi Olimpiyatlar (vatan) - Downsendromlu Özel Bir Sporcu	Engelli Sorunları	-Vahim Olan, İnsanın Sakat Olması Değil Düzenin Sakat Olmasıdır! (KHA) - Özürlü Yerine 'Engelli'nin Gelmesi Hayatımızda Bir Değişiklik Getirmiyor

Sağlık/Tanı/ Tedavi	- Yeşilyurt : Down Sendromlu Hastalarda Türkiye Geride - Skolyoz Hastalığının Tedavisi İçin 6 Yıldır Bekliyor	Eğitim ve Rehabilitasyon	- Down Sendromlu Berk Canbulat Üniversiteli Olmak İstiyor - Engelli Mustafa Erol Hiç Okula Gidemeden İki Üniversite Bitirdi
Başarı/ azim	- Mustafa Olcaytu Tuncel'in Başarı Öyküsü Konferansı - Ordinaryüs Profesör Onur Güntürk Leibniz Bilim Ödülü'nü Kazandı	İstismar	- Zihinsel Engelli Adama Tecavüz - Koruma Altına Alınmayan İşitme Engelli Kız Tecavüze Uğradı
Sivil Eylem/Tepki	-Engellilerden 'Başkanlar Bizi Fotoğraf İçin Kullanıyor' Tepkisi (DHA) - Ordu'da Engellilerden 'Bu Şehirde Ben de Varım' Eylemi	Engelliler Günü	- Devlet Bahçeli'den Dünya Engelliler Günü Dolayısıyla Açıklama (İHA) - Engelliler Haftası'ndan Akıllarda Kalanlar
Yoksulluk/ muhtaçlık/dram	- Albino Hastalığı Üç Kardeşin Hayatını Drama Döndürdü Sabah) - Saliha'nın Dramı Yürek Burkuyor	Siyasi (politika, yasal düzenleme)	- Engellilerin Yasası Başka Bahara Kaldı - Çağdaş ve Yeni Bir "Engelli" Tanımı Yapılıyor
Kültür ve sanat	- Engelli Modern Dans Grubu Türkiye'yi Şampiyonada Temsil Etmek İstiyor	Kaza	-Kaza mı İntihar mı Sorusuna Cevap Aranıyor
Aşk/evlilik	-Melih ile Adile'nin Aşkı Engel Tanımadı	Temsili düğün/ polislik/askerlik	- Sembolik Olarak Askerlik Hizmetini Yerine Getirdiler
Turizm	- Engelliler Aileleri İle Birlikte Tatilde	Açıklamalar	- Sakat Özürlü Çürük Yok Engelli Var

Yaşadıkça Platformu 2017 Yılına Ait Örneklemeler

TEMA	HABER	TEMA	HABER
Erişim	- Engelli Çocuk ve Babası Özel Halk Otobüsünden Zorla İndirildi - Yok Böyle Bir Üst Geçit! Bir Ayağı Rampa Bir Ayağı Merdiven - Ampute Milli Takımımız Seni Gururlandırdıysa Kaldırma Park Etme	Adli vaka	- Engelli Çocuğunu Dilendiren Aile Lüks Lokantada Yemek Yerken Yakalandı - Engelli Öğrenciye Saldıran Öğretmenden Skandal Savunma - Engelli Genci İşkenceyle Öldüren 3 Sanığa Ömür Boyu Hapis
Farkındalık/ Bilinçlendirme	- Medya Engellilerle İlgili Tespit Yapıyor Çözüm Önerilerini Görmüyor - Suriye'de 6 Yıldır Süren Savaşın Engelli Mağdurları - Aksu: "Toplumsal Yüzde 50'sinin Hiç Engelli Arkadaşı Olmamış"	Hizmetler ve Uygulamalar	- Cinsel Şiddet Mağdurları İçin "Özel Hizmet" Modeli - Bakan Kaya: Engelliler Sarayı Türkiye Genelinde Hizmete Sunulmalı - Niğde Belediyesi 50 Engelli Çocuğa 'Sevgi İzi' Dövmesi Yaptırdı
Yardım/destek/b ağış	- Halep'li Muhammed Ali: 'Cennetteki Annem Artık Üzülmecek' - Sosyal Yardımlar 15 Yılda 28 Kat Arttı - Kök Hücre Nakli İçin Akülü	Proje, kurs,atölye, terapi Etkinlikler	- Engellilerle Hayvanları Aynı Kefeye Koyulduğu Etkinlik İptal Edildi - İyilik Atölyesi Down Sendromlulara Işık Oldu - Zihinsel Engellilerin Çalıştığı

	Engelli Aracını Satacak		Ç'engel Kafe Arı Gibi Çalışıyor
Hak İhlalleri/ Ayrımcılık	- AİHM Görme Engelli Ceyda'yı Türkiye'ye Karşı Haklı Buldu - Torba Yasayla Engelli Haklarının Kısıtlanması Kabul Edilemez - Engelliler Gerçekten "Kardeşimiz" midir? Neden En Temel Hakkımızı Alamıyoruz?	İstihdam	- Down Sendromlu Büşra İşe Yerleştirildi Zincirlerini Kırdı! - 'Konuşan Eller Projesi' Sayesinde İşitme Engelliler Para Kazanıyorlar - İş Yerlerine Mağdur Çalıştırma Zorunluluğu Geliyor
Spor	- Ampute Futbol Milli Takımı Ödül Alamıyor! Neden mi? - Balık Adam Beytullah Eroğlu'nun Hedefi 2020 Tokyo	Engelli Sorunları	- Türkiye'de Engellilik Tespiti Nasıl Yapılıyor? - Kelebek Hastası Büşra Karpuz: "Hayatımız Bir Odada Geçiyor"
Sağlık/Tanı/ Tedavi	- Tıp Literatüründe Ender 3 Çocuğu da Otizmlili Olan Baran Ailesi - İki Kardeş Friedreich's Ataksi Hastalığıyla Mücadele Ediyor	Eğitim ve Rehabilitasyon	- Boğaziçi'ne Geldiğimde Baston Kullanmayı Bile Bilmiyordum - Öğretmeni Otizmlili Eren'i Sınıfında İstemedi İddiası
Başarı/ azim	- Umut Eren 6 Parmakla Yaşamayı Öğrendi Avantaja Dönüştürdü - Trabzonlu Kadın Hawking "Sibel Sakallıoğlu"	İstismar	- AVM'nin Engelli Tuvaletinde Tecavüz Dehşeti - Tacizci Sanılan Görme Engelli Gence Cadde Ortasında Dayak
Sivil Eylem	- Oy İçin Basamakları Çıkan Engelli: "Sitemim Eğitim Bakanlığı'naydı" - Taksim Tünel'de Bir Araya Gelen Engelliler Taleplerini Dile Getirdi	Engelliler Günü	- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın '3 Aralık Dünya Engelliler Günü' Mesajı - CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'ndan 'Engelliler Günü' Mesajı
Yoksulluk/ muhtaçlık/dram	- Evinin Önünden Sokağa Giden Yolu Plastik Leğenle Katediyor - Yüzde 98 Engelli Gazinin Başına Gelenler!	Siyasi (politika, yasal düzenleme)	- Engelliler İçin Meclis Araştırması Önerisi Kabul Edilmedi - 5 Yıldır Sağlık Kurulu Raporları Yönetmeliğini Çıkaramadık
Kültür ve sanat	- Tabloları Renklendiren Downlu Gençlerin Yüzü Dünyaca Ünlü Tablolarda	Kaza	- Antalya'da Kazada Ölen Görme Engelli Kusurlu Sayıldı
Aşk/evlilik	- Evlenme Vaadiyle Kandırılan Engelli Kadın 163 Bin Dolar Kaptırdı	Temsili düğün/ polislik/askerlik	-Gölcük'te 96 Engelli Genç Bahriyeli Oldu
Turizm	- Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin Engelsiz Plajı Ödüle Layık Görüldü	Açıklamalar	- Prof. Dr. Rümeysa Kazancıoğlu, "Engellilik Bireysel Değil Toplumsal Bir Problemdir"

EK.4. Haberlerde Sık Kullanılan İsimler Tablosunun Tamamı**Gazetelere Göre Haberlerde Sık Kullanılan İsimler**

Metinlerde engellilerle ilgili kullanılan kelimeler	Hürriyet			Yaşadıkça		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
İSİMLER						
Yardım/destek/bağış/kampanya	38	42	56	43	49	114
Problem/sorun/sıkıntı/zorluk	7	38	41	52	59	96
Çözüm/kolaylık	2	11	16	13	12	22
Yasa/mevzuat	4	30	17	24	61	50
proje	20	58	64	31	32	58
özel	1	6	37	4	15	32
Hayata katılım/entegrasyon	13	14	16	15	18	10
Engel/engellilik	15	26	29	26	48	56
Özür/özürlülük	2	0	0	11	6	1
Normal	8	5	8	21	8	10
Sağlam	4	0	2	4	2	0
Bozukluk	2	3	2	4	0	1
Rahatsızlık	2	5	6	2	1	3
Eksiklik	1	0	5	1	7	2
çaresizlik	3	1	0	3	0	0
yetersizlik	1	1	2	1	4	5
Maddi imkansızlık	4	3	3	6	2	4
bağımsız	2	0	0	2	4	6
Başarı/Azim	3	12	20	9	16	11
Gönüllü/gönüllülük	16	4	3	3	2	0
El-ayak-kol-bacak-parmak-göz-kulak	2	19	12	24	20	88
maaş/aylık	0	3	8	35	5	8
müşteri	2	5	15	7	0	4
El arabası/leğen/zincir vb	11	1	0	10	0	3
Engelli dernekleri	25	43	26	63	49	41
Siyasal parti	1	15	4	7	22	20
Kurumsal yapılar	22	61	49	34	41	56
İhtiyaç/gereksinim	3	10	10	11	17	35
Hayırsever/yardımsever	0	3	2	0	2	15
Bakış açısı/algı	0	9	9	2	3	1
sporcu	3	9	8	18	13	2
sponsor	0	1	0	9	2	1
Özel sektör	2	10	0	1	3	6
kadro	2	5	3	2	7	1
İş yeri/işveren/işgücü	5	6	9	3	11	15
uyum	2	0	1	1	9	0
mağduriyet	0	3	1	0	4	3
mucize	3	0	3	2	1	0
Yaşam mücadelesi	3	2	3	1	1	0
Acıma/ajitasyon	1	0	0	3	1	9
empati	1	6	12	1	0	1
Acı/ağrı	2	0	0	5	2	6
Öteki	2	1	10	0	0	0
şiddet	3	4	2	3	3	32
İsyan/tepki	4	2	5	2	6	5
Eylem/protesto	3	4	3	4	4	9